

KRADZIEŻ TOŻSAMOŚCI
Z UDZIAŁEM NIELETNICH
– WYBRANE ASPEKTY PRAWNOKARNE
I KRYMINOLOGICZNE

MONOGRAFIE
WYDZIAŁU PRAWA

**Rada Naukowa serii wydawniczej
Monografie Wydziału Prawa**

Piotr Fiedorczyk, Uniwersytet w Białymstoku – red. naczelny

Ewelina Cała-Wacinkiewicz, Uniwersytet Szczeciński

Jarosław Dobkowski, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Leonard Etel, Uniwersytet w Białymstoku

Monika Florczak-Wątor, Uniwersytet Jagielloński

Mary Lou Frank, University of Georgia, USA

Elżbieta Kuźelewska, Uniwersytet w Białymstoku

Adam Lazowski, University of Westminster, London, United Kingdom

Leszek Leszczyński, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

Anna Piszcz, Uniwersytet w Białymstoku

Mariusz Popławski, Uniwersytet w Białymstoku

Michał Radvan, Masaryk University, Czech Republic

Andrzej Sakowicz, Uniwersytet w Białymstoku

Wojciech Zalewski, Uniwersytet Gdański

ALEKSANDRA STACHELSKA

KRADZIEŻ TOŻSAMOŚCI
Z UDZIAŁEM NIELETNICH
– WYBRANE ASPEKTY PRAWNOKARNE
I KRYMINOLOGICZNE

Temida 2

Białystok 2024

Redaktor Naukowy Wydawnictwa Temida 2: Dariusz Kijowski

Rada Naukowa Wydawnictwa Temida 2:

Przewodniczący Rady Naukowej Wydawnictwa Temida 2: Rafał Dowgier

Członkowie z Uniwersytetu w Białymstoku: Stanisław Bożyk, Leonard Etel, Ewa M. Guzik-Makaruk, Adam Jamróz, Dariusz Kijowski, Cezary Kulesza, Agnieszka Malarewicz-Jakubów, Piotr Niczyporuk, Maciej Perkowski, Mariusz Popławski, Emil W. Pływaczewski, Marzanna Poniatowicz, Stanisław Prutis, Walerian Sanetra, Joanna Sieńczyło-Chlabicz, Ryszard Skarzyński, Halina Święczkowska, Mieczysława Zdanowicz

Członkowie z Polski: Adrian Chabowski (Uniwersytet Medyczny w Białymstoku), Katarzyna Dudka (UMCS w Lublinie), Sabina Grabowska (Uniwersytet Rzeszowski), Edward Gniewek (Uniwersytet Wrocławski), Adam Górski (Uniwersytet Jagielloński), Bogumił Pahl (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie), Lech Paprzycki (Sąd Najwyższy), Piotr Stanisławiszyn (Uniwersytet Opolski), Maria Zabłocka (Uniwersytet Warszawski), Mariusz Załucki (Krakowska Akademia Frycza Modrzewskiego, członek Komitetu Nauk Prawnych PAN)

Członkowie zagraniczni: Lidia Abramczyk (Państwowy Uniwersytet im. Janki Kupały w Grodnie, Białoruś), Vladimir Babčak (Uniwersytet w Koszycach, Słowacja), Renata Almeida da Costa (Uniwersytet La Salle, Brazylia), Maria Pia Baccari (Libera Università degli Studi Maria Ss. Assunta di Roma, Włochy), Chris Eskridge (Uniwersytet w Nebrasce, USA), José Luis Iriarte Ángel (Uniwersytet Navarra, Hiszpania), Bernhard Kitoos (Uniwersytet w Rennes, Francja), Martin Krygier (Uniwersytet w Nowej Południowej Walii, Australia), Petr Mrkyvka (Uniwersytet Masaryka, Czechy), Marcel Alexander Niggli (Uniwersytet we Fryburgu, Szwajcaria), Sławomir Redo (Uniwersytet Wiedeński, Austria), Bernd Schünemann (Uniwersytet w Monachium, Niemcy), Sebastiano Taffaro (Uniwersytet w Bari, Włochy), Wiktor Trinczuk (Kijowski Narodowy Handlowo-Ekonomiczny Uniwersytet, Ukraina)

Żadna część tej pracy nie może być powielana i rozpowszechniana w jakiegokolwiek formie i w jakikolwiek sposób (elektroniczny, mechaniczny), włącznie z fotokopiowaniem – bez pisemnej zgody wydawcy.

ISBN 978-83-67169-27-1

Recenzenci: Emil Walenty Pływaczewski, Marta Romańczuk-Grącka

Opracowanie graficzne i typograficzne: Jerzy Banasiuk, Eliza Wasilewska

Projekt okładki: Jerzy Banasiuk

Redakcja techniczna: Jerzy Banasiuk

Korekta: Bogumiła Mancewicz

Wydawca: Temida 2, przy współpracy i wsparciu finansowym Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku

Spis treści

Wprowadzenie.....	7
-------------------	---

Rozdział I METODYKA BADAŃ

§ 1. Przedmiot i cel badań	13
§ 2. Problemy i hipotezy badawcze	16
§ 3. Metody, techniki i narzędzia badawcze	19
§ 4. Organizacja i przebieg badań.....	22

Rozdział II GENEZA ZJAWISKA I DEFINICJA PRZESTĘPSTWA KRADZIEŻY TOŻSAMOŚCI

§ 1. Zjawisko cyberprzestępczości jako czynnik dynamizujący rozwój kradzieży tożsamości	27
§ 2. Geneza zjawiska kradzieży tożsamości w Polsce i wybranych krajach	35
§ 3. Definicja przestępstwa kradzieży tożsamości na gruncie wybranych organizacji międzynarodowych, krajów i w Polsce	42

Rozdział III PRAWNOKARNE ASPEKTY KRADZIEŻY TOŻSAMOŚCI

§ 1. Regulacja przestępstwa kradzieży tożsamości w Polsce – sensu stricto	53
§ 2. Regulacje obejmujące przestępstwo kradzieży tożsamości w Polsce – sensu largo	79
§ 3. Postulaty <i>de lege ferenda</i> dotyczące prawnej regulacji zjawiska kradzieży tożsamości w Polsce.....	96

Rozdział IV

REAKCJA PRAWNA WOBEC ZJAWISKA
PRZESTĘPCZOŚCI NIELETNICH (99)

§ 1. Odpowiedzialność nieletnich za czyny karalne na gruncie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich.....	101
§ 2. Reakcja prawa międzynarodowego na zjawisko przestępczości nieletnich.....	115

Rozdział V

WYBRANE KRYMINOLOGICZNE ASPEKTY
KRADZIEŻY TOŻSAMOŚCI Z UDZIAŁEM NIELETNICH

§ 1. Etiologia zjawiska kradzieży tożsamości z udziałem nieletnich	125
§ 2. Fenomen zjawiska kradzieży tożsamości z udziałem nieletnich	134
§ 3. Przeciwdziałanie oraz zwalczanie kradzieży tożsamości z udziałem nieletnich	163

Rozdział VI

KRADZIEŻ TOŻSAMOŚCI Z UDZIAŁEM NIELETNICH
W ŚWIEŁLE BADAŃ PRAWOMOCNYCH ORZECZEŃ SĄDOWYCH (169)

§ 1. Informacje ogólne.....	171
§ 2. Charakterystyka nieletniego sprawcy czynu karalnego z art. 190a § 2 k.k.	176
§ 3. Charakterystyka pokrzywdzonego czynem karalnym z art. 190a § 2 k.k.	180
§ 4. Opis popełnionego czynu (art. 190a § 2 k.k.).....	184
§ 5. Informacje dotyczące postępowania sądowego.....	195
Podsumowanie	201
Bibliografia.....	209
Aneks	229

WPROWADZENIE

Przestępstwo kradzieży tożsamości, pomimo ciągłej eskalacji, w ostatnich latach nadal pozostaje tematem na marginesie zainteresowań badawczych, szczególnie w obszarze nieletnich sprawców tego czynu zabronionego. W związku z dynamicznym rozwojem nowych technologii i coraz większej globalizacji – przestępstwa, które mogą być łatwiej popełniane przez Internet, często przenoszone są przez sprawców właśnie do tej sfery. Wydaje się, że przestępstwo kradzieży tożsamości, skądinąd znane od setek lat, podlega właśnie tego rodzaju tendencji. Powyższy obszar badawczy powinien być uzupełniony w związku z coraz większymi możliwościami popełniania tego przestępstwa z użyciem Internetu, zwłaszcza że obecnie niemal wszyscy nieletni są jego stałymi użytkownikami.

Trudności w zbadaniu tego zjawiska przestępczego jest wiele – samo zdefiniowanie „kradzieży tożsamości” nastręcza wyzwań, nie tylko na gruncie krajowym, ale także w przestrzeni międzynarodowej. Proces konceptualizacji polegający na zdefiniowaniu fundamentalnych terminów oraz relacji między nimi w obszarze badanego zjawiska jest niezbędny dla prawidłowego przeprowadzenia prac badawczych¹. W niniejszej monografii zjawisko kradzieży tożsamości będzie analizowane w dwojaki sposób – zgodnie z potocznym tego słowa znaczeniem oraz zgodnie z rozumieniem prawniczym. Samych definicji kradzieży tożsamości *sensu largo* w literaturze zarówno polskiej, jak i zagranicznej występuje wiele. Na potrzeby badań zawartych w niniejszej książce przyjęto, wydaje się, najszerszą i zarazem najbardziej uniwersalną definicję kra-

1 E. Glińska, *Metody badań w kryminologii* [w:] *Kryminologia: stan i perspektywy rozwoju*, E.W. Pływaczewski, S. Redo, E.M. Guzik-Makaruk, K. Laskowska, W. Filipkowski, E. Glińska, E. Jurgielewicz-Delegacz, M. Perkowska, Warszawa 2019, s. 211–213.

dzieży tożsamości sensu *largo* jako wykorzystywanie identyfikujących danych personalnych jako narzędzia do popełnienia innych przestępstw². Natomiast sensu *stricto* to pojęcie w języku prawniczym na gruncie polskim rozumiane jest jako podszywanie się pod inną osobę, zawężone znamionami zawartymi w art. 190a § 2 kodeksu karnego.

Przestępczość nieletnich od lat jest obiektem zainteresowania naukowców wielu dziedzin, począwszy od prawników, poprzez pedagogów, socjologów, skończywszy na psychologach i psychiatrach. Ze względu na ciągle kształtującą się osobowość nieletnich sprawców poznanie przyczyn oraz przejawów ich dewiacyjnych zachowań jest niezbędne nie tylko dla zapobiegania i zwalczania przestępczości nieletnich, ale przede wszystkim dla zapewnienia im możliwości prawidłowego rozwoju, wsparcia i resocjalizacji. Badań na temat klasycznych, najbardziej popularnych przestępstw popełnianych przez nieletnich w literaturze jest dość wiele, natomiast te dotyczące cyberprzestrzeni znajdują się nadal w mniejszości. Autorka zdecydowała się na choć częściowe uzupełnienie tej niszy o jedno z najbardziej znamiennych dla cyberprzestępczości przestępstw, tj. kradzieży tożsamości. Popełnianie tego typu przestępstwa nie wymaga umiejętności specjalistycznych, toteż coraz częściej popełniane jest właśnie przez nieletnich sprawców, a także małoletni padają jego ofiarami.

Tytuł niniejszej monografii wskazuje na jej dogmatyczno-empiryczny charakter. W związku z bardzo szerokim zakresem samego zjawiska kradzieży tożsamości, analizie poddane zostały wybrane, kluczowe dla poznania tego zjawiska, aspekty zarówno prawnokarne, jak i kryminologiczne. W głównej mierze książka koncentruje się na nieletnich jako sprawcach kradzieży tożsamości, jednak znajdują się w niej również elementy poruszające kwestie ofiar tego zjawiska, często w wieku poniżej 18 lat. Monografia składa się z wprowadzenia, sześciu rozdziałów, podsumowania, bibliografii oraz aneksu.

W rozdziale I zawarto zastosowaną w badaniach będących przedmiotem niniejszej książki strukturę metodologiczną. Przedstawiono przedmiot i cele badań, problemy i hipotezy badawcze, metody, techniki

2 *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady oraz Komitetu Regionów w kierunku ogólnej strategii zwalczania cyberprzestępczości z 22.05.2007 r.*, {SEK(2007) 641}{SEK(2007) 642}.

i narzędzia badawcze, a także zaprezentowano organizację i przebieg badań. Kolejne trzy rozdziały mają charakter teoretyczny.

Rozdział II zawiera rozważania na temat genezy zjawiska kradzieży tożsamości oraz jego związków z rozwojem cyberprzestępczości na świecie, z uwzględnieniem definicji przedmiotowego przestępstwa. W treści tej części pracy dokonano historycznej analizy rozwoju zjawiska na gruncie krajowym i międzynarodowym, wskazując na dynamizujący kradzież tożsamości rozwój nowych technologii, szczególnie powiązanych z Internetem. Ponadto zaprezentowano różnego rodzaju rozumienie przestępstwa kradzieży tożsamości zarówno na gruncie krajowym, organizacji międzynarodowych, jak i najbardziej znamienne dla tego zjawiska definicje funkcjonujące w wybranych państwach na świata.

Rozdział III wskazuje na prawnokarne aspekty kradzieży tożsamości na gruncie krajowym, co niezbędne jest dla ustalenia zachowań nieletnich, które będą mogły być kwalifikowane jako kradzież tożsamości, ze szczególnym uwzględnieniem art. 190a § 2 k.k. Zawarte zostały w nim zarówno przepisy prawnokarne z kodeksu karnego, jak i z innych wybranych aktów prawnych, które mogą mieć zastosowanie do penalizowania zachowań rozumianych jako kradzież tożsamości w szerokim tego wyrażenia znaczeniu. Dokonano również pogłębionej analizy przepisu z art. 190a § 2 k.k. regulującego przestępstwo kradzieży tożsamości w wąskim tego słowa znaczeniu, uwzględniając zmiany wprowadzone nowelizacją z 2020 oraz 2022 roku³.

Kolejny IV rozdział traktuje o reakcji prawnej na przestępczość nieletnich zarówno w podejściu krajowym, jak i międzynarodowym. W rozdziale zostały przedstawione informacje dotyczące postępowania z nieletnimi istotne dla oceny konsekwencji prawnych w związku z dokonaniem przez nieletniego kradzieży tożsamości, mając także na uwadze najnowsze zmiany w ustawodawstwie dotyczącym nieletnich z 2022 roku, tj. ustawę o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich⁴. Ponadto zaprezentowane zostały najważniejsze akty prawa międzynarodowego

3 *Ustawa z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw*, Dz.U. poz. 568, tekst jedn. ze zm.; *ustawa z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*, Dz.U. poz. 2600.

4 *Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich*, Dz.U. poz. 1700.

uchwalone przez największe organizacje międzynarodowe – Organizację Narodów Zjednoczonych, Radę Europy i Unię Europejską.

Przedostatni rozdział V ma charakter kryminologiczny i prezentuje wybrane aspekty fenomenu zjawiska kradzieży tożsamości z udziałem nieletnich. Analizie zostały poddane najnowsze statystyki policyjne oraz sądowe, dostarczając informacji na temat obrazu przestępczości ujawnionej w obszarze przestępstwa z art. 190a § 2 k.k., wśród dorosłych i nieletnich sprawców. Autorka zdecydowała się na podjęcie analizy porównawczej danych dotyczących nieletnich z danymi na temat dorosłych sprawców, co pozwoliło na dokonanie oceny skali tego zjawiska. Bez odpowiedniego odniesienia trudno byłoby stwierdzić, jak bardzo jest to niepokojący przejaw przestępczości nieletnich.

Ostatni empiryczny rozdział IV rozprawy przedstawia wyniki ogólnopolskich badań prawomocnych orzeczeń sądowych w zakresie czynu karalnego z art. 190a § 2 k.k. popełnionego przez nieletnich sprawców. Przeprowadzone badania dokumentów w postaci sentencji orzeczeń umożliwiły częściowe scharakteryzowanie nieletnich sprawców kradzieży tożsamości *sensu stricto* oraz ich ofiary. W rozdziale zaprezentowano *modus operandi* sprawców oraz ich związki z cyberprzestrzenią. Możliwe było również przyjrzenie się praktyce orzeczniczej, m.in. sposobie kwalifikacji zachowań nieletnich jako czyn karalny z art. 190a § 2 k.k. przez wydziały rodzinne i nieletnich sądów rejonowych z całej Polski oraz zastosowanych przez nich środków wychowawczych. W rozdziale przedstawione są również najciekawsze stany faktyczne z perspektywy decyzji orzeczniczych sądów.

Monografia zakończona jest podsumowaniem, w którym dokonano weryfikacji postawionych hipotez badawczych oraz prezentacji wniosków ze zrealizowanych badań w zakresie kradzieży tożsamości z udziałem nieletnich.

Zastosowany układ niniejszego opracowania zmierzał do całościowego i wielowymiarowego ukazania najważniejszych aspektów kradzieży tożsamości z udziałem nieletnich. Zaimplementowana struktura książki dała możliwość na dość syntetyczne, a jednak kompleksowe, czytelne i logiczne usystematyzowanie rezultatów przeprowadzonych badań stosownie do wymogów naukowych.

Niniejsza monografia powstała na podstawie rozprawy doktorskiej i dlatego też w tym miejscu autorka pragnie złożyć serdeczne podziękowania promotor dysertacji – Pani prof. dr hab. Ewie M. Guzik-Makaruk – za nieustanne wsparcie merytoryczne oraz duchowe, ciągle inspirowanie do rozwoju naukowego oraz okazaną życzliwość.

Autorka składa także podziękowania Panu prof. dr hab. dr h.c. Emilowi W. Pływaczewskiemu, Pani dr hab. Marcie Romańczuk-Grąckiej, prof. UWM – recenzentom w postępowaniu doktorskim, którzy są również recenzentami niniejszej monografii, a także Pani dr hab. Barbarze Namysłowskiej-Gabrysiak – recenzentce w postępowaniu doktorskim – za pozytywne przyjęcie pracy oraz cenne uwagi, które pomogły nadać ostateczny kształt niniejszej pracy.

Słowa podziękowania autorka kieruje również do zespołu Białostockiej Szkoły Kryminologii – Pani prof. dr hab. Katarzyny Laskowskiej, Pana dr hab. Wojciecha Filipkowskiego, prof. UwB, Pani dr Diany Dajnowicz-Piesieckiej, Pani dr Emilii Jurgielewicz-Delegacz, Pani dr Emilii Truskołaskiej, Pani mgr Marty Dąbrowskiej oraz Pani mgr Marty Dzienszewskiej za wszelką okazaną pomoc i serdeczność w trakcie pisania rozprawy doktorskiej.

Rozdział I

METODYKA BADAŃ

§ 1. Przedmiot i cel badań

Na całym świecie zainteresowanie problematyką cyberprzestępczości nie traci na aktualności. Kradzież tożsamości w przeważającej mierze związana jest z tym zjawiskiem. Korelacji tej dowodzą statystyki policyjne, sądowe oraz innych instytucji państwowych – zarówno polskie, zagraniczne, jak i międzynarodowych organizacji, które jednoznacznie wskazują na narastający problem kradzieży tożsamości w ostatnich latach. Z raportu FBI i Internet Crime Complaint Center wynika, że od 2016 r. do 2020 r. skargi dotyczące kradzieży tożsamości wzrosły ponadtrzykrotnie. Natomiast skargi dotyczące samego phishingu/vishingu/smishingu/pharmingu, które klasyfikowane są jako kradzież tożsamości *sensu largo*, w powyższym okresie wzrosły ponaddwunastokrotnie. W Polsce podobną tendencję potwierdzają statystyki CERT Polska wskazujące na liczbę zgłoszonych incydentów cyberbezpieczeństwa.

Można również dostrzec zwiększone zainteresowanie zagadnieniem ze strony mediów, świata polityki oraz środowiska akademickiego. W ostatnich latach wyszukiwarka Google na dzień 16 lipca 2024 r. wskazuje 355 000 wyników dla hasła „kradzież tożsamości” (931 000 dla hasła „kradzież tozsamości” z błędem) i 616 000 000 wyników dla hasła *identity theft*, podczas gdy w 2014 roku było to odpowiednio – 27 000 i 108 000 000¹.

Pomimo powyższego zwiększonego zainteresowania zagadnienie kradzieży tożsamości nieletnich statuuje się na marginesie zainteresowań

1 A. Lach, *Karnoprawna reakcja na zjawisko kradzieży tożsamości*, Warszawa 2015, s. 13.

badawczych. Można znaleźć opracowania na temat cyberprzestępczości wśród nieletnich lub cyberprzemocy, które wskazują na intensyfikację tych zjawisk, lecz opracowań na temat konkretnie kradzieży tożsamości popełnianej przez nieletnich w kraju brak. W opinii autorki luka ta powinna zostać wypełniona. Na konieczność zbadania kradzieży tożsamości popełnianej przez nieletnich wskazuje kilka czynników. Po pierwsze postępujący wzrost dostępu do Internetu, komputerów oraz urządzeń mobilnych, a także znacząca rola, jaką odgrywają nieletni w tym procesie². Współcześni nieletni, praktycznie od urodzenia stykający się z kulturą masową oraz nowymi technologiami, coraz częściej przenoszą swoje życie do świata wirtualnego, a tym samym również czyny karalne czy inne przejawy demoralizacji. Szczególnie w ostatnich latach pandemia COVID-19 spowodowała przeniesienie niemalże wszystkich interakcji społecznych do Internetu. Sytuacja ta wytworzyła nie tylko nowe możliwości, ale także wiele zagrożeń dla społeczeństwa, w tym dla jego najmłodszych przedstawicieli. Edukacja dzieci i wszystkie ich kontakty z rówieśnikami zostały niemal na całym świecie przeniesione do trybu zdalnego. Warto pokusić się o refleksję, jakie konsekwencje w dłuższej perspektywie może spowodować powyższe wydarzenie. Wydaje się oczywiste, że prawdopodobnie nie pozostanie ono bez wpływu na przyspieszenie istniejącego już procesu przenoszenia części przestępstw popełnianych przez nieletnich do wirtualnego świata.

Po drugie, obserwując statystyki sądowe skazań nieletnich za kradzież tożsamości z art. 190a § 2 k.k., pomimo ich niewielkiej ilości jednostkowej, można zauważyć tendencję wzrostową oraz ich wyższy udział pośród skazań za przestępstwa przeciwko wolności niż w przypadku skazań osób dorosłych. W 2020 r. kradzież tożsamości popełniana przez nieletnich znalazła się na piątym miejscu najczęściej popełnianych przestępstw przeciwko wolności – z 5% udziałem. Porównując to z danymi dotyczącymi dorosłych, gdzie udział ten wynosi około 1%, może to prowadzić do zastanowienia nad paradoksalnie większą popularnością tego zjawiska wśród osób nieletnich. Na gruncie powyższych informacji nasuwa się wiele wątpliwości oraz problemów badawczych natury

2 Zob. Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Szczecinie, *Spółeczeństwo informacyjne w Polsce w 2023 roku*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne-w-polsce-w-2023-roku,1,17.html> [16 lipca 2024 r.].

prawnokarnej, jak i kryminologicznej zjawiska kradzieży tożsamości nieletnich w Polsce – zarówno w kontekście nieletnich jako sprawców, jak i ofiar. Złożoność procesu badawczego tego zjawiska wynika już chociażby z trudności zdefiniowania kradzieży tożsamości. Przystępstwo to można rozumieć w sensie szerokim – wykorzystywanie identyfikujących danych personalnych jako narzędzia do popełnienia innych przestępstw (co jest stanowiskiem Komisji Europejskiej), oraz w sensie wąskim objętym zakresem art. 190a § 2 kodeksu karnego. Z dniem 6 czerwca 2011 r. weszła w życie ustawa z dnia 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, wprowadzająca do polskiego kodeksu karnego przestępstwo stalkingu, a wraz z nim kradzieży tożsamości. W 2020 r. oraz 2022 r. została ona poddana nowelizacji. Ze względu na konstrukcję przepis ten zawęża w sposób znaczący możliwość kryminalizacji zachowań noszących znamiona kradzieży tożsamości w szerokim znaczeniu.

Celem monografii jest określenie obrazu kradzieży tożsamości z udziałem nieletnich w Polsce – w szczególności ich nieletnich sprawców. Etiologii zjawiska, sposobów jego popełniania oraz praktyki orzeczniczej polskich sądów. W opracowaniu przedstawiona zostanie również analiza istniejących regulacji prawnych wpływających na zwalczanie oraz przeciwdziałanie temu zjawisku.

Obecnie tematyka kradzieży tożsamości z udziałem nieletnich nie została podjęta w polskiej literaturze, a także nie została wystarczająco zgłębiona na gruncie międzynarodowym³. Jediną pozycją przybliżającą tę tematykę jest opracowanie autorki z 2020 r. „Nieletni jako sprawcy przestępstwa kradzieży tożsamości w Polsce – wybrane aspekty kryminologiczne”⁴. Również literatura na temat nieletnich jako sprawców cyberprzestępstw znajduje się na marginesie polskiej nauki⁵, żadna z nich nie obejmuje swoim zakresem ogólnopolskich badań aktowych. W większości można znaleźć opracowania na temat małoletnich jako ofiar

3 W literaturze anglojęzycznej występuje zainteresowanie tym tematem, aczkolwiek w jeszcze bardzo ograniczonym zakresie, zob. C.D. Marcum, G.E. Higgins, M.L. Ricketts, S.E. Wolfe, *Becoming Someone New: Identity Theft Behaviors by High School Students*, „Journal of Financial Crime” 2015, t. 22, nr 3.

4 A. Stachelska, *Nieletni jako sprawcy przestępstwa kradzieży tożsamości w Polsce – wybrane aspekty kryminologiczne*, „Zeszyty Prawnicze” 2020, t. 20, nr 2.

5 Zob. m.in. J. Badziak, *Nadmierne korzystanie z internetu przez nieletnich jako czynnik ryzyka sprzyjający ich demoralizacji i przestępczości [w:] Problemy nauk prawnych*, K. Pujer (red.), Wrocław 2019, t.13.

cyberprzemocy⁶. Istnieją także badania wiktyimizacyjne na temat cyberprzestępczości przeprowadzone wśród nieletnich w Polsce, w których treści pojawiają się pytania dotyczące kradzieży tożsamości, a także pytania typu *self-report*⁷.

§ 2. Problemy i hipotezy badawcze

Dwupłaszczyznowe ujęcie tematu pracy, który wyraźnie podkreśla zarówno aspekt prawny, jak i kryminologiczny przestępstwa kradzieży tożsamości wśród nieletnich, zobowiązuje do tego, aby podział na aspekty prawne i kryminologiczne przenieść także na obszar określania problemów i hipotez badawczych.

Główny problem badawczy o charakterze prawnym sformułowany został w postaci następującego pytania:

W jakim zakresie współczesny normatywny kształt regulacji obejmujących kradzież tożsamości popełnianej przez nieletnich jest adekwatny w stosunku do obecnej rzeczywistości?

Pogłębieniu materii, w przedmiocie której sformulowano główne pytanie badawcze o charakterze prawnym, służyć mają szczegółowe problemy badawcze o charakterze prawnym skonstruowane w postaci następujących pytań:

- 1) Jak przepisy prawnokarne w Polsce obecnie obejmują kradzież tożsamości *sensu largo*?
- 2) W jakim zakresie regulacja art. 190a § 2 kodeksu karnego obejmuje kradzież tożsamości *sensu stricto*?
- 3) Jakie trudności interpretacyjne towarzyszą wykładni przepisów prawnokarnych obejmujących swoim zakresem kradzież tożsamości *sensu stricto* i *sensu largo*?

6 Zob. m.in. K. Broniatowski, Kancelaria Senatu, *Bezpieczeństwo Dzieci i Młodzieży w Cyberprzestrzeni – Regulacje w Prawie Polskim i Unijnym*, Kancelaria Senatu, 2017, 2017; J. Podlewska, *Odpowiedzialność prawna za cyberprzemoc w stosunku do nieletnich*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2009, t. 8, nr 1.

7 Zob. m.in. Z. Bartkiewicz, A. Chudnicki, *Cyberprzemoc w opiniach uczniów szkół średnich*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2019, t. 28, nr 2; J. Grubicka, A. Jopek, *Tożsamość w cyberprzestrzeni: implikacje zjawiska cyberprzemocy wśród adolescentów*; *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów*, NASK – Państwowy Instytut Badawczy, 2019; *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów*, NASK – Państwowy Instytut Badawczy, 2021; *Raport z badania Nastolatki 3.0*, NASK – Państwowy Instytut Badawczy, 2017.

- 4) Jakie zmiany *de lege ferenda* powinny wystąpić w odpowiedzi na powstałe trudności interpretacyjne?
- 5) Jak ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich regulują reakcję na zjawisko kradzieży tożsamości wśród nieletnich?

W obszarze aspektów kryminologicznych, główny problem badawczy został sformułowany w postaci następującego pytania:

Jak w praktyce kształtuje się współczesny obraz przestępstwa kradzieży tożsamości z udziałem nieletnich?

Sformułowany w ten sposób główny problem badawczy o charakterze kryminologicznym implikuje potrzebę uszczegółowienia pola badawczego przez określenie szczegółowych problemów badawczych o charakterze kryminologicznym. Problemy te określono w postaci następujących pytań:

- 1) Jak kształtuje się skala i dynamika kradzieży tożsamości *sensu stricto* wśród nieletnich sprawców?
- 2) Jakie cechy charakteryzują nieletnich sprawców przestępstwa kradzieży tożsamości *sensu stricto* oraz ich ofiary?
- 3) Na czym polega *modus operandi* kradzieży tożsamości *sensu stricto*?
- 4) W jakim zakresie kradzież tożsamości *sensu stricto* popełniana przez nieletnich związana jest ze zjawiskiem cyberprzestępczości?
- 5) Jakie środki wychowawcze oraz poprawcze były orzekane wobec nieletnich sprawców przedmiotowego czynu zabronionego?
- 6) W jakim zakresie konieczne wydają się zmiany w praktyce orzeczniczej sądów nieletnich w sprawach o kradzież tożsamości *sensu stricto*?

Sformułowane problemy badawcze o charakterze prawnym i kryminologicznym stanowią punkt wyjścia dla sformułowania odpowiednich hipotez badawczych. Mając na uwadze, iż hipoteza badawcza powinna wynikać z problemu badawczego, główną hipotezę badawczą o charakterze prawnym sformułowano w postaci następującego zdania:

Współczesne normatywne regulacje obejmujące kradzież tożsamości popełnianą przez nieletnich należy ocenić jako w dużej mierze nieadekwatne i nieprzystające do obecnej rzeczywistości.

Szczegółowe hipotezy badawcze o charakterze prawnym wyrażone zostały następująco:

- 1) Przepisy prawnokarne obejmują zjawisko kradzieży tożsamości *sensu largo* na zasadzie kryminalizacji rozproszonej.
- 2) Regulacja z art. 190a § 2 kodeksu karnego obejmująca kradzież tożsamości *sensu stricto* wyznacza znacząco ograniczony zakres jej zastosowania.
- 3) Trudności interpretacyjne w zakresie przepisów prawnokarnych obejmujących swoim zakresem kradzież tożsamości *sensu largo* występują w różnych elementach znamion przestępstw, w szczególności jest to widoczne w tzw. przestępstwach komputerowych. Trudności interpretacyjne w art. 190a § 2 kodeksu karnego obejmującym kradzież tożsamości *sensu stricto* występują w głównej mierze na gruncie strony podmiotowej oraz strony przedmiotowej regulacji.
- 4) Zmiany *de lege ferenda* powinny zostać wprowadzone w art. 190a § 2 kodeksu karnego w elementach strony podmiotowej oraz przedmiotowej, a także wyodrębnienia regulacji ze struktury przepisu penalizującego stalking.
- 5) Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich w przeszłości, a od września 2022 r. ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich reguluje reakcję na zjawisko kradzieży tożsamości wśród nieletnich w sposób kompletny oraz wyłączny.

Powyższe hipotezy badawcze o charakterze prawnym nie wyczerpują całościowo zagadnienia przestępstwa kradzieży tożsamości i wymagają uzupełnienia o aspekty kryminologiczne. Główną hipotezę badawczą o charakterze kryminologicznym stanowi zatem założenie, iż:

Przestępstwo kradzieży tożsamości nieletnich współcześnie jest coraz częściej pojawiającym się zjawiskiem, stanowiącym przejaw cyberprzestępczości.

W kontekście tak sformułowanej głównej hipotezy o charakterze kryminologicznym postawiono także hipotezy szczegółowe, które odpo-

wiadają przedstawionym wcześniej szczegółowym problemom badawczym. Hipotezy te brzmią w sposób następujący:

- 1) Skala kradzieży tożsamości *sensu stricto* wśród nieletnich jest niewielka. Dynamika kradzieży tożsamości *sensu stricto* wśród nieletnich wskazuje na jej tendencję wzrostową. Skala kradzieży tożsamości *sensu stricto* jest wyższa wśród nieletnich niż dorosłych, rozwija się szybciej niż w przypadku kradzieży tożsamości popełnianej przez dorosłych.
- 2) W głównej mierze sprawcami przestępstwa kradzieży tożsamości *sensu stricto* są chłopcy w wieku około 15 lat. W zdecydowanej większości ofiarami przestępstwa kradzieży tożsamości *sensu stricto* są małoletnie dziewczęta. Nieletni sprawcy kradzieży tożsamości z art. 190a § 2 k.k. w większości popełniają również inne czyny karalne, natomiast ich ofiary w większości doświadczały wiktylizacji wielokrotnej.
- 3) *Modus operandi* sprawców w głównej mierze polega na wykorzystaniu fotografii lub danych osobowych do podszycia się pod ofiarę, aby ją ośmieszyć w oczach innych osób.
- 4) Kradzież tożsamości *sensu stricto* popełniana przez nieletnich odbywa się w głównej mierze za pośrednictwem Internetu.
- 5) Względem nieletnich najczęściej są orzekane środki wychowawcze w postaci upomnienia, będącego reakcją na kradzież tożsamości *sensu stricto*.
- 6) Konieczne jest zwrócenie uwagi sądów na odpowiednią kwalifikację prawnokarną zachowań nieletnich.

§ 3. Metody, techniki i narzędzia badawcze

Problem naukowy postawiony w pracy naukowej powinien być rozwiązany przy wykorzystaniu odpowiednich metod badawczych⁸. Metoda badawcza to określony sposób postępowania w danej sytuacji problemowej w odniesieniu do sformułowanego problemu badaw-

8 R.A. Stefański, *Metodyka przygotowania rozprawy doktorskiej* [w:] *Metodologia dysertacji doktorskiej dla prawników: teoria i praktyka*, H. Izdebski, A. Łazarska (red.), Warszawa 2022, s. 156.

czego⁹. Autorka opracowania, chcąc skonstruować pracę jak najbardziej wartościową z perspektywy naukowej, jednocześnie trafnie i adekwatnie odzwierciedlającą stan rzeczywisty problemu kradzieży tożsamości z udziałem nieletnich, posiłkowała się następującymi metodami badawczymi: dogmatyczno-prawną, analityczną, statystyczną oraz metodą badań dokumentów – sentencji prawomocnych orzeczeń sądowych. Dobrane w ten sposób metody badawcze pozwoliły sformułować szczegółowe rozważania nad materią teoretyczną i wymiarem empirycznym badanego zagadnienia.

Metoda dogmatyczno-prawna nazywana jest również metodą formalno-dogmatyczną. Cecha jej „formalności” wskazuje na to, że koncentruje się jedynie na treści obowiązujących norm prawnych, nie zagłębiając się w dalsze ujęcia badania prawa. Druga jej cecha, jaką jest „dogmatyczność”, wyraża się w odczytywaniu funkcjonującego prawa jako pewnego rodzaju dogmatu, który uzasadnia inne decyzje, poglądy, oceny organów państwowych (sądów, organów administracji) i sam w sobie nie wymaga dodatkowego uzasadnienia¹⁰. Powyższa metoda opiera się na analizie logiczno-językowej. Analiza ta jest wykładnią prawa, dzięki której możliwe jest konkretne określenie treści normy prawnej na potrzeby praktycznego wykorzystania. Dzięki jej użyciu możliwe było przeanalizowanie prawa polskiego oraz międzynarodowego, które kryminalizuje przestępstwo kradzieży tożsamości oraz reakcję na jego popełnianie przez nieletnich. Posiłkując się powyższą metodą, badaniu poddano przepisy prawne obowiązujące obecnie, jak i te, które funkcjonowały w okresie od 2011 r., czyli od wejścia w życie art. 190a § 2 k.k. penalizujące kradzież tożsamości *sensu stricto*. Celem zastosowania tej metody było zaprezentowanie obowiązującego stanu prawnego w analizowanym zakresie, a także kierunków zmian, które się pojawiały. Analiza aktów prawnych umożliwiła lepsze zrozumienie zastosowanych przez sąd rodzinny i nieletnich przepisów, orzeczonych środków oraz ich interpretacji, a w połączeniu z badaniami empirycznymi obnażyła

9 J. Apanowicz, *Metodologiczne uwarunkowania pracy naukowej. Prace doktorskie, prace habilitacyjne*, Warszawa 2005, s. 55.

10 T. Barankiewicz, *Metody myślenia, badania prawa i systematyzacji wiedzy w naukach prawnych* [w:] *Metodologia dysertacji doktorskiej dla prawników: teoria i praktyka*, H. Izdebski, A. Łazarska (red.), Warszawa 2022, s. 113.

wady oraz wskazała zalety przyjętych unormowań w Polsce oraz potencjalnych zagrożeń w przyszłości na gruncie międzynarodowym.

Drugą metodą, którą posłużono się w pracy, była metoda analityczna. W pierwszej kolejności przeanalizowane zostały dostępne opracowania naukowe z zakresu problematyki dotyczącej kradzieży tożsamości zarówno polsko-, jak i anglojęzyczne. Poddanie literatury dogłębnym rozważaniom umożliwiło przestudiowanie poglądów badaczy i naukowców na temat przedmiotowych zagadnień. Zgromadzona wiedza była niezbędna do prowadzenia własnych prawnokarnych i kryminologicznych analiz ze wskazaniem na wiele problematycznych kwestii, oraz na sformułowanie problemów badawczych i odpowiadających im hipotez. Szerokie zastosowanie metody analitycznej pozwoliło ustalić dotychczasowy stan wiedzy, jednakże ze względu na swój subsydiarny charakter stanowi punkt wyjścia dla innych badań.

Następną z metod badawczych użytych w monografii była metoda statystyczna. Metoda ta, według J. Apanowicza „polega na wyciąganiu wniosków z wyodrębnionych cech zbiorów elementów statystycznych”¹¹. Przeanalizowane zostały statystyki policyjne oraz sądowe obejmujące swoim zakresem art. 190a § 2 k.k. regulujący kradzież tożsamości *sensu stricto*. Dla odpowiedniej oceny skali oraz dynamiki zjawiska wśród nieletnich zostały przeanalizowane statystyki dotyczące tożsamego przestępstwa popełnianego przez osoby dorosłe. Dzięki tej metodzie było możliwe ustalenie rozmieszczenia geograficznego zjawiska w Polsce.

Ostatnią metodą badawczą zastosowaną w niniejszym opracowaniu była metoda wtórnej analizy danych, a konkretniej – metoda badań dokumentów¹². Technika badań dokumentów polega na analizie ilościowej i jakościowej zawartej w nich treści. Jest to forma obserwacji pośredniej danego zjawiska. W przypadku przedmiotowej monografii będzie ona dokonana przy pomocy prawomocnych orzeczeń sądowych. Narzędziem badawczym pozwalającym na realizację tej techniki jest kwestionariusz badań aktowych. Dzięki tej metodzie scharakteryzowano nieletnich sprawców kradzieży tożsamości oraz ich ofiary, a przede

11 J. Apanowicz, *Metodologia ogólna*, Gdynia 2002, s. 75.

12 E. Glińska, *Metody badań w kryminologii*, op. cit., s. 233.

wszystkim ustalono sposób działania nieletnich sprawców kradzieży tożsamości. Możliwe było również m.in. ustalenie praktyki orzeczniczej, w tym standardów kwalifikacji zachowań jako art. 190a § 2 k.k., długości postępowania oraz konkretnych form orzekanych środków karnych.

§ 4. Organizacja i przebieg badań

Zastosowanie procedury badawczej jest konieczne dla prawidłowego przeprowadzenia badań naukowych. Złożona jest ona z ciągu działań, m.in. z ustalenia problemu badawczego, sformułowania hipotez i pytań pomocniczych. Zrealizowanie powyższego możliwe jest dzięki zgromadzeniu odpowiednich danych¹³. Pierwszym krokiem była analiza danych wtórnych w postaci licznych pozycji poruszających tematykę cyberprzestępczości, kradzieży tożsamości oraz udziału nieletnich. W tym zakresie zapoznano się z dostępnymi opracowaniami naukowymi pozostającymi w zasobach: Książnicy Podlaskiej im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku, Biblioteki Uniwersyteckiej Prawniczej Uniwersytetu w Białymstoku, Biblioteki Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, Międzynarodowego Centrum Badań i Ekspertyz Kryminologicznych, Biblioteki Uniwersyteckiej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, a także Biblioteki Uniwersytetu w Bernie w Szwajcarii, gdzie autorka odbyła trzymiesięczny staż naukowy związany z realizacją własnego projektu badawczego. We wspomnianej materii zostały również przeanalizowane dostępne elektronicznie zbiory zarówno w języku polskim, jak i angielskim. Ponadto zostały przeanalizowane z wykorzystaniem metody dogmatyczno-prawnej akty prawne polskie i międzynarodowe dotyczące kradzieży tożsamości *sensu largo* oraz *stricto*, a także postępowania z nieletnimi. Powyższe działania pozwoliły na ustalenie stanu wiedzy na temat zjawiska kradzieży tożsamości w ogóle oraz kradzieży tożsamości z udziałem nieletnich. Tym samym możliwe było opracowanie części teoretycznej niniejszej książki, a także skonstruowanie zasadniczych koncepcji badań empirycznych.

Kolejnym etapem było pozyskanie danych statystycznych z Komendy Głównej Policji oraz Ministerstwa Sprawiedliwości (Wydział Sta-

13 J. Kawa, *Metodologia, metodyka, metoda jako podstawa wywodu naukowego*, „Studia Prawnoustrojowe” 2013, nr 21, s. 177.

tystycznej Informacji Zarządczej w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich), dzięki czemu możliwa była analiza fenomenu zjawiska kradzieży tożsamości *sensu stricte* w Polsce z udziałem nieletnich oraz dorosłych. Dane dotyczyły płci, wieku sprawców, miejsca zamieszkania/popełnienia przedmiotowego przestępstwa, a także orzekanych środków wychowawczych. Pozyskiwane były systematycznie od stycznia 2021 r. do stycznia 2023 r., aby przeprowadzić jak najbardziej aktualną analizę na potrzeby przygotowanej dysertacji, dzięki czemu możliwa była ocena pozyskanej próby badawczej w badaniach empirycznych.

Ostatnim elementem badań była analiza sentencji orzeczeń spraw sądowych wraz z uzasadnieniami (jeśli takie w sprawach były sporządzane) na próbie umożliwiającej ocenę zjawiska w skali ogólnopolskiej. Celem powyższego zabiegu była charakterystyka nieletnich sprawców i ich ofiar, *modus operandi* sprawcy, a także zidentyfikowanie tendencji orzeczniczych. Przeprowadzone zostały ogólnopolskie badania sentencji oraz uzasadnień prawomocnych orzeczeń sądów w latach 2012–2022, w których nieletni był sprawcą czynu karalnego – kradzieży tożsamości z art. 190a § 2 k.k.

Pierwszym etapem badań było pozyskanie z Krajowego Rejestru Karnego sygnatur prawomocnych orzeczeń zapadłych wobec nieletnich z art. 190a § 2 k.k. oraz art. 190a § 3 k.k. we wszystkich sądach w Polsce. Pierwsze dane otrzymano w październiku 2020 r., obejmowały lata 2012–2020. Wskazanych zostało 89 spraw z art. 190a § 2 k.k. oraz 6 spraw z art. 190a § 3 k.k. Kolejne dane zostały pozyskane w styczniu 2022 r. i obejmowały okres od ostatniego udostępnienia tj. od 22 października 2020 do 26 stycznia 2022 r. Wskazano 38 spraw z art. 190a § 2 k.k. oraz 1 sprawę z art. 190a § 3 k.k. Łącznie baza sygnatur wynosiła 127 spraw z art. 190a § 2 k.k. oraz 7 spraw z art. 190a § 3 k.k.

W związku z tym, że zgodnie ze statystykami sądowymi z samego art. 190a § 2 k.k. tylko w latach 2012–2020 wydano orzeczenia wobec 237 nieletnich, autorka wysłała zapytanie do Krajowego Rejestru Sądowego, z czego wynika mniejsza liczba wskazanych sentencji. W odnośnej korespondencji wyjaśniono, że baza danych Krajowego Rejestru Karnego nie jest tożsama ze statystykami, ponieważ podlega stałej aktualizacji, tzn. rejestrowane są nowe dane oraz usuwane te, które spełniają

warunki określone w art. 14 ustawy z dnia 24 maja 2000 r. o Krajowym Rejestrze Karnym (Dz.U. z 2019 r. poz. 1158).

W kolejnym etapie realizowanych badań Autorka zwróciła się do wszystkich wskazanych przez KRS sądów rejonowych o udostępnienie zanonimizowanych sentencji orzeczeń wraz z uzasadnieniami. Łącznie wysłano wnioski o udostępnienie informacji do 112 prezesów sądów rejonowych z całej Polski – otrzymano wnioskowane dane od 97 sądów. Następnie zweryfikowano treści spraw z art. 190a § 2 k.k. oraz art. 190a § 3 k.k. w celu sprawdzenia, czy targnięcie się na życie ofiary było pokłosiem kradzieży tożsamości. Finalnie do analizy zakwalifikowano 125 spraw z 94 sądów obejmujących art. 190a § 2 k.k. Żadna ze wskazanych przez KRS spraw z art. 190a § 3 k.k. nie była związana z popełnieniem kradzieży tożsamości. Warto jednak nadmienić, że jedną ze spraw z art. 190a § 2 k.k. zakwalifikowano błędnie jako art. 190a § 1 k.k. w zw. z 190a § 2 k.k. zamiast jako art. 190a § 3 k.k. w zw. z art. 190a § 2 k.k. Wobec tego jedynie w jednej ze spraw efektem kradzieży tożsamości było targnięcie się na życie ofiary. Badania są reprezentatywne dla całej Polski, obejmują swoim zakresem wszystkie województwa. Próba badawcza wynosi 52,7%, biorąc pod uwagę obliczenia wykonane na dostępnej liczbie skazań nieletnich z art. 190a § 2 k.k. w latach 2012–2020 r.¹⁴

Badanie sentencji orzeczeń zostało przeprowadzone zgodnie z jednolitymi założeniami zawartymi w kwestionariuszu badań tożsamym dla wszystkich sądów. Kwestionariusz składał się z 26 pytań, podzielonych na pięć głównych bloków tematycznych: informacje ogólne, charakterystyka sprawcy czynu, charakterystyka pokrzywdzonego czynem, kwalifikacja oraz opis czynu, informacje dotyczące postępowania.

Ostatnim krokiem pracy nad monografią było opracowanie ogółu wyników badawczych w postaci syntezy ilościowej oraz syntezy jakościowej. Finalnie zweryfikowano postawione hipotezy badawcze o charakterze prawnym i kryminologicznym oraz sformułowano ostateczne

14 Zgodnie ze statystykami sądowymi w sprawach nieletnich w latach 2012–2020 wydano 237 orzeczeń z art. 190a § 2 k.k. Brak jest pełnych danych dotyczących liczby orzeczeń w latach 2012–2022. Nie jest możliwe ich ustalenie ani na podstawie statystyk sądowych, ani na bazie danych z Krajowego Rejestru Karnego. Dlatego też liczba 237 orzeczeń stanowi odnośnik, na podstawie którego obliczono próbę badawczą. Przebadano 125 orzeczeń, stanowi to 52,7% liczby z dostępnych statystyk ministerialnych.

tezy naukowe, co zakończyło prace badawcze. Ostatnim elementem działań było redakcyjne opracowanie wyników badawczych w postaci przedmiotowej książki.

Rozdział II

GENEZA ZJAWISKA I DEFINICJA PRZESTĘPSTWA KRADZIEŻY TOŻSAMOŚCI

Problematyka kradzieży tożsamości w ostatnich latach nabrała znaczenia. Swoją obecność zaznaczyła już setki lat temu, jednak nie sposób nie zauważyć, że to rozwój nowych technologii spowodował dynamiczny wzrost tego zjawiska. Dla zrozumienia przestępstwa kradzieży tożsamości oraz zainteresowania nim nieletnich konieczna wydaje się być analiza podstawowych elementów sprzyjających rozwojowi tego przestępstwa, w tym cyberprzestępczości jako zasadniczej determinanty zjawiska. Niezwykle ważnym elementem jak zostało wspomniane we wprowadzeniu do monografii jest konceptualizacja kluczowych pojęć, co zostanie przeprowadzone w tej części rozdziału.

§ 1. Zjawisko cyberprzestępczości jako czynnik dynamizujący rozwój kradzieży tożsamości

Jak opisuje K. Chałubińska-Jentkiewicz, już w latach 70. XX wieku w USA ujawniono pierwszy przypadek cyberprzestępczości. W związku z jeszcze nie tak bardzo rozpowszechnioną komputeryzacją, wykorzystana do procederu została sieć telefoniczna. Za pierwszego cyberprzestępcę uważa się J. Drapera, który w wyniku oszukania automatycznej centrali telefonicznej, przy pomocy gwizdka z płatków śniadaniowych, nie zapłacił nic za połączenie międzystanowe. Co więcej, opracował specjalne urządzenie przeznaczone do tego oszustwa i wprowadził je na rynek¹. Na przestrzeni wieków ludzie poszukiwali i odnajdywali

1 K. Chałubińska-Jentkiewicz, *Cyberodpowiedzialność*, Toruń 2019, s. 235.

możliwości nielegalnego wykorzystania zdobyczy nauki i techniki. Z badań D.B. Parkera z 1976 roku wynika, że już w 1970 r. w skali globalnej doszło do ponad 1000 czynów z elementem cyber².

W ostatnich latach digitalizacja oraz informatyzacja społeczeństwa wykazuje szczególny, niespotykany dotąd na tę skalę, wzrost. Dynamizujący wpływ na to miała pandemia COVID-19, która od 2020 roku do 2021 roku niejako zmusiła cały świat do pogłębienia tego już i tak szybko postępującego procesu. Zgodnie z informacjami przedstawionymi przez Główny Urząd Statystyczny³ procent gospodarstw domowych posiadających dostęp do Internetu w domu, spośród wszystkich w Polsce, wzrósł o 12,9 punktów procentowych – z 80,4% w 2017 r. do 93,3% w 2022 r. Przy tym w 2022 r. 99,9% gospodarstw z dziećmi posiadało dostęp do Internetu w domu, a bez dzieci – 90,5%. Już na wstępie wskazuje to istotny udział małoletnich na rynku nowych technologii, co zostanie szerzej omówione w dalszej części pracy.

Powyższa tendencja w zakresie rozpowszechnienia dostępu do Internetu i nowych technologii nie mogła obyć się bez wpływu na zjawisko cyberprzestępczości. Alarmujący jest raport FBI i Internet Crime Complaint Center⁴ z 2022 roku, który wskazuje, że liczba skarg dotyczących cyberprzestępczości w 2022 roku osiągnęła rekordową liczbę 800 944, wzrastając od 2016 roku ponaddwukrotnie (298 728 skarg). Porównując dane sprzed pandemii – w 2019 r. skarg było prawie dwa razy mniej (467 000), co podkreśla znaczenie pandemii dla skokowego rozwoju cyberprzestępczości.

W tym okresie ponadtrzykrotnie wzrosły skargi dotyczące kradzieży tożsamości – w 2019 r. było ich 16 053, natomiast w 2021 r. aż 51 629. Spośród wszystkich cyberprzestępstw w ciągu ostatnich 5 lat największy udział stanowił *phishing/vishing/smishing/pharming*. W 2016 roku odnotowano 19 465 zgłoszeń, w 2020 r. było już ich 12 razy więcej (wzrost do 241 342), aby w 2022 r. osiągnąć rekordową liczbę 323 972 zgłoszeń.

2 S. Schjøberg, *The history of cybercrime: 1976–2014*, Norderstedt 2014, s. 17; cyt. za: K. Chalubińska-Jentkiewicz, *Cyberodpowiedzialność*, op. cit., s. 236.

3 Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Społeczeństwo informacyjne w Polsce w 2023 roku, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne-w-polsce-w-2023-roku,1,17.html> [16 lipca 2024].

4 Federal Bureau of Investigation, Internet Crime Complaint Center, *2022 Internet Crime Report*, https://www.ic3.gov/Media/PDF/AnnualReport/2022_IC3Report.pdf [16 lipca 2024].

Jest to szczególnie niepokojące w kontekście szeroko pojętej kradzieży tożsamości (do popełniania tych przestępstw często wykorzystywane są dane osobowe pochodzące już z kradzieży tożsamości, jak również zdarza się, że w wyniku tych przestępstw dochodzi do kradzieży tożsamości i dane osobowe trafiają do Darknetu lub następnie wykorzystywane są do popełniania kolejnych przestępstw). Powyższe dane, pomimo że swoim zakresem obejmują jedynie Stany Zjednoczone Ameryki, pokazują, jak skrajnie dynamicznie rozwija się zjawisko cyberprzestępczości w ostatnich 5 latach.

W 2012 roku koszt cyberprzestępczości na świecie oscylował w granicach 100 mld dolarów⁵. Według raportu firmy McAfee globalne straty spowodowane cyberprzestępczością oszacowano w 2020 r. na 1 bilion dolarów⁶, a w 2025 r. mają wzrosnąć do ponad 10.5 bilionów dolarów, co wynika z raportu opracowanego przez Cybersecurity Ventures⁷.

Polski również nie omija rozwój cyberprzestępczości i innych zagrożeń w Internecie⁸. Raport roczny z działalności CERT Polska za rok 2021 wykazał, że w drugim roku pandemii Covid-19 zarejestrowano 29 483 incydenty cyberbezpieczeństwa, co stanowiło wzrost o 182% względem roku poprzedniego⁹. Wzrost ten jest jeszcze wyższy, jeśli spojrzymy na rok 2019, kiedy zanotowano 6 484 incydentów¹⁰. Najczęstszą metodą wykorzystywaną do popełniania cyberprzestępstw w 2021 r. był phishing, który stanowił 76,57% wszystkich obsługiwanych incydentów (wzrost o 196 proc. w porównaniu do roku 2020)¹¹. Alarmujący jest fakt, że w ciągu zaledwie 3 lat ilość incydentów wzrosła niemal ośmiokrotnie

-
- 5 M. Lakomy, *Cyberprzestrzeń jako nowy wymiar rywalizacji i współpracy państw*, Katowice 2015, s. 150.
 - 6 B. Russel, *Cybercrime to Top \$6 Trillion in 2021, According to Cybersecurity Ventures*, <https://www.nbcdfw.com/news/tech/cybercrime-to-top-6-trillion-in-2021-north-texas-security-firm-says/2636083/> [19 sierpień 2021 r.].
 - 7 S. Morgan, *McAfee Vastly Underestimates The Cost Of Cybercrime*, <https://cybersecurityventures.com/mcafee-vastly-underestimates-the-cost-of-cybercrime/> [16.07.2024].
 - 8 Zob. E.W. Pływaczewski, *Bezpieczeństwo obywateli – prawa człowieka – zrównoważony rozwój. Polskie kierunki interdyscyplinarnych badań kryminologicznych nad bezpieczeństwem obywateli oraz w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu*, Białystok 2017, s. 239–243.
 - 9 *Krajobraz bezpieczeństwa polskiego internetu. Raport roczny z działalności CERT Polska 2021*, s. 12.
 - 10 *Krajobraz bezpieczeństwa polskiego internetu. Raport roczny z działalności CERT Polska 2020*, s. 13.
 - 11 *Krajobraz bezpieczeństwa polskiego internetu. Raport roczny z działalności CERT Polska 2021*, s. 12.

– w 2018 r. zanotowano 3 739 incydentów, a phishing utrzymywał się na poziomie 44% wszystkich zgłoszeń¹². Tendencja ta nie odwróciła się – w 2023 r. zarejestrowano 80 267 incydentów w tym ponownie najbardziej popularnym był phishing z liczbą 41 423 incydentów¹³, zatem jeszcze bardziej uzasadnia przyjrzenie się problemowi kradzieży tożsamości, któremu niewątpliwie sprzyja to zjawisko.

Ustalenie rzeczywistej skali cyberprzestępczości na całym świecie jest niezwykle trudne. Jednym z problemów jest ciągle znacząca ciemna liczba cyberprzestępstw. Pomimo, że ten rodzaj przestępczości gwałtownie się rozpowszechnił, co pokazują wcześniej przytoczone dane, ogrom ofiar nie zgłasza przypadków cyberprzestępstw organom ścigania. W Holandii przeprowadzono badanie kryminologiczne, w którym porównano powiązania między cechami ofiary a tendencją do zgłaszania organom ścigania tradycyjnych przestępstw oraz cyberprzestępstw. Wyniki pokazały, że cyberprzestępczość należy do najrzadziej zgłaszanych rodzajów przestępstw. Co więcej, uwarunkowania zgłaszania przestępstw różnią się nie tylko między tradycyjnymi przestępstwami a cyberprzestępczością, ale także między różnymi rodzajami samych cyberprzestępstw (atakami hakerskimi, kradzieżą tożsamości czy oszustwem) oraz między zgłaszaniem cyberprzestępczości policji a innym organizacjom¹⁴.

Wyniki ukazały, że ofiary trzech różnych rodzajów cyberprzestępstw (kradzież tożsamości, oszustwo konsumenckie, hacking) rzadziej zgłaszały te przestępstwa na policję niż ofiary większości rodzajów tradycyjnych przestępstw. Ofiary kradzieży tożsamości częściej zgłaszały sprawę organizacjom innym niż policja (82,3%)¹⁵. We wcześniejszych badaniach wykazano, że w oczach ofiar policja często nie jest podstawową organizacją, do której należy zgłaszać różne formy cyberprzestępczości. Prawdopodobnie ofiary te były niezadowolone ze sposobu, w jaki policja zajęła się poprzednim ich zgłoszeniem¹⁶. Ponadto ofiary

12 *Krajobraz bezpieczeństwa polskiego internetu. Raport roczny z działalności CERT Polska 2018*, s. 6.

13 *Raport roczny z działalności CERT Polska 2023*, s. 102.

14 S.G.A. van de Weijer, R. Leukfeldt, W. Bernasco, *Determinants of reporting cybercrime: A comparison between identity theft, consumer fraud, and hacking*, „European Journal of Criminology” 2019, t. 16, nr 4, s. 486.

15 *Ibidem*, s. 502.

16 C. Cross, K. Richards, R. Smith, *The reporting experiences and support needs of victims of online fraud*, „Trends & Issues in Crime and Criminal Justice” 2016, Report no. 518; M.M.L. Do-

mogą czuć się częściowo odpowiedzialne za włamanie, jeśli nie aktualizowały swojego oprogramowania antywirusowego lub mogą być zawstydzone, jeśli zostały podstępem zmuszone do otwarcia zainfekowanego linku w wiadomości e-mail. Nie bez znaczenia dla takiego stanu rzeczy są nieustające trudności w wykryciu, ściganiu, a następnie osądzeniu sprawców. Jedną z kluczowych przyczyn takiego stanu rzeczy są wysokie komplikacje w zebraniu dowodów, w szczególności cyfrowych¹⁷. Dowody takie zwykle istnieją w sieci bardzo krótko lub wcale, jeśli ustawodawstwo danego kraju nie przewiduje obowiązku przechowywania ich przez dane podmioty.

Kolejną przeszkodą są problemy definicyjne. W inny sposób kwalifikują cyberprzestępczość firmy zajmujące się cyberbezpieczeństwem, inaczej organy ścigania, a jeszcze innych prób wyznaczenia zakresu znaczeniowego tego wyrażenia dokonują organizacje międzynarodowe czy naukowcy. Z tego powodu początkowo legislatura poszczególnych krajów na świecie rzadko wprowadzała to pojęcie *explicite*. W ostatnim jednak czasie coraz częściej oficjalnie rządy posługują się pojęciem „cyberprzestępstw”. Pojęcie to występuje szczególnie w rozwiązaniach instytucjonalnych zarówno na poziomie krajowym, jak i ponadnarodowym. Problemатyczny może być jednak brak ustalenia ram znaczeniowych pojęcia, szczególnie biorąc pod uwagę używanie ich w nazwach instytucji, co również wskazuje na obszar ich działalności. Przykładem jest Biuro do Walki z Cyberprzestępczością Komendy Głównej Policji¹⁸. Od 2022 r. funkcjonuje Centralne Biuro Zwalczania Cyberprzestępczości wprowadzone nowelizacją ustawy o Policji¹⁹, gdzie w art. 5d wskazano, że CBZC odpowiedzialne jest w zakresie rozpoznawania i zwalczania przestępstw popełnionych przy użyciu systemu informatycznego, systemu teleinformatycznego lub sieci teleinformatycznej oraz zapobiegania tym przestępstwom, a także wykrywania i ścigania sprawców tych przestępstw. Można z tego pośrednio wydedukować definicję

menie (red.), *Victimisation in a digitised society: a survey among members of the public concerning e-fraud, hacking and other high volume crimes*, The Hague 2013.

17 J. Worona, *Cyberprzestrzeń a prawo międzynarodowe: status quo i perspektywy*, Warszawa 2020, s. 263.

18 P. Lewulis, *O rozgraniczeniu definicyjnym pomiędzy przestępczością „cyber” i „komputerową” dla celów praktycznych i badawczych*, „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 3, s. 13.

19 Ustawa z dnia 17 grudnia 2021 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z powołaniem Centralnego Biura Zwalczania Cyberprzestępczości, Dz.U. poz. 2447; z 2022 r. poz. 2666, s. 17.

cyberprzestępczości, jednak legalnej i spójnej definicji cyberprzestępczości nadal brak.

Niejednolitość i trudność w sprecyzowaniu tego pojęcia wynika poniekąd z samej specyfiki tego rodzaju przestępczości związanej z rozwojem nowych technologii – dynamicznymi zmianami, do których dopasowuje się cyberprzestępczość, zarówno jeśli chodzi o wielość form czynów karalnych, *modus operandi* sprawcy czy też narzędzi popełniania przestępstwa²⁰. Na przestrzeni lat podjęto się wielu prób wypracowania stanowiska w tym obszarze, zarówno w literaturze przedmiotu, jak i na poziomie organizacji międzynarodowych. W monografii zostaną przedstawione tylko najbardziej znaczące dla umiejscowienia w nich kradzieży tożsamości.

Początkowo nie używano terminu „cyberprzestępczość”, korzystano raczej z określenia „przestępczość komputerowa”. Jednak obecnie w związku z korzystaniem z urządzeń mobilnych, takich jak telefony komórkowe, smartfony, laptopy czy tablety, posiadającymi dostęp do Internetu, ta nomenklatura nieco się zdezaktualizowała. B. Oręziak zdefiniował cyberprzestępczość bardzo szeroko jako przestępczość w cyberprzestrzeni²¹. Jednak, jak sam stwierdził, nadal nie rozwiązuje to wielu problemów prawnych. Kwalifikacja poszczególnych czynów jako cyberprzestępstw przy pomocy tej definicji nadal byłaby utrudniona. Nieco bardziej skonkretyzowana definicja została zbudowana na bazie artykułu z Biuletynu FBI z 1995 r., która podaje, że „cyberprzestępczość to każda aktywność, gdzie komputer bądź też sieć komputerowa stanowi narzędzie, przedmiot bądź środowisko wszelkiej działalności o charakterze przestępnym”²².

Na podkreślenie zasługuje stanowisko Biura Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości ONZ, wskazujące na niewralgiczne elementy cyberprzestępczości w kontekście międzynarodowym. UNODC kładzie nacisk na rozumienie cyberprzestępczości jako ewolu-

20 M. Siwicki, *Cyberprzestępczość*, Warszawa 2013, s. 15.

21 B. Oręziak, *Cyberprzestępczość w aspektach proceduralnych: dowody elektroniczne a nowoczesne formy przestępczości*, Warszawa 2019, s. 39.

22 D.L. Carter, *Computer Crime Categories: How Techno-Criminals Operate*, „FBI Law Enforcement Bulletin” 1995, t. 64, nr 7; cyt. za: A. Opalska, M. Treder, A. Tymieniecka, *Social media: analiza prawnokarna i kryminologiczna : zagadnienia wybrane*, Szczecin 2016, s. 72. Zob. także: M. Siwicki, *Cyberprzestępczość*, *op. cit.*, s. 16.

ującej formy przestępczości międzynarodowej. Wskazuje na jej złożony charakter i brak granic w sferze cyberprzestrzeni (miejscu, gdzie jest popełniana), za czym idą konkretne problemy prawne. Sprawcy cyberprzestępczości i ich ofiary mogą znajdować się w różnych regionach, a skutki mogą odbijać się na społeczeństwach na całym świecie²³.

Już podczas X Kongresu ONZ w Sprawie Zapobiegania Przestępczości i Traktowania Przestępców, który odbył się w 2000 r. w Wiedniu, została wypracowana definicja cyberprzestępstwa w wąskim oraz szerokim zakresie. W tym pierwszym znaczeniu to „wszelkie nielegalne działania, wykonywane w postaci operacji elektronicznych, wymierzone przeciw bezpieczeństwu systemów komputerowych lub procesowanych przez te systemy danych”²⁴. W szerokim znaczeniu cyberprzestępstwo to „wszelkie nielegalne działania popełnione za pomocą lub dotyczące systemów lub sieci komputerowych, włączając w to między innymi nielegalne posiadanie i udostępnianie lub rozpowszechnianie informacji przy użyciu systemów lub sieci komputerowych”²⁵. Kradzież tożsamości ze względu na fakt, iż nie jest przestępstwem stricte komputerowym, ale może być popełniona przy pomocy sieci komputerowej, mieści się w zakresie szerokiej definicji cyberprzestępczości.

D.S. Wall²⁶ stworzył jeden z najbardziej całościowych i praktycznych podziałów cyberprzestępstw. W skonstruowanej przez siebie matrycy wskazał, że cyberprzestępczość obejmuje:

- przestępstwa wspierane przez cyberprzestrzeń (Cyber-Assisted Crimes), rozumiane jako tradycyjne formy przestępstw, którym cyberprzestrzeń udostępniła więcej możliwości dla popełniania tych przestępstw (stalking, kradzież tożsamości);

23 United Nations Office on Drugs and Crime, *Cybercrime*, <http://www.unodc.org/unodc/en/cyber-crime/index.html> [19.08.2021].

24 J. Kowalewski, M. Kowalewski, *Zagrożenia informacji w cyberprzestrzeni, cyberterroryzm*, Warszawa 2017, s. 60.

25 *Ibidem*.

26 D.S. Wall, *The internet as a conduit for criminal activity* [w:] *Information technology and the criminal justice system*, A. Pattavina (red.), Thousand Oaks, Calif 2005, s. 5. Zob. szerzej: B. Akhgar, *Cyber crime and cyber terrorism investigator's handbook*, Amsterdam ; Boston 2014, s. 150–162. Zob. także: M. Walczak, *Cyberprzestępczość – definicja, formy i ich społeczno-ekonomiczne skutki* [w:] *Bezpieczeństwo w cyberprzestrzeni: wybrane zagadnienia*, M. Molendowska, R. Miernik (red.), Toruń 2020, s. 230–233.

- przestępstwa aktywowane przez cyberprzestrzeń (Cyber-Enabled Crimes), pojmowane jako tradycyjne formy przestępstw, którym cyberprzestrzeń udostępniła zupełnie nowe możliwości dla popełniania tych przestępstw;
- przestępstwa zależne od cyberprzestrzeni (Cyber-Dependent Crimes), definiowane jako nowe formy przestępstw, którym cyberprzestrzeń udostępniła zupełnie nowe możliwości dla popełniania tych przestępstw.

Każda z powyższych kategorii przestępstw może ponadto zostać skierowana przeciwko urządzeniom (*crime against machines/integrity-related*), wykonana poprzez posłużenie się urządzeniem (*crime using machines/computer-related*) czy dokonać się w urządzeniu (*crimes in the machine/content-related*). Podział ten jasno pokazuje, jak złożona jest problematyka cyberprzestępczości i jak wiele czynów zabronionych może do tej kategorii przynależeć. Kradzież tożsamości według D.S Walla niewątpliwie jest kwalifikowana jako cyberprzestępczość. Wspomniany Autor przyporządkował ją do kategorii przestępstw aktywowanych przez cyberprzestrzeń, jednocześnie popełnianych poprzez posłużenie się urządzeniem.

W jednym z najważniejszych aktów prawnych służących zwalczaniu cyberprzestępczości posłużono się zupełnie innym rozumieniem pojęcia cyberprzestępczości. W Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości sporządzonej dnia 23 listopada 2001 r.²⁷ jako cyberprzestępstwa wskazano:

- przestępstwa przeciwko poufności, integralności i dostępności danych informatycznych i systemów (nielegalny dostęp, nielegalne przechwytywanie danych, naruszenie integralności danych, naruszenie integralności systemu, niewłaściwe użycie urządzeń);
- przestępstwa komputerowe (fałszerstwo komputerowe, oszustwo komputerowe);
- przestępstwa ze względu na charakter zawartych informacji (przestępstwa związane z pornografią dziecięcą);
- przestępstwa związane z naruszeniem praw autorskich i pokrewnych;

27 *Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości sporządzona dnia 23 listopada 2001 r.* (Dz.U. z dnia 27 maja 2015, poz. 728), s. 5–10.

Niestety swoim zakresem znaczeniowym nie obejmują one kradzieży tożsamości *sensu stricto* z art. 190a § 2 k.k., nie ułatwiając tym samym ścigania tego przestępstwa w przypadkach transgranicznych.

Jak zostało już wyżej wskazane, praktycznie we wszystkich definicjach doktrynalnych dotyczących cyberprzestępczości uwzględniana jest kradzież tożsamości. Nie jest to jednak kwestia oczywista w ustawodawstwie poszczególnych państw²⁸. Niemniej jednak statystyki dotyczące rozwoju cyberprzestępczości, szczególnie na przestrzeni ostatnich lat, są wysoce niepokojące i nie omijają zjawiska kradzieży tożsamości, które postrzegane jest jako jedno z najczęstszych cyberprzestępstw.

Brak spójnej definicji, jak się okazuje, występuje nie tylko w kontekście pojęcia cyberprzestępczości, ale również w odniesieniu do samej kradzieży tożsamości. Również pojęcie „nieletniego” różni się na gruncie ustawodawstw poszczególnych państw, nawet w ramach Unii Europejskiej, co nie pozostaje bez znaczenia dla trudności badania fenomenu kradzieży tożsamości wśród nieletnich.

§ 2. Geneza zjawiska kradzieży tożsamości w Polsce i w wybranych krajach

W ostatnich latach kradzież tożsamości nabrała szczególnego znaczenia, jednak jako przestępstwo tradycyjnego typu obecne było już setki lat temu i dla pełnego zrozumienia należałoby przyjrzeć się jego ewolucji. Początkowo kradzież tożsamości była kojarzona z pewną makabrycznością. Przestępcy, którzy chcieli umknąć uwadze organów ścigania i ludzie, którzy desperacko pragnęli nowego życia, kradli całą tożsamość, łącznie z nazwiskiem, numerem ubezpieczenia społecznego, historią rodziny, karierą, a nawet życiorysem. Czasami działa się to wskutek popełnienia przez nich morderstwa, czasem przestępcy próbowali użyć danych osobowych już zmarłych wcześniej osób²⁹.

28 Zob. szerzej nt. kryminalizacji przestępstwa kradzieży tożsamości w Unii Europejskiej European Commission, Directorate-General for Migration and Home Affairs, *Study on online identity theft and identity-related crime: final report*, Luxembourg 2022. Autorka dysertacji brała udział w tworzeniu raportu jako National expert for Poland.

29 J. Hur, *History of Identity Theft Protection*, <https://bebusinessed.com/history/history-of-identity-theft-protection/> [23.08.2021].

Jeden z najstarszych przypadków kradzieży tożsamości został odnotowany w Londynie w 1412 roku za czasów panowania Henryka IV. Jak podaje Z. Edwards, w tamtym okresie kradzież tożsamości popełniano głównie na trzy sposoby: przywłaszczając bezpośrednio tożsamość innych, konkretnych, wymienionych z imienia i nazwiska osób. Drugą kategorię stanowili ludzie, którzy zmieniali swoją tożsamość podczas żebrania, przybierając nowe wcielenia lub przyjmując różne cechy, aby wzbudzić sympatię przechodniów. Do ostatniej kategorii należeli pretorianie, którzy dla korzyści finansowych podawali się za urzędników instytucji królewskich lub obywatelskich³⁰. Przykładem kradzieży tożsamości w tamtych czasach była sprawa Johna Rykone'a. Zamiast działając jak zwykły fałszerz, fabrykując fałszywy dokument, Rykone bezpośrednio przywłaszczył sobie tożsamość innego człowieka – Johna Dyce'a. Następnie przekonał skrybę, aby sporządził obligację na nazwisko Dyce'a na sumę 10 funtów. Został w związku z tym czynem oskarżony o fałszerstwo³¹.

Kolejnym głośnym przypadkiem kradzieży tożsamości w historii było pojawienie się Dymitra Samozwańca I. W 1591 r. uważano, że carewicz Dymitr, syn Iwana Groźnego, został zamordowany w wieku ośmiu lat. Jednak wiele lat później zbiegły mnich Monasteru Czudowskiego w Moskwie, Grigorij Otrepijew, choć nadal występując wątpliwości co do jego tożsamości (Dymitr Samozwaniec I), i inni późniejsi pretendenci (Fałszywy Dymitr II i Fałszywy Dymitr III) ujawniali się, twierdząc, że to oni są w rzeczywistości carewiczem Dymitrem, który przeżył spisek³². Fałszywy Dymitr I wyjaśniał, że jego rzekoma babka wiedziała o spisku przeciwko niemu i oddała go pod opiekę lekarza, który pomógł Dymitrowi bezpiecznie żyć w klasztorach w całej Rosji do czasu jego rychłego powrotu. Fałszywy Dymitr I wykorzystał tę historię do zdobycia zwolenników w Polsce i Rosji, by w końcu w 1604 r. najechać Moskwę w nadziei na odzyskanie „swojego” tronu. Został jednak carem Rosji dopiero w 1605 r. po śmierci Iwana Groźnego, kiedy uznany został przez carycę

30 Z. Edwards, *Identity Theft in Later Medieval London* [w:] *The Fifteenth Century XVI: Examining Identity*, L. Clark (red.), Woodbridge 2018, s. 137.

31 *Ibidem*.

32 K. Pietkiewicz, *Dymitr Samozwaniec I (samozwańczy car Rosji 1605–1606)*, <https://twojaj historia.pl/encyklopedia/dymitr-samozwaniec-i-samozwanczy-car-rocji-1605-1606/> [25.08.2021].

Marfę (żonę Iwana Groźnego i matkę zabitego carewicza) za syna – Dymitra Iwanowicza. Nie trwało to jednak długo – w 1606 r. on i jego zwolennicy zostali zamordowani za zdradę³³.

W czasach przed skokiem technologicznym pod jednym względem dużo łatwiej było podszyć się pod inną osobę – brak było wielu możliwości weryfikacji tożsamości jak obecnie, jednak z drugiej strony dużo trudniej było pozyskać dane osobowe dużej liczby osób w tym samym czasie. Nie było też tyle możliwości wykorzystania ich w zamiarze wzbogacenia się lub wyrządzenia innej osobie krzywdy.

Wraz z postępem technologicznym można było zaobserwować przechodzenie kradzieży tożsamości w coraz nowe obszary życia. W latach 60. kradzież tożsamości przez telefon była już realnym zagrożeniem. Dokonane oszustwa nie różniły się zbytnio od znanych dziś e-maili „nigeryjskiego księcia”. Dzwoniący twierdził, że kontaktuje się z daną osobą, aby przekazać jej wygraną na loterii lub inne prezenty, ale aby je wydać, potrzebował najpierw informacji osobistych i bankowych interlokutora. Następnie przestępca wykorzystywał te informacje, aby całkowicie przejąć tożsamość ofiary lub popełnić oszustwo finansowe, choć w tym momencie już niewielu z nich pozyskiwało wystarczające informacje, aby uciec i rozpocząć nowe życie³⁴. Lata 60. obfitowały również w oszustów, którzy korzystając z socjotechnik, podszywali się pod inne osoby. Jednym z najbardziej zuchwałych był Frank Abagnale, który podszywał się pod pilota linii lotniczych PanAmerican przez 5 lat, odbywając ponad 200 lotów lotniczych na koszt tej firmy³⁵.

Wraz z rozpowszechnieniem w społeczeństwie powyższego zagrożenia przestępcy musieli zmodyfikować dotychczasowy modus operandi, zaczęli przeglądać śmieci w poszukiwaniu wyciągów z kart kredytowych i kont bankowych, a także innych danych osobowych. W latach 80. ofiary nawet nie brały pod uwagę, że ich śmieci mogą być wykorzystywane do popełnienia wobec nich kradzieży tożsamości. W miarę jak to

33 *History's Most Famous Cases of Identity Theft*, <https://www.irisidentityprotection.com/blog/write-your-own-life-story/> [23.08.2021].

34 J. Hur, *History of Identity Theft Protection*, op. cit.

35 T. Trejderowski, *Kradzież tożsamości: terroryzm informatyczny : cyberprzestępstwa, internet, telefon, facebook*, Warszawa 2013, s. 141–147.

podejście stało się znane dzięki doniesieniom prasowym i innym ostrzeżeniom, zaczęto coraz częściej inwestować w niszczarki do papieru³⁶.

Wraz z rozwojem Internetu wzrosła ilość danych do tego stopnia, że praktycznie niemożliwe jest zapanowanie nad nimi. Społeczeństwo ewoluowało w globalne społeczeństwo informacyjne. Ogrom informacji, do których praktycznie każdy przeciętny człowiek ma dostęp, powoduje, że trudnością nie jest już uzyskanie informacji, ale umiejętność ich interpretacji i wykorzystywania³⁷. Sprawcy kradzieży tożsamości spostrzegli w tym narzędziu nowe możliwości i systematycznie przenoszą swoją działalność do globalnej sieci komputerowej, wykorzystując przy tym swoje zdolności interpretacji informacji i korzystania z nich. Sprawcy cyberprzestępstw posługują się tożsamością innych osób z różnych przyczyn. Czynią to m.in. w celu wyrządzenia szkody osobistej lub majątkowej osobie, pod którą się podszywają, ukrycia własnej tożsamości, zwiększenia skuteczności ataków opartych na socjotechnice czy też wykorzystaniu kradzieży tożsamości jako czynu poprzedzającego kradzież środków z rachunków bankowych³⁸.

Cyberprzestępcy adaptują swoje działania do ewolucji samego Internetu. Obecnie nieodłączne i wysoce relewantne dla funkcjonowania społeczeństw stały się media społecznościowe. Jednym z głównych globalnych portali, który zapoczątkował ten trend, był portal Facebook. Powstał 4 lutego 2004 r. jako platforma komunikacyjna dla studentów i absolwentów Uniwersytetu Harvarda. Jego zasięgi błyskawicznie przenosiły się na inne uniwersytety w Stanach Zjednoczonych, żeby w 2006 r. być dostępnym już dla wszystkich użytkowników. Jednocześnie w tym samym roku stworzoną mobilną wersję Facebooka³⁹. W Polsce Facebook pojawił się w 2008 r.⁴⁰ Następnie zaczęło powstawać mnóstwo innych

36 *History of Identity Theft*, <http://www.identity-theft-scenarios.com/identity-theft-facts/history/> [23.08.2021].

37 K. Dygaszewicz, *Kradzież tożsamości w czasach społeczeństwa informacyjnego* [w:] *Internet: strategie bezpieczeństwa. Internet: security strategy*, G. Szpor, A. Gryszczyńska (red.), Warszawa 2017, s. 251.

38 A. Gryszczyńska, *Kradzieże tożsamości w sprawach z zakresu cyberprzestępczości*, „Rocznik Bezpieczeństwa Morskiego” 2020, nr Przestępczość teleinformatyczna 2019, s. 205; A. Machoch, *Kradzież tożsamości* [w:] *Kradzież tożsamości w Internecie*, A. Gołębiowska (red.), Szczelno 2017, s. 176–180.

39 A. Opalska, M. Treder, A. Tymieniecka, *Social media*, op. cit., s. 12.

40 *Facebook od 10 lat w Polsce. Z platformy korzysta dziś przeszło 16 mln polskich użytkowników*, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Facebook-od-10-lat-w-Polsce-Z-platformy-korzysta-dzis-przeszlo-16-mln-polskich-uzytownikow-7589177.html> [27.08.2021].

portali łączących początkowo znajomych, a następnie zupełnie nieznanym sobie ludzi, takich jak: Instagram, Twitter, Snapchat, TikTok, YouTube. Również one są wykorzystywane przy kradzieży tożsamości, często wyłudzone są dane logowania do samych tych portali, aby następnie poprzez dostęp do konta podszywać się pod ich właściciela i wyłudzać pieniądze od jego znajomych (tzw. oszustwo na blika⁴¹). Innym razem konta używane są do wysyłania oszczerstw. Nie jest to trudne, biorąc pod uwagę jak wiele informacji użytkownicy zamieszczają o sobie na tego typu stronach (data urodzenia, miejsce pracy, krąg znajomych, rodziny, sposób życia)⁴².

Jeszcze innym sposobem jest wysyłanie linków już nie jak niegdyś na adres e-mail, ale na konta mediów społecznościowych. Linki te są najczęściej narzędziem wykorzystywanym w odmianie phishingu tj. pharmingu. Jest to przestępstwo polegające na przekierowywaniu ze strony instytucji (najczęściej finansowej) do strony utworzonej przez sprawców. Należy podkreślić, że jest ona ładząco podobna do oryginalnej, a dane wpisane przez ofiarę na takiej stronie przechwytywane są przez przestępców. Najczęstszymi formami pharmingu jest włamanie się przez przestępców na serwer, na którym znajduje się rzetelna strona, by umieścić na nim przekierowanie, lub też wysyłana jest wiadomość z zainfekowanym nośnikiem, który po włączeniu instaluje na urządzeniu posiadacza przekierowanie do strony przestępców⁴³.

Należy pamiętać że powyższy rys historyczny jest jedynie uogólnionym obrazem. Każdy kraj ze względu na swoją specyfikę, system prawny i rozwój spotykał się z nieco innymi przypadkami kradzieży tożsamości zupełnie nieznanymi, np. na gruncie polskim.

41 A. Gryszczyńska, *Kradzieże tożsamości w sprawach z zakresu cyberprzestępczości*, op. cit., s. 217; R. Piotrowski, *Przestępstwo na „blika”*, „Rocznik Bezpieczeństwa Morskiego” 2021, nr Przestępczość teleinformatyczna 2020.

42 J. Worona, *Cyberprzestrzeń a prawo międzynarodowe*, op. cit., s. 304; D. Prokopowicz, *Kwestia rozwoju technologii Big Data oraz internetowych portali społecznościowych a bezpieczeństwo danych niejawnych w sieci Internet* [w:] *Kradzież tożsamości w Internecie*, A. Gołębiowska (red.), Szczytno 2017, s. 119–127.

43 M. Romańczuk-Grącka, *Prawnokarna ochrona tożsamości elektronicznej w perspektywie przeciwdziałania nielegalnym rynkom finansowym* [w:] *Przeciwdziałanie patologiom na rynkach finansowych: od edukacji ekonomicznej po prawnowkarne środki oddziaływania*, W. Pływaczewski (red.), Warszawa 2015, s. 245–246.

S. Irshad i T.R. Soomro⁴⁴ wskazali punkty zwrotne w rozwoju kradzieży tożsamości w USA. Jak np. lata 1919–1921, kiedy to dokonywano kradzieży tożsamości w związku z rozwojem praw wyborczych kobiet oraz całych społeczeństw – wykorzystywano je do wielokrotnego głosowania. W latach 30. XIX wieku, po zakończeniu na terenie USA prohibicji, poszczególne stany dostały uprawnienia zakreszenia granicy wiekowej pozwalającej na zakup alkoholu. W stanach bardziej restrykcyjnych spowodowało to wzrost używania przez nieletnich podrobionych lub przerobionych dowodów osobistych w celu podszywania się pod inne osoby. W związku ze stabilną i relatywnie niską granicą wiekową legalizacji zakupu alkoholu w Polsce (18 r. życia) i Europie (nawet 16 r. życia) – nie zaobserwowano tak wyraźnej tendencji jak w USA, gdzie od roku 1984⁴⁵ wiek ten wynosi już jednolicie 21 lat. Kolejnym przykładem jest podszywanie się pod inną osobę, wykorzystując jej social security number (numer ubezpieczenia społecznego). Jest to ogromny problem społeczny w Stanach Zjednoczonych Ameryki. Natomiast w krajach Europy, gdzie w większości krajów opieka zdrowotna nie jest prywatna lub tak kosztowna, ten sposób kradzieży tożsamości nie jest znamieny, jednak nie oznacza to, że w ogóle nie występuje⁴⁶.

Z kolei wspomniane wcześniej oszustwo „na blika”, do którego wykorzystywane są np. skradzione dane do logowania do portali społecznościowych, a następnie wysyłane wiadomości do znajomych ofiary z prośbą o przesłanie kodu BLIK w celu „pożyczenia” danej kwoty pieniężnej, nie jest popularne w innych krajach. Przyczyną tego jest brak takiego poziomu zaawansowania bankowości elektronicznej jak w Polsce i nieoferowanie płatności typu BLIK w innych krajach⁴⁷.

44 S. Irshad, T.R. Soomro, *Identity Theft and Social Media*, „International Journal of Computer Science and Network Security” 2018, t. 18, nr 1, s. 43. Zob. także: J. Velasco, *4 Case Studies in Fraud: Social Media and Identity Theft*, <https://socialnomics.net/2016/01/13/4-case-studies-in-fraud-social-media-and-identity-theft/> [31.08.2021].

45 *Age 21 Minimum Legal Drinking Age*, <https://www.cdc.gov/alcohol/fact-sheets/minimum-legal-drinking-age.htm> [31.08.2021].

46 Zob. szerzej na temat kradzieży tożsamości na gruncie prawa medycznego w Polsce: M. Kowalczyk-Ludzia, K. Pruszkiewicz-Słowińska, *Wybrane zagadnienia dotyczące kradzieży tożsamości na gruncie przepisów prawa karnego i prawa medycznego – studium przypadku*, „Przegląd Policyjny” 2016, nr 2 (122).

47 J.M. Kołodziej, *Czy BLIK działa za granicą?*, <https://wise.com/pl/blog/blik-za-granica> [10.03.2023].

Tendencją, którą natomiast widać na całym świecie, jest wspomniane przechodzenie z jednego narzędzia do kolejnego nowo powstałego. Początkowo narzędziem byli sami ludzie używani do tzw. *ghostingu*, następnie rozwój tradycyjnej poczty, co powodowało wzrost tzw. *dumpster diving* (nurkowanie w śmietnikach), w dalszej kolejności upowszechniona została komunikacja telefoniczna, która również była wykorzystywana do kradzieży tożsamości. W XXI wieku sprawcy przeszli do Internetu stacjonarnego, zatem komputera, żeby od 2007 r., kiedy odbyła się premiera pierwszego iPhone'a, sprawcy wprowadzili do swojego *modus operandi* Internet mobilny i smartfony, które oferując wiele aplikacji komórkowych, stwarzają nowe możliwości pozyskiwania i nielegalnego wykorzystywania danych osobowych⁴⁸.

Nie można także zapominać o jednym z nowszych i coraz bardziej popularnych sektorów, jakim jest Internet rzeczy – cyfrowa sieć skomunikowana z obiektami materialnymi. Urządzenia takie jak tablety, inteligentne głośniki, smartwatche czy nawet drukarki, roboty sprzątające, pralki, lodówki – wszelkie urządzenia posiadające dostęp do Wifi i zsynchronizowane z innymi urządzeniami już zaczynają być celem hakerów. Cyberprzestępcy mogą podłączyć się do tych strumieni i zhakować je, pozyskując m.in. interesujące ich dane⁴⁹.

Obecnie kradzież tożsamości nastrocza coraz to nowych wyzwań. Jednym z nich jest międzyjurysdykcyjny charakter kradzieży tożsamości w cyberprzestrzeni, która może obejmować wiele jurysdykcji, geograficznie odległych od siebie. Prowadzi to do zamieszania związanego z odpowiedzialnością za rejestrowanie przestępstwa czy też pozyskiwania dowodów⁵⁰. Ze względu na rozproszenie sposobów popełniania kradzieży tożsamości pojawia się również, wspomniana wcześniej w pracy, skłonność ofiar do zgłaszania przestępstwa do innych podmiotów zamiast Policji, takich jak bank, instytucje wydające karty kredytowe itp. Liczne instytucje finansowe ze względu na troskę o swoją reputację zajmują się problemami ofiar, a nawet prowadzą dochodzenia w sprawie przestępstw, co jest pozytywnym działaniem, jednak może powodować

48 J. Velasco, *4 Case Studies in Fraud: Social Media and Identity Theft*, op. cit.

49 J. Krawiec, *Cyberbezpieczeństwo: podejście systemowe*, Warszawa 2019, s. 50–51.

50 G.R. Newman, M.M. McNally, *Identity Theft Literature Review*, U.S. Department of Justice, 2005.

pewną skłonność organów ścigania do unikania brania na siebie dodatkowej odpowiedzialności za zajmowanie się tym przestępstwem⁵¹.

§ 3. Definicja przestępstwa kradzieży tożsamości na gruncie wybranych organizacji międzynarodowych, krajów i w Polsce

Podobnie jak w przypadku „cyberprzestępczości”, również próbując ustalić znaczenie „kradzieży tożsamości”, możemy napotkać w literaturze przedmiotu wiele definicji i podziałów. Nie powinno to wzbudzać zaskoczenia, skoro sama cyberprzestępczość, w ramach której mieści się kradzież tożsamości – przynajmniej w opinii większości badaczy – nie została do tej pory jednolicie zdefiniowana. Problem ten był zauważany przez wiele państw. Na świecie jako pierwsze zjawisko kradzieży tożsamości penalizowały kraje wysoko rozwinięte technologicznie, takie jak Stany Zjednoczone czy Kanada⁵². Kanadyjscy naukowcy S. Sproule oraz N. Archer w 2007 roku wskazywali, że nie ma zgody co do tego, co obejmuje termin „kradzież tożsamości” lub jak jest on powiązany z innymi przestępstwami. Wskazywali, że ten brak konsensusu jest normą w przypadku terminów, które stały się powszechnie stosowanymi hasłami, takimi jak „jakość życia”, „konwergencja” czy obecnie „kradzież tożsamości”⁵³. Wielokrotnie w ramach różnych organizacji międzynarodowych, w tym Unii Europejskiej, padały propozycje wypracowania wspólnej definicji kradzieży tożsamości, biorąc pod uwagę dynamiczny rozwój tego przestępstwa, jego transgraniczność, problemy, które powoduje oraz potrzeby krajów członkowskich.

Warto w tym miejscu poświęcić nieco miejsca definicji przestępstwa kradzieży tożsamości na gruncie organizacji międzynarodowych. Już w 2007 r. w Komunikacie Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady oraz Komitetu Regionów w kierunku ogólnej strategii zwalczania cyberprzestępczości wskazuje się, że w zasadniczej części państw UE nie występuje odrębna regulacja obejmująca kradzież tożsamości. Sprawca kwalifikowany jest najczęściej z przepisu kryminalizującego oszustwo

51 G.R. Newman, M.M. McNally, *Identity Theft Literature Review*, op. cit.

52 A. Lach, *Kradzież tożsamości*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 3, s. 30.

53 S. Sproule, N. Archer, *Defining Identity Theft*, s. 1.

lub inne poważniejsze przestępstwo. Według Komisji Europejskiej bywa, że łatwiej jest wykazać, że dana osoba popełniła kradzież tożsamości niż oszustwo. Komisja Europejska stoi na stanowisku, iż warto byłoby uznać kradzież tożsamości za przestępstwo we wszystkich krajach członkowskich. Jednocześnie zapowiedziała rozpoczęcie konsultacji w zakresie słuszności tego stanowiska⁵⁴. Rzeczywiście do konsultacji takich doszło, a w czerwcu 2011 r. ukazał się raport końcowy pod nazwą: „Studium porównawcze legislacyjnych i pozalegisłacyjnych środków walki z kradzieżą tożsamości i przestępstwami związanymi z tożsamością: Raport końcowy”⁵⁵, nie doprowadził on jednak do ujednolicenia na poziomie legislacyjnym definicji kradzieży tożsamości. Nie nastąpiło to również w wyniku kolejnego badania Dyrekcji Generalnej ds. Migracji i Spraw Wewnętrznych (DG HOME) Komisji Europejskiej⁵⁶, tym razem na temat kradzieży tożsamości popełnianej online i innych przestępstw związanych z tożsamością, które miało miejsce w 2021 r. Powtarzające się działania Komisji Europejskiej wskazują na zauważenie problemu, jego wagę oraz ciągłą aktualność.

Analizując piśmiennictwo zagraniczne, można wskazać kilka podejść rozumienia przestępstwa kradzieży tożsamości. We wspólnym raporcie The Australasian Centre for Policing Research oraz The Australian Transaction Reports and Analysis Centre⁵⁷ wskazały trzy obszary, które związane są z przestępstwami przeciwko tożsamości i można sensu largo kwalifikować je jako kradzież tożsamości⁵⁸:

- przestępstwa tożsamościowe (*identity crime*), czyli przestępstwa związane z tożsamością, w których sprawca posługuje się fałszywą tożsamością w celu ułatwienia sobie popełnienia innego przestępstwa;

54 *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady oraz Komitetu Regionów w kierunku ogólnej strategii zwalczania cyberprzestępczości z 22.05.2007 r.*, s. 9.

55 RAND Europe/TimeLex, *Comparative Study on Legislative and Non Legislative Measures to Combat Identity Theft and Identity Related Crime: Final Report*, 2011.

56 European Commission, Directorate-General for Migration and Home Affairs, *Study on online identity theft and identity-related crime*, op. cit.

57 The Australasian Centre for Policing Research, The Australian Transaction Reports and Analysis Centre, *Standardisation of definitions of identity crime terms: A step towards consistency*, s. 9–10.

58 M. Siwicki, *Prawo karne wobec oszustw i innych związanych z nimi przestępstw w handlu internetowym oraz bankowości elektronicznej*, Toruń 2018, s. 64.

- oszustwa tożsamościowe (*identity fraud*), czyli oszustwo poprzez wykorzystanie cudzej tożsamości w celu zdobywania pieniędzy, towarów, usług lub innych korzyści;
- kradzież tożsamości *sensu stricto* (*identity theft*), czyli pozyskiwanie, posiadanie lub zbywanie danych, dzięki którym możliwa jest identyfikacja innych istniejących osób.

Jednym z pierwszych krajów kryminalizujących przestępstwo kradzieży tożsamości były Stany Zjednoczone Ameryki. W 1998 r. znowelizowano Kodeks Stanów Zjednoczonych (US Code) ustawą ID Theft Act⁵⁹ z 1998 r., która w sekcji 3 opisuje fragment nowelizowanej części jako *identity theft*. Co prawda w części karnej Kodeksu Stanów Zjednoczonych nie znajdziemy takiego wyrażenia, jednak to odesłanie wskazuje, że jest to jedna z pierwszych legalnych definicji kradzieży tożsamości. Uregulowanie weszło w życie 1999 r. Przepis 1028 (7) Kodeksu Stanów Zjednoczonych stanowił, iż kradzież tożsamości to świadome przekazywanie lub wykorzystywanie, bez legalnego upoważnienia, środka identyfikacji innej osoby z zamiarem popełnienia, pomocy lub podżegania do jakiegokolwiek bezprawnego działania, które stanowi naruszenie prawa federalnego, lub które stanowi przestępstwo na mocy jakiegokolwiek obowiązującego prawa stanowego lub lokalnego⁶⁰.

Z kolei w przytoczonym już wcześniej Komunikacie Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady oraz Komitetu Regionów w kierunku ogólnej strategii zwalczania cyberprzestępczości wskazuje się, że „zasadniczo przez «kradzież tożsamości» rozumie się wykorzystywanie identyfikujących danych personalnych, np. numeru karty kredytowej, jako narzędzia do popełnienia innych przestępstw”⁶¹.

W 2007 r. w jednej z pierwszych analiz na temat kradzieży tożsamości na zlecenie Rady Europy M. Gercke wskazał jedną z podstawowych definicji kradzieży tożsamości, która „może być użyta do określenia kradzieży lub przejęcia już istniejącej tożsamości (lub istotnej jej części) za

59 *Text – H.R. 4151–105th Congress (1997–1998): Identity Theft and Assumption Deterrence Act of 1998*, <https://www.congress.gov/bill/105th-congress/house-bill/4151/text> [2.09.2021].

60 *18 U.S.C. 1028 – Sec. 1028 – Fraud and related activity in connection with identification documents and information. 1999 US Code.*, <https://law.justia.com/codes/us/1999/title18/part1/chap47/sec1028/> [2.09.2021].

61 *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady oraz Komitetu Regionów w kierunku ogólnej strategii zwalczania cyberprzestępczości z 22.05.2007 r.*, s. 9.

zgodą lub bez zgody oraz bez względu na to, czy należy do osoby żyjącej czy zmarłej”⁶². Podkreślał jednak, że jest wiele innych podejść skupiających się bardziej na celu uzyskania danych.

A. Seger w swojej prezentacji wskazał również na rozumienie kradzieży tożsamości jako „przywłaszczenie tożsamości (imienia i nazwiska, adresu, informacji finansowych oraz innych danych osobowych) innej osoby bez jej zgody lub za jej zgodą”⁶³ lub „przejęcie tożsamości innej osoby poprzez kradzież informacji umożliwiających identyfikację osoby w celu popełnienia oszustwa”⁶⁴. W dalszej części swojego wystąpienia wskazał również na conceptualny podział kradzieży tożsamości na trzy fazy:

1. Pozyskanie danych identyfikacyjnych, np. poprzez fizyczną kradzież, poprzez wyszukiwarki internetowe, ataki wewnętrzne, ataki zewnętrzne (bezprawny dostęp do systemów komputerowych, trojany, key-loggery, oprogramowania szpiegowskie i inne złośliwe oprogramowania);
2. Posiadanie i usuwanie danych identyfikacyjnych, w tym sprzedaż takich informacji na internetowym czarnym rynku (najczęściej oferowane tam są informacje dot. kart kredytowych, dane dotyczące rachunku bankowego, hasła oraz pełne tożsamości);
3. Użycie danych identyfikacyjnych do popełnienia oszustwa lub innych przestępstw, np. poprzez podszycie się pod inną osobę, by wykorzystać jej konta bankowe lub karty kredytowe, stworzyć nowe konto, zaciągnąć pożyczki lub kredyt, zamawiać produkty lub rozpowszechniać złośliwe oprogramowanie⁶⁵.

Wspomniany wcześniej M. Gercke podjął się jeszcze szerszej analizy pozyskiwania przez cyberprzestępców danych dotyczących tożsamości i wskazał na pięć podstawowych sposobów:

- 1) fizyczne metody (*physical methods*) – kradzież urządzeń pamięci masowej typu: pendrive, dyski twarde, karty pamięci, przenośne

62 M. Gercke, *Project on Cybercrime. Internet-related identity theft. A discussion paper*, Economic Crime Division Directorate General Of Human Rights and Legal Affairs, Strasbourg 2007.

63 A. Seger, *Identity theft and the Convention on Cybercrime*, presentation from UN ISPAC Conference on the Evolving Challenge of Identity-related Crime (Courmayeur, Italy, 30 Nov – 2 Dec 2007), 2007.

64 *Ibidem*, s. 1.

65 *Ibidem*.

dyski zewnętrzne, które zawierają dane osobowe. Przeszukiwanie koszy na śmieci czy kradzież korespondencji tradycyjnej;

- 2) wyszukiwarki internetowe – umożliwiają one użytkownikom przeszukiwanie milionów stron internetowych w kilka sekund. Nie są używane jedynie do prawnie uzasadnionych celów. *Googlehacking* czy też *Googledorks* to terminy, które określają używanie złożonych zapytań do wyszukiwarek w celu przefiltrowania dużej ilości wyników wyszukiwania w poszukiwaniu informacji związanych z bezpieczeństwem komputerów oraz danych osobowych, które mogłyby być użyte do oszustw związanych z kradzieżą tożsamości. Przykładem tego może być wykorzystanie wyszukiwarki w celu odnalezienia systemu zabezpieczonego słabym hasłem w celu pozyskania danych z tego systemu;
- 3) ataki wewnętrzne – są dokonywane przez osoby mające dostęp do przechowywanych informacji dotyczących tożsamości (pracownicy firm, osoby zatrudniane doraźnie do wykonywania konkretnych zadań);
- 4) ataki zewnętrzne – możliwe jest przełamanie zabezpieczeń komputerowych, systemowych z zewnątrz w celu pozyskania danych – tzw. *hacking*. Obejmuje on złośliwe oprogramowania, w tym oprogramowania szpiegowskie czy też *key-loggery*;
- 5) wykorzystanie socjotechnik w celu pozyskania danych dotyczących tożsamości – jest to ostatnia kategoria wyróżniona przez M. Gercke i na przestrzeni lat nabrała ogromnego znaczenia. Sprawcy wykorzystują socjotechniki po to, aby przekonać ofiarę do ujawnienia informacji osobistych. W ostatnich latach sprawcy rozwinęli wiele efektywnych metod, by pozyskać takie poufne informacje. Jedną z najbardziej popularnych jest *phishing* – metoda oszustwa, w której przestępca podszywa się pod inną osobę lub instytucję w celu wyłudzenia poufnych informacji (np. danych logowania, danych karty kredytowej), zainfekowania komputera szkodliwym oprogramowaniem czy też nakłonienia ofiary do określonych działań⁶⁶.

66 M. Gercke, *Project on Cybercrime. Internet-related identity theft. A discussion paper*, op. cit., s. 15–16.

Już w 2005 r. w raporcie wykonanym na zlecenie Departamentu Sprawiedliwości USA G.R. Newman oraz M.M. McNally⁶⁷ wyróżnili kilka uniwersalnych i wydaje się nadal aktualnych uwag na temat powodów złożoności kradzieży tożsamości. Pierwszym problemem dla wielu krajów jest nadal trudność w zdefiniowaniu kradzieży tożsamości występująca z powodu jej szerokiego udziału w innych przestępstwach. Większość organów ścigania nie ma ustalonego mechanizmu rejestrowania incydentów związanych z kradzieżą tożsamości jako odrębnych przestępstw. Problemem jest również brak identyfikacji i rejestrowania informacji dotyczących zwykłych przestępstw, które również wiążą się z kradzieżą tożsamości.

W tym miejscu warto zwrócić uwagę na definicję kradzieży tożsamości w Polsce. Na polskim gruncie również można wyróżnić wiele definicji kradzieży tożsamości, określanej przez niektórych badaczy jako defraudacja tożsamości, fałszerstwo tożsamości lub przejmowanie tożsamości⁶⁸. Podobnie jak na płaszczyźnie międzynarodowej można zauważyć tendencję niejako dwutorowego postrzegania przestępstwa kradzieży tożsamości.

Rozpoczynając analizę od językowego znaczenia terminu, należy wskazać na podstawowe znaczenie słownikowe. „Kradzież” według słownika PWN to potajemne zabranie cudzej własności, a dawniej rzecz ukradzioną⁶⁹. Natomiast „tożsamość” to fakty, cechy, dane personalne pozwalające zidentyfikować jakąś osobę⁷⁰. W wyroku z dnia 9 marca 2009 r. WSA w Warszawie wskazano, że „tożsamość oznacza cechy, które stanowią o tym, kim dana osoba jest, czym różni się od innych. Na tak rozumianą tożsamość składa się nie tylko to, kim się jest obecnie, ale także kim się było, a nawet zamierzenia na przyszłość, wszystko to powoduje, że dana osoba różni się od innej”⁷¹. Już samo znaczenie słownikowe wskazuje na pewną sprzeczność, jeżeli chodzi o element, który może zostać ukradziony, ponieważ trudno zakwalifikować tożsa-

67 G.R. Newman, M.M. McNally, *Identity Theft Literature Review*, op. cit., s. vi.

68 K. Czaplicki, *Kradzież tożsamości w Internecie* [w:] *Internet: ochrona wolności, własności i bezpieczeństwa*, G. Szpor (red.), Warszawa 2011, s. 399.

69 Słownik języka polskiego PWN, *Hasło: kradzież*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/wykorzystac;2539475.html>; [27.02.2022].

70 Słownik języka polskiego PWN, *Hasło: tożsamość*, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/to%C5%BCsamo%C5%9B%C4%87.html> [26.02.2022].

71 *Wyrok WSA w Warszawie z dnia 3 marca 2009 r.*, sygn. II SA/Wa 1495/08.

mość jako rzecz, a co dopiero elementy na składające na to, kim się było w przeszłości. Już na pierwszym etapie analizy można zauważyć występujący dysonans.

Szeroki zakres znaczeniowy temu pojęciu przypisuje M. Romańczuk-Grącka, wskazując iż potocznie przez kradzież tożsamości „rozumiemy posłużenie się cudzymi danymi osobowymi przez osobę nieupoważnioną, przybranie cudzej tożsamości, czy po prostu podszycie się pod inną osobę”⁷². Podkreślając, że aby zachowanie takie można było poddać ocenie z perspektywy nauk penalnych, ważne jest, by było ono zamierzone i podjęte w określonym przez ustawę karną celu. M. Siwicki wywodził, iż „obejmuje ona większość przypadków bezprawnego, instrumentalnego przywłaszczenia albo wykorzystania tożsamości żyjącej, zmarłej albo fikcyjnej osoby, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub naruszenia innych dóbr prawnie chronionych pod groźbą kary”⁷³. Rozszerza tym samym kategorię osób, do których dane takie mogą należeć, a jednocześnie zawęża poprzez cel działania.

Przeciwnego zdania odnośnie do możliwego właściciela danych osobowych jest K. Sowirka, stojąc na stanowisku, że brak jest możliwości uznania na gruncie prawa polskiego, że osoba fikcyjna posiada dobra osobiste, takie jak wizerunek czy dane osobowe. Podobnie w przypadku podszywania się pod osobę zmarłą. Po śmierci nie zachodzi już sytuacja zidentyfikowania osoby fizycznej, co jest warunkiem koniecznym do zakwalifikowania informacji jako dane osobowe⁷⁴. Sytuacja taka będzie obejmowała zagadnienia cywilnoprawne kradzieży tożsamości rozumianej w *sensie largo*⁷⁵. Niektórzy również wskazują, że sytuacja taka będzie kwalifikowała tego typu zachowanie do kategorii oszustwa tożsamościowego odróżnianego od kradzieży tożsamości przez to, że sprawca może posługiwać się swoją zmienioną tożsamością lub tożsamością w całości fikcyjną. Kradzież tożsamości natomiast należy łączyć z użyciem

72 M. Romańczuk-Grącka, *Korzystanie z cudzych dowodów tożsamości a kradzież tożsamości – od rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. po aktualne rozwiązania prawne* [w:] *Idee nowelizacji kodeksu karnego*, M.J. Lubelski (red.), Kraków 2014, s. 207.

73 M. Siwicki, *Cyberprzestępczość*, op. cit., s. 284.

74 K. Sowirka, *Przestępstwo „kradzieży tożsamości” w polskim prawie karnym*, „Ius Novum” 2013, t. 1, nr 3, s. 67–68.

75 Zob. szerzej: M.P. Ziemiak, *Kradzież tożsamości osoby fizycznej – wybrane zagadnienia cywilnoprawne*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2018, t. XXXIX.

tożsamości faktycznie żyjącej osoby⁷⁶. Na polskim gruncie powyższe będzie miało znaczenie bardziej dogmatyczne niż praktyczne ze względu na brak istnienia oddzielnej regulacji obejmującej swoim zakresem stricte oszustwo tożsamościowe. Jednak należy mieć na uwadze, że takie wyróżnienie występuje chociażby na gruncie ONZ⁷⁷.

A. Suchorzewska, definiując kradzież tożsamości, skupia się na niej jako *modus operandi* sprawców, twierdząc, że jest to działanie, które „bezpośrednio łączy się z przetwarzaniem danych osobowych (...)”. Podstawowym założeniem sprawców posługujących się tą metodą jest pozyskiwanie jak największej ilości danych osobowych, które następnie wykorzystywane są w celu popełnienia czynów zabronionych⁷⁸.

Jak słusznie zauważył A. Lach, pojęcie kradzieży tożsamości jest dosyć kontrowersyjne pod względem karnoprawnym i stanowi jedynie pewną metaforę, oddającą wizję wykorzystania tożsamości innej osoby. Wynika z tego, że na kanwie prawa karnego co do zasady można dokonać jedynie kradzieży rzeczy ruchomej, ponadto trudno stwierdzić, iż sprawca pozbawia pokrzywdzonego jego danych osobowych, raczej wykorzystuje, przetwarza, kopiuje bez zgody właściciela⁷⁹. Z tych samych przyczyn również pojęcie „przywłaszczenie tożsamości” będzie nastrożało wątpliwości z punktu widzenia prawa karnego.

W definicjach kradzieży tożsamości pojawia się wielokrotnie pojęcie danych osobowych. Zgodnie z art. 4 pkt 1 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) „dane osobowe” oznaczają wszelkie informacje o zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania osobie fizycznej („osobie, której dane dotyczą”); możliwa do zidentyfikowania osoba fizyczna to osoba, którą można bezpośrednio lub pośrednio zidentyfikować, w szczególności na podstawie identyfikatora takiego jak imię i nazwisko, numer identyfikacyjny,

76 A. Lach, *Karnoprawna reakcja na zjawisko kradzieży tożsamości*, op. cit., s. 33.

77 *Economic and Social Council, Report of the second meeting of the Intergovernmental Expert Group to Prepare a Study on Fraud and the Criminal Misuse and Falsification of Identity. Report of the Secretary – General*, E/CN.15/2007/8, 2007.

78 A. Suchorzewska, *Ochrona prawna systemów informatycznych wobec zagrożenia cyberterroryzmem*, Warszawa 2010, s. 250–251.

79 A. Lach, *Karnoprawna reakcja na zjawisko kradzieży tożsamości*, op. cit., s. 25–26.

dane o lokalizacji, identyfikator internetowy lub jeden bądź kilka szczególnych czynników określających fizyczną, fizjologiczną, genetyczną, psychiczną, ekonomiczną, kulturową lub społeczną tożsamość osoby fizycznej⁸⁰.

M. Siwicki dokonał wyróżnienia rodzaju danych osobowych będących najczęściej przedmiotem wykonawczym przestępstwa kradzieży tożsamości. Według niego są to dane osobowe dotyczące:

- 1) „obywatela (imię i nazwisko, data urodzenia, adres zamieszkania, PESEL, NIP, wizerunek) – (dostęp) uprawniony organ państwowy (paszport, dowód osobisty, prawo jazdy);
- 2) użytkownika Internetu (adres e-mail, IP – statyczne lub dynamiczne, wiek) – (dostęp) dostawca dostępu do Internetu lub inny operator usług internetowych;
- 3) klienta sieci komórkowej (imię i nazwisko, numer telefonu, bilingi, IMSI, numer identyfikacyjny abonenta) – (dostęp) operator sieci telekomunikacyjnej;
- 4) konsumenta również w handlu elektronicznym (e-commerce) (imię i nazwisko, numer karty kredytowej, miejsce dostawy i świadczenia usług) – dostawca usług świadczonych drogą elektroniczną, sprzedawca – (dostęp) usługodawcy pośredniczący w transakcjach elektronicznych”⁸¹.

Z racji tego, iż powyższy podział został wprowadzony w 2009 r., wydaje się, że należy go uzupełnić o wspomniane już w § 1 informacje wykazywane w corocznych raportach CERT Polska, które wyróżniły nowe rodzaje informacji będące celem cyberprzestępców. Do tego typu danych zaliczają się zwłaszcza dane dostępowe do kont pocztowych, elektronicznych kont bankowych, portali rządowych typu (profil zaufany), mediów społecznościowych (loginy, hasła, nicki)⁸². Ze względu na wielość możliwości popełnienia kradzieży tożsamości w szerokim tego słowa znaczeniu może być zakwalifikowana jako wiele różnych przestępstw od

80 *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych)*, Dz.U. UE L 2016.119.1.

81 M. Siwicki, *Kradzież tożsamości – pojęcie i charakterystyka zjawiska. Cz. I*, „Edukacja Prawnicza” 2009, nr 11, s. 34.

82 *Krajobraz bezpieczeństwa polskiego internetu. Raport roczny z działalności CERT Polska 2020*, s. 74–95.

klasycznego oszustwa, poprzez przestępstwa komputerowe, aż do tych związanych z dokumentami publicznymi – przestępstwach umieszczonych w kodeksie karnym i w ustawach dodatkowych. Szerzej powyższe zagadnienie zostanie opisane w rozdziale III monografii.

Definicja kradzieży tożsamości *sensu stricto* wiąże się z zagadnieniem funkcjonowania na gruncie polskiego prawa karnego definicji legalnej kradzieży tożsamości. W uzasadnieniu do wprowadzenia art. 190a do kodeksu karnego wskazane jest pojęcie „przywłaszczenie tożsamości”⁸³, również w Opinii w sprawie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny (druk sejmowy nr 3553) użyto sformułowania „przywłaszczenie tożsamości”⁸⁴. Pomimo to wydaje się, iż przez kolejnych 14 lat zostało wypracowane szczególnie silne stanowisko w doktrynie⁸⁵, ale również w orzecznictwie⁸⁶, aby jako kradzież tożsamości rozumieć zachowanie kryminalizowane w art. 190a § 2 kodeksu karnego.

Obecnie przepis został znowelizowany ustawą z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw⁸⁷, która weszła w życie z dniem 1 października 2023 r. Jednak po raz pierwszy w Polsce to zjawisko zostało kryminalizowane nowelizacją kodeksu karnego ustawą z 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny⁸⁸. Kradzieżą tożsamości *sensu stricto* na gruncie polskiego ustawodawstwa do 1 października 2023 r. było „podszywanie się pod inną osobę, wykorzystując jej wizerunek, inne jej dane osobowe lub inne dane, za pomocą których jest ona publicznie identyfikowana, w celu wyrządzenia

83 Druk nr 3553 – projekt o zmianie ustawy – Kodeks karny, 2010.

84 M. Mozgawa, *Opinia w sprawie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny (druk sejmowy nr 3553)*, 2010.

85 Hasło „kradzież tożsamości” w katalogu Polskiej Bibliografii Prawniczej – na dzień 16 lipca 2024 r. – 62 pozycje naukowe, natomiast hasło „przywłaszczenie tożsamości” – 5 pozycje naukowych, <https://e-pbp.inp.pan.pl/cgi-bin/koha/opac-main.pl>. [dostęp: 16.07.2024]; zob. także: M. Budyn-Kulik, *Kodeks karny. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny*, Lex 2011; A. Łyżwa, *Komentarz do art. 190a k.k.* [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Art. 148–251. Komentarz*, M. Banaś-Grabek, B. Gadecki, J. Karnat, A. Łyżwa (red.), Warszawa 2020; M. Mozgawa, *Komentarz do art. 190a k.k.* [w:] *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, M. Mozgawa (red.), Lex/el. 2022; A. Sakowicz, M. Królikowski, *Komentarz do art. 190a k.k.* [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. T. I. Komentarz do artykułów 117–221*, M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), Lex/el. 2017.

86 *Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 27 stycznia 2021 r. I KZP 6/20; wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 27 stycznia 2017 r.*, sygn. V KK 347/16.

87 *Ustawa z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*, Dz.U. poz. 2600.

88 *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 – Kodeks karny*, Dz.U. Nr 88, poz. 553 – tekst jedn. ze zm.

jej szkody majątkowej lub osobistej”⁸⁹. Po nowelizacji popełnia kradzież tożsamości *sensu stricto* ten, kto „podszywając się pod inną osobę, wykorzystuje jej wizerunek, inne jej dane osobowe lub inne dane, za pomocą których jest ona publicznie identyfikowana, przez co wyrządza jej szkodę majątkową lub osobistą”. Chociaż początkowo widziano w przedmiotowym przepisie tylko stronę kradzieży tożsamości związaną ze stalkingiem, przez kolejne lata podejmowano wiele prób, aby używać tego przepisu do zachowań niezwiązanych ściśle z uporczywym nękanieniem, co w niektórych przypadkach, ze względu na konstrukcję przepisu, było utrudnione. Szersza analiza prawna powyższego przepisu zostanie przedstawiona w rozdziale III. Rozważania zawarte w tej części monografii miały na celu uświadomienie wielowymiarowości i trudności problemu kradzieży tożsamości oraz cyberprzestępczości jako zjawiska dynamizującego jej popełnianie, co potęguje pytanie o miejsce nieletnich w tym procederze.

89 *Ibidem*, art. 190a k.k.

§ 1. Regulacja przestępstwa kradzieży tożsamości w Polsce – sensu stricto

W Polsce geneza kryminalizacji przestępstwa kradzieży tożsamości, ze względu na swoje umiejscowienie w kodeksie karnym, nierozłącznie związana jest z kryminalizacją przestępstwa stalkingu. W 2009 r. Ministerstwo Sprawiedliwości zleciło badania analityczne mające określić skalę zachowań wypełniających znamiona szeroko pojętego stalkingu¹. Badanie przeprowadzono na losowej próbie 10 200 respondentów. Rezultatem tych prac było stwierdzenie, iż 10% badanych było ofiarą uporczywego nękania². Z powyższego ustalenia wywnioskowano, że pokrzywdzonych mogło być ponad 3 miliony Polaków, przy czym 80% z nich w okresie od 2004 do 2009 roku. W związku ze skalą zjawiska zaczęto zastanawiać się, czy w Polsce istnieją instrumenty do zwalczania tego typu zachowania. W konsekwencji negatywnej odpowiedzi na postawione pytanie został wprowadzony do systemu prawa art. 190a kodeksu karnego, obejmujący swoimi znamionami w § 1 stalking oraz w § 2 kradzież tożsamości. Uczyniono to na mocy ustawy z 25.2.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny³, która weszła w życie dnia 6 czerwca 2011 r.

Jak wskazano, wyżej polski ustawodawca, penalizując zjawisko stalkingu, wprowadził do kodeksu karnego w tym samym art. 190a nowe

1 *Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny (druk sejmowy nr 3553)*, s. 2–3.

2 A. Siemaszko i in., *Stalking w Polsce. Rozmiary-formy-skutki. Raport z badania nt. uporczywego nękania*, „Archiwum Kryminologii” 2010, nr XXXII, s. 72.

3 *Ustawa z dnia 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny*, Dz.U. Nr 72, poz. 381.

przestępstwo – kradzież tożsamości. Kradzież tożsamości była niejako wypadkową analizy zjawiska stalkingu. Z uzasadnienia projektu ustawy wynika, że zdecydowano się na odrębne od stalkingu stypizowanie przestępstwa przywłaszczenia tożsamości, argumentując, że tego typu zachowania mogą mieć charakter działania jednorazowego, zatem nie można byłoby zakwalifikować ich w ramach wieloczynowego przestępstwa z § 1 art. 190a k.k. W uzasadnieniu wskazywano, że „kradzież tożsamości” może polegać np. na zamieszczaniu zdjęć ofiar i komentarzy ujawniających informacje o nich w Internecie, zamawianiu na koszt ofiar niechcianych towarów i usług, rozpowszechnianiu informacji o pokrzywdzonych np. w ramach tworzonych bez wiedzy i zgody ofiar kont osobistych na portalach społecznościowych⁴. Zatem rozważania oderwane były od sytuacji kradzieży tożsamości cechującej się chęcią uzyskania korzyści majątkowej, bez bliższej relacji pomiędzy ofiarą a sprawcą. Skłaniały się one raczej ku zachowaniom mającym cechy tzw. cyberstalkingu, co nie jest niczym zaskakującym, mając na uwadze usytuowanie przepisu w systematyce kodeksu karnego⁵.

Pomimo początkowego dość wąskiego założenia ustawodawcy dotyczącego powyższego przepisu, dzięki art. 190a kodeksu karnego Polska znalazła się w kręgu państw penalizujących zjawisko kradzieży tożsamości. Wpisuje się to w pozytywny nurt dostrzegania wpływu nowych technologii na przestępczość. Jako pierwsze zjawisko kradzieży tożsamości kryminalizowały kraje wysoko rozwinięte technologicznie, takie jak Stany Zjednoczone, Australia czy Kanada⁶.

Przepis ten był nowelizowany dwukrotnie, po raz pierwszy ustawą o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw z 31 marca 2020 r.⁷ Ustawa ta weszła w życie z dniem jej ogłoszenia. Zarówno tryb jej wejścia w życie, jak i wprowadzone zmiany zostały poddane szerokiej

4 A. Lach, *Kradzież tożsamości*, op. cit., s. 32.

5 M. Budyn-Kulik, *Kodeks karny. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny*, Lex 2011, teza 50.

6 A. Lach, *Kradzież tożsamości*, op. cit., s. 30.

7 *Ustawa o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw z 31 marca 2020 r.*, Dz.U. poz. 568.

krytyce⁸ oraz po raz drugi ustawą z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw⁹. Poniższa analiza prawnokarna przestępstwa nie może być dokonana w oderwaniu od poprzedniego ukształtowania przepisu, które funkcjonowało w przestrzeni prawnej przez niemalże 9 lat. Również badania empiryczne, które zostaną przedstawione w niniejszej monografii, obejmują kwalifikację prawną w oparciu o pierwotne brzmienie przepisu. W związku z powyższym w opracowaniu siłą rzeczy umiejscowiono odwołania do pierwszej wersji przepisu art. 190a kodeksu karnego. Dla klarowności dalszego wywodu poniżej zostaną zaprezentowane – pierwotna oraz aktualna regulacja, ze wskazaniem elementów ustawowych znamion, które uległy zmianie.

Ustawa z dnia 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny¹⁰ regulowała znamiona przestępstwa kradzieży tożsamości w poniższy sposób:

Art. 190a k.k.

§ 1. Kto przez uporczywe nękanie innej osoby lub osoby jej najbliższej wzbudza u niej uzasadnione okolicznościami poczucie zagrożenia lub istotnie narusza jej prywatność,

podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto, podszywając się pod inną osobę, wykorzystuje **jej wizerunek lub inne jej dane osobowe w celu wyrządzenia jej szkody majątkowej lub osobistej.**

§ 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca

podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 4. Ściganie przestępstwa określonego w § 1 lub 2 następuje na wniosek pokrzywdzonego.

8 M. Budyn-Kulik, *Nowe znamiona nękania z art. 190a § 1 Kodeksu karnego*, „Palestra” 2020, nr 9; *eadem*, *Przestępstwo kradzieży tożsamości po zmianach wprowadzonych ustawą z 31 marca 2020 r. nowelizującą przepisy w sprawie COVID-19*, „Studia Prawnicze / The Legal Studies” 2021, nr 2 (222).

9 *Ustawa z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*, Dz.U. poz. 2600.

10 *Ustawa z dnia 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny*, Dz.U. Nr 72, poz. 381.

Natomiast aktualna regulacja została wprowadzona wspomnianą już wcześniej, Ustawą z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw¹¹ w brzmieniu jak poniżej:

Art. 190a k.k.

§ 1. Kto przez uporczywe nękanie innej osoby lub osoby dla niej najbliższej wzbudza u niej uzasadnione okolicznościami poczucie zagrożenia, poniżenia lub udręczenia lub istotnie narusza jej prywatność,

podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto, podszywając się pod inną osobę, **wykorzystuje jej wizerunek, inne jej dane osobowe lub inne dane, za pomocą których jest ona publicznie identyfikowana, przez co wyrządza jej szkodę majątkową lub osobistą.**

§ 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, **sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 15.**

§ 4. Ściganie przestępstwa określonego w § 1 lub 2 następuje na wniosek pokrzywdzonego.

Przestępstwo kradzieży tożsamości jest przestępstwem powszechnym¹². Popełnić może je każda osoba fizyczna zdolna do ponoszenia odpowiedzialności karnej. Według art. 10 § 1 k.k. sprawcą przestępstwa może być osoba, która popełniając czyn zabroniony, miała ukończone 17 lat oraz była poczytalna w chwili popełnienia czynu¹³. Przepisy kodeksu karnego nie przewidują w przypadku tych przestępstw ani odpowiedzialności osób nieletnich, ani podmiotów zbiorowych¹⁴.

Abstrahując od form czynności sprawczych, analogicznie do stalkingu¹⁵, kradzież tożsamości może zostać popełniona również w formach zjawiskowych niesprawczych. Poprzez podleganie do przestępstwa kradzieży tożsamości z zastrzeżeniem zamiaru bezpośredniego kierunkowego

11 Ustawa z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 2600.

12 N. Kłaczyńska, *Komentarz do art. 190a k.k.* [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, J. Giezek (red.), Lex/el. 2014, teza 4.

13 A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Prawo karne*, Warszawa 2020, s. 105.

14 M. Budyn-Kulik, M. Mozgawa, *Prawnokarne i kryminologiczne aspekty zjawiska nękania*, Warszawa 2012, s. 18.

15 M. Budyn-Kulik, *Kodeks karny. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, op. cit.*, teza 43.

u podżegacza (w poprzednim stanie prawnym), natomiast pomocnictwa można dokonać poprzez udzielenie sprawcy w sposób umyślny istotnych informacji dotyczących np. danych dostępu do portalu społecznościowego. Formy zjawiskowe sprawcze inne niż sprawstwo również są możliwe, tj. sprawstwo kierownicze, polecające oraz współsprawstwo. Postacią stadialną kradzieży tożsamości jest usiłowanie, natomiast nie jest penalizowane przygotowanie do popełnienia tego przestępstwa. Zabieg ten nie pozostaje bez znaczenia dla ścigania nowoczesnych form kradzieży tożsamości, szczególnie phishingu. W niektórych przypadkach, kiedy zachowanie nie wypełnia znamion innych przepisów kodeksu karnego obejmujących swoim zakresem kradzież tożsamości *sensu largo*, uniemożliwiłoby to pociągnięcie sprawcy do odpowiedzialności oraz zapobieżenie dokonaniu przestępstwa¹⁶.

Umieszczenie przedmiotowego przepisu w rozdziale XIII kodeksu karnego zatytułowanym „Przestępstwa przeciwko wolności” wskazuje na wolność człowieka jako główny przedmiot ochrony w zakresie objętym przez art. 190a k.k.¹⁷. Uzasadnienie projektu ustawy nowelizacyjnej informuje, że przedmiotem ochrony przepisu kradzieży tożsamości jest „zapewnienie ochrony dla swobody (wolności) decydowania o wykorzystaniu informacji o swoim życiu osobistym, co doskonale koreluje z prawem do ochrony życia prywatnego”¹⁸.

Głównym dobrem chronionym przy przestępstwie kradzieży tożsamości jest wolność przed niezgodnym z prawem wkraczaniem w sferę prywatności człowieka. Chroniona jest również gwarancja odpowiadania jedynie za własne czyny, a nie za zachowania przypisane w wyniku podszycia się i dezinformacji dokonanej przez osobę trzecią. Niektórzy przedstawiciele doktryny twierdzą również, że pomimo umiejscowienia normy w rozdziale XII kodeksu karnego bardziej adekwatnym rodzajowym przedmiotem ochrony wydaje się być wizerunek, dobre imię, cześć

16 Zob. szerzej: A. Lach, *Kradzież tożsamości*, *op. cit.*, s. 36–37; P. Siemkowicz, *Zakres skuteczności regulacji art. 190a § 2 KK dla zwalczania działań sprawczych związanych z tzw. kradzieżą tożsamości w sieci Internet*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2018, nr 1, s. 30–35.

17 M. Budyn-Kulik, *Kodeks karny. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny...*, teza 43.

18 M. Mozgawa, *Opinia w sprawie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny (druk sejmowy nr 3553)*, *op. cit.*, s. 10.

lub godność¹⁹. Jeżeli mowa o przedmiocie ubocznym omawianego typu czynu zabronionego, wskazuje się również własność jednostki oraz jej dobra niemajątkowe²⁰. Powszechnie wymienia się nadto jako indywidualny przedmiot ochrony art. 190a § 2 k.k. prawo do wizerunku konkretnej osoby, zatem również prawo do tożsamości²¹. „Tożsamość” zgodnie z definicją wskazana w Słowniku języka polskiego PWN to „fakty, cechy, dane personalne pozwalające zidentyfikować jakąś osobę”²². Wskazane w przepisie wizerunek, dane osobowe oraz inne dane, za pomocą których osoba jest publicznie identyfikowana, mieszczą się w tym zakresie. Służą konkretyzacji danej jednostki, opisują i potwierdzają jej tożsamość²³.

Do 2020 r. § 2 art. 190a k.k. położył nacisk na zagwarantowanie ochrony danych osobowych oraz wizerunku jednostki. Ustawodawca w nowelizacji z 2020 r. do zakresu przedmiotu ochrony oprócz dotychczasowego „wizerunku osoby” oraz „innych jej danych osobowych” wprowadził dodatkowo „inne dane, za pomocą których osoba ta jest publicznie identyfikowana”. W związku z powyższą zmianą wydaje się, że aktualnie ochronie podlegają wszelkie dane, które dotyczą publicznie zidentyfikowanej lub możliwej do publicznego zidentyfikowania osoby fizycznej²⁴. Pozornie może wydawać się, że zakres ochrony został rozszerzony, jednak pogłębiona analiza nowego znamienia w ramach strony przedmiotowej wykaże wiele trudności związanych z jego interpretacją, a jednocześnie niewielkimi możliwościami zastosowania.

Pod wątpliwość w doktrynie została podana zasadność umieszczenia przepisu kryminalizującego przestępstwo kradzieży tożsamości w rozdziale dotyczącym przestępstw przeciwko wolności. Podnoszone były głosy, że

19 M. Budyn-Kulik, *Kodeks karny. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny*, op. cit., teza 54.

20 K. Sowirka, *Przestępstwo „kradzieży tożsamości” w polskim prawie karnym*, op. cit., s. 66; A. Zoll, *Komentarz do art. 190a k.k.* [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. T. II. Cz. I. Komentarz do art. 117–211a*, W. Wróbel, A. Zoll (red.), Warszawa 2017, s. 591.

21 M. Budyn-Kulik, *Kodeks karny. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny...*, teza 55; N. Kłaczyńska, *Komentarz do art. 190a...*, teza 3.

22 Słownik języka polskiego PWN, *Hasło: tożsamość*, op. cit.

23 M. Budyn-Kulik, *Kodeks karny. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny*, op. cit., teza 55; K. Gorazdowski, *Kradzież tożsamości w sieci w ujęciu normatywno-opisowym*, „Studia Administracji i Bezpieczeństwa” 2017, nr 2, s. 91 i nast.

24 A. Łyżwa, *Komentarz do art. 190a k.k.* [w:] M. Banaś-Grabek i in. (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Art. 148–251. Komentarz*, Warszawa 2020, teza 3.

jako głównego dobra podlegającego ochronie nie powinno się postrzegać wolności samej w sobie lecz dane osobowe, więc bardziej odpowiednim miejscem dla tego przepisu byłby rozdział XXXIII kodeksu karnego zatytułowany „Przestępstwa przeciwko ochronie informacji”²⁵. Z kolei M. Budyn-Kulik sugeruje, że możliwe byłoby również umieszczenie przepisu w rozdziale XXVII „Przestępstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej”, jako że zachowania wypełniające znamiona art. 190a § 2 k.k. mogą gościć w części i dobre imię pokrzywdzonego²⁶. Z uwagi na wielość dóbr chronionych tym przepisem decyzja, które z nich jest najważniejsze, może być trudna. Niemożliwe jest stwierdzenie w oderwaniu od analizy strony przedmiotowej oraz strony podmiotowej, który z poglądów jest najbliższy realnej użyteczności tego przepisu. Zatem stanowisko w tej kwestii zostanie przedstawione w nawiązaniu do dalszych konstatacji związanych z kolejnymi znamionami przedmiotowego przestępstwa, szczególnie że zmiany wprowadzone w 2023 r. przenoszą ciężar przedmiotu ochrony jeszcze bardziej na sferę dóbr materialnych i osobistych.

Kradzież tożsamości penalizowana w § 2 art. 190a, pomimo umieszczenia jej w tym samym przepisie co przestępstwo *stalkingu*, ma inną formę czynności sprawczej. Oczywiście niektóre sposoby kradzieży tożsamości wraz z częstotliwością naruszeń wchodzi w zakres uporczywego nękania, lecz co do zasady pojedyncze zachowanie stanowi oddzielne przestępstwo. Zachowanie wypełniające znamiona kradzieży tożsamości może mieć zarówno znaczenie samoistne, jak i być środkiem do popełnienia innego przestępstwa²⁷.

Aktualnie art. 190a § 2 stanowi: *Tej samej karze podlega, kto, podszywając się pod inną osobę, wykorzystuje jej wizerunek, inne jej dane osobowe lub inne dane, za pomocą których jest ona publicznie identyfikowana, przez co wyrządza jej szkodę majątkową lub osobistą*.²⁸ Czynność sprawcza w tym przypadku polega na „podszyciu się” pod inną osobę. Wyjaśnienia wymaga termin „podszywać się”, którego wcześniej, przed nowelizacją z 2011 roku, ko-

25 K. Sowirka, *Przestępstwo „kradzieży tożsamości” w polskim prawie karnym*, op. cit., s. 65.

26 M. Budyn-Kulik, *Kodeks karny. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny*, op. cit., teza 54.

27 A. Sakowicz, M. Królikowski, *Komentarz do art. 190a k.k.* [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks Karny. Część szczególna. T. I. Komentarz do artykułów 117–221*, Lex/el. 2017, teza 26.

28 *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 – Kodeks karny*, Dz.U. Nr 88, poz. 553 – tekst jedn. ze zm.

deks karny nie zawierał. Ponownie ustawodawca nie wprowadził definicji legalnej powyższego sformułowania, więc opierając się na treści Słownika języka polskiego termin „podszywać się” oznacza „podawać się fałszywie za kogoś”²⁹. Uniwersalny słownik języka polskiego podaje ponadto, że termin ten oznacza „bezprawnie przywłaszczyć (przywłaszczać) sobie czyjeś nazwisko, czyjś tytuł”³⁰. S. Hypś wskazuje, że przez „podszywanie się należy rozumieć przede wszystkim wprowadzenie w błąd innych osób co do własnej tożsamości”³¹. Według A. Zolla, czynność sprawcza w formie podszywania się może zostać zrealizowana przez zachowanie polegające na podjęciu przez sprawcę działań jako inna osoba, przy czym zachowanie takie musi być podjęte bez wiedzy i zgody osoby, za którą sprawca się podaje³². Jak wskazują Królikowski oraz A. Sakowicz, zgoda osoby, wobec której podejmowane są zachowania wypełniające znamiona kradzieży tożsamości, z powodu indywidualistycznego charakteru dobra chronionego, znosi byt czynu zabronionego³³.

Przestępstwo kradzieży tożsamości można popełnić tylko przez działanie. Wynika to nie tylko ze znamienia „podszywa się”, ale również „wykorzystuje”. Znaczenie językowe wyrażenia „wykorzystywanie” w ujęciu art. 190a § 2 k.k. należy interpretować jako „użycie czegoś dla osiągnięcia jakiegoś celu, zysku”³⁴. Już sama definicja słownikowa wskazuje nie tylko na zachowania aktywne, ale również na jego intencjonalność. Zatem precyzując, kradzież tożsamości można popełnić przez „wprowadzenie w błąd odbiorcy informacji przez stworzenie wrażenia za pomocą wizerunku lub innych danych osobowych, że informacja ta pochodzi od osoby, do której odnosi się wizerunek lub inne dane osobowe, gdy w rzeczywistości informacja ta pochodzi od sprawcy”³⁵. Konkludując, sprawca nie musi posługiwać się sfalszowanym czy skradzionym dokumentem ofiary, wystarczy, że wykorzysta jej „wizerunek”, „inne jej dane osobowe” lub „inne dane, za pomocą których

29 Słownik języka polskiego PWN, *Hasło: podszyć się*, <http://sjp.pwn.pl/sjp/podszy-c-sie;2502866.html> [27.02.2022].

30 S. Dubisz, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t.3, Warszawa 2003, s. 580.

31 S. Hypś, *Komentarz do art. 190a k.k.* [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), Legalis/el. 2021, teza 14.

32 A. Zoll, *Komentarz do art. 190a k.k.*, op. cit., teza 9.

33 A. Sakowicz, M. Królikowski, *Komentarz do art. 190a k.k.*, op. cit., teza 32.

34 M. Mozgawa, *Komentarz do art. 190a k.k.*, op. cit., teza 14; Słownik języka polskiego PWN, *Hasło: wykorzystać*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/wykorzystac;2539475.html>; [27.02.2022].

35 A. Zoll, *Komentarz do art. 190a k.k.*, op. cit., teza 9.

jest ona publiczna identyfikowana”. Warto również zauważyć, że samo naśladowanie, parodiowanie czy też upodobnienie się do innej osoby bez zamiaru wprowadzenia w błąd drugiej osoby nie wypełnia znamienia „podszywa się”³⁶. Nie wystarczy również samo wykorzystanie błędu innej osoby co do tożsamości sprawcy poprzez np. niezaprzeczenie, że nie jest on osobą, za którą się go mylnie uważa. Konieczne jest aktywne wprowadzenie w błąd³⁷. A. Lach podkreśla, że działanie sprawcy może być skierowane bezpośrednio nie tylko na osobę fizyczną, ale może również oddziaływać na urządzenie (np. system informatyczny weryfikujący dostęp na podstawie podawanych danych). W drugim z wymienionych przypadków sprawca używa cudzych danych osobowych tak, jak gdyby odnosiły się do niego. W tej sytuacji odmiennie od działania na osobie nie ma wymogu, aby posługiwanie się cudzymi danymi osobowymi polegało na wprowadzeniu w błąd innej osoby³⁸.

Aktualnie do katalogu wykorzystywanych do podszywania się informacji zostały dołączone również inne dane, za pomocą których jest ona publicznie identyfikowana. Zabieg ten wprowadził niejako chaos znaczeniowy, gdyż pojęcie to pokrywa się znaczeniowo z „innymi danymi osobowymi”. Konieczne jest zatem dokonanie klaryfikacji pojęć użytych w przepisie. „Wizerunek” Słownik języka polskiego wyjaśnia na dwa sposoby: jako „czyjaś podobizna na rysunku, obrazie, zdjęciu itp.” oraz „sposób, w jaki dana osoba lub rzecz jest postrzegana i przedstawiana”³⁹. Wydaje się, że zastosowanie w przypadku przestępstwa kradzieży tożsamości będą miały obie definicje. W doktrynie zauważa się dwa zakresy znaczeniowe – wąskie (obejmujące obiekt, na którym fizycznie utrwalono wygląd danej osoby) oraz szerokie. W drugim ujęciu jest nim „wytwór niematerialny, który za pomocą środków plastycznych przedstawia rozpoznawalną podobiznę danej osoby (lub danych osób), zawierający istotną wartość identyfikacyjną poszczególnych elementów (kształt i kolor oczu, także noszone przez nią stale okulary, fryzura, makijaż, ubiór, rekwizyty, o ile tylko – w oderwaniu lub w łączności z innymi cechami

36 M. Budyn-Kulik, *Kodeks karny. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, op. cit.*, teza 57.

37 A. Łyżwa, *Komentarz do art. 190a k.k.*, op. cit., teza 11.

38 A. Lach, *Kradzież tożsamości*, op. cit., s. 32–33.

39 Słownik języka polskiego PWN, *Hasło: wizerunek*, Słownik języka polskiego, <http://sjp.pwn.pl/sjp/wizerunek;2579940.html> [27.02.2022].

– są one dla tej osoby charakterystyczne). W tym ujęciu na wizerunek osoby mogą składać się nawet: szczególny sposób poruszania, zachowania, gestykulacji”⁴⁰. Podobne stanowisko reprezentuje J. Lachowski, który wskazał, że „wizerunek” to „podobizna konkretnej osoby, która pozwala na jej identyfikację, a także eksponowanie pewnych cech pozwalających na identyfikację danej osoby”⁴¹. Wskazany Autor zaznaczył, że naśladowanie osoby pokrzywdzonej będzie mieściło się w drugim znaczeniu wykorzystywania cudzego wizerunku⁴². Oba stanowiska potwierdzone są w orzecznictwie – w wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 28 maja 2015 r., sąd wyraźnie stwierdził, że przez „pojęcie wizerunku należy rozumieć, każdą podobiznę bez względu na technikę wykonania, a więc fotografię, rysunek, wycinankę sylwetki, film, przekaz telewizyjny bądź przekaz wideo, a zatem jest nim niewątpliwie zdjęcie”⁴³. Natomiast Sąd Apelacyjny w Warszawie wskazał na szersze znaczenie wizerunku, który rozumiany jest jako „ogół zewnętrznych cech, które charakteryzują daną osobę. Innymi słowy, wizerunek definiowany jest jako wygląd człowieka, jego podobizna, jego obraz fizyczny. Według niektórych w te ramy włączyć można dodatkowe elementy związane z wykonywanym zawodem, jak charakteryzacja, ubiór, sposób poruszania się, inne elementy identyfikujące, np. okulary, fryzura czy nawet szczególna linia profilu bądź charakterystyczny cień. W każdym przypadku chodzi o cechy immanentnie związane z konkretną osobą fizyczną, dla niej znamienne i pozwalające na jej rozpoznawalność”⁴⁴. Zakres znaczeniowy wizerunku jest zasadnie szeroki. Można sobie wyobrazić podszycie się pod inną osobę, używając opisu, w jaki jednolicie i jednoznacznie postrzegana jest przez dane społeczeństwo np. jako najpopularniejszy w Polsce jasnovidz. Można również wyobrazić sobie sytuację, w której ktoś wprowadza inną osobę w błąd co do swojej tożsamości, udając głos osoby pokrzywdzonej, który jest specyficzny i powszechnie znany.

Ustawodawca używając sformułowania „inne jej dane osobowe”, przesądza, iż „wizerunek” należy do elementów danych osobowych.

40 A. Sakowicz, M. Królikowski, *Komentarz do art. 190a k.k., op. cit.*, teza 27.

41 J. Lachowski, *Komentarz do art. 190a k.k. [w:] Kodeks karny. Komentarz*, V. Konarska-Wrzesek (red.), Warszawa 2020, s. 952.

42 *Ibidem*.

43 *Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 28 maja 2015 r.*, sygn. I ACa 158/15.

44 *Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 10 kwietnia 2015 r.*, sygn. I ACa 1471/14.

Zgodnie z orzecnictwem, „dane osobowe stanowi zespół wiadomości o konkretnym człowieku na tyle zintegrowany, że pozwala na jego zindywidualizowanie. Obejmuje co najmniej informacje niezbędne do identyfikacji (imię, nazwisko, miejsce zamieszkania), jednakże do tego się nie ogranicza, bowiem mieszczą się w nim również dalsze informacje wzmacniające stopień identyfikacji. (...) O zakwalifikowaniu danej informacji do kategorii danych osobowych decydują przede wszystkim obiektywne kryteria oceny, przy czym należy uwzględnić wszelkie informacje, w tym także pozajęzykowe (kontekst), do jakich mają dostęp osoby trzecie”⁴⁵.

Pojęcie „dane osobowe” jest już ugruntowane w legislaturze. Obecnie definicja legalna tego pojęcia zawarta jest w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych). Artykuł 4 pkt 1 rozporządzenia stanowi⁴⁶: „dane osobowe” oznaczają wszelkie informacje o zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania osobie fizycznej („osobie, której dane dotyczą”). Zgodnie z powyższym definicja danych osobowych składa się z trzech elementów. Po pierwsze konieczne jest, aby była to informacja dotycząca osoby fizycznej zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania. Według Słownika języka polskiego PWN „informacja” oznacza „to, co powiedziano lub napisano o kimś lub o czymś, także zakomunikowanie czegoś”⁴⁷. W piśmiennictwie termin „informacje” oznacza komunikaty (wiadomości, wypowiedzi, prezentacje) wyrażone i zapisane w jakiegokolwiek formie. Dla zakwalifikowania jako informacji nie ma również znaczenia sposób, zakres i swoboda udostępniania, jak również sposób ich pozyskania. Ponadto może być to komunikat zrozumiały zarówno powszechnie, jak i tylko dla określonego kręgu osób lub też jedynie po użyciu odpowiedniej procedury – tzw. „informacja kodowa-

45 Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 18 listopada 2009 r., sygn. I OSK 667/09.

46 Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych), Dz.U. UE L 2016.119.1.

47 Słownik języka polskiego PWN, *Hasło: informacje*, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/informacje.html> [27.02.2022].

na”⁴⁸. W przepisie podkreślono, że są to wszelkie informacje o zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania osobie fizycznej. Zatem „mogą one obejmować wszelkie obszary funkcjonowania konkretnej osoby, zwłaszcza jej relacje osobiste i rzeczowe, zawodowe, związane z wykształceniem, kwalifikacjami czy też przymiotami charakteru. Co więcej, informacje mogą dotyczyć okoliczności zarówno obecnych, jak i przeszłych, przyszłych, trwałych, ale także przemijających.”⁴⁹.

Trzecim elementem definicji danych osobowych jest specyficzny i konieczny podmiot, którego wszelkie informacje mają dotyczyć – zidentyfikowana lub możliwa do zidentyfikowania osoba fizyczna. Przywołane wcześniej rozporządzenie w tym samym przepisie wprowadza definicję legalną powyższego podmiotu „możliwa do zidentyfikowania osoba fizyczna to osoba, którą można bezpośrednio lub pośrednio zidentyfikować, w szczególności na podstawie identyfikatora takiego jak imię i nazwisko, numer identyfikacyjny, dane o lokalizacji, identyfikator internetowy lub jeden bądź kilka szczególnych czynników określających fizyczną, fizjologiczną, genetyczną, psychiczną, ekonomiczną, kulturową lub społeczną tożsamość osoby fizycznej”⁵⁰. Powyższy katalog nie jest katalogiem zamkniętym, jedynie przykładowo obrazuje możliwe narzędzia identyfikacji osoby fizycznej jest to zatem obszar określony bardzo szeroko, zawierający nie tylko PESEL, nr dowodu osobistego, paszportu, odbliski linii papilarnych, NIP, adres zamieszkania, imiona i nazwiska rodziców, wzór siatkówki oka, jak się powszechnie przyjmuje, ale wszelkie informacje pozwalające na wskazanie konkretnej osoby za ich pomocą, np.: pełnioną funkcję społeczną stanowisko zawodowe⁵¹.

W doktrynie zauważa się, że mogą to być informacje nawet o cechach nabytych, jak charakter pisma czy stan cywilny. Również informacje na temat osobowości, właściwości psychologicznych, włączając w to m.in. zainteresowania, światopogląd, nawyki życiowe; o statusie materialnym,

48 J. Kosonoga, *Komentarz do art. 190a k.k. [w:] Kodeks karny. Komentarz*, R.A. Stefański (red.), Legalis/el. 2020, teza 18.

49 J. Kosonoga, *Komentarz do art. 190a k.k. [w:] Kodeks karny. Komentarz*, R.A. Stefański (red.), Legalis/el. 2021, teza 33.

50 *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych)*, Dz.U. UE L 2016.119.1., art. 4 pkt 1.

51 K. Sowirka, *Przestępstwo „kradzieży tożsamości” w polskim prawie karnym*, op. cit., s. 70.

operacjach finansowych, o wszelakich przejawach aktywności życiowej (podróżach, uczestniczeniu w życiu kulturalnym), dotyczące aktywnego lub biernego uczestnictwa w różnego rodzaju wydarzeniach. Niektóre z informacji są w stanie same zidentyfikować osobę, jednak częściej dopiero nabywają cech danych osobowych w zestawieniu z informacjami identyfikującymi wprost lub pośrednio osobę⁵². W doktrynie wskazuje się również na możliwość zakwalifikowania w niektórych okolicznościach numeru telefonu lub adresu poczty elektronicznej do zakresu danych osobowych⁵³. Co więcej, takiemu zakwalifikowaniu podlegała już w judykaturze informacja o orientacji seksualnej, numery ksiąg wieczystych⁵⁴, numer rejestracyjny pojazdu⁵⁵, informacja o posiadaniu rachunku bankowego w określonym banku⁵⁶ czy nawet numery IP, jeśli są przypisane na dłuższy okres do urządzenia przyporządkowanego na dłużej do konkretnej osób⁵⁷. W związku z tak szerokimi możliwościami kwalifikacji informacji jako danych osobowych, o ich charakterze jako danych osobowych decydować będzie ich użyteczność do ustalenia tożsamości osoby, do której ta informacja się odnosi⁵⁸. Jak podkreśliła A. Michalska-Warias, nie stanowi informacji umożliwiającej określenie tożsamości osoby, jeżeli generowałoby to nadmierne koszty, czas lub działania⁵⁹.

Pomimo bardzo pojemnego pojęcia danych osobowych i już wcześniejszych głosów wskazujących na superfluum w postaci wyodrębnienia wizerunku, który przecież w danych osobowych się zawiera⁶⁰ – ustawo-

52 J. Barta, Paweł. Fajgielski, R. Markiewicz, *Ochrona danych osobowych. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 489; por. także: *wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 17 listopada 2000 r.*, sygn. II SA 1860/00, niepubl.

53 A. Drozd, *Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz, wzory pism i przepisy*, Warszawa 2006, s. 5.

54 *Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Lublinie z 4 lutego 2014 r.*, sygn. III SA/Lu 638/13, Lex nr 1515143.

55 *Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z 9 kwietnia 2013 r.*, sygn. II SA/Wa 211/13, Lex nr 1317030.

56 *Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 24 lutego 2011 r.*, sygn. I OSK 653/10, Lex nr 964503.

57 *Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 29 grudnia 2011 r.*, sygn. VI ACz 2212/11, *Apel.-Wa-wa 2012/1*, poz. 7; *wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 19 maja 2011 r.*, sygn. I OSK 1079/10, Lex nr 990136; J. Lachowski, *Komentarz do art. 190a k.k.*, op. cit.

58 A. Szewc, *Z problematyki ochrony danych osobowych*. Cz. I, „Radca Prawny” 1999, nr 3, s. 24.

59 A. Michalska-Warias, *Komentarz do art. 190a k.k. [w:] Kodeks karny. Komentarz*, T. Bojarski (red.), Lex/el. 2016, teza 3.

60 A. Błachnio, *Wizerunek jako przedmiot czynności wykonawczej przestępstwa kradzieży tożsamości – uwagi na tle art. 190a § 2 k.k. [w:] Kradzież tożsamości w Internecie*, A. Gołębiowska (red.), Szczytno 2017, s. 77.

dawca zdecydował się na wprowadzenie do grupy znamion kradzieży tożsamości kategorii „innych danych, za pomocą których jest ona publicznie identyfikowana”. Już Sąd Najwyższy wyraził swoje wątpliwości na ten temat, wskazując, że „(...) nie wydaje się uzasadnione wprowadzanie obok danych osobowych dodatkowej kategorii innych danych, za pomocą których osoba jest publicznie identyfikowana. Pojęcie danych osobowych w rozumieniu Rozporządzenia ogólnego w sprawie ochrony danych osobowych (RODO) jest na tyle pojemne, aby móc objąć wszelkie kluczowe informacje odnoszące się do określonej osoby, których nieautoryzowane wykorzystanie zasługuje na reakcję prawnokarną”⁶¹. Trudno nie podzielić tej argumentacji. M. Mozgawa stoi na stanowisku, że był to zabieg niepotrzebny⁶². Podobnego zdania jest K. Nazar, która wskazuje, że trudno stwierdzić, jakie „inne dane” ma na myśli legislatura, w szczególności że mają one umożliwić publiczną identyfikację⁶³. Tożsamy pogląd wyraził K. Lipiński, który stwierdził, że „nie ma (...) takich danych, które pozwalałyby na zidentyfikowanie danej osoby (a zarazem były publicznie dostępne), niebędących jednocześnie informacjami o zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania osobie fizycznej”⁶⁴. Poglębionej analizy tego nowego kryterium dokonała M. Budyn-Kulik⁶⁵, również dochodząc do negatywnych konstatacji. W uzasadnieniu do autopoprawki projektu nowelizacji ustawodawca wskazał, że „(...) przewiduje [on] niewielką, lecz bardzo istotną zmianę (...). Proponowane uzupełnienie uwzględnia rozwój postaci ludzkiej aktywności stanowiących rezultat postępu technologicznego, w tym upowszechnienie się komunikacji za pośrednictwem systemów teleinformatycznych, i ma na celu objęcie ochroną wynikającą z tego przepisu również osób posługujących się pseudonimami (nickami) w zakresie swojej działalności artystycznej, literackiej lub publicystycznej

61 *Opinia do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*, Sąd Najwyższy Biuro Studiów i Analiz, 2019.

62 M. Mozgawa, *Komentarz do art. 190a k.k., op. cit.*, teza 13.

63 K. Nazar, *Uporczywe nękanie oraz kradzież tożsamości* [w:] *Przestępstwa przeciwko wolności*, M. Mozgawa (red.), Lublin 2020, s. 350.

64 K. Lipiński, *Komentarz do art. 190a k.k.* [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, J. Giezek (red.), Warszawa 2021, s. 557.

65 M. Budyn-Kulik, *Przestępstwo kradzieży tożsamości po zmianach wprowadzonych ustawą z 31 marca 2020 r. nowelizującej przepisy w sprawie COVID-19, op. cit.*, s. 33.

(np. komentatorzy i blogerzy internetowi)”⁶⁶. Argumentację tę poparła K. Marek, która uznała zmianę za „uzasadnioną i niezbędną”⁶⁷.

Po przeprowadzeniu analizy wprowadzonej zmiany nie sposób zgodzić się z powyższym stanowiskiem. Jak słusznie zauważyła P. Palichleb, wnioskując *a contrario*, wydaje się, że ustawodawca uznał, że pierwotna forma art. 190a § 2 k.k. nie obejmowała swoim zakresem pseudonimów używanych w Internecie, wobec czego ich ochrona nie była przed nowelizacją zagwarantowana⁶⁸. Jednak tylko w sytuacji, gdy dany pseudonim byłby używany jednorazowo w celu anonimizacji i nie dał się powiązać z konkretnymi osobami, to nie podlegałby ochronie art. 190a § 2 k.k. Jeśli byłby to pseudonim, którym ktoś stale posługuje się w zakresie swojej działalności, to za pomocą tego nicku/pseudonimu możliwa jest identyfikacja danej jednostki, wobec czego dane te wchodzą w zakres danych osobowych, tj. ochrony z art. 190a § 2 k.k.⁶⁹. Pogląd, aby pseudonim czy nazwę użytkownika traktować na równi z imieniem i nazwiskiem, nie jest żadnym *novum*. Już w 2008 r. Sąd Najwyższy wskazał, że „(...) Przybranie przez użytkownika innej nazwy niż jego własne nazwisko lub pseudonim, którym się dotychczas posługuje np. w działalności artystycznej, albo innym niż firma, pod którą prowadzi działalność gospodarczą, nie stanowi nic innego jak przybranie pseudonimu w celu umożliwienia indywidualizacji danej osoby, ale z pominięciem jej imienia i nazwiska.(...) Nazwa użytkownika, którą posługuje się osoba korzystająca z serwisu internetowego, podlega ochronie prawnej na takiej podstawie, na jakiej ochronie podlega nazwisko, pseudonim lub firma”⁷⁰. Co więcej, warto zauważyć, że czasem nawet imię i nazwisko nie prowadzi do ustalenia tożsamości. Dzieje się to w przypadku powszechnych imion i nazwisk (np. Jan Kowalski, Jan Nowak). W takich sytuacjach potrzebne są dodatkowe informacje,

66 *Uzasadnienie do autopoprawki rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw*, druk 299-A, 2020.

67 K. Marek, *Przestępstwo uporczywego nękania (stalkingu) w świetle nowelizacji kodeksu karnego z dnia 31 marca 2020 r.*, „Studia Prawnoustrojowe” 2020, nr 50, s. 334.

68 P. Palichleb, *Zamiany art. 190a k.k.*, „Ius Novum” 2021, t. 15, nr 4, s. 67.

69 Szerzej nt. tożsamości w cyberprzestrzeni zob.: M. Romańczuk-Grącka, *Prawnkarne ochrona tożsamości elektronicznej w perspektywie przeciwdziałania nielegalnym rynkom finansowym*, op. cit.: T. Dzдықот, *Kradzieży tożsamości w cyfrowym świecie* [w:] *Kradzież tożsamości w Internecie*, A. Gołębiowska (red.), Szczepitno 2017, s. 36.

70 *Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 11 marca 2008 r.*, sygn. II CSK 539/07.

kontekst sytuacyjny, który sprawi, że ustalenie tożsamości danej osoby będzie realne⁷¹.

Biorąc pod uwagę powyższe, paradoksalnie należy wykluczyć interpretację nowego znamienia stworzoną przez ustawodawcę. Znając definicję legalną danych osobowych, które są informacjami o zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania osobie fizycznej, nietrudno zauważyć zbieżność z nowym kryterium innych danych, za pomocą których jest ona [osoba] publicznie identyfikowana. Biorąc pod uwagę zasadę legislacji, że ustawodawca, posługując się różnym nazewnictwem, przypisuje różny obszar znaczeniowy poszczególnym zwrotom, zgodne z zasadami wykładni prawa oraz założeniem racjonalności ustawodawcy jest wyprowadzenie innego sensu dla nowego sformułowania.

Założeniem pierwszym jest, że muszą być to inne dane niż „dane osobowe”, a ponadto dane, które pozwalają na publiczną identyfikację. Słusznie zauważa M. Budyn-Kulik, że jedne z możliwych informacji mieszczących się w nowym znamieniu to dane, dzięki którym identyfikacja jest potencjalnie możliwa, ale w praktyce bardzo utrudniona. Wskazuje również, że dane zanonimizowane w konkretnej sytuacji w połączeniu z innymi informacjami, pomimo braku cechy danych osobowych, również będą mogły być potraktowane w ramach nowej kategorii⁷². Są to jednak tak skrajne i rzadkie sytuacje, że trudno wyobrazić sobie ich praktyczną użyteczność. Problematyczne sformułowania, tj. „publicznie” czy też „identyfikowana”, wprowadzają niepotrzebne trudności interpretacyjne i konieczność posługiwania się wykładnią celowościową, gdyż stosowanie językowej czy systemowej doprowadziłoby do absurdalnych wniosków⁷³. Słownik języka polskiego PWN⁷⁴ wskazuje, że „publiczny” oznacza „dotyczący całego społeczeństwa lub jakiejś zbiorowości”; „dostępny lub przeznaczony dla wszystkich”; „związany z jakimś urzędem lub z jakąś instytucją nieprywatną”; „odbywający się przy świadkach, w sposób jawny”. Natomiast Słownik języka polskiego pod

71 J. Barta, P. Fajgielski, R. Markiewicz, *Ochrona danych osobowych. Komentarz*, Kraków 2007, s. 349.

72 M. Budyn-Kulik, *Przestępstwo kradzieży tożsamości po zmianach wprowadzonych ustawą z 31 marca 2020 r. nowelizującej przepisy w sprawie COVID-19*, op. cit., s. 33.

73 Zob. szerzej: *Ibidem*, s. 31–32.

74 Słownik języka polskiego PWN, *Hasło: publiczny*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/publiczny;2573013.html> [27.02.2022].

red. W. Doroszewskiego⁷⁵ wyjaśnia słowo „publicznie” jako „w sposób publiczny”, przed publicznością; jawnie” lub „społecznie, w życiu społecznym”. Znamię „publiczne działanie” jest szeroko stosowane w kodeksie karnym m.in. w art. 115 § 21, 117 § 3, 135 § 2, 136 § 3 i 4, 137, 196, 200b, 202, 226 § 3, 255, 256, 257 k.k. Przyjmuje się, że na gruncie prawa karnego „publicznie” oznacza, że czyn ma szansę być dostrzeżony przez nieokreśloną z góry liczbę osób – przez szeroki, bliżej nieokreślony krąg osób. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 4 lutego 2003 r.⁷⁶, nawiązując do art. 256 § 1 k.k. z 1932 r., wskazał, iż z „publicznością działania” mamy do czynienia jedynie wówczas, jeśli mogło być ono odebrane przez nieokreśloną ani ilościowo, ani indywidualnie liczbę osób⁷⁷. Zgodnie z powyższym „inne dane” paradoksalnie powinno interpretować się wężiej niż „dane osobowe”, skoro dzięki tym danym powinna być faktycznie identyfikowana (nie potencjalnie, ponieważ nie użyto sformułowania identyfikowalna lub możliwa do zidentyfikowania) przez szeroki, bliżej nieokreślony krąg osób. Oczywiście w związku z tym, że powyższa wykładnia systemowa prowadziła do absurdu, należy zastosować wykładnię funkcjonalną. Wydaje się więc, że celowościowe będzie rozumienie powyższego znamienia, tak jak wskazuje M. Budyn-Kulik jako możliwość „identyfikacji danej osoby w przestrzeni publicznej; w pozarodzinnym, zewnętrznym funkcjonowaniu człowieka”⁷⁸, co jednak nie dość, że jest wbrew rozumieniu systemowemu, to również jest kolejną interpretacją znaczenia słownikowego. Oczywiście wydaje się to być jedynym logicznym wyjściem z problemu skonstruowanego przez ustawodawcę.

Analizowane przestępstwo do 2023 roku należało do kategorii przestępstw formalnych. Do wypełnienia znamion przestępstwa z art. 190a § 2 k.k. wystarczył sam fakt podszycia się pod inną osobę w celu wyrządzenia jej szkody majątkowej lub osobistej. Jednak jakkolwiek nie było i nie jest konieczne wystąpienie skutku w postaci oszukania innej osoby co do swojej tożsamości, to wypełnienie znamion nie miałooby miejsca,

75 W. Doroszewski, *Słownik języka polskiego. Hasło: publicznie.*, <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/publicznie;5487881.html> [27.02.2022].

76 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 lutego 2003 r., sygn. IV KK 79/02, niepubl.

77 J. Sobczak, *Komentarz do art. 216 k.k. [w:] Kodeks karny. Komentarz*, R. A. Stefański (red.), Legalis/el. 2021, teza 21.

78 M. Budyn-Kulik, *Przestępstwo kradzieży tożsamości po zmianach wprowadzonych ustawą z 31 marca 2020 r. nowelizującą przepisy w sprawie COVID-19*, op. cit., s. 31.

odwołując się do konstrukcji „modelowego rozsądnego obywatela”, gdy obiektywnie oczywiste jest, że nie ma się do czynienia z osobą, którą rozmówca naśladuje (np. wgrywając zdjęcia polityka lub znanego aktora jako zdjęcie profilowe na portalu społecznościowym)⁷⁹. Dla zaistnienia przedmiotowego przestępstwa prawnie irrelevantny był także skutek w postaci rzeczywistego spowodowania szkody lub krzywdy ofierze, jednak jeśli takowy wystąpił, miało to wpływ na wymiar kary⁸⁰. Aktualnie po ostatniej nowelizacji przedmiotowe przestępstwo stało się przestępstwem materialnym i dla jego dokonania konieczne jest wystąpienie skutku w postaci wyrządzenia szkody majątkowej lub osobistej osobie, pod którą sprawca się podszywa. Przenosi to niestety wiele zachowań dotychczasowo traktowanych jako dokonanie przestępstwa do formy stadialnej usiłowania. Nie jest to jednoznacznie pozytywny efekt, skoro zgodnie z rodzajowym przedmiotem ochrony już sama wolność do dysponowania swoimi danymi miała być chroniona a nie prawa majątkowe czy naruszenie dóbr osobistych.

Sprawca dla wypełnienia znamion przestępstwa może podszyć się ze względu na użycie określeń „osoba” oraz „dane osobowe” tylko pod osobę fizyczną. Ochrona przepisu 190a § 2 k.k. nie będzie zatem dotyczyć ani osoby prawnej, ani tak zwanej ułomnej osoby prawnej. Jednak zdarzają się sytuacje, w których z danych o osobie prawnej mogą wynikać informacje o osobie fizycznej, toteż w tym przypadku potrzeba będzie każdorazowo indywidualnej oceny organu procesowego⁸¹. Oczywiście wydaje się również, iż podszywanie się może dotyczyć tylko osoby innej niż osoba sprawcy. Jednak może wystąpić problem, gdy sprawca wykorzysta część danych osobowych swoich, a część ofiary, tworząc w ten sposób samoistną tożsamość. W takim wypadku również do oceny sądu będzie należało, czy dane te były na tyle istotne, a ich zakres na tyle obszerny, aby stwierdzić, że podano się za inną osobę⁸². Podszywanie się pod inną osobę jest możliwe tylko i wyłącznie wtedy, gdy jest to osoba żyjąca w realnym świecie. W związku z tym, że osoba fikcyjna nie posiada według polskiego prawa cywilnego dóbr osobistych, sprawca nie ponie-

79 K. Lipiński, *Komentarz do art. 190a k.k.*, op. cit., s. 557.

80 K. Nazar, *Uporczywe nękanie oraz kradzież tożsamości*, op. cit., s. 348.

81 J. Barta, P. Fajgielski, R. Markiewicz, *Ochrona danych osobowych. Komentarz*, op. cit., s. 347.

82 A. Lach, *Kradzież tożsamości*, op. cit., s. 34.

się odpowiedzialności karnej z tytułu art. 190a § 2 k.k., podszywając się pod wymyśloną postać, np.: filmową, literacką⁸³. Musi być to również osoba żyjąca w samym tego słowa znaczeniu. Według polskiego prawa cywilnego, osoba zmarła nie stanowi już podmiotu – osoby fizycznej możliwej do zidentyfikowania, co jest niezbędne dla przyjęcia, iż pewne informacje są danymi osobowymi w rozumieniu ustawy o ochronie danych osobowych⁸⁴. Należy również zwrócić uwagę na tożsamość osoby, której dane do podszycia są wykorzystywane oraz osoby, przeciwko której są używane. Poprzez zastosowanie sformułowania „podszywając się” pod inną osobę, wykorzystuje jej wizerunek, inne jej „dane osobowe lub inne dane, za pomocą których jest ona publicznie identyfikowana, w celu wyrządzenia jej szkody majątkowej lub osobistej” (w aktualnej wersji wyrządzając jej szkodę majątkową lub osobistą), wykluczone z katalogu zachowań zostało powszechne zjawisko podszywania się pod jedną osobę w celu wyrządzenia szkody zupełnie innej osobie. W takiej sytuacji ani osoba, której dane zostały wykorzystane (natomiast nie przeciwko niej), nie będzie ofiarą przestępstwa z art. 190a § 2 k.k., ani osoba, której szkoda została wyrządzona lub miała zostać wyrządzona⁸⁵.

Jest to problem sygnalizowany przez doktrynę, szczególnie w sprawach kradzieży tożsamości z zakresu cyberprzestępczości⁸⁶. A. Gryszczyńska słusznie nakreśliła trudności w wykorzystywaniu art. 190a § 2 k.k. w sprawach z zakresu cyberprzestępczości, gdzie sprawcy często wyrządzają szkodę innej osobie niż tej, pod którą się podszywają, proponując jednocześnie, aby w dyspozycji art. 190a § 2 k.k. znalazło się sformułowanie „kto podszywając się pod inną osobę, wykorzystuje jej wizerunek lub inne jej dane osobowe w zamiarze wyrządzenia jej lub też innej osobie szkody majątkowej lub osobistej”⁸⁷. Autorka wskazała na szczególne

83 K. Sowirka, *Przestępstwo „kradzieży tożsamości” w polskim prawie karnym*, op. cit., s. 67.

84 *Ibidem*, s. 68.

85 Zob. więcej na temat problemów z zakresu procedury karnej faktycznie pokrzywdzonych przestępstwem kradzieży tożsamości: R. Szymczykiwicz, *Faktycznie pokrzywdzeni przestępstwem kradzieży tożsamości a pokrzywdzeni w rozumieniu procesu karnego* [w:] *Kradzież tożsamości w Internecie*, A. Gołębiowska (red.), Szczytno 2017; A. Gołębiowska, *Przestępstwo kradzieży tożsamości w ustawodawstwie polskim* [w:] *Kradzież tożsamości w Internecie*, A. Gołębiowska (red.), Szczytno 2017, s. 49–50.

86 A. Gołębiowska (red.), *Kradzież tożsamości w Internecie*, Szczytno 2017; A. Gryszczyńska, *Cyberprzestępczość podczas pandemii* [w:] *Internet. Cyberpandemia. Cyberpandemic*, A. Gryszczyńska, G. Szpor (red.), Warszawa 2020.

87 A. Gryszczyńska, *Kradzieże tożsamości w sprawach z zakresu cyberprzestępczości*, op. cit., s. 222.

trudności w udowodnieniu celu kierunkowego w kradzieży tożsamości popełnianej w cyberprzestrzeni. Poparła zatem postulat o zlikwidowaniu tego wymogu, który zgłaszany był przez autorytety prawne praktycznie od wprowadzenia przepisu do kodeksu karnego. Jako że kwestia ta dotyczy strony podmiotowej, szerzej zostanie omówiona w dalszej części. Nawiązując w tym miejscu do wcześniej zgłaszanych wątpliwości co do przedmiotu ochrony przepisu, sytuacja konieczności tożsamości danych wskazuje na znaczące zawężenie ochrony wolności dysponowania własną tożsamością.

Przestępstwo kradzieży tożsamości jest przestępstwem umyślnym. Natomiast w przeciwieństwie do art. 190a § 1 k.k. przepis zawarty w § 2 wymagał do 2023 roku, aby czyn został popełniony w zamiarze bezpośrednim kierunkowym. Sprawca ponosił odpowiedzialność karną tylko wtedy, gdy celem jego działania było wyrządzenie innej osobie szkody majątkowej lub osobistej⁸⁸. Konieczne było, aby czynności sprawcze były podjęte w celu wyrządzenia pokrzywdzonemu szkody majątkowej lub osobistej. Ten wymóg był słusznie krytykowany w piśmiennictwie⁸⁹. Wątpliwie zasadne było ograniczenie penalizacji zachowań jedynie do tych popełnionych z zamiarem kierunkowym. Pierwszym z argumentów była ogromna trudność w wykazaniu podczas postępowania karnego istnienia *dolus coloratus*⁹⁰. Kolejnym była niezwykle duża sfera zachowań, które nie podlegały kryminalizacji, np.: czyny popełnione w celu jedynie wzbogacenia się sprawcy, ukrycia jego tożsamości, czy wspomniane wcześniej spowodowanie szkody innej osobie niż tej, pod którą się podszyl⁹¹. Ponadto poza zakresem art. 190a § 2 k.k. znajdowała się sytuacja, w której ktoś podszywa się pod inną osobę dla żartu czy z nudów⁹².

88 M. Budyn-Kulik, *Kodeks karny. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny*, op. cit., teza 68.

89 M.in. A. Lach, *Kradzież tożsamości*, op. cit.; idem, *Karnoprawna reakcja na zjawisko kradzieży tożsamości*, op. cit.; idem, *Ocena art. 190a § 2 k.k. i wnioski de lege ferenda* [w:] *Kradzież tożsamości w Internecie*, A. Gołębiowska (red.), Szczytno 2017; M. Mozgawa, *Komentarz do art. 190a k.k.*, op. cit.; K. Nazar, *Uporczywe nękanie oraz kradzież tożsamości*, op. cit.; K. Sowirka, *Przestępstwo „kradzieży tożsamości” w polskim prawie karnym*, op. cit.

90 M. Mozgawa, *Komentarz do art. 190a k.k.*, op. cit., teza 16.

91 A. Lach, *Kradzież tożsamości*, op. cit., s. 33.

92 E. Łętowska opisała szerzej trudności proceduralne, które napotkała, gdy podszywano się pod jej tożsamość dla żartu. E. Łętowska, *Kilka uwag o kradzieży tożsamości w Internecie – w praktyce* [w:] *Prawne i administracyjne aspekty komunikacji elektronicznej. Legal and administrative aspects of electronic communication*, J. Mazurkiewicz, P. Szymaniec (red.), Walbrzych 2018.

lub kiedy jedynie korzysta z pomyłki⁹³ innej osoby co do jego tożsamości. Niezrozumiałe było, dlaczego nie ma podlegać penalizacji zachowanie osoby, która wykorzystuje „wizerunek, inne dane osobowe lub inne dane, za pomocą których jest publicznie identyfikowana konkretna osoba”, jedynie godząc się na to, że swoim działaniem wyrządzi jej szkodę majątkową lub osobistą⁹⁴. W związku z zamieszczeniem analizowanego przepisu w rozdziale grupującym przestępstwa przeciwko wolności nacisk na kryminalizację powinien być zostać położony na ochronę prawa do własnej tożsamości, rozporządzania swoimi danymi osobowymi. Wprowadzenie dodatkowego obostrzenia w postaci zamiaru kierunkowego spowodowało, iż na gruncie tego przepisu wydawały się być istotniejsze dobra majątkowe i osobiste, co kłóci się z przyjętym założeniem ochrony wolności obywateli⁹⁵. Aktualnie od 2023 r. dla dokonania tego przestępstwa wystarczy zamiar bezpośredni lub ewentualny, co należy ocenić jednoznacznie pozytywnie.

M. Kulik⁹⁶ wskazuje, że poprzez wprowadzenie pojęcia „szkoda osobista” analizowany przepis niszczy wypracowane w doktrynie znaczenie terminu „szkoda”. Do 2011 r. w płaszczyźnie karnistycznej „szkoda” bezsprzecznie oznaczała uszczerbek majątkowy ofiary (*damnum emergens* oraz *lucrum cessans*), natomiast pojęciem „krzywda” określało się dolegliwości w sferze osobistej, jak np. utrata dobrego imienia, poczucie poniżenia, dyskomfortu, naruszenie więzów rodzinnych, cierpienie psychiczne, cierpienie psychiczne⁹⁷. Wskazuje się, że w wielu przepisach kodeksu karnego pomijano przymiotniki dookreślające szkodę, gdyż zakładano, że zawsze jest to „szkoda majątkowa”, natomiast od wprowadzenia art. 190a § 2 k.k. „szkoda” zaczęła również oznaczać „szkodę osobistą”, czyli tradycyjnie określaną mianem „krzywda”⁹⁸. Słuszność krytyki ustawodawcy podaje w wątpliwość A. Szlęgiiewicz, podkreślając, że w kodeksie karnym są

93 Zob. A. Lach, *Kradzież tożsamości*, op. cit., s. 33; K. Sowirka, *Przestępstwo „kradzieży tożsamości” w polskim prawie karnym*, op. cit., s. 70.

94 M. Mozgawa, *Komentarz do art. 190a k.k.*, op. cit.

95 M. Budyn-Kulik, *Kodeks karny. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny*, op. cit., teza 69.

96 M. Kulik, *Opinia na temat projektu z dnia 20 lipca 2010 r. ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny*, druk DL-P-I-4001-5/09.

97 A. Lach, *Kradzież tożsamości*, op. cit., s. 37; J. Lachowski, *Komentarz do art. 190a k.k.*, op. cit., teza 11.

98 M. Budyn-Kulik, *Kodeks karny. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny*, op. cit., teza 70.

takie sformułowania, jak: „szkoda”, „krzywda”, „szkoda majątkowa”, czy też „inna poważna szkoda”. Jako przykład przepisu wskazującego wprost także na niemajątkową właściwość szkody został przez tę Autorkę przytoczony art. 343 § 2 k.k., gdzie zastosowano określenie „znaczną szkodę majątkową lub inną poważną szkodę”⁹⁹. Podniosła ona argumentację Sądu Najwyższego, w której, zauważył on, że użycie w § 2 art. 343 k.k. określenia „inna poważna szkoda”, które pozostaje w opozycji do znacznej szkody majątkowej, zdaje się świadczyć o tym, że uszczerbek nie ma charakteru finansowego (materiałnego), ale odnosi się do innych aspektów natury organizacyjnej, technicznej, funkcjonalnej związanych z działaniem sił zbrojnych¹⁰⁰. Wskazany pogląd w rzeczywistości trudno ocenić jako realne usprawiedliwienie dla zabiegu prawodawcy z art. 190a § 2 k.k. Część wojskowa kodeksu karnego kieruje się swoją specyfiką, dzieląc z częścią szczególną kodeksu karnego jedynie wspólne dla ich obu regulacje zawarte w części ogólnej kodeksu karnego. Oczywiście takie odniesienie jest bardzo interesujące, wskazuje bowiem na kolejne kontrowersje legislacyjne, jednak nie można ocenić je jako niweczące jednolitość pojęcia „szkoda” utrwalonego w przepisach kodeksu karnego części szczególnej.

Mając powyższe rozważania na uwadze, zabieg ustawodawcy zastosowany w art. 190a § 2 k.k. oczywiście nie zmienił linii orzecznictwa i interpretacji terminu „szkoda” na gruncie innych przepisów części szczególnej, natomiast utrudnił wykazanie słuszności pomijania wykładni językowej terminu „szkoda”, tak aby zachować utrwalone przez lata znaczenie¹⁰¹. Podsumowując, zarówno pojęcie „szkoda majątkowa”, jak i „szkoda osobista” należy interpretować szeroko przez pryzmat doktryny prawa cywilnego¹⁰². Zgodzić należy się ze stanowiskiem M. Mozgawy, że wobec nieokreśloności znaczenia „szkoda” (zarówno na gruncie prawa karnego, jak i cywilnego) nie wydaje się, aby użycie pojęcia „szkoda osobista” zamiast „krzywda” determinowały dodatkowe lub zupełnie nowe trudności interpretacyjne znamion przestępstwa kradzieży tożsamości¹⁰³. Jednakże

99 A. Szelegiewicz, *Stalking i przywłaszczenie tożsamości w polskim prawie karnym – zagadnienia wybrane*, „Ius Novum” 2013, nr 3, s. 78.

100 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 sierpnia 2006 r., sygn. WA 22/06, Lex nr 294767.

101 M. Budyn-Kulik, *Kodeks karny. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny*, op. cit., teza 70.

102 J. Kosonoga, *Komentarz do art. 190a k.k.*, op. cit., teza 43.

103 M. Mozgawa, *Przestępstwa stalkingu (nękania) i podszywania się (art. 190a KK)* [w:] *Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym*. J. Warylewski (red.), Warszawa 2012, teza 223.[w:] *System prawa karnego*, t.10

zabieg taki należy ocenić zdecydowanie negatywnie, szczególnie w kontekście coraz częściej pojawiających się błędów w technice legislacyjnej. Wprowadzanie początkowo pojedynczych odchyśleń od spójności systemowej prowadzić może w efekcie do ich kumulacji w przyszłości i całkowitego chaosu terminologicznego.

Przestępstwo kradzieży tożsamości tak samo jako przestępstwo stalkingu jest występkiem i obecnie zagrożone jest karą pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8¹⁰⁴. W poprzednim stanie prawnym (przed 31 marca 2020 r.) za popełnienie któregoś z powyższych przestępstw groziło od 1 miesiąca do lat 3. Zatem podwyższenie zagrożenia karnego jest bardzo znaczące. W uzasadnieniu do autopoprawki rządowego projektu ustawy z dnia 27 marca 2020 r. próżno szukać uzasadnienia podwyższenia zagrożenia karnego w odniesieniu do art. 190a § 2, kara została przeanalizowana jedynie pod kątem przestępstwa z art. 190a § 1 k.k.¹⁰⁵. Również w literaturze próżno znaleźć uzasadnienia dla tezy prawodawcy o coraz niebezpieczniejszych zachowaniach stalkerów, uzasadniających podwyższenie zagrożenia karnego¹⁰⁶. Abstrahując od powyższego, aktualnie biorąc pod uwagę zmiany, które weszły w życie 1 października likwidujące wymóg zamiaru kierunkowego i wprowadzające skutek w postaci wyrządzenia szkody majątkowej lub osobistej, górna granica w postaci lat 8 pozbawienia wolności może potencjalnie odstraszać cyberprzestępców, których już znacznie częściej będzie można pociągnąć do odpowiedzialności z art. 190a § 2 k.k.

104 Zob. szerzej nt. klasyfikacji przestępstw: B. Namysłowska-Gabrysiak, *Komentarz do art. 7 k.k. [w:] Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1–116*, M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), Warszawa 2017, s. 246–249.

105 Zob. szerzej: *Uzasadnienie do autopoprawki rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw*, s. 14; wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 lipca 2020 r., sygn. Kp 1/19, M.P. poz. 647.; Przebieg procesu legislacyjnego, druk nr 3451, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=3451>; *Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw* (druk nr 3451), 14 maja 2019 r., s. 35 <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3451>; A. Sakowicz, *Stanowisko dla Rzecznika Praw Obywatelskich w związku z uchwaleniem przez Sejm RP ustawy z dnia 16 maja 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*, s. 5, <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Opinia%20dr.%20hab.%20Andrzeja%20Sakowicza%20ws%20zmian%20w%20prawie%20karnym%2C%2021%20maja%202019.pdf>.

106 Zob. M. Budyń-Kulik, M. Mozgawa, *Prawnokarne i kryminologiczne aspekty zjawiska nękania*, op. cit.; A. Stachelska, *Przestępstwo stalkingu w świetle badań białostockiej szkoły kryminologii*, „Zeszyty Prawnicze” 2018, t. 18, nr 2; eadem, *Obraz przestępstwa stalkingu w latach 2011–2016 w Polsce – wybrane aspekty kryminologiczne* [w:] *Przestępczość XXI wieku: szanse i wyzwania dla kryminologii*, Warszawa 2020; D. Woźniakowska-Fajst, *Stalking i inne formy przemocy emocjonalnej: studium kryminologiczne*, Warszawa 2019.

Typ kwalifikowany przestępstwa „kradzieży tożsamości” przewidziany w § 3 i tak jak typ podstawowy również jest przestępstwem powszechnym¹⁰⁷. W § 3 art. 190a k.k. chronione jest życie człowieka w związku z możliwością popełnienia samobójstwa w wyniku czynów opisanych w dwóch poprzednich paragrafach, zatem również w wyniku dokonanego przywłaszczenia tożsamości¹⁰⁸.

Art. 190a § 3 k.k. stanowi: „Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12”¹⁰⁹. Zatem jest to przestępstwo materialne w typie kwalifikowanym przez następstwo, polegający na skutku w formie targnięcia się pokrzywdzonego na własne życie (art. 190a § 3 k.k.)¹¹⁰. Dla przypisania odpowiedzialności karnej sprawcy ambiwalentne są konsekwencje zamachu – kluczowe jest doprowadzenie do targnięcia się na własne życie. Zatem jako skutek będzie można zakwalifikować zarówno dokonanie samobójstwa, jak i jedynie jego usiłowanie. Należy jednak pamiętać, że pomiędzy zachowaniem sprawcy a wystąpieniem próby samobójczej lub samobójstwa musi istnieć związek przyczynowy. Do jego zaistnienia konieczne jest zatem stwierdzenie, że jedno z opisanych w art. 190a § 1 lub 2 k.k. przestępstw było zasadniczą przyczyną targnięcia się na życie pokrzywdzonego¹¹¹. Jak podkreśla J. Kosonoga, wykazanie związku przyczynowo-skutkowego w przypadku zgonu pokrzywdzonego będzie wiązało się z większymi trudnościami niż w przypadku nieudanej próby samobójczej. Jedną z głównych przyczyn takiego stanu rzeczy będzie niemożność przesłuchania pokrzywdzonego, co w konsekwencji wzmoże trudności dowodowe¹¹². Czynność sprawcza w § 3 jest odpowiednio taka sama jak w przestępstwie uporczywego nękania oraz kradzieży tożsamości. Jak wcześniej zaznaczono, dla realizacji znamion z art. 190 § 3 k.k. musi wystąpić skutek w postaci targnięcia się ofiary na własne życie, spowodowany zachowaniem sprawcy¹¹³.

107 N. Kłaczyńska, *Komentarz do art. 190a k.k.*, *op. cit.*, teza 4.

108 A. Michalska-Warias, *Komentarz do art. 190a k.k.*, *op. cit.*, teza 2.

109 *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 – Kodeks karny*, Dz.U. Nr 88, poz. 553 – tekst jedn. ze zm.

110 J. Chamernik, *Przestępstwo stalkingu w regulacji kodeksu karnego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Administracja i Zarządzanie” 2013, nr 99, s. 313; J. Lachowski, *Komentarz do art. 190a k.k.*, *op. cit.*, s. 953.

111 S. Hypś, *Komentarz do art. 190a k.k.*, *op. cit.*, teza 16.

112 J. Kosonoga, *Komentarz do art. 190a k.k.*, *op. cit.*, teza 47.

113 S. Hypś, *Komentarz do art. 190a k.k.*, *op. cit.*, teza 16.

Art. 190a § 3 k.k. swoją treścią ustanawia przestępstwo umyślno-nieumyślne, które może być popełnione z winy kombinowanej (*culpa do lo exorta*). Oznacza to, że przestępstwa z dwóch poprzedzających paragrafów są przestępstwami umyślnymi, a skutkiem ich popełnienia jest podjęcie próby samobójczej przez ofiarę, objęte nieumyślnością sprawcy¹¹⁴. Zatem zgodnie z art. 9 § 3 k.k. skutek w postaci targnięcia się na własne życie pokrzywdzonego jest obiektywnie przewidywalny, a sprawca pomimo że nie miał zamiaru do niego doprowadzić, to przewidywał go lub mógł go przewidzieć¹¹⁵. Możliwe są zatem dwie formy nieumyślności: zarówno lekkomyślność, jak i niedbalstwo. W rzeczywistości może dojść do sytuacji, w której sprawca doprowadza inną osobę poprzez zachowanie ujęte w paragrafach poprzedzających do targnięcia się na własne życie umyślnie. W takim przypadku będzie on ponosił odpowiedzialność karną za umyślne zabójstwo z art. 148 § 1 lub z § 2, jeśli po stronie sprawcy wystąpiła motywacja zasługująca na szczególne potępienie. Jeśli wystąpił zamiar umyślnie-umyślny, kwalifikacja prawna będzie również zależna od powodzenia targnięcia się na życie pokrzywdzonego. W przypadku usiłowania czyn taki należy zakwalifikować jako art. 13 § 1 w zw. z art. 148 (§ 1 lub 2) w zb. z art. 190a (§ 1 lub 2) w zw. z art. 11 § 2 k.k.¹¹⁶. K. Lipiński natomiast wskazuje, że przy wystąpieniu zamiaru umyślnie-umyślnego art. 190a § 3 stanowi w tym zakresie „swoistą kwalifikowaną postać przestępstwa z art. 151 k.k.”¹¹⁷. Jest to interesująca teza, aczkolwiek trudna do obrony w kontekście przestępstwa kradzieży tożsamości, którego znamiona nie korespondują z doprowadzeniem człowieka do targnięcia się na własne życie namową lub udzieleniem pomocy.

Typ kwalifikowany z art. 190a § 3 k.k. jest także występkiem (zagrożonym karą pozbawienia wolności od 2 do 12 lat). Obecnie granica ustawowego zagrożenia za popełnienie typu kwalifikowanego została zrównana z sankcją przewidzianą za targnięcie się na własne życie w następstwie znęcania – niespójność w tym zakresie była zarzutem w poprzednim stanie prawnym¹¹⁸. W przeciwieństwie do typu podstawowego,

114 M. Budyn-Kulik, M. Mozgawa, *Prawnkarne i kryminologiczne aspekty zjawiska nękania*, *op. cit.*, s. 19.

115 A. Zoll, *Komentarz do art. 190a k.k.*, *op. cit.*, teza 21.

116 M. Mozgawa, *Analiza ustawowych znamion przestępstwa uporczywego nękania* [w:] *Stalking*, M. Mozgawa (red.), Warszawa 2018, s. 72.

117 K. Lipiński, *Komentarz do art. 190a k.k.*, *op. cit.*, s. 559.

118 M. Mozgawa, *Komentarz do art. 190a k.k.*, *op. cit.*, teza 17.

gdzie można skorzystać z instrumentów prawnych zawartych w art. 37a i 37b k.k., w przypadku analizowanego typu kwalifikowanego możliwe jest tylko zastosowanie koniunkcji kar z art. 37b k.k.¹¹⁹.

Ściganie analizowanego przestępstwa odbywa się w trybie publiczno-karnym z urzędu. Zabieg ten jest zrozumiały ze względu na wyższą wartość dobra chronionego tym przepisem, jakim jest życie człowieka oraz jest konsekwentne z innymi przepisami zawartymi w kodeksie karnym, w szczególności przywołanym wyżej art. 207 § 2 k.k.¹²⁰.

Co warto jednak zauważyć, większość argumentów dla stworzenia typu kwalifikowanego dotyczyła konsekwencji związanych ze stalkingiem. Kradzież tożsamości została niejako automatycznie dołączona do możliwej przyczyny targnięcia się na życie pokrzywdzonego. Nie sposób nie zgodzić się ze stanowiskiem A. Lacha, że jest to zabieg niezrozumiały. Już w 2012 r. wspomniany Autor stał na stanowisku, że konsekwencje kradzieży tożsamości mogą raczej wywołać dolegliwość w sferze dóbr osobistych oraz majątkowych, niż spowodować próby samobójcze na tak znaczącą skalę, że uzasadniałoby to wprowadzenie typu kwalifikowanego w tej postaci. Idąc tym tokiem myślenia, uzasadnione byłoby wprowadzenie identycznego typu kwalifikowanego również w przypadku oszustwa. Wskazywał, że zakwalifikowanie zachowania z art. 190a § 3 k.k. w zw. z art. 190a § 2 k.k. będzie miało miejsce bardzo rzadko, co jest spowodowane trudnościami wykazania, że sprawca kradzieży tożsamości przewidywał następstwo swojego czynu lub mógł je przewidzieć (art. 9 § 3 k.k.)¹²¹. W latach 2011–2018 na 7160 skazań z art. 190a k.k. jedynie 6 osób skazano z art. 190a § 3 w zw. z 190a § 1 k.k. oraz 28 osób z art. 190a § 3 (przy czym nie wiadomo, którego z podstawowych typów przestępstw było pokłosiem). Analizując dotychczas przeprowadzone badania naukowe¹²² z zakresu art. 190a k.k., próżno znaleźć przykłady targnięcia się

119 K. Lipiński, *Komentarz do art. 190a k.k.*, op. cit., s. 559.

120 K. Nazar, *Uporczywe nękanie oraz kradzież tożsamości*, op. cit., s. 331–332.

121 A. Lach, *Kradzież tożsamości*, op. cit., s. 38.

122 M. Budyn-Kulik, M. Mozgawa, *Prawokarne i kryminologiczne aspekty zjawiska nękania*, op. cit.; M. Mozgawa, *Analiza ustawowych znamion przestępstwa uporczywego nękania*, op. cit.; A. Stachelska, *Przestępstwo stalkingu w świetle badań białostockiej szkoły kryminologii*, op. cit.; A. Stachelska, *The Crime of Identity Theft as an Aftermath of the Development of Modern Technologies – Legal and Criminological Aspects of the Phenomenon in Poland*, „International Annals of Criminology” 2019, t. 57, nr 1–2; D. Woźniakowska-Fajst, *Stalking i inne formy przemocy emocjonalnej*, op. cit.

na życie pokrzywdzonego jedynie w wyniku kradzieży tożsamości, bez zbiegu z art. 190a § 1 k.k.

§ 2. Regulacje obejmujące przestępstwo kradzieży tożsamości w Polsce – sensu largo

W rozdziale II monografii wskazywano na złożoność przestępstwa kradzieży tożsamości oraz różne rozumienia tego zjawiska. W art. 190a § 2 k.k. ustawodawca wprowadził podszywanie się pod inną osobę do polskiego systemu prawa karnego. Ze względu na szeroko skomentowane w poprzedniej części pracy ograniczenia wynikające z kształtu znamion tego przepisu, obecny zakres kryminalizacji, który obejmuje, jest stosunkowo wąski. W doktrynie reprezentowany jest pogląd, że zjawisko kradzieży tożsamości *sensu largo* objęte jest kryminalizacją rozproszoną, czyli poddane jest ochronie wielu różnych przepisów kodeksu karnego¹²³. W tym miejscu zostaną syntetycznie przedstawione kluczowe przepisy obejmujące obszarem swojej kryminalizacji zachowania najczęściej wskazywane w doktrynie jako te, które odpowiadają kradzieży tożsamości *sensu largo* w praktyce.

W piśmiennictwie podkreśla się, że najczęściej skradziona tożsamość wykorzystywana jest do ukrycia swojej tożsamości lub do osiągnięcia korzyści majątkowych, co jest przyczyną braku możliwości zakwalifikowania takich czynów z art. 190a § 2 k.k.¹²⁴ Nie oznacza to jednak, że zachowania z takich pobudek nie będą w ogóle kryminalizowane. Zakwalifikowanie ich jako jednego z innych przestępstw w Polsce zależeć będzie od formy, którą przyjmą¹²⁵. W praktyce aktualnie najczęściej pojawiające się metody kradzieży tożsamości to te z wykorzystaniem cyberprzestrzeni¹²⁶. A. Macoch wyróżnił poniższe¹²⁷:

123 K. Lipiński, *Komentarz do art. 190a k.k.*, *op. cit.*, s. 553.

124 A. Gryszczyńska, *Kradzieże tożsamości w sprawach z zakresu cyberprzestępczości*, *op. cit.*, s. 206; A. Macoch, *Kradzież tożsamości*, *op. cit.*, s. 176.

125 Por. M. Romańczuk-Grącka, *Kradzież tożsamości w cyberprzestrzeni. Prawnokarna i kryminologiczna analiza problemu* [w:] *Patologie w cyberprzestrzeni. Profilaktyka zagrożeń medialnych*, D. Morańska (red.), Dąbrowa Górnicza 2015, s. 226–230.

126 E. Ryter, *Kradzież tożsamości jako efekt naruszenia ochrony danych osobowych w świetle RODO. ustaw karnych oraz innych regulacji prawnych w dobie rosnącej cyberprzestępczości*, „Probacja” 2019, nr 4, s. 39.

127 A. Macoch, *Kradzież tożsamości*, *op. cit.*, s. 176–180.

1. Metoda automatyczna

- phishing (podszywanie się pod instytucje lub osoby godne zaufania – banki, urzędy, firmy telekomunikacyjne, kurierskie, dostarczające prąd itp. po to, aby wyłudzić dane najczęściej do zalogowania się do systemu bankowego¹²⁸. Popularne jest również wstawianie odnośników do szokujących artykułów – oprogramowania typu *adware*¹²⁹. Są też już wcześniej wspomniane w rozdziale II niniejszej pracy przypadki wyłudzenia danych logowania do portali społecznościowych, wykorzystywanych następnie do wyłudzenia pieniędzy do znajomych ofiary przez podanie kodu *blik*¹³⁰). Phishing opiera się głównie na atakach z elementami socjotechniki. W ramach metod opartych na socjotechnice wyróżnia się także ataki ukierunkowane na wybrane indywidualne osoby (*spear phishing*), na osoby decyzyjne, zajmujące kierownicze stanowiska w organizacjach (*whaling*), przeprowadzane poprzez rozmowę telefoniczną (*vishing*) lub za pomocą SMS-ów (tzw. *smishing*). Do ataków socjotechnicznych należy również Business Email Compromise (BEC), SIM swapping, znane od dawna tzw. oszustwo nigeryjskie, a wymagające bardziej zaawansowanych narzędzi *spoofing* i *pharming*¹³¹.
- użycie *malware*, tzw. złośliwego oprogramowania (umieszczenie na komputerze lub innym urządzeniu elektronicznym m.in. telefonie, tablecie oprogramowania, które ma za zadanie przejąć uprawnień urządzenia lub wykraść informacje). Najczęściej infekuje się urządzenie przez kliknięcie ofiary we wcześniej wysłany link. Komputer może służyć jako tzw. bot, który będzie rozpowszechniał spam lub może też być wy-

128 A. Gryszczyńska, *Cyberprzestępczość podczas pandemii*, op. cit., s. 119; A. Macoch, *Kradzież tożsamości*, op. cit., s. 176–177.

129 A. Gryszczyńska, *Cyberprzestępczość podczas pandemii*, op. cit., s. 120; A. Gryszczyńska, *Wykorzystanie COVID-19 w scenariuszach ataków opartych na socjotechnice*, „Rocznik Bezpieczeństwa Morskiego” 2021, nr Przestępczość teleinformatyczna 2020, s. 156 i nast.; R. Piotrowski, *Przestępstwo na „blika”*, op. cit., s. 225; A. Trojanowska, *Metody kradzieży tożsamości w Internecie* [w:] *Kradzież tożsamości w Internecie*, A. Gołębiowska (red.), Szczegółowo 2017, s. 144.

130 Zob. więcej na temat procederu: R. Piotrowski, *Przestępstwo na „blika”*, op. cit.; A. Gryszczyńska, *Kradzieże tożsamości w sprawach z zakresu cyberprzestępczości*, op. cit., s. 217.

131 A. Gryszczyńska, *Wykorzystanie COVID-19 w scenariuszach ataków opartych na socjotechnice*, op. cit., s. 140–141.

korzystywany do phishingu lub oszustw komputerowych. W drugim przypadku, gdy zadaniem złośliwego oprogramowania jest kradzież danych – oprogramowanie przechwytyuje dane w chwili logowania do danego systemu np. bankowego, które przesyła do komputera przestępców¹³²,

- włamanie do systemów komputerowych (najczęściej ofiarą ataku padają serwery sklepów internetowych, skąd poprzez atak i uzyskanie nieautoryzowanego dostępu przestępca wykradają dane osobowe). Następnie pozyskane dane są sprzedawane w DarkWebie lub wykorzystywane do innych działań przestępczych, m.in. phishingu czy szantażu firm¹³³. W Polsce jednym z największych wycieków danych był sklep Morele.net, gdzie wobec ataku wyciekły dane 2,2 mln klientów sklepu, a następnie były wykorzystywane do szantażu firmy, sms-owych kampanii phishingowych, czy też nękania znanych osób¹³⁴.

2. Metoda wyłudzenia danych

- wyłudzenie potrzebnych danych bezpośrednio od pokrzywdzonych. Najczęściej wykorzystywane są do tego ogłoszenia o pracę. Mogą być one wstawiane na klasyczne portale z ogłoszeniami, ale również na wcześniej zdobyte, np. poprzez phishing, konta w portalach społecznościowych¹³⁵. W procesie rekrutacyjnym wymagane jest podanie imienia i nazwiska, adresu, PESELu lub innych danych. Przestępcy zgłaszają zapotrzebowanie na wiele prac m.in na pracę polegającą na sprzedaży produktów na portalach aukcyjnych (wymagają podania danych do logowania do portalu, które następnie wykorzystują do wystawiania fałszywych aukcji). Proszą o skan dowodu osobistego oraz przelanie symbolicznej „złotówki” na ich konto pod pretekstem potrzeby przelewania wynagrodzenia.

132 A. Macoch, *Kradzież tożsamości*, op. cit., s. 177–178; A. Trojanowska, *Metody kradzieży tożsamości w Internecie*, op. cit., s. 143–144.

133 A. Macoch, *Kradzież tożsamości*, op. cit., s. 178.

134 3 000 000 PLN kary dla Morele za wyciek danych klientów, <https://niebezpiecznik.pl/post/3-miliony-kary-dla-morele-net-od-uodo-za-naruszenie-rodo/> [12.03.2023].

135 A. Gryszczyńska, *Wykorzystanie COVID-19 w scenariuszach ataków opartych na socjotechnice*, op. cit., s. 157.

W rzeczywistości pozyskane informacje są wykorzystywane do założenia konta bankowego oraz jego aktywacji – rejestrowane na numery telefonów przestępców i wykorzystywane do prania pieniędzy lub do zaciągania internetowych pożyczek lub kredytów¹³⁶. Skądinąd takie numery telefonów najczęściej są zaopatrywane w kartę SIM rejestrowaną na wcześniej skradzione dane osobowe, którą można kupić w DarkWebie¹³⁷.

3. Metoda podglądu

- przestępcy przeglądają ogólnodostępne informacje na temat ofiar w Internecie oficjalne (zawarte np. w CEIDG, KRS), ale także udostępniane przez same ofiary na forach, portalach społecznościowych zarówno świadomie, jak i nieświadomie (np. metadane cyfrowych fotografii). Ta metoda w związku ze swoją czasochłonnością i żmudnością stosowana jest wobec już wcześniej stargetowanej ofiary, a nie masowo jak w przypadku klasycznego phishingu czy malware. Najczęściej jest to ofiara znana ze swojej zamożności lub której sprawca chce wyrządzić szkodę majątkową lub osobistą¹³⁸.

4. Metoda zakupu

- sprawcy wchodzi w posiadanie danych poprzez zakupienie ich od innych przestępców, np. tych, którzy pozyskali je w wyniku włamania do systemów komputerowych. Dane sprzedawane w DarkWebie są różnorodne – nie są to tylko imiona i nazwiska, ale również PESEL-e, karty kredytowe, karty SIM, adresy e-mail, numery telefonów itp. Dane mogą być następnie wykorzystywane do wszelakich form przestępczości: oszustw finansowych, szantażu, phishingu, w tym np. vishingu (wyłudzenie danych np. do bankowości internetowej poprzez rozmowę telefoniczną, stosując metody socjotechniczne)¹³⁹.

136 A. Macoch, *Kradzież tożsamości*, op. cit., s. 178–179.

137 A. Gryszczyńska, *Kradzieże tożsamości w sprawach z zakresu cyberprzestępczości*, op. cit., s. 209.

138 A. Macoch, *Kradzież tożsamości*, op. cit., s. 179; A. Trojanowska, *Metody kradzieży tożsamości w Internecie*, op. cit., s. 145–146.

139 A. Macoch, *Kradzież tożsamości*, op. cit., s. 180.

5. Metoda na słupa

- dane pozyskiwane są dobrowolnie od ich posiadaczy za niewielkim wynagrodzeniem finansowym. Ofiara czasem daje tylko dokument do zeskanowania, a czasem bierze większy udział procederze, np. zakładając konto w banku (czasem nawet kilkanaście) i następnie przyjmując i wypłacając z tego konta pieniądze. Na jej dane mogą być zakładane też konta bankowości internetowej, konta na giełdach kryptowalut, kantorach internetowych przez samych sprawców. Następnie takie konta mogą być wykorzystywane w procederze prania pieniędzy. Osoby, które zgadzają się na przekazanie takich danych, najczęściej mają problemy finansowe, osobiste lub z prawem, np. osoby bezdomne, zadłużone, uzależnione od alkoholu lub innych środków odurzających¹⁴⁰.

Oczywiście nadal istnieją przypadki kradzieży tożsamości popełnianej w świecie realnym, tj. na zaciąganie kredytów, wynajem mieszkania czy też lokali użytkowych, urzędzeń, zakładanie firm, które są wykorzystywane do przestępstw gospodarczych, np. wyłudzenia podatku VAT. Przestępcy mogą też pozyskiwać dokumenty tożsamości w wyniku klasycznej kradzieży, wchodzić w posiadanie danych osobowych odnalezionych w śmieciach ofiary¹⁴¹, natomiast są to już coraz radsze przypadki w związku z optymalizacją działań przestępców – za dużo wysiłku oraz ryzyka w porównaniu do nieporównywalnie mniejszych zysków niż z przestępczej działalności w cyberprzestrzeni.

Rosnącą skalę cyberprzestępczości w Polsce przedstawiają poniższe statystyki policyjne. Prezentują one liczbę postępowań wszczętych oraz liczbę przestępstw stwierdzonych w latach 2013–2020, które zostały popełnione w cyberprzestrzeni oraz z wykorzystaniem sieci Internet¹⁴². Co warto podkreślić, poniższe statystyki dotyczą wszystkich rodzajów przestępstw, nie jedynie tych posiadających stricte komputerowy charakter.

140 A. Gryszczyńska, *Kradzieże tożsamości w sprawach z zakresu cyberprzestępczości*, op. cit., s. 209–210; A. Macoch, *Kradzież tożsamości*, op. cit., s. 180.

141 A. Trojanowska, *Metody kradzieży tożsamości w Internecie*, op. cit., s. 146.

142 *Uzasadnienie do Rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o Policji oraz niektórych innych ustaw w związku z powołaniem Centralnego Biura Zwalczania Cyberprzestępczości*, druk nr 1742, s. 1–2.

Tabela 1. Postępowania wszczęte oraz przestępstwa stwierdzone w latach 2013–2020, które zostały popełnione w cyberprzestrzeni lub z wykorzystaniem sieci Internet

Postępowania wszczęte							
2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
18 226	23 117	27 874	32 584	32 898	36 474	47 607	53 687
Przestępstwa stwierdzone							
52 291	59 768	63 723	65 707	80 355	79 825	105 739	107 518

Źródło: Uzasadnienie do Rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o Policji oraz niektórych innych ustaw w związku z powołaniem Centralnego Biura Zwalczania Cyberprzestępczości, druk nr 1742, s. 1–2

Powyższe statystyki wskazują na 3-krotny wzrost postępowań wszczętych w ciągu 7 lat oraz na ponad 2-krotny wzrost przestępstw stwierdzonych, popełnionych w cyberprzestrzeni oraz z wykorzystaniem sieci Internet w analogicznym okresie.

Z uwagi na przedstawiony w rozdziale II znaczący wpływ cyberprzestępczości na wzrost przypadków kradzieży tożsamości *sensu largo* oraz na sposób jej popełniania, analizowane przepisy karnoprawne zostaną podzielone na dwie kategorie: mogące kryminalizować kradzież tożsamości popełnioną jedynie w cyberprzestrzeni lub przy pomocy urządzeń o właściwościach komputerowych oraz te, które mogą mieć zastosowanie zarówno w świecie offline, jak i online. Będzie to również koherentne z podziałem dokonany przez D.S. Walla¹⁴³, który wskazuje na kradzież tożsamości jako przestępstwo wspierane przez cyberprzestrzeń.

W związku z przedstawionymi wcześniej szerokimi możliwościami przestępczymi związanymi z pozyskaniem tożsamości, które powszechnie określane są mianem kradzieży tożsamości, lecz nie wypełniają znamion z 190a § 2 k.k., należy wskazać przepisy, które mają lub mogłyby mieć zastosowanie w takich przypadkach. A. Lach w swojej monografii z 2015 r. wskazywał, że oprócz kradzieży tożsamości *per se* oraz kryminalizacji rozproszonej kradzieży tożsamości może być również traktowana jako forma stadialna oraz zjawiskowa przestępstwa, sposób działania sprawcy w znamionach czynu, ale również jako sposób ułatwienia prze-

143 D.S. Wall, *The internet as a conduit for criminal activity*, op. cit., s. 5.

stępstwa¹⁴⁴. Dla celów niniejszego opracowania oraz użyteczności w procesie analizy kryminologicznej zostaną przeanalizowane jedynie przepisy znajdujące się w polskim kodeksie karnym, które najczęściej mogą obejmować swoim zakresem różne zachowania noszące znamiona kradzieży tożsamości.

1. Przepisy prawnokarne mogące kryminalizować kradzież tożsamości sensu largo zarówno offline, jak i online

Jednym z powszechnie wskazywanych przepisów jako ściśle związanych z art. 190a § 2 k.k. jest art. 286 k.k.¹⁴⁵ kryminalizujący przestępstwo oszustwa¹⁴⁶. Wskazuje się, iż wypełnienie znamion art. 190a § 2 k.k. może być swoistego rodzaju etapem przygotowawczym do popełnienia przestępstwa oszustwa, zatem *de facto* obszar kryminalizacji przestępstwa oszustwa został poszerzony¹⁴⁷. Jakkolwiek spostrzeżenie to jest interesujące z punktu rozważań teoretycznych, najbardziej istotną dla rozważań praktycznych będzie użyteczność art. 286 k.k. jako przepisu możliwego do zastosowania w przypadku, w którym dane zachowanie nie może być zakwalifikowane jako *stricto* kradzieży tożsamości z art. 190a § 2 k.k.

Przepis ten obejmował będzie wszystkie przypadki podszycia się pod inną osobę (jest to wszakże wprowadzenie w błąd co do osoby) w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, zatem w celu, który nie był do 1 października 2023 r. objęty zakresem art. 190a § 2 k.k., tylko wówczas, gdy wystąpił skutek w postaci doprowadzenia do niekorzystnego rozporządzenia własnym lub cudzym mieniem. W przypadku przestęp-

144 A. Lach, *Karnoprawna reakcja na zjawisko kradzieży tożsamości*, *op. cit.*, s. 78–87.

145 Art. 286 [Oszustwo] § 1. Kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, doprowadza inną osobę do niekorzystnego rozporządzenia własnym lub cudzym mieniem za pomocą wprowadzenia jej w błąd albo wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. § 2. Tej samej karze podlega, kto żąda korzyści majątkowej w zamian za zwrot bezprawnie zabranej rzeczy. § 3. W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. § 4. Jeżeli czyn określony w § 1–3 popełniono na szkodę osoby najbliższej, ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego.

146 A. Lach, *Karnoprawna reakcja na zjawisko kradzieży tożsamości*, *op. cit.*, s. 108–109. Ponadto *idem*, w analizie wyroków sądów powszechnych wskazywał na częste stosowanie w praktyce kwalifikacji kumulatywnej art. 268 k.k. z art. 190a § 2 k.k. oraz wątpliwości co do poprawności takiego zabiegu: *idem*, *Ocena art. 190a § 2 k.k. i wnioski de lege ferenda*, *op. cit.*, s. 57–61.

147 A. Gołębiowska, *Przestępstwo kradzieży tożsamości w ustawodawstwie polskim*, *op. cit.*, s. 52.

stwa oszustwa, inaczej niż w przypadku kradzieży tożsamości z art. 190a § 2 k.k., nie jest konieczne aktywne wprowadzenie w błąd co do swojej tożsamości, możliwe jest jedynie skorzystanie z błędu, który w świadomości ofiary już istnieje¹⁴⁸. W przypadku posłużenia się fikcyjną tożsamością zastosowanie tego przepisu również będzie możliwe¹⁴⁹. Biorąc pod uwagę wcześniej podane przykłady metod kradzieży tożsamości *sensu largo*: tzw. oszustwo nigeryjskie¹⁵⁰ czy Business Email Compromise (BEC)¹⁵¹, jako że są popełniane w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, będą wypełniały znamiona przestępstwa z art. 286 k.k., jeśli wystąpi skutek w postaci doprowadzenia do niekorzystnego rozporządzenia mieniem¹⁵². Natomiast jeśli taki skutek nie wystąpi, sprawcy będą mogli odpowiadać za usiłowanie.

Kolejną z regulacji, zawartych w polskim kodeksie karnym, mogącą obejmować swoim zakresem zachowania składające się na kradzież tożsamości *sensu largo*, jest przepis art. 297 § 1 k.k. penalizujący oszustwo finansowe lub inaczej nazywane wyłudzeniem kredytu. Przestępstwo z art. 297 § 1 k.k. można popełnić jedynie w formie działania. Potwierdza to argumentacja zawarta w wyroku Sądu Najwyższego wskazująca, że przez przedkładanie rozumieć należy wszelkie działania polegające na składaniu dokumentów, oddawaniu ich do oceny czy występowania z nimi wobec innej osoby, w tym i np. wobec pracownika banku, mającego udzielić kredytu bądź pożyczki¹⁵³. Przestępstwo to podobnie jak wcześniej art. 190a § 2 k.k. ma charakter kierunkowy, jednak jest popełniane w innym celu. Jest to cel uzyskania dla siebie lub kogoś innego m.in. kredytu lub dotacji finansowej. J. Giezek stoi na stanowisku, że cel ten należy rozumieć w taki sam sposób jak „cel osiągnięcia

148 A. Lach, *Karnoprawna reakcja na zjawisko kradzieży tożsamości*, op. cit., s. 109.

149 K. Gorazdowski, *Kradzież tożsamości w sieci w ujęciu normatywno-opisowym*, op. cit., s. 100;

A. Lach, *Kradzież tożsamości*, op. cit., s. 36.

150 Jedną z najstarszych metod oszustw. Podstawową procedurą tego przestępstwa jest nawiązanie kontaktu z docelową ofiarą i przekonanie jej do transferu pieniędzy poprzez grę psychologiczną – podanie się za chorą osobę, spadkodawcę itp. Więcej na temat szwindlu nigeryjskiego zob.: R. Matusiak, *Przestępczość komputerowa jako nowoczesne zagrożenie [w:] Współczesne zagrożenia – formy i skutki*, J. Zimny (red.), Stalowa Wola 2013, s. 237.

151 Ta metoda kradzieży tożsamości polega na wysyłaniu wiadomości, podając się za inną znaną osobę, najczęściej kontrahenta, współpracownika. Ofiara opłaca fałszywe rachunki lub udziela istotne z punktu widzenia przestępcy informacje na swój temat. Więcej na ten temat: *Business Email Compromise*, <https://www.fbi.gov/scams-and-safety/common-scams-and-crimes/business-email-compromise> [12.03.2022].

152 A. Gryszczyńska, *Wykorzystanie COVID-19 w scenariuszach ataków opartych na socjotechnice*, op. cit., s. 141.

153 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 grudnia 2003 r., sygn. IV KK 37/03.

korzyści majątkowej”¹⁵⁴. Jak zauważa A. Lach, najczęstszymi zachowaniami wypełniającymi znamiona powyższego przepisu jest przedstawianie nieprawdziwych informacji o zatrudnieniu, o zarobkach czy posiadanym majątku. Nadal zdarzają się jednak sytuacje, kiedy sprawca będzie podawał się za inną osobę, przedstawiając wymienione w przepisie dokumenty¹⁵⁵.

Następna kategoria przestępstw, która będzie mogła w niektórych przypadkach skutkować odpowiedzialnością karną za popełnienie kradzieży tożsamości w szerokim znaczeniu, zawarta jest w rozdziale XXXIV kodeksu karnego zatytułowanym „Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów”. Pierwszym z przepisów jest art. 270 § 1 k.k., który penalizuje tzw. fałszerstwo materialne, przez przerabianie dokumentu w celu użycia za autentyczny lub samo używanie takiego dokumentu jako autentycznego. Podrobienie dokumentu to sporządzenie dokumentu polegające na zachowaniu pozorów, że dokument pochodzi od innej osoby. Jako podrobienie dokumentu kwalifikowane jest również nakreślenie na dokumencie cudzego podpisu¹⁵⁶. Natomiast przerobienie dokumentu to „dokonanie zmian w dokumencie autentycznym przez osobę nieuprawnioną, w tym również dopisaniu dodatkowej treści”¹⁵⁷. Przez sformułowanie „użycie dokumentu” należy rozumieć wykorzystanie go w obrocie prawnym, w funkcji właściwej dla dokumentu autentycznego¹⁵⁸. Zgodnie z orzecnictwem nie ma znaczenia dla realizacji czynności sprawczej, czy osoba, wobec której przedstawiany jest dokument, ulegnie temu przekonaniu czy też nie¹⁵⁹. Istotnym zagadnieniem jest również podanie fałszywych personaliów. Sąd Najwyższy wyraził stanowisko, iż sprawca wykroczenia, który w postępowaniu mandatowym podaje funkcjonariuszowi organu mandatowego nieprawdziwe dane co do swojej tożsamości wpisywane do dokumentu mandatu karnego, a następnie podpisuje ten dokument, potwierdzając przyjęcie mandatu przez osobę wskazaną w nim, którą nie jest, dopuszcza się przestępstwa, określonego

154 J. Giezek, *Komentarz do art. 297 k.k. [w:] Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, J. Giezek (red.), Warszawa 2021, teza 34.

155 A. Lach, *Karnoprawna reakcja na zjawisko kradzieży tożsamości*, op. cit., s. 113–114.

156 M. Gałązka, *Komentarz do art. 270 k.k. [w:] Kodeks karny: komentarz*, A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), Warszawa 2021, teza 3.

157 *Ibidem*.

158 R. Zawłocki, *Komentarz do art. 270 k.k. [w:] Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do artykułów 222–316*, t.II, A. Wąsek, R. Zawłocki (red.), Warszawa 2010, s. 772.

159 *Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 16 stycznia 2014 r.*, sygn. II AKa 213/13, Prok. i Pr. – wkt. 2014, nr 11–12, poz. 23.

w art. 270 § 1 k.k., a nie tylko wykroczenia określonego w art. 65 § 1 pkt 1 k.w.¹⁶⁰ Odnosząc przepis do przestępstwa kradzieży tożsamości *sensu largo*, należy go ocenić jako etap przygotowawczy do popełnienia kradzieży tożsamości w sytuacji podrabiania lub przerabiania dokumentu albo jego uśiłowania w przypadku użycia takiego dokumentu jako autentycznego. Przykładem pierwszego zachowania będzie np. wytwarzanie dokumentów identyfikacyjnych z własnym zdjęciem, lecz danymi innej osoby w celu podszycia się pod nią. Przepis przewiduje również karalność przygotowania do przestępstwa, czego egzemplifikacją może być gromadzenie narzędzi, materiałów do fałszowania dokumentów, oraz pozyskanie pomocy od innej osoby w tym celu¹⁶¹.

Kolejnym przestępstwem, które będzie relewantne z punktu widzenia kradzieży tożsamości jest art. 274 k.k. kryminalizujący zbywanie dowodu tożsamości zarówno własnego, jak i cudzego. Zachowanie takie będzie formą pomocnictwa do popełnienia kradzieży tożsamości. Natomiast zakupienie takiego dokumentu powinno być ocenione jako etap przygotowawczy do popełnienia kradzieży tożsamości. Poruszane wcześniej w pracy sytuacje zbywania przez osoby w trudnej sytuacji materialnej, osobistej czy społecznej dokumentów tożsamości za niewielką opłatą nie są i nie mogą być bezkarne. Jest to szczególnie ważne, że ich dane mogą być wykorzystywane do zakładania kont bankowych, które pełnią elementarną rolę w procesie prania pieniędzy. Problemem stało się w pewnym momencie sprzedawanie w Internecie skanów prawdziwych dokumentów jako tzw. replik czy dokumentów kolekcjonerskich. Warto mieć na uwadze, że od 2018 r. osoby dokonujące takiego procederu również nie pozostają bezkarne. Norma penalizująca tego typu zachowanie została wprowadzona ustawą o dokumentach publicznych z dnia 22 listopada 2018 r. (Dz.U. z 2019 r. poz. 53) w art. 58.

Ostatnim z przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów mającym związek z kradzieżą tożsamości *sensu largo* jest art. 275 k.k. będący swoistego rodzaju kontynuacją logiczną poprzedniego przepisu. § 1 przepisu kryminalizuje posługiwanie się dokumentem stwierdzającym tożsamość innej osoby albo jej prawa majątkowe, ale rów-

160 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 kwietnia 2006 r., sygn. . IV KK 467/05, OSNKW 2006, nr 6, poz. 62.

161 A. Lach, *Karnoprawna reakcja na zjawisko kradzieży tożsamości*, op. cit., s. 132–133.

niez penalizuje kradzież takiego dokumentu lub jego przywłaszczenie. Natomiast § 2 penalizuje bezprawne przewożenie, przeniesienie lub przesyłanie za granicę takiego dokumentu. Podobnie jak w poprzednim przepisie posługiwanie się cudzym dokumentem należy ocenić jako usiłowanie popełnienia kradzieży tożsamości, natomiast kradzież, przywłaszczenie, przewożenie, przeniesienie lub przesłanie za granicę jako etap przygotowawczy lub możliwe pomocnictwo – w zależności od intencji sprawcy. Co warte uwagi, jako dokument stwierdzający prawa majątkowe w kontekście tego przepisu może być nawet uznany bilet na mecz piłkarski, o ile wskazuje konkretną osobę, którą uprawnia do skorzystania z usługi¹⁶².

Art. 212 k.k. (zniesławienie) również może być wykorzystany w niektórych przejawach kradzieży tożsamości. Co do zasady w przypadku popełnienia zniesławienia noszącego znamiona kradzieży tożsamości zachodzi pozorny zbieg przestępstw, ponieważ art. 190a § 2 k.k. stanowi *lex specialis*¹⁶³. Jednak w poprzednim stanie prawnym można było wyobrazić sobie sytuację, w której ktoś podszywa się pod inną osobę dla zabawy albo z nudów i w jej imieniu szerzy kontrowersyjne opinie naganne w jej środowisku lub zakłada jej konto na portalu erotycznym. W takiej sytuacji strona podmiotowa art. 190a § 2 k.k. w postaci zamiaru kierunkowego wyrządzenia szkody majątkowej lub osobistej nie była wypełniona. Szczególnie § 2 wskazuje na popełnienie tego przestępstwa za pomocą środków masowego komunikowania się, tak obecnie jest ważny dla ochrony ofiar.

Związek z kradzieżą tożsamości sensu largo mają również art. 227 k.k. (przywłaszczenie funkcji publicznej), art. 233 § 1 k.k. (fałszywe zeznania), art. 234 k.k. (fałszywe oskarżenie), art. 235 k.k. (tworzenie fałszywych dowodów dla podjęcia ścigania o przestępstwo), art. 239 k.k. (poplecznictwo), jednak ze względu na swoje odległe powiązania z kradzieżą tożsamości w jej klasycznym rozumieniu oraz specyfikę nieletnich autorka pozostawi je bez szerszej analizy¹⁶⁴.

162 T. Razowski, *Komentarz do art. 275 k.k.* [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, J. Giezek (red.), Warszawa 2021, teza 14.

163 K. Gorazdowski, *Kradzież tożsamości w sieci w ujęciu normatywno-opisowym*, *op. cit.*, s. 100–101.

164 A. Lach, *Karnoprawna reakcja na zjawisko kradzieży tożsamości*, *op. cit.*, s. 122–126.

2. Przepisy prawnokarne w zakresie kryminalizacji kradzieży tożsamości sensu largo w cyberprzestrzeni

W kodeksie karnym przewidziano szereg przepisów kryminalizujących tzw. przestępstwa komputerowe. Niestety forma, w jakiej przestępstwa te zostały kryminalizowane, wielokrotnie nastrocza problemów interpretacyjnych również w kontekście ich użyteczności w zwalczaniu przejawów kradzieży tożsamości. M. Budyn-Kulik oraz M. Mozgawa wskazują, że kradzież tożsamości może wypełniać znamiona przestępstw z art. 267 § 1 i § 2 k.k. (nielegalne uzyskanie informacji), art. 268 (niszczenie informacji, utrudnienie osobie uprawnionej zapoznania się z nią), art. 268a (spowodowanie szkody w bazach danych), a także 287 § 1 k.k. (oszustwo komputerowe)¹⁶⁵. Również M. Romańczuk-Grącka podkreśliła, że ze względu na specyfikę kradzieży tożsamości, w szczególności modus operandi, może ona być w niektórych przypadkach zakwalifikowana jako jedno z przestępstw z rozdziału XXXIII, „Przestępstwa przeciwko ochronie informacji”, wyróżniając oprócz powyższych przepisów również art. 269a k.k. (zakłócenie systemu komputerowego)¹⁶⁶.

Art. 267 k.k. tzw. nielegalne uzyskanie informacji, w § 1 penalizuje sytuację, w której sprawca uzyskuje dostęp do informacji dla niego nieprzeznaczonej, otwierając zamknięte pismo, podłączając się do sieci telekomunikacyjnej lub przełamując albo omijając elektroniczne, magnetyczne, informatyczne lub inne szczególne jej zabezpieczenie. Na podstawie § 2 będzie odpowiadała osoba, która bez uprawnienia uzyskuje dostęp do całości lub części systemu informatycznego, natomiast na gruncie § 4 kryminalizowane jest ujawnienie innej osobie informacji uzyskanej w sposób określony w § 1–3. Zachowanie wypełniające znamiona z § 1 może polegać na nieuprawnionym uzyskaniu danych do logowania do konta poczty elektronicznej poprzez przełamanie lub ominięcie zabezpieczeń¹⁶⁷. W rzeczywistości niestety niewielka ilość zachowań będzie wypełniała znamiona strony przedmiotowej art. 267 k.k. Nie będzie można pociągnąć do od-

165 M. Budyn-Kulik, M. Mozgawa, *Prawnokarne i kryminologiczne aspekty zjawiska nękania*, op. cit., s. 15.

166 M. Romańczuk-Grącka, *Korzystanie z cudzych dowodów tożsamości a kradzież tożsamości – od rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. po aktualne rozwiązania prawne*, op. cit., s. 215.

167 A. Grysczyńska, *Wykorzystanie COVID-19 w scenariuszach ataków opartych na socjotechnice*, op. cit., s. 141.

powiedzialności sprawców, którzy za pośrednictwem określonych metod socjotechnicznych usiłują uzyskać lub nawet uzyskali dostęp do danych osobowych bezpośrednio od konkretnej osoby bez otwierania zamkniętej korespondencji bądź bez podłączenia się w tym celu do sieci telekomunikacyjnej lub bez przełamania czy ominięcia elektronicznych, magnetycznych, informatycznych lub innych szczególnych jej zabezpieczeń¹⁶⁸. Sąd Apelacyjny w Szczecinie podniósł kwestie znaczenia czynności sprawczej w postaci „przełamania”, wskazując, że nie stanowi przestępstwa z art. 267 § 1 k.k. bezprawne posługiwanie się hasłami lub kodami umożliwiającymi dostęp do informacji. Nie do zaaprobowania pozostaje stanowisko, jakoby nielegalne, tj. bez zgody posiadacza, czy też nawet przy użyciu podstępu, uzyskanie kodów i haseł dostępu do konta bankowego tożsame było pojęciu przełamania¹⁶⁹. Słusznie twierdzi A. Lach, że co do zasady kradzież tożsamości nie obejmuje swoim zakresem uzyskania dostępu do informacji przez ominięcie zabezpieczeń, jednak stoi na stanowisku, że istnieją formy przełamania zabezpieczeń, takie jak posłużenie się rozszyfrowanym hasłem dostępu, które można uznać za kradzież tożsamości, gdyż sprawca loguje się jako autoryzowany użytkownik¹⁷⁰. M. Romańczuk-Grącka istotnie podkreśliła, że nie można mówić o karalności phishingu na gruncie omawianego przepisu, ponieważ opiera się on na podstępie, w wyniku którego ofiara sama udostępnienia żądane przez sprawcę dane, wobec czego nie można wskazać na kluczowe dla tego przepisu przełamanie zabezpieczeń¹⁷¹. Zgodnie z powyższym sprawcy, którzy uzyskują dostęp do np. do poczty elektronicznej czy też kont social mediów, w wyniku podstępu czy też podejrzenia danych do logowania, nie będą mogli odpowiadać na gruncie tego przepisu. W takich sytuacjach zasadne wydają się być głosy o potrzebie wprowadzenia karalności przygotowania do popełnienia kradzieży tożsamości z art. 190a § 2 k.k.¹⁷²

W przypadku art. 267 § 2 k.k. kradzież tożsamości może mieć miejsce poprzez uzyskanie nieautoryzowanego dostępu do systemu

168 P. Siemkowicz, *Zakres skuteczności regulacji art. 190a § 2 KK dla zwalczania działań sprawczych związanych z tzw. kradzieżą tożsamości w sieci Internet*, op. cit., s. 30.

169 *Wyrok Sądu Apelacyjnego z 14 października 2008 r.*, sygn. II AKa 120/08.

170 A. Lach, *Karnoprawna reakcja na zjawisko kradzieży tożsamości*, op. cit., s. 128.

171 M. Romańczuk-Grącka, *Prawnokarna ochrona tożsamości elektronicznej w perspektywie przeciwdziałania nielegalnym rynkom finansowym*, op. cit., s. 248.

172 A. Lach, *Kradzież tożsamości*, op. cit.; P. Siemkowicz, *Zakres skuteczności regulacji art. 190a § 2 KK dla zwalczania działań sprawczych związanych z tzw. kradzieżą tożsamości w sieci Internet*, op. cit.

informatycznego, posługując się danymi innej osoby¹⁷³. Nieautoryzowany dostęp może być przygotowaniem do przestępstwa kradzieży tożsamości poprzez uzyskanie z systemu informacji na temat ofiary. Co więcej, jak wskazano w uzasadnieniu¹⁷⁴ do rządowego projektu ustawy nowelizującej kodeks karny: „(...) Czyn taki [wypełniający znamiona art. 267 § 2 k.k.] może polegać np. na wprowadzeniu do systemu informatycznego oprogramowania, które umożliwia sprawcy przejęcie zdalnej kontroli nad komputerem, w celu wykonania z jego wykorzystaniem zmasowanych ataków na określone strony internetowe. Sprawca w takim przypadku nie działa w celu uzyskania informacji znajdującej się w zasobach przejętego systemu lub dostępu do niej, lecz w celu przyjęcia kontroli nad systemem jako narzędziem do bezprawnego wykorzystywania”. Zatem możliwe będzie również zakwalifikowanie z § 2 użycie złośliwego oprogramowania, które ma za zadanie wykraść informacje, przejmując kontrolę nad urządzeniem, jak również w celu wykorzystywania go jako bota np. do phishingu.

W kontekście kradzieży tożsamości, szczególnie tej popełnianej w cyberprzestrzeni, ważne w § 3 analizowanego przepisu jest pojęcie „oprogramowanie”. Normę tę również należy ocenić jako obejmującą etap przygotowawczy do popełnienia kradzieży tożsamości. Penalizuje ona posłużenie się każdym oprogramowaniem w celu uzyskania informacji, do której sprawca nie jest uprawniony. Szczególnie istotne jest wykorzystywanie programów komputerowych typu password-sniffer do przechwytywania haseł do logowania, jak również programów typu spyware, które sprawcy instalują w systemie danej osoby lub na własnej stronie internetowej, by infekować komputery odwiedzających użytkowników¹⁷⁵. W art. 267 § 4 k.k. przewidziane jest przestępstwo polegające na ujawnieniu innej osobie informacji uzyskanej w sposób określony w § 1–3 art. 267.

Kolejnymi przepisami, które można rozważać pod kątem ich użyteczności przy penalizacji kradzieży tożsamości sensu largo, są: art. 268 k.k.,

173 A. Lach, *Karnoprawna reakcja na zjawisko kradzieży tożsamości*, op. cit., s. 128.

174 *Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw z dnia 18 kwietnia 2008 r.*, druk nr 458, <http://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/wgdruk/458> [13.03.2023].

175 S. Hoc, *Komentarz do art. 267 k.k.* [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, R. A. Stefański (red.), Legis/el. 2021, teza 22.

art. 268a k.k., art. 269a k.k. oraz art. 269b k.k. Pierwszy z wymienionych – art. 268 k.k. – jest tzw. przestępstwem niszczenia informacji, czyli kryminalizuje nieuprawnione niszczenie, uszkodzanie, usuwanie lub zmienianie zapisu istotnej informacji albo udaremnianie w inny sposób lub znaczne utrudnianie osobie uprawnionej zapoznanie się z taką informacją.

Art. 268a k.k. penalizuje dokonanie szkody w bazach danych – nieuprawnione niszczenie, uszkodzanie, usuwanie, zmienianie lub utrudnianie dostępu do danych informatycznych albo istotne zakłócanie lub uniemożliwianie automatycznego przetwarzania, gromadzenia lub przekazywania takich danych. Następny ze wskazanych art. 269a k.k. – obejmuje swoimi znamionami nieuprawnione zachowanie, które przez transmisję, zniszczenie, usunięcie, uszkodzenie, utrudnienie dostępu lub zmianę danych informatycznych w istotnym stopniu zakłóca pracę systemu komputerowego lub sieci teleinformatycznej. Ostatni natomiast – art. 269b k.k. – penalizuje wytwarzanie, pozyskiwanie, zbywanie lub udostępnianie innym osobom tzw. narzędzi hakerskich oraz haseł komputerowych, kodów dostępu lub innych danych umożliwiających dostęp do informacji przechowywanych w systemie informatycznym, systemie teleinformatycznym lub sieci teleinformatycznej, służących do popełnienia większości z powyżej wymienionych przestępstw¹⁷⁶. Jak słusznie wskazuje M. Romańczuk-Grącka, pomimo że przedstawione pierwsze trzy normy prawne nie obejmują stricte jednej z najczęściej używanej metody do zdobywania danych, czyli phishingu, ponieważ dokonuje się ona z momentem uzyskania informacji, to są one ściśle z nim powiązane, ponieważ obejmują wiele zachowań popełnianych sukcesywnie po ataku¹⁷⁷. A. Lach natomiast podkreśla, że ostatnia z przywołanych norm w zakresie danych umożliwiających dostęp do informacji kryminalizuje czynności przygotowawcze do klasycznej kradzieży tożsamości, ale również koresponduje z najszerszym ujęciem kradzieży tożsamości¹⁷⁸.

Ostatnim z przestępstw komputerowych korespondujących ze zjawiskiem kradzieży tożsamości w najszerszym tego zjawiska znaczeniu

176 A. Lach, *Karnoprawna reakcja na zjawisko kradzieży tożsamości*, op. cit., s. 128.

177 M. Romańczuk-Grącka, *Prawnokarna ochrona tożsamości elektronicznej w perspektywie przeciwdziałania nielegalnym rynkom finansowym*, op. cit., s. 249.

178 A. Lach, *Karnoprawna reakcja na zjawisko kradzieży tożsamości*, op. cit., s. 128.

jest art. 287 k.k. penalizujący tzw. oszustwo komputerowe. Przepięstwo to wprowadzono do kodeksu karnego, poniewaŹ klasyczne pojęcie oszustwa zawiera znamiona (wprowadza w błąd „inną osobę”, wyzyskuje jej błąd lub „niezdolność do należytego pojmowania przedsiębranego działania”, doprowadza ją do niekorzystnego rozporządzenia mieniem), które przy komputerowym oszustwie nie są wypełniane¹⁷⁹. W przypadku oszustwa komputerowego znamiona określające czynność sprawczą określone są dość szeroko. Zachowanie sprawcy może polegać na: wpływaniu na automatyczne przetwarzanie danych informatycznych; wpływaniu na automatyczne gromadzenie danych informatycznych; wpływaniu na automatyczne przekazywanie danych informatycznych; zmienianiu zapisów danych informatycznych; usuwaniu zapisów danych informatycznych albo na wprowadzaniu nowych danych informatycznych. Przepięstwo to tak jak klasyczne przepięstwo oszustwa musi być popełnione z zamiarem kierunkowym. W tym jednak przypadku cel został określony alternatywnie i może być to osiągnięcie korzyści majątkowej lub wyrządzenie innej osobie szkody¹⁸⁰. L. Wilk wskazuje, że już same formy realizacji czynności sprawczych poczynwszy od stosunkowo prostych, aż do wymagających znacznej wiedzy świadczą poprzez ich swoisty charakter w sposób z reguły dość jednoznaczny o celowo „zabarwionym” zamiarze sprawcy tych czynności¹⁸¹. Nie jest konieczne wystąpienie skutku w postaci osiągnięcia korzyści majątkowej lub wyrządzenia szkody. Jak podkreśla A. Lach, kradzież tożsamości może być czasem kwalifikowana jako art. 287 § 1 k.k., jeśli sprawca użyje danych osobowych innej osoby w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub wyrządzenia innej osobie szkody, gdy bez upoważnienia wpływa na automatyczne przetwarzanie, gromadzenie lub przekazywanie danych informatycznych lub zmienia, usuwa albo wprowadza nowy zapis danych informatycznych. Przykładem, który podaje, jest dokonanie zmian w danych informatycznych przy uŹyciu hasła administratora, którym sprawca nie jest¹⁸². A. Gryszczyńska wskazuje, że analizowany przepis 287 § 1 k.k. może również ustanawiać odpowiedzialnością za tzw.

179 E.M. Guzik-Makaruk, E.W. Pływaczewski, *Komentarz do art. 287 k.k.* [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, M. Filar (red.), Warszawa 2016, s. 1525.

180 Zob. szerzej nt. oszustwa komputerowego: A. Kania, *Oszustwo komputerowe na tle przestępczości w cyberprzestrzeni*, „CBKE e-Biuletyn” 2009, nr 1.

181 L. Wilk, *Komentarz do art. 287 k.k.* [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do artykułów 222–316*, t. II, M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), Warszawa 2017, teŹa 32.

182 A. Lach, *Karnoprawna reakcja na zjawisko kradzieŹy toŹsamości*, op. cit., s. 112.

pharming, jeśli sprawca w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub wyrządzenia innej osobie szkody bez upoważnienia wpłynie na automatyczne przetwarzanie danych¹⁸³.

Ponadto wydaje się, że wprowadzanie do komputera nieprawdziwych danych (natomiast należących do innej osoby) w celu osiągnięcia korzyści majątkowej (np. sprawca, przełamując elektroniczne zabezpieczenia, uzyskuje dostęp do bazy danych osób uprawnionych do otrzymania wynagrodzenia i wprowadza do niej nazwiska osób nieuprawnionych do świadczeń)¹⁸⁴ można ocenić jako kradzież tożsamości w szerokim sensie. Podobnie możliwe jest także modyfikowanie przez sprawców treści zapisu kodowego informacji w trakcie ich przesyłania – między punktem wysyłającym informacje a odbierającym – zarówno w przypadku korzystania z poczty e-mail, jak i połączeń telefonicznych¹⁸⁵. W przypadku przestępstwa vishingu będzie mogło to polegać np. na zmianie widocznego przez odbiorcę numeru telefonu lub przekierowaniu go do innego odbiorcy, niż ofiara zakłada. Zabiegi te mają na celu uwiarygodnić interlokutorów i pozwolić na wyłudzenie danych.

Na uwadze warto mieć również szereg przepisów karnych (art. 40–45) zawartych w ustawie z dnia 5 września 2016 r. o usługach zaufania oraz identyfikacji elektronicznej¹⁸⁶. W związku z coraz powszechniej używaną identyfikacją elektroniczną w kontaktach z organami państwa penalizują one zachowania m.in. wykorzystywania cudzego podpisu elektronicznego, cudzego środka identyfikacji elektronicznej, niedozwolonego przechowywania i kopiowania danych do składania zaawansowanego podpisu elektronicznego lub pieczęci elektronicznej. Ustawodawca ocenił podpis elektroniczny jako bezwzględnie związany z konkretną osobą i nie ma możliwości legalnego uprawnienia innej osoby do posłużenia się takim środkiem identyfikującym¹⁸⁷.

183 A. Gryszczyńska, *Wykorzystanie COVID-19 w scenariuszach ataków opartych na socjotechnice*, op. cit., s. 141.

184 B. Gadecki, *Komentarz do art. 287 k.k. [w:] Kodeks karny. Część szczególna. Art. 252–316. Komentarz*, Warszawa 2017, teza 5; Zob. więcej przykładów: G. Łabuda, *Komentarz do art. 287 k.k. [w:] Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, J. Giezek (red.), Warszawa 2021, teza 11.

185 M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, *Komentarz do art. 287 k.k. [w:] Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do art. 278–363, t.III*, W. Wróbel, A. Zoll (red.), Warszawa 2022, teza 36.

186 *Ustawa z dnia 5 września 2016 r. o usługach zaufania oraz identyfikacji elektronicznej*, tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 1797.

187 A. Lach, *Karnoprawna reakcja na zjawisko kradzieży tożsamości*, op. cit., s. 134.

Należy również zasygnalizować przepis karny art. 107 zawarty w ustawie z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych¹⁸⁸, który penalizuje bezprawne przetwarzanie danych osobowych i jest to dobrym krokiem w stronę zapobiegania kradzieży tożsamości.

§ 3. Postulaty *de lege ferenda* dotyczące prawnej regulacji zjawiska kradzieży tożsamości w Polsce

Nie ulega wątpliwości, że zmiana regulacji pierwotnej formy przepisu art. 190a § 2 k.k. była potrzebna. Na przestrzeni lat doktryna wskazywała na wiele ułomności pierwotnej kryminalizacji z 2011 roku. Niestety, żaden postulat w zakresie modyfikacji przestępstwa kradzieży tożsamości aż do 1 października 2023 r. nie został uwzględniony.

Wielokrotnie w publikacjach wskazywano na przypadki nieuwzględniania przez sądy powszechne konieczności wystąpienia zamiaru kierunkowego. Prowadziło to do wydawania wyroków skazujących również w przypadku wykazania jedynie zamiaru bezpośredniego¹⁸⁹. Wydaje się to być rezultatem wykształcenia się potrzeby zarówno wśród organów ścigania, jak i wymiaru sprawiedliwości do rozszerzenia początkowego założenia prawodawcy dotyczącego art. 190a § 2 k.k. jako przepisu kryminalizującego głównie elementy cyberstalkingu. Na próby i potrzebę wykorzystywania w ostatnich latach art. 190a § 2 k.k., szczególnie w przypadkach kradzieży tożsamości popełnionej w Internecie, wskazywało już wielu praktyków¹⁹⁰. Niewątpliwie użytecznym zabiegiem byłaby nowelizacja przepisu likwidująca swoistego rodzaju paradoks art. 190a § 2 k.k. – przepisu nazywanego kradzieżą tożsamości, którym można penalizować bardzo wąski zakres czynów rozumianych

188 Ustawa z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych, tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 1781.

189 K. Kamińska, *Zjawisko „kradzieży tożsamości” – aspekty prawne i kryminologiczne* [w:] *Przestępczość XXI wieku: szanse i wyzwania dla kryminologii*, E. Pływaczewski, E. Jurgielewicz-Delegacz, D. Dajnowicz-Piesiecka (red.), Warszawa 2020, s. 225–228; A. Stachelska, *The Crime of Identity Theft as an Aftermath of the Development of Modern Technologies – Legal and Criminological Aspects of the Phenomenon in Poland*, *op. cit.*, s. 163–167. Inne wątpliwości przy kwalifikacji czynu w orzeczeniach wydawanych przez sądy powszechne przedstawił A. Lach, *Ocena art. 190a § 2 k.k. i wnioski de lege ferenda*, *op. cit.*, s. 57–61.

190 A. Gryszczyńska, *Kradzieże tożsamości w sprawach z zakresu cyberprzestępczości*, *op. cit.*; A. Macoch, *Kradzież tożsamości*, *op. cit.*; P. Siemkowicz, *Zakres skuteczności regulacji art. 190a § 2 k.k. dla zwalczania działań sprawczych związanych z tzw. kradzieżą tożsamości w sieci Internet*, *op. cit.*; A. Trojanowska, *Metody kradzieży tożsamości w Internecie*, *op. cit.*

jako kradzież tożsamości *sensu largo*. Ostatnia nowelizacja zrobiła bardzo wiele w tym zakresie, ale czy można byłoby wprowadzić innego rodzaju zmiany, aby jeszcze bardziej odzwierciedlały potrzeby społeczeństwa oraz wymiaru sprawiedliwości?

Pierwszym najbardziej racjonalnym zabiegiem zmierzającym do kryminalizacji kradzieży tożsamości w szerszym zakresie byłoby wyodrębnienie § 2 z art. 190 k.k. i wprowadzenie odrębnego przepisu. Pozwoliłoby to uporządkować systemowo ten typ przestępstwa, uniezależnić od przestępstwa stalkingu – dostosować typ/typy kwalifikowane do jego specyfiki i odpowiednią sankcję karną. Obecne umiejscowienie § 2 w rozdziale: „Przestępstwa przeciwko wolności” było szeroko negowane przez doktrynę w związku z bardzo ograniczoną możliwością ochrony wolności jednostki do dysponowania swoimi danymi czy też wolnością do zachowania swojej tożsamości. Szczególnie aktualnie, kiedy nie mamy do czynienia z ochroną na przedpolu skutku. Według autorki pracy przepis ten powinien pozostać w tym rozdziale, jednak w wersji odzwierciedlającej prawdziwą możliwość ochrony jednostki przed ingerencją w jej życie, mienie, część przy pomocy jej czy innych osób danych osobowych – zatem gwarantującej jej wolność od tego typu działań¹⁹¹. Należy zgodzić się z wcześniej przywołanymi postulatami dotyczącymi zlikwidowania wymogu tożsamości danych ofiary i danych wykorzystywanych do podszywania się, zaaprobować ostatnie zlikwidowanie celu kierunkowego oraz zastąpienie go zamiarem bezpośrednim, jak i ewentualnym, natomiast powinno się przywrócić kryminalizację na przedpolu skutku. Wskazane byłoby również uproszczenie elementów strony podmiotowej niwelujące chaos związany z określeniem informacji determinujących tożsamość danej osoby. Pomocna dla szerszego wykorzystania art. 190a § 2 k.k. byłaby również zmiana czynności sprawczej „podszywania się” na „wykorzystanie danych”, ograniczając sytuacje, w których trudno udowodnić, że osoba aktywnie wprowadzała inną osobę w błąd co do swojej tożsamości. Byłoby to szczególnym ułatwieniem przy przestępstwach komputerowych. Należałoby zwrócić również uwagę na ustalenie odpowiedniej sankcji karnej. Mnogość sposobów popełnienia kradzieży tożsamości (od podszywania

191 Por. A. Gołębiowska, *Przestępstwo kradzieży tożsamości w ustawodawstwie polskim, op. cit.*, s. 53.

się pod kogoś na portalu erotycznym, zamawiania produktów na czyjaś rzecz w Internecie, aż po zorganizowane ataki socjotechniczne obejmujące phishing, vishing) wskazuje na konieczność wprowadzenia alternatywnych kar wolnościowych, co zapewniłoby możliwość indywidualizacji represji karnej oraz zakresu sędziowskiego wymiaru kary.

Uwzględniając powyższe *de lege ferenda*, należałoby postulować zmianę tego przepisu art. 190a § 2 k.k. na art. 190b k.k. w brzmieniu:

Art. 190b k.k.

§ 1. Kto wykorzystuje wszelkie dane innej osoby fizycznej, prawnej lub jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej, umożliwiające jej identyfikację, w zamiarze wyrządzenia jej lub innej osobie szkody majątkowej lub krzywdy,

podlega karze grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 2. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 jest znaczna szkoda majątkowa pokrzywdzonego lub pokrzywdzenie wielu osób, sprawca

podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

§ 3. Kto czyni przygotowania do przestępstwa określonego w § 2, podlega karze grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do lat 2.

§ 4. Ściganie przestępstwa określonego w § 1 następuje na wniosek pokrzywdzonego.

W powyższym kształcie przepis umożliwiłby objęcie swoim zakresem wszelkie naganne przypadki użycia danych osobowych: od podszywania się z nudów czy dla żartu do najbardziej rozwijających się obecnie zorganizowanych kampanii phishingowych. Kształt ten umożliwiłby szeroką ochronę jednostek przed wykorzystywaniem ich danych osobowych lub innych osób z ich pokrzywdzeniem, faktycznie zapewniając ochronę ich wolności w wymiarze prawa do tożsamości, ochrony od niechcianej ingerencji w ich życie osobiste oraz rzetelnego posługiwania się danymi w przestrzeni publicznej.

Rozdział IV

REAKCJA PRAWNA WOBEC ZJAWISKA PRZESTĘPCZOŚCI NIELETNICH

Ze względu na to, że proces rozwoju biopsychospołecznego nieletnich sprawców nie został jeszcze ukończony, w większości krajów zdecydowano się na odrębne uregulowanie odpowiedzialności za popełnione przez nich czyny zabronione¹. Główne modele postępowania z nieletnimi wyodrębniły się na przełomie XIX i XX wieku. Na świecie ukształtowano wówczas model opiekuńczy i karnistyczny. Model opiekuńczy zakłada, że nieletni sprawcy przestępstw są ofiarami nieodpowiednich czynników środowiskowych generowanych przez dorosłych, zatem nie ponoszą odpowiedzialności karnej za swoje czyny. Prawo powinno zapewnić im w takiej sytuacji odpowiednią pomoc i wychowanie, dostosowane do ich właściwości osobistych, a nie stricte czynów, czym zajmą się specjalnie utworzone do tych celów sądy lub komisje, posługując się odrębnymi regułami postępowania². Model karnistyczny zakłada, że nieletni po osiągnięciu pewnego wieku powinni być traktowani – z pewnymi odrębnościami – jako osoby zdolne do rozpoznania znaczenia swoich czynów i odpowiedzialne za swoje decyzje. Orzekane sankcje zamiast na właściwościach osobistych nieletniego bardziej skupiają się na popełnionym przez niego czynie i ciężarze winy. Sądy prowadzące postępowanie w tym modelu to sądy karne bądź wyspecjalizowane sądy dla nieletnich. Nie są nimi sądy opiekuńcze, model ten oddziela sprawy opiekuńcze od spraw związanych z popełnionym przez nieletnich przestępstwem³. Na przestrzeni

1 A. Grześkowiak, *Prawo nieletnich*, Warszawa 2020, s. 4.

2 B. Stańdo-Kawecka, *Założenia modelowe i standardy międzynarodowe dotyczące nieletnich sprawców przestępstw*, „Archiwum Kryminologii” 2008, nr XXIX–XXX, s. 418.

3 *Ibidem*, s. 420.

lat rozwinęło się wiele innych modeli postępowania z nieletnimi, częściowo bazujących na wyżej wymienionych, m.in. można wskazać takie jak model kontroli kryminalnej, uczestnictwa, multiagencyjny czy sprawiedliwości naprawczej⁴.

Prawo nieletnich w Polsce jest odrębną gałęzią prawa. Już z samej nazwy wynika, że nieletni stanowi kryterium podmiotowe, znamienne dla tej dziedziny prawa, która obejmuje swoim zakresem przepisy prawne związane z nieletnim. Definicja funkcjonalna podkreśla, że powyższy zbiór przepisów służy ochronie i opiece nad nieletnimi⁵. Warto podkreślić, że prawo nieletnich jest ściśle związane z prawem karnym, ponieważ obejmuje odpowiedzialność za popełnienie czynu karalnego lub innego przejawu demoralizacji nieletnich, czyli osób, co do zasady nie mogą odpowiadać na podstawie kodeksu karnego ze względu na brak osiągnięcia odpowiedniego wieku – 17 lat⁶. W przeciwieństwie jednak do prawa karnego prawo wobec nieletnich – również sprawców czynów zabronionych – nie jest nastawione na stosowanie kar, ale na wykorzystanie środków o charakterze wychowawczym, poprawczym lub leczniczym⁷. Ze względu na to, że prawo karne określa katalog przestępstw, to jest ono niezbędnym odniesieniem w przypadku popełnienia takiego czynu przez nieletniego⁸.

Nieletniość co do zasady stanowi na gruncie kodeksu karnego okoliczność wyłączającą winę sprawcy⁹. Wyjątkiem jest odpowiedzialność karna nieletnich na podstawie kodeksu karnego. Możliwa ona jest tylko w przypadku popełnienia najcięższych gatunkowo przestępstw – konkretnie wskazanych w art. 10 § 2 i § 2a k.k. Odpowiedzialność karna nieletnich na tej podstawie uzależniona jest od ukończenia 15. lub 14. roku życia w chwili popełnienia przestępstwa oraz od wypełnienia przesłanek

4 J. Włodarczyk-Madejska, *Skazani na wychowanie. Stosowanie środków izolacyjnych wobec nieletnich*, Warszawa 2019, s. 23–24, 39–52.

5 A. Grześkowiak, *Prawo nieletnich*, op. cit., s. 2.

6 J. Giezek, Z. Sienkiewicz, M. Bojarski, *Prawo karne materialne: część ogólna i szczególna*, Warszawa 2020, s. 36.

7 T. Dukiet-Nagórska, O. Sitarz, *Prawo karne: część ogólna, szczególna i wojskowa*, Warszawa 2020, s. 28; M. Mozgawa (red.), *Prawo karne materialne: część ogólna*, Warszawa 2020, s. 21.

8 A. Grześkowiak, *Zagadnienia ogólne [w:] Prawo karne*, A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), Warszawa 2020, s. 11.

9 W. Filipkowski, E. Guzik-Makaruk, K. Laskowska, *Przewodnik po prawie karnym: tablice, orzecznictwo, kazusy*, Warszawa 2022, s. 138.

materiałnych zawartych w przywołanym przepisie¹⁰. Od 1 października 2023 r. weszła w życie nowelizacja kodeksu karnego, która wprowadziła do katalogu przestępstw z art. 10 § 2 k.k. zabójstwo oraz zgwałcenie w trybie podstawowym i zgwałcenie kwalifikowane przez następstwo w postaci śmierci pokrzywdzonego. Ponadto w § 2a dopuściła możliwość ponoszenia odpowiedzialności na gruncie kodeksu karnego przez nieletnich, którzy po ukończeniu 14. roku życia, a przed ukończeniem 15. roku życia popełnili czyn zabroniony z art. 148 § 2 k.k. lub 3 k.k. Powyższa zmiana wskazuje na znaczący wzrost punitowności prawa nie tylko wobec dorosłych, ale także nieletnich sprawców. Poruszając temat osób niepełnoletnich, warto nadmienić, że w Polsce dość szeroko uregulowaną kwestią jest ochrona małoletnich, w tym także ofiar lub świadków przestępstw, co gwarantują inne gałęzie prawa¹¹. Ze względu jednak na obraną tematykę pracy kwestie te pozostaną bez szerszej analizy.

§ 1. Odpowiedzialność nieletnich za czyny karalne na gruncie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich

W dniu 1 września 2022 r. weszła w życie ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich¹² uchylająca dotychczas obowiązującą ustawę z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich¹³, która regulowała reakcję prawną na popełnione przez nieletnich czyny karalne. Z uwagi na to, iż przeprowadzone przez autorkę badania empiryczne obejmują okres, w którym obowiązywała

10 Zob. szerzej: B. Namysłowska-Gabrysiak, J. Berg, *Prawo karne: część ogólna*, Warszawa 2019, s. 39–43; M. Mozgawa (red.), *Prawo karne materialne*, op. cit., s. 225–229; J. Lachowski, A. Marek, *Prawo karne: zarys problematyki*, Warszawa 2021, s. 76–78.

11 D. Dajnowicz-Piesiecka, *Przestępczość godząca w rodzinę: studium prawnokryminologiczne*, Białystok 2020; K. Szczechowicz, *Prawnokarna ochrona prawidłowego funkcjonowania rodziny*, „*Studia Prawnoustrojowe*” 2019, nr 44; K. Szczechowicz, *Ochrona małoletniego świadka w postępowaniu karnym – wybrane aspekty*, „*Studia Prawnoustrojowe*” 2020, nr 49; K. Szczechowicz, B. Orłowska-Zielińska, *Rodzina a karzenie małoletnich – aspekty prawne* [w:] *Instytucja rodziny wczoraj i dziś: perspektywa interdyscyplinarna*, t.1, *Między prawem i rynkiem*, J.K. Stępkowska, K.M. Stępkowska (red.), Lublin 2012.

12 Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, Dz.U. poz. 1700.

13 Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 969.

ustawa z 1982 r., zdecydowała się ona na analizę tej ustawy, zawierając konieczne odniesienia do zmian wprowadzonych nową ustawą.

Najważniejszą dyrektywą w stosowaniu uprzedniej ustawy było kierowanie się dobrem nieletnich¹⁴. Wynika to już z art. 3 § 1 u.p.n., gdzie podkreślono, że w sprawie nieletniego należy kierować się przede wszystkim jego dobrem, dążąc do osiągnięcia korzystnych zmian w osobowości i zachowaniu się nieletniego oraz zmierzając w miarę potrzeby do prawidłowego spełniania przez rodziców lub opiekuna ich obowiązków wobec nieletniego, uwzględniając przy tym interes społeczny, ale i z samej preambuły, gdzie wskazano główne cele przyświecające temu aktowi prawnemu, tj. dążenie:

- do przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich,
- do stwarzania warunków powrotu do normalnego życia nieletnim, którzy popadli w konflikt z prawem bądź z zasadami współżycia społecznego,
- do umacniania funkcji opiekuńczo-wychowawczej i poczucia odpowiedzialności rodzin za wychowanie nieletnich na świadomych swych obowiązków członków społeczeństwa. Zatem to przez pryzmat dobra dziecka odzwierciedlonego w powyższych celach należy interpretować ustawę o postępowaniu w sprawach nieletnich i wszystkie wątpliwości, które na jej gruncie się pojawiają¹⁵. W obecnie obowiązującej ustawie o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich dyrektywa dobra dziecka z art. 3 § 1 u.p.n. pozostała treściowo i numerycznie niezmienną w przeciwieństwie do preambuły aktu, która zmodyfikowana w znaczącym zakresie koncentruje się na ideologicznym podłożu ustawy¹⁶. Po-

14 B. Namysłowska-Gabrysiak, J. Berg, *Prawo karne*, *op. cit.*, s. 39.

15 Zob. więcej nt. dyrektyw i celów postępowania w sprawach nieletnich: J. Włodarczyk-Madejska, *Skazani na wychowanie*, *op. cit.*, s. 76–84.

16 Uznając rodzinę za naturalne środowisko rozwoju człowieka oraz opierając się na zasadzie autonomii rodziny i pierwszoplanowej roli rodziców – matki i ojca – w przekazywaniu nieletnim wartości, zasad i niezbędnych wzorców, kierując się nadto prawem nieletnich do szczególnej troski i pomocy oraz zasadą subsydiarności, Rzeczpospolita Polska otacza rodzinę ochroną i wsparciem w wychowaniu, które respektując chrześcijański system wartości, za podstawę przyjmuje uniwersalne zasady etyki. Umacnianie poczucia odpowiedzialności rodzin za przygotowanie dzieci do życia we wspólnocie jako indywidualnie ukształtowanej jednostki oraz za wychowanie nieletnich na osoby świadome swych obowiązków rodzinnych i obywatelskich jest wspólnym dobrem całego społeczeństwa. W dążeniu do wzmacniania świadomości odpowiedzialności za własne czyny, przeciwdziałania demoralizacji nieletnich i dopuszczaniu się przez nich czynów karalnych oraz stwarzania warunków powrotu do normalnego życia nieletnim, któ-

wyższe polega na wyjaśnieniu pojęcia rodziny i jej podstawowej roli w społeczeństwie i życiu dziecka, a także roli Państwa we wspieraniu rodziny, zawierając w sobie nie tylko konkretne odniesienie do chrześcijańskiego systemu wartości, ale również nomenklaturę ściśle z nim związaną. W zakresie deklaracji wspierania rodziny, a także resocjalizacji nieletnich ustawa w swojej treści nie odzwierciedla ani tytułu, ani preambuły¹⁷. Jedynie ostatni akapit preambuły wskazuje konkretnie na cele ustawy skierowane wobec nieletniego, tj.:

- wzmacnianie świadomości odpowiedzialności za własne czyny,
- przeciwdziałanie demoralizacji nieletnich i dopuszczanie się przez nich czynów karalnych,
- stwarzanie warunków powrotu do normalnego życia nieletnim, którzy popadli w konflikt z prawem lub z zasadami współżycia społecznego.

W stanie prawnym na dzień 31 sierpnia 2022 r. zgodnie z art. 1 § 1 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich stosuje się ją w zakresie:

- zapobiegania i zwalczania demoralizacji wobec osób, które nie ukończyły lat 18;
- postępowania w sprawach o czyny karalne w stosunku do osób, które dopuścili się takiego czynu po ukończeniu lat 13, ale nie ukończyły lat 17;
- wykonywania środków wychowawczych lub poprawczych w stosunku do osób, względem których środki te zostały orzeczone, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez te osoby lat 21.

Powyższy przepis nie tylko wskazuje zakres przedmiotowy ustawy, ale w związku z art. 1 § 2 pkt 1 również podmiotowy, stanowiąc, że przez nieletniego należy rozumieć osoby wymienione w art. 1 § 1, czyli te, do których stosuje się ustawę. Jest to ujęcie odmienne od rozumienia nielet-

rzy popadli w konflikt z prawem lub z zasadami współżycia społecznego, stanowi się, co następuje.

17 P. Kłodoczny, *Opinia prawna do ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich* (druk senacki nr 741), Biuro Analiz, Dokumentacji i Korespondencji Kancelarii Senatu, 2022; M. Konopczyński, *Opinia do ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich* (druk senacki nr 741), Biuro Analiz, Dokumentacji i Korespondencji Kancelarii Senatu, 2022.

niego na gruncie kodeksu karnego, czy chociażby wspomnianego wcześniej pojęcia małoletniego¹⁸ jako głównej kategorii prawa cywilnego.

Nową ustawę o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich stosuje się do:

- postępowania w sprawach o demoralizację wobec osób, które ukończyły 10 lat i nie są pełnoletnie;
- postępowania w sprawach o czyny karalne wobec osób, które dopuściły się takiego czynu po ukończeniu 13 lat, ale przed ukończeniem 17 lat;
- wykonywania środków wychowawczych, środka leczniczego lub środka poprawczego wobec osób, względem których środki te zostały orzeczone, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez te osoby 21 lat, chyba że niniejsza ustawa stanowi inaczej.

Wprowadzone zmiany już odnośnie do podstawowych elementów wzbudzały kontrowersje. Jednym z nich było ograniczenie postępowania w sprawach o demoralizację do osób, które ukończyły 10 lat i nie są pełnoletnie. Wyznaczenie dolnej granicy spotkało się z trojaką reakcją. W uzasadnieniu do ustawy wyjaśniono, że jest to rozsądny zabieg poparty psychologią dziecięcą, jako że ok. 10. roku życia dokonuje się internalizacja obowiązujących norm moralnych i społecznych¹⁹. Inni wskazują, że aktualna wiedza psychopedagogiczna wskazuje wręcz na przeciwnie wnioski i dzieci w wieku 10 lat nie wykazują takiego poziomu rozwoju intelektualnego, poznawczego, osobowego i społecznego, który umożliwiłby im całkowite zrozumienie konsekwencji swoich działań²⁰. Trzecim głosem były postulaty praktyków, apelujące o jeszcze większe obniżenie projektowanej granicy. Sąd Apelacyjny we Wrocławiu, Sąd Apelacyjny w Warszawie oraz Sąd Apelacyjny w Białymstoku wskazywały, że przyjęta granica 10 lat jest zbyt wysoka. Jednym z powodów było stykanie się w swojej praktyce z dziećmi poniżej tego wieku, które swoim zachowaniem zagrażały reszcie małoletnich. Ostatni z wymienionych zasugero-

18 Zob. szerzej: E.M. Guzik-Makaruk, E. Wojewoda, Dziecko, nieletni, małoletni, młodociany, pełnoletni – podstawowe zagadnienia terminologiczne na tle systemu prawa [w:] Wybrane prawne i medyczne problemy ginekologii dziecięcej, E.M. Guzik-Makaruk, V. Skrzypulec, J. Szamato-wicz (red.), Białystok 2015.

19 Uzasadnienie do Rządowego projektu ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (druk sejmowy nr 2183), s. 3.

20 M. Konopczyński, Opinia do ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (druk senacki nr 741), *op. cit.*, s. 7–8.

wał nawet obniżenie granicy do 7. roku życia, czyli chwili rozpoczęcia edukacji szkolnej²¹. Autorka zgadza się z konstatacją P. Kładocznego, że wobec braku przykładów nieodpowiedniego zastosowania środków z ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich do zbyt młodych nieletnich należałoby pozostawić regulację z poprzedniej ustawy o braku dolnej granicy odpowiedzialności²².

Jeżeli mowa o górnej granicy, to użycie cywilistycznego wyrażenia „pełnoletniość” zamiast 18. roku życia również nie pozostaje bez znaczenia. Konsekwencją takiego zabiegu jest wyłączenie z postępowania o demoralizację kobiet, które ukończyły 16. rok życia i zawarły małżeństwo za zezwoleniem sądu opiekuńczego wydanym na podstawie art. 10 § 1 zdanie drugie k.r.o.²³, które zgodnie z art. 10 § 2 kodeksu cywilnego w ten sposób uzyskały pełnoletniość (nie tracą jej w razie unieważnienia małżeństwa). Z uzasadnienia wynika, że skoro kobiety te traktowane są jak osoby pełnoletnie, ewentualne przypisywanie im demoralizacji nie byłoby zasadne, tym bardziej że w świetle art. 1 Konwencji o prawach dziecka (Dz.U. z 1991 r. poz. 526 z późn. zm.) nie są już pojmowane jako dzieci²⁴. Należy jednak pamiętać, że kobiety, które wejdą w związek małżeński przed ukończeniem 18. roku życia będą podlegały odpowiedzialności na gruncie art. 1 ust. 1 pkt 2 ustawy w razie dopuszczenia się przez nie czynu karalnego po ukończeniu lat 16, ale przed 17. rokiem życia.

Nowością w stosunku do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich jest także okoliczność wskazana jako trzecia. Rozszerza ona możliwość wykonywania środków już orzeczonych na gruncie ustawy do 21. roku życia również na środki lecznicze, a także wprowadza wyjątki i możliwość wykonywania ich ponad ten wiek (nawet do 24. roku życia). Zmiana ta również spotkała się z krytyką jako skupiająca się bardziej na karaniu niż na aspekcie resocjalizacyjnym, szczególnie w przypadku

21 P. Kładoczny, *Opinia prawna do ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich* (druk senacki nr 741), *op. cit.*, s. 6–7.

22 *Ibidem*, s. 7.

23 A. Lutkiewicz-Rucińska, *Komentarz do art. 10 k.c. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz*, M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak (red.), Warszawa 2022, s. 38.

24 Uzasadnienie do Rządowego projektu ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (druk sejmowy nr 2183), s. 5.

wydłużenia pobytu nieletniego w ośrodku poprawczym, co w skrajnych przypadkach mogłoby trwać nawet 11 lat²⁵.

Powyżej przedstawione zdefiniowanie nieletniego, jak wcześniej zauważono, różni się od rozumienia tego pojęcia na gruncie kodeksu karnego, gdzie ustalono, że jest to osoba, która nie ukończyła 17 lat w chwili popełnienia czynu zabronionego²⁶. Zarówno ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, jak i ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich oprócz rozszerzenia ram wiekowych nieletniego w porównaniu do kodeksu karnego wprowadza również specyficzne i kluczowe dla ustawy takie kategorie jak „czyn karalny” czy demoralizacja. W przypadku tej pierwszej wyjaśnienie nie nastręcza większych problemów, ponieważ przedmiotowe ustawy zawierają w tym zakresie definicję legalną. Na gruncie poprzednio obowiązującej ustawy czyn karalny to czyn zabroniony przez ustawę jako przestępstwo lub przestępstwo skarbowe albo wykroczenie określone w art. 50a (posiadanie niebezpiecznych przedmiotów w miejscu publicznym), art. 51 (zakłócenie spokoju lub porządku publicznego), art. 69 (umyślne niszczenie, uszkadzanie, usuwanie znaków), art. 74 (niszczenie, uszkadzanie, usuwanie znaków ostrzegawczych), art. 76 (rzucanie przedmiotami w pojazd mechaniczny), art. 85 (samowolne ustawianie, niszczenie, uszkadzanie znaków), art. 87 (prowadzenie pojazdu w stanie po użyciu alkoholu), art. 119 (kradzież lub przywłaszczenie), art. 122 (paserstwo), art. 124 (niszczenie lub uszkadzanie cudzej rzeczy), art. 133 (spekulacja biletami) lub art. 143 (utrudnianie lub uniemożliwianie korzystania z urządzeń użytku publicznego) kodeksu wykroczeń²⁷. Wprowadzenie do zakresu znaczeniowego czynu karalnego enumeratywnie wskazanych wykroczeń zostało zastosowanego ze względu na ich dość wysoką wagę (aczkolwiek sam katalog i wybór poszczególnych wykroczeń również był poddawany

25 P. Kładoczny, *Opinia prawna do ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich* (druk senacki nr 741), *op. cit.*, s. 14.

26 L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2021, s. 66; B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 2022, s. 427.

27 E. Jurgielewicz-Delegacz, *Przestępczość nieletnich [w:] Kryminologia: stan i perspektywy rozwoju*, E.W. Pływaczewski, S. Redo, E.M. Guzik-Makaruk, K. Laskowska, W. Filipkowski, E. Glińska, E. Jurgielewicz-Delegacz, M. Perkowska, Warszawa 2019, s. 328–329; V. Konarska-Wrzosek, *Prawny system postępowania z nieletnimi w Polsce*, Warszawa 2013, s. 52–53.

krytyce)²⁸. Głównie były to wykroczenia skierowane przeciwko porządkowi publicznemu.

Pomimo objęcia pojęciem „czynu karalny” tylko niektórych wykroczeń nie oznaczało to, że za popełnienie pozostałych wykroczeń nieletni pomiędzy 13. a 17. rokiem życia w żaden sposób nie odpowiadał. Postępowanie można było wszcząć z powodu wykazywania przejawów demoralizacji²⁹. Gdy nieletni nie miał ukończonych 13 lat w chwili popełnienia jakiegokolwiek czynu zabronionego, wchodzącego lub też niewchodzącego w skład czynu karnego, podstawą wszczęcia i prowadzenia postępowania w trybie ustawy oraz orzekania przewidzianych w niej środków mogło być tylko wykazywanie przejawów demoralizacji. Jak słusznie wskazywała V. Konarska-Wrzosek, przez ten zabieg wielokrotnie nie były oddawane faktyczne przyczyny podejmowania działań, a nawet niejako zafałszowana była podstawa podejmowania ingerencji³⁰.

Nowa ustawa zrezygnowała z powyższego rozumienia „czynu karnego”, znacząco rozszerzając jego zakres. Obecnie definicja legalna obejmuje swoją treścią przestępstwa, przestępstwa skarbowe oraz wszystkie wykroczenia oraz wykroczenia skarbowe. Nie sposób nie zgodzić się ze stanowiskiem Rzecznika Praw Obywatelskich, że zabieg taki nie jest zgodny z zasadą *ultima ratio* stosowania środków penalnych, która wynika z art. 2 Konstytucji (zasada państwa prawnego) oraz z art. 31 ust. 1 Konstytucji (zasada proporcjonalności). Słusznie również w opinii zauważono, że konsekwencją takiego uregulowania może być przeciążenie sądów rodzinnych, a także przewlekłość postępowań³¹.

Drugie pojęcie, którego wyjaśnienie jest konieczne, to „demoralizacja”. Do zapobiegania i zwalczania jej przejawów wobec osób, które nie ukończyły lat 18, zobowiązuje ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Określenie to związane jest ściśle z zagadnieniem moralności, jednakże na gruncie u.p.n. obejmuje swoim zakresem nie tylko zachowania godzące w reguły moralno-obyczajowe, ale także w normy

28 V. Konarska-Wrzosek, Prawny system postępowania z nieletnimi w Polsce, *op. cit.*, s. 54.

29 R. Fic, Pojęcie czynu karnego w postępowaniu w sprawach nieletnich, „Prokuratura i Prawo” 2019, nr 4, s. 98.

30 V. Konarska-Wrzosek, Prawny system postępowania z nieletnimi w Polsce, *op. cit.*, s. 54.

31 Opinia Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 25 sierpnia 2021 r. do projektu ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, KMP.022.1.2021.RK, <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Opinia%20do%20projektu%20ustawy%20o%20wspieraniu%20i%20resocjalizacji%20nieletnich%20-%202025.08.2021.pdf> [16.09.2022].

prawne i etyczne³². Przedmiotowy akt prawny nie zawiera definicji legalnej tej przesłanki wszczęcia postępowania³³. Pośrednio wyprowadzić ją można z art. 4 § 1 ustawy, który wskazuje przykłady zachowań zaliczanych do demoralizacji. Są to:

- naruszanie zasad współżycia społecznego,
- popełnienie czynu zabronionego,
- systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego,
- używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia,
- uprawianie nierzędu,
- włóczęgostwo,
- udział w grupach przestępczych.

Należy pamiętać, że przywołane egzemplifikacje stanowią jedynie wskazówkę dla organów stosujących prawo, jest to bowiem katalog otwarty. Ze względu na użyte klauzule generalne (zasady współżycia społecznego), wyrażenia nieostre lub podobne, ale nie tożsame z kodeksowymi lub ustawowymi (np. grupy przestępcze, czyn zabroniony, a nie karalny) paradoksalnie zamiast ułatwiać, utrudniają ustalenie pełnego zakresu znaczeniowego demoralizacji³⁴. Co więcej, w postępowaniu z nieletnimi, zgodnie z art. 3 § 2, należy wziąć pod uwagę „stopień demoralizacji” nieletniego³⁵. Zatem często nie wystarczy jedynie stwierdzenie demoralizacji nieletniego, ale niejednokrotnie potrzebne jest także ustalenie jej stopnia. Od niego zależy rodzaj środka wychowawczego lub poprawczego (art. 10 u.p.n. wprost wskazuje, że jedną z przesłanek możliwości orzeczenia umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym jest „wysoki stopień demoralizacji nieletniego”).

Dokonując analizy wskazówek ustawodawcy co do rozumienia demoralizacji, można dostrzec wspólny mianownik dla wyrażonych

32 M. Korcyl-Wolska, *Postępowanie w sprawach nieletnich na tle standardów europejskich*, Warszawa 2015, s. 69.

33 W. Filipkowski, E. Guzik-Makaruk, K. Laskowska, *Przewodnik po prawie karnym*, *op. cit.*, s. 12.

34 Zob. szerzej: A. Kania, Demoralizacja jako pojęcie kontrowersyjne. Uwagi na tle ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, „*Studia Prawnicze KUL*” 2016, nr 3, s. 82–91.

35 M. Korcyl-Wolska, *Postępowanie w sprawach nieletnich na tle standardów europejskich*, *op. cit.*, s. 66.

w ustawie zachowań, jakim jest ich powtarzalność i trwałość³⁶. W argumentacji wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach wprost wyartykułowano, że „pojedyncze zachowania naganne lub nawet bardzo naganne (...) nie świadczą (...) same w sobie o znacznym stopniu demoralizacji. Demoralizacja jest (...) trwałą tendencją do określonego zachowania – naruszania norm, które są społecznie akceptowane, to wielokrotne, a nie pojedyncze zachowanie odbiegające od przyjętych reguł moralnych. Tylko obraz całości zachowań nieletniego może wskazywać na jego stopień demoralizacji. (...) nawet charakter i rodzaj popełnionego czynu jest tylko jednym z wyznaczników stopnia demoralizacji nieletniego”³⁷. Jak się okazuje, w kontekście nieletnich popełnienie nawet czynu karalnego nie musi świadczyć o ich demoralizacji. Taka konstatacja możliwa jest tylko po analizie rodzaju popełnionego czynu oraz okoliczności, w jakich został popełniony³⁸. Jak wskazuje A. Grześkowiak, pojęcie „demoralizacja” składa się z dwóch ocennych obszarów. Pierwszy z nich opiera się na aspekcie psychologicznym – ocenie zmian osobowościowych i postaw nieletniego, a drugi na ocenie zachowania nieletniego, cechującej się sporą dowolnością i arbitralnością³⁹. Nie sposób nie zgodzić się z tym stanowiskiem i konstatacją, jak wiele zależy od własnych przekonań, wartości i rygoryzmu sędziego w tym zakresie. W skrajnych przypadkach sąd uznał nawet za przejawy demoralizacji takie zachowania, jak przejście na czerwonym świetle, zakłócanie lekcji czy używanie wulgaryzmów i przekleństw⁴⁰.

Z badań B. Czarneckiej-Działuk oraz K. Drapały wynika, że w opinii pedagogów, pracowników ochrony, policjantów, sędziów i kuratorów rodzinnych klasycznymi przejawami demoralizacji są: spożywanie przez dzieci i młodzież substancji psychoaktywnych (alkohol, narkotyki, dopalacze), palenie tytoniu, nieuczęszczanie do szkoły, bójki, kradzieże, pobicia, niszczenie mienia, nieposłuszeństwo wobec rodziców, agresja

36 A. Kania, Demoralizacja jako pojęcie kontrowersyjne. Uwagi na tle ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, *op. cit.*, s. 73.

37 Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 18 marca 2004 r., sygn. II AKa 531/03, Lex nr 142829.

38 J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, Kryminologia, Gdańsk 2007, s. 321; M. Korcyl-Wolska, Postępowanie w sprawach nieletnich na tle standardów europejskich, *op. cit.*, s. 68.

39 A. Grześkowiak, Prawo nieletnich, *op. cit.*, s. 64.

40 B. Czarnecka-Działuk, K. Drapała, Reakcja instytucjonalna na zachowania nieletnich kwalifikowane jako przejawy demoralizacji w opinii praktyków, Warszawa 2014, s. 6–7, 9–10.

psychiczna i fizyczna, cyberprzemoc, używanie wulgarnych słów, ucieczki z placówek lub z domu, zakłócanie toku lekcji⁴¹. Wyniki badań akt wykazały niemal tożsame przejawy (nie zanotowano jedynie cyberprzemocy)⁴².

W procesie oceny stopnia demoralizacji nieletniego należy zwrócić uwagę na wiele elementów. Jak wskazywał T. Bojarski, stopień ten zależy od:

- mnogości oraz nasilenia przejawów demoralizacji,
- czasu ich trwania,
- ewaluacji swojego postępowania przez nieletniego i jego motywacji,
- specyfiki popełnionego czynu karalnego,
- przyczyn demoralizacji (zazwyczaj są różnorodne – ich geneza opiera się na środowisku rodzinnym, zamieszkania, rówieśniczym oraz szkolnym, a także związane są z cechami charakteru i osobowości)⁴³.
- Badania A.D. Leśniaka-Moczuka potwierdzają ścisłą zależność między występowaniem przejawów demoralizacji a relacjami w środowisku zamieszkania, rodzinie (rola religii w rodzinie, pełnej rodziny), traumatycznych przeżyć nieletnich, wpływu szkoły oraz środowiska rówieśniczego, a także czynników wewnętrznych o charakterze psychospołecznym⁴⁴. Nie można również zignorować samego wieku nieletniego, który również ma duże znaczenie dla oceny poszczególnych zachowań nieletniego i stopnia jego demoralizacji⁴⁵.

41 B. Czarnecka-Działuk, K. Drapała, Kontrowersje wokół reagowania na przejawy demoralizacji nieletnich. Opinie praktyków, „Prawo w Działaniu” 2015, t. Sprawy Karne, nr 23, s. 320–321.

42 B. Czarnecka-Działuk, K. Drapała, Przejawy demoralizacji jako podstawa działań podejmowanych wobec nieletnich przez sądy rodzinne, „Prawo w Działaniu” 2015, t. Sprawy Karne, nr 22, s. 255.

43 T. Bojarski, Komentarz do art. 3 u.p.n. [w:] Postępowanie w sprawach nieletnich. Komentarz, T. Bojarski, E. Kruk, E. Skrętowicz, Warszawa 2016, s. 60–61.

44 A.D. Leśniak-Moczuk, Przejawy demoralizacji nieletnich. Analiza prawno-kryminologiczna, Rozprawa doktorska napisana pod opieką naukową prof. dr hab. E.M. Guzik-Makaruk, promotor pomocniczy: dr Ewelina Wojewoda, Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2021, s. 331–334.

45 V. Konarska-Wrzosek, Komentarz do art. 3 u.p.n. [w:] Postępowanie w sprawach nieletnich. Komentarz, Warszawa 2019, s. 50.

Podsumowując, demoralizacja to pewien proces odchodzenia od funkcjonujących w społeczeństwie wartości moralnych i etycznych czy prawnych, którego pokłosiem bywa przestępczość. Na gruncie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich demoralizacja jest szczególnie intensywną i względnie trwałą formą nieprzystosowania społecznego⁴⁶. W ustawie o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich z dnia 9 czerwca 2022 r., podobnie jak poprzednio, nie znalazła się definicja legalna demoralizacji, lecz wymienione enumeratywnie przykłady jej przejawów. Art. 4 ust. 1 dokonuje egzemplifikacji demoralizacji w postaci:

- dopuszczenia się czynu zabronionego,
- naruszania zasad współżycia społecznego,
- uchylania się od obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki,
- używania alkoholu, środków odurzających, substancji psychotropowych, ich prekursorów, środków zastępczych lub nowych substancji psychoaktywnych, zwanych dalej „substancją psychoaktywną”,
- uprawiania nierzędu.

Zatem aktualnie w obowiązującym katalogu zrezygnowano z włączonego i udziału w grupach przestępczych. W opinii autorki wydaje się być to właściwym zabiegiem ze względu na i tak ich problematyczny sposób sformułowania i współczesne rozumienie. Nie należy však zapominać, że poprzednio obowiązująca ustawa liczyła sobie już 40 lat. W praktyce, jeśli będzie to uzasadnione ze względu na zastosowany katalog otwarty, sąd i tak będzie mógł ocenić takie zachowanie jako przejaw demoralizacji. Pozostałe zmiany nie wpływają znacząco na interpretację pojęcia demoralizacji w sposób odmienny niż poprzednio.

Z racji tego, że przestępstwo kradzieży tożsamości, które jest przedmiotem niniejszej dysertacji, wchodzi w zakres czynu karalnego, a ustalenie konkretnych spraw nieletnich z art. 190a § 2 k.k., które zostały w praktyce zakwalifikowane jako demoralizacja, nie jest możliwe, autorka ograniczy dalsze rozważania do reakcji prawnej na popełnienie czynu karalnego, pomijając szersze dywagacje nad demoralizacją.

46 M. Zaleśkiewicz, Postępowanie w sprawach nieletnich z wyszczególnieniem odpowiedzialności za dokonanie aborcji [w:] *Prawnokarne aspekty ochrony początków życia ludzkiego*, A. Ziółkowska (red.), Toruń 2019, s. 205.

W art. 2 u.p.n. wskazane jest, że przewidziane w ustawie działania podejmuje się w wypadkach, gdy nieletni wykazuje przejawy demoralizacji lub dopuści się czynu karalnego. W ustawie o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich występuje tożsama regulacja. Jeżeli zachodzi uzasadnione podejrzenie zaistnienia takich okoliczności, to zgodnie z art. 21 § 1 u.p.n. sąd rodzinny wszczyna postępowanie w sprawie nieletniego (w nowej ustawie art. 52). Celem postępowania w sprawie nieletniego jest zgodnie z art. 21a u.p.n. ustalenie, czy istnieją okoliczności świadczące o demoralizacji nieletniego lub czy nieletni popełnił czyn karalny, a także czy zachodzi potrzeba zastosowania wobec nieletniego środków przewidzianych w ustawie. Lustrzaną regulację można odnaleźć w art. 56 nowej ustawy.

Mogą wystąpić sytuacje, które będą stanowiły przesłankę negatywną dla prowadzenia postępowania. Art. 21 § 2 u.p.n. realizuje zasadę oportunizmu, nazywaną również zasadą celowości⁴⁷. Stosownie do treści art. 21 § 2 u.p.n. nie wszczyna się postępowania, a wszczęte umarza w całości lub w części, jeżeli nie ma podstaw do jego wszczęcia lub prowadzenia w określonym zakresie albo gdy orzeczenie środków wychowawczych lub poprawczych jest niecelowe, w szczególności ze względu na orzeczone już środki w innej sprawie, które w ocenie sądu są wystarczające. Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich w art. 53 posiada bliźniaczą treść uzupełnioną oprócz środków wychowawczych i poprawczych o środki lecznicze.

Co szczególnie istotnie wobec przedmiotu badań rozprawy, jakim jest art. 190a § 2 k.k., tj. przestępstwo ścigane na wniosek – sąd rodzinny w sprawie o czyn ścigany na wniosek wszczyna postępowanie w razie złożenia wniosku i wówczas postępowanie toczy się dalej z urzędu (art. 22 § 1 u.p.n. oraz art. 54 § 1 u.w.r.n.). Słusznie jednak wskazuje K. Gromek, że w przypadku braku takiego wniosku popełniony czyn zabroniony może być jednym z komponentów stanu faktycznego, który dostarcza przesłanek do wszczęcia postępowania z urzędu w związku z podejrzeniem demoralizacji nieletniego⁴⁸.

47 P. Górecki, Komentarz do art. 21 u.p.n. [w:] Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz, P. Górecki, S. Stachowiak, Warszawa 2007, s. 84.

48 K. Gromek, Komentarz do art. 22 u.p.n. [w:] Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, Warszawa 2001.

Na gruncie polskiego ustawodawstwa mamy do czynienia z jednolitym systemem postępowania z nieletnimi, w związku z czym przedmiotowe ustawy jednolitym regulują postępowanie z nieletnimi naruszającymi normy prawne oraz tymi, którzy wykazują inne przejawy demoralizacji⁴⁹. Wobec nieletniego bez względu na to, jakie były podstawy prowadzenia postępowania, zgodnie z art. 5 u.p.n. mogą być stosowane środki wychowawcze oraz środek poprawczy w postaci umieszczenia w zakładzie poprawczym. Kara może być orzeczona tylko w wypadkach prawem przewidzianych, jeżeli inne środki nie są w stanie zapewnić resocjalizacji nieletniego (art. 6 u.w.r.n. uzupełnił powyższą treść przepisu o środki lecznicze).

Art. 6 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich ustanowił katalog środków wychowawczych. Zostanie on przedstawiony poniżej z odniesieniami do zmian wprowadzonych w art. 7 ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. Wobec nieletnich sąd rodzinny mógł:

- 1) udzielić upomnienia;
- 2) zobowiązać do określonego postępowania, a zwłaszcza do:
 - naprawienia wyrządzonej szkody,
 - do wykonania określonych prac lub świadczeń na rzecz pokrzywdzonego lub społeczności lokalnej,
 - do przeproszenia pokrzywdzonego,
 - do podjęcia nauki lub pracy,
 - do uczestniczenia w odpowiednich zajęciach o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym,
 - do powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach albo
 - do zaniechania używania alkoholu lub innego środka w celu wprowadzania się w stan odurzenia⁵⁰;

49 V. Konarska-Wrzošek, Komentarz do art. 1 u.p.n. [w:] Postępowanie w sprawach nieletnich. Komentarz, Warszawa 2019, s. 34.

50 Zobowiązanie do określonego postępowania, a zwłaszcza do: naprawienia wyrządzonej szkody w całości albo w części; do zadośćuczynienia za doznaną krzywdę; do wykonania prac społecznych; do przeproszenia pokrzywdzonego; do podjęcia nauki lub pracy; do uczestniczenia w odpowiednich zajęciach o charakterze wychowawczym, terapeutycznym, w szczególności terapii uzależnień, psychoterapii, psychoedukacji, lub szkoleniowym; do powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach; do powstrzymania się od kontak-

- 3) ustanowić nadzór odpowiedzialny rodziców lub opiekuna;
- 4) ustanowić nadzór organizacji młodzieżowej lub innej organizacji społecznej, zakładu pracy albo osoby godnej zaufania – udzielających poręczenia za nieletniego⁵¹;
- 5) zastosować nadzór kuratora;
- 6) skierować do ośrodka kuratorskiego, a także do organizacji społecznej lub instytucji zajmujących się pracą z nieletnimi o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, po uprzednim porozumieniu się z tą organizacją lub instytucją;
- 7) orzec zakaz prowadzenia pojazdów⁵²;
- 8) orzec przepadek rzeczy uzyskanych w związku z popełnieniem czynu karalnego⁵³;
- 9) orzec umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym albo w rodzinie zastępczej zawodowej, która ukończyła szkolenie przygotowujące do sprawowania opieki nad nieletnim;
- 10) orzec umieszczenie w zakładzie poprawczym⁵⁴;
- 11) zastosować inne środki zastrzeżone w niniejszej ustawie do właściwości sądu rodzinnego, jak również zastosować środki przewidziane w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, z wyłączeniem umieszczenia w rodzinie zastępczej spokrewnionej, rodzinie zastępczej niezawodowej, rodzinnym domu dziecka, placówce

towania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób lub do zaniechania używania substancji psychoaktywnej.

51 Nadzór organizacji społecznej, w tym organizacji pozarządowej, której celem statutowym jest praca z nieletnimi o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, zapobieganie demoralizacji nieletnich lub pomoc w readaptacji społecznej nieletnich, pracodawcy albo osoby godnej zaufania udzielających poręczenia za nieletniego.

52 Zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów albo pojazdów określonego rodzaju.

53 Przepadek przedmiotów pochodzących z czynu zabronionego, przepadek przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia czynu zabronionego, przepadek równowartości przedmiotów pochodzących z czynu zabronionego lub przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia czynu zabronionego, przepadek przedmiotów, których wytwarzanie, posiadanie, obrót, przesyłanie, przenoszenie, przewóz lub przechowywanie jest zabronione, przepadek przedsiębiorstwa albo jego równowartości, przepadek korzyści majątkowej albo jej równowartości lub przepadek przedmiotów czynów zabronionych.

54 W nowej ustawie środek poprawczy w postaci umieszczenia w zakładzie poprawczym został przeniesiony do art. 9.

wsparcia dziennego, placówce opiekuńczo-wychowawczej i regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej⁵⁵.

W obowiązującej obecnie ustawie poza wprowadzeniem nowego środka izolacyjnego w postaci umieszczenia w okręgowym ośrodku wychowawczym, czyli instytucji pośredniej pomiędzy młodzieżowym ośrodkiem wychowawczym a zakładem poprawczym, pozostałe zmiany mają charakter techniczny. Wskazuje się, że w tym zakresie została zaprzeczona okazja do wprowadzenia nowych, bardziej adekwatnych środków nieizolacyjnych – wolnościowych lub półwolnościowych, doskonaląc tym samym proces resocjalizacji w kontakcie ze środowiskiem rodzinnym⁵⁶.

§ 2. Reakcja prawa międzynarodowego na zjawisko przestępczości nieletnich

Odpowiedzialność nieletnich za popełnienie czynów karalnych nie jest regulowana przez akty prawa międzynarodowego ani uniwersalne, ani regionalne. Działania takie są zarezerwowane dla poszczególnych państw. Nie oznacza to jednak, że prawo międzynarodowe w żadnym zakresie nie dotyka problematyki przestępczości nieletnich. Na tym poziomie regulowane są prawa, szczególnie odnośnie do zapewnienia im właściwych warunków podczas procesu, stosowania środków zabezpieczających czy odbywania kary⁵⁷.

Odniesienia do traktowania nieletnich sprawców znajdziemy już w podstawowych aktach odnoszących się do podstawowych praw człowieka, jakimi są Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych

55 W nowej ustawie brak tego przepisu, zamiast niego jest punkt 11, czyli umieszczenie w okręgowym ośrodku wychowawczym.

56 Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 czerwca 2022 r. w sprawie ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (druk nr 2388), s. 1. Por. także: V. Konarska-Wrzošek, System postępowania z nieletnimi w świetle materialnoprawnych przepisów ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich z 9.06.2022 r. [w:] O wolność i prawo. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Rzeplińskiemu, B. Błońska, Ł. Chojniak, B. Gruszczyńska, A. Kosyło, K. Witkowska-Rozpara, D. Woźniakowska-Fajst (red.), Warszawa 2022.

57 E. Jurgielewicz-Delegacz, *Przestępczość nieletnich*, op. cit., s. 331.

Wolności z 1950 r.⁵⁸ oraz Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r.⁵⁹

Z treści Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, inaczej nazywaną Europejską Konwencją Praw Człowieka lub Konwencją Europejską, można wskazać dwa podstawowe przepisy odnoszące się wprost do nieletnich (w oryginale użyto określenia w j. ang. – *minor/juvenile*). Pierwszym z nich jest art. 5 pkt d, który przewiduje, że jednym z przypadków dopuszczalnego pozbawienia wolności jest pozbawienie wolności nieletniego na mocy zgodnego z prawem orzeczenia w celu ustanowienia nadzoru wychowawczego lub zgodne z prawem pozbawienie wolności nieletniego w celu postawienia go przed właściwym organem. Kolejnym jest art. 6 ust. 1 EKPC pozwalający na wyłączenie publiczności i przedstawicieli mediów z całości lub części rozprawy sądowej, w sytuacji gdy wymaga tego interes nieletnich⁶⁰. Do nieletnich odnoszą się inne ogólne gwarancje, tj. zakaz stosowania tortur, poniżającego i niehumanitarnego traktowania lub karania⁶¹.

Drugi z wymienionych wcześniej aktów ogólnych również posiada konkretne regulacje skierowane do nieletnich sprawców przestępstw. W art. 6 ust. 5 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych znajduje się zakaz wydawania wyroków śmierci za przestępstwa popełnione przez osoby w wieku poniżej 18 lat. Kolejny przepis art. 10 ust. 2 zawiera imperatyw dotyczący odseparowania młodocianych oskarżonych (sformułowanie „młodociany” zostało użyte w całym tłumaczeniu Paktu na język polski, w wersji ang. występuje *juvenile offenders*, co należałoby odczytywać raczej jako nieletni) od dorosłych oraz możliwie jak najszybciej postawieni przed sądem celem osądzenia. Zgodnie z ust. 3 przywołanego przepisu celem systemu penitencyjnego powinna być poprawa i reintegracja społeczna więźniów. W związku z tym przestępcy młodociani będą oddzieleni od dorosłych i traktowani stosownie do swojego wieku i statusu prawnego. Art. 14 Paktu umożli-

58 Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284.

59 Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167.

60 B. Stańdo-Kawecka, Założenia modelowe i standardy międzynarodowe dotyczące nieletnich sprawców przestępstw, *op. cit.*, s. 424.

61 E. Jurgielewicz-Delegacz, Rozdział II. Przestępczość nieletnich, *op. cit.*, s. 331.

wia wyłączenie publicznego ogłoszenia orzeczenia sądu, gdy wymaga tego interes nieletniego. Ponadto nakazuje uwzględnianie w postępowaniu prowadzonym w sprawach nieletnich ich wieku oraz wspierania ich reedukacji⁶².

Pierwszym z podstawowych aktów poświęconych całościowo ochronie praw dzieci jest Konwencja o Prawach Dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.⁶³ Głównym przepisem Konwencji regulującym standardy postępowania w sprawie nieletnich podejrzanych, oskarżonych lub uznanych za sprawców przestępstwa jest art. 40 ust. 3. Przepis ten nakazuje państwom, aby sprzyjały tworzeniu praw, procedur organów oraz instytucji odnoszących się specjalnie dla nieletnich sprawców czynów karalnych, w szczególności ustanowieniu minimalnej granicy wieku, poniżej której dzieci będą posiadały domniemanie niezdolności do naruszenia prawa karnego. Ponadto rekomendowane jest, jeżeli to możliwe, stosowanie innych środków postępowania wobec nieletnich, bez uciekania się do postępowania sądowego, pod warunkiem pełnego poszanowania praw człowieka i gwarancji prawnych⁶⁴. Kolejny ust. 4 nakłada na państwa obowiązek zapewnienia właściwego postępowania z dziećmi m.in. opieki, poradnictwa, nadzoru, probacji, umieszczenia w rodzinie zastępczej, programów edukacyjnych i szkolenia zawodowego oraz innych rozwiązań alternatywnych do opieki instytucjonalnej, w sposób właściwy dla ich dobra, a także proporcjonalny do okoliczności i do popełnionego wykroczenia.

Konwencja podkreśla również konieczność poszanowania godności i wartości dziecka, co umacnia w nim poszanowanie podstawowych praw i wolności innych osób. Nakazuje również uwzględnienie wieku nieletniego i dążenie do jego reintegracji. W art. 40 ust. 2 zostały dookreślone istotne elementy postępowania z nieletnimi, popełniającymi czyny karalne. Odnoszą się one do każdego etapów postępowania – zarzutów, dochodzenia, zatrzymania, oskarżenia, postępowania przygotowawczego

62 B. Stańdo-Kawecka, Założenia modelowe i standardy międzynarodowe dotyczące nieletnich sprawców przestępstw, *op. cit.*, s. 424.

63 Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 ze zm.

64 Zob. ocenę zgodności u.p.n. z Konwencją o Prawach Dziecka P. Banaszak, K. Burdziak, Standardy postępowania z nieletnimi – raport z badania, Warszawa 2019, s. 6–38; A. Taracha, Międzynarodowe standardy postępowania w sprawach dotyczących przestępstw popełnionych przez osoby nieletnie, Warszawa 2020.

oraz sądowego oraz orzekania⁶⁵. Państwa sygnatariusze muszą zapewnić poszanowanie zasady *lex retro non agit* oraz *nullum crimen sine lege*. Każdemu dziecku, które podejrzewa się, oskarża lub uznaje winnym naruszenia prawa karnego, zapewnia się m.in. następujące gwarancje: domniemanie niewinności, niezwłoczne, bezpośrednie poinformowanie o stawianych zarzutach, zapewnienie prawnej lub innej pomocy w przygotowaniu i prezentowaniu obrony; rozpatrzenie sprawy bez zwłoki przez niezawisłą i bezstronną władzę bądź organ sądowy w uczciwym procesie, przeprowadzonym zgodnie z prawem, brak przymusu do składania zeznań lub przyznania się do winy; możliwość odwołania się od orzeczenia oraz innych związanych z nim środków do wyższej, kompetentnej, niezawisłej i bezstronnej władzy lub organu sądowego, zapewnienie bezpłatnej pomocy tłumacza, pełne poszanowanie spraw z zakresu życia osobistego na każdym etapie postępowania⁶⁶.

Ponadto art. 37 przedmiotowej konwencji zakazuje tortur bądź traktowania lub karania w okrutny, niehumanitarny czy poniżający sposób. Kolejnym imperatywem jest zakaz orzekania wobec nieletniego w wieku poniżej 18 lat kary śmierci oraz kary dożywotniego więzienia (bez możliwości wcześniejszego zwolnienia). Takie środki jak aresztowanie oraz zatrzymanie, ale także uwięzienie, powinny być stosowane w ostateczności oraz na możliwie najkrótszy czas. W takich przypadkach nieletni ma mieć zapewnioną możliwość utrzymywania kontaktów z rodziną poprzez korespondencję i wizyty⁶⁷.

Warto również wskazać na rekomendacje Komitetu Praw Dziecka na temat praw dzieci w wymiarze sprawiedliwości dla nieletnich⁶⁸. Jedną z nich było niekryminalizowanie trudnych zachowań nieletnich, takich jak wagary czy ucieczki z domów, które nie są czynami zabronionymi

65 A. Nowicka-Skóra, Prawa dziecka niedostosowanego społecznie, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2019 r., t. 584, nr 9, s. 6.

66 *Ibidem*, s. 6–7.

67 E. Jurgielewicz-Delegacz, Przestępczość nieletnich, *op. cit.*, s. 331.

68 Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 10 (2007). Children's rights in Juvenile Justice, <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/GeneralComment10-02feb07.pdf>.

w przypadku dorosłych⁶⁹. Takie problemy behawioralne powinny być przedmiotem wsparcia i pomocy ze strony kompetentnych osób⁷⁰.

Kolejnymi aktami o charakterze międzynarodowym, które obejmują swoim zakresem ochronę praw nieletnich, są dokumenty tzw. *soft law*. Nie wiążą one prawnie państw, ale stanowią ważną wskazówkę i wyznaczają kierunek, w którym powinna podążać legislacja krajowa w odniesieniu do pojedynczych kwestii⁷¹. Ważnymi aktami z tej kategorii są dokumenty wypracowane przez Organizację Narodów Zjednoczonych. Wśród nich można wyróżnić⁷²:

- Reguły Minimalne ONZ dotyczące wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich (tzw. reguły pekińskie);
- Wskazania ONZ dotyczące zapobiegania przestępczości Nieletnich (tzw. wskazania z Rijadu);
- reguły ONZ w sprawie ochrony nieletnich pozbawionych wolności (tzw. Reguły Hawańskie).

Pierwsze z wymienionych, czyli Reguły Minimalne ONZ, nazywane także regułami z Beijing lub regułami pekińskimi, zostały przyjęte w listopadzie 1985 r. na Zgromadzeniu ONZ. Reguły Minimalne są konstruowane w taki sposób, aby było możliwe ich funkcjonowanie w ramach wielu systemów prawnych. Wskazują pewne minimum w zakresie standardów postępowania z nieletnimi przestępcami. Nie ma znaczenia, jak są wewnętrznie definiowani i jaki jest stosowany system załatwienia ich spraw. Reguły te powinno się stosować w sposób bezstronny oraz bez różnicowania⁷³.

W rozumieniu powyższego aktu „nieletni przestępca” jest to dziecko lub młody człowiek podejrzany lub uznany za sprawcę czynu zabronionego kryminalizowanego w danym kraju jako przestępstwo. Co więcej, dokument ten wskazuje również na konieczność ochrony

69 B. Stańdo-Kawecka, Założenia modelowe i standardy międzynarodowe dotyczące nieletnich sprawców przestępstw, *op. cit.*, s. 428.

70 A. Nowicka-Skóra, Prawa dziecka niedostosowanego społecznie, *op. cit.*, s. 6.

71 E. Jurgielewicz-Delegacz, Przestępczość nieletnich, *op. cit.*, s. 331.

72 Zob. szerzej na temat nieletnich sprawców przestępstw podczas Kongresów ONZ E.W. Pływaczewski, Zapobieganie przestępczości i sprawiedliwość karna z perspektywy kongresów Organizacji Narodów Zjednoczonych, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 2021, t. 43, nr 4, s. 546 i nast.

73 M. Korcyl-Wolska, Postępowanie w sprawach nieletnich na tle standardów europejskich, *op. cit.*, s. 197.

praw tzw. przestępstw statusu, tj. nieletnich dopuszczających się czynów zabronionych jedynie w przypadku, gdy ich podmiotem jest nieletni (m.in. włóczęgostwo, wagarowanie, złe sprawowanie w szkole). Kolejną kategorią nieletnich podlegającą ochronie będą ci, których sprawy rozpatrywane są w postępowaniu opiekuńczym lub przez pomoc społeczną, a także kategoria młodocianych⁷⁴. Znaczna część praw nieletniego w zakresie postępowania, które zawarte są w Regułach Minimalnych zbiega się z tymi, które znajdują się w art. 6 EKPC oraz art. 40 Konwencji o prawach dziecka⁷⁵. Warto podkreślić, że w analizowanym dokumencie nadrzędną dyrektywą wymiaru sprawiedliwości jest działanie dla dobra nieletniego, ale także zasada proporcjonalności jako narzędzie limitowania korzystania z kar represyjnych wymierzanych według wagi dokonanego przestępstwa przy uwzględnieniu takich czynników jak m.in. sytuacja rodzinna dziecka czy status społeczny⁷⁶. Wśród konkretnych praw nieletnich uwzględnionych w Regułach Minimalnych znajdują się m.in. prawo do:

- udziału rodziców w całym postępowaniu,
- pomocy obrońcy nieletniego w całym postępowaniu,
- ochrony prywatności nieletniego,
- milczenia i swobody wypowiedzi,
- informacji w sprawie,
- zadawania pytań i konfrontacji ze świadkami,
- niejawności postępowania i tajności dokumentami,
- sądowej kontroli instancyjnej⁷⁷.

Kolejnym dokumentem o randze międzynarodowej, który zasługuje na uwagę, są wspomniane wcześniej Wskazania Narodów Zjedno-

74 M. Staniaszek, Model wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich w Polsce [w:] *Rozwój i jego wspieranie w perspektywie rehabilitacji i resocjalizacji*, D. Müller, A. Sobczak (red.), Łódź 2013, s. 227; W. Tuzimek, *Uregulowania prawne prawa do obrony nieletniego. Aspekt krajowy i międzynarodowy* [w:] MIK-21. Międzynarodowa Innowacyjność i Konkurencyjność w XXI w. *Aspekty Społeczne*, Ł. Wójtowicz (red.), Lublin 2022, s. 175.

75 M. Korcyl-Wolska, *Postępowanie w sprawach nieletnich na tle standardów europejskich*, *op. cit.*, s. 198.

76 M. Staniaszek, *Model wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich w Polsce*, *op. cit.*, s. 228.

77 M. Korcyl-Wolska, *Postępowanie w sprawach nieletnich na tle standardów europejskich*, *op. cit.*, s. 198. Zob. szerzej: A. Grześkowiak, *Polskie prawo nieletnich w świetle Reguł Minimalnych Narodów Zjednoczonych dotyczących wymiaru sprawiedliwości względem nieletnich*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1987, nr 3.

czonych dotyczące Zapobiegania Przestępczości Nieletnich⁷⁸, przyjęte rezolucją Zgromadzenia Ogólnego 45/112 w 1990 r., nazywane także wskazaniem riyadzkimi⁷⁹.

Wskazanie 6 – przedmiotowego aktu wskazuje na standardy postępowania wobec nieletnich, które mają wspomagać kraje w procesie tworzenia oraz stosowania szczególnych programów i polityki bazujących na udzielaniu pomocy, opieki i zachęcaniu do zaangażowania w to środowisk lokalnych. Główną myślą przewodnią wskazań riyadzkich jest zagwarantowanie nieletnim warunków sprzyjających ich rozwojowi minimalizując karanie za zachowania, które nie szkodzą samemu nieletniemu, a także nie czynią szkody innym osobom. Wytyczne promują m.in. zasadę podmiotowości nieletnich. Polega ona na uwzględnianiu ich czynnej roli w społeczeństwie na zasadach partnerskich, bez sprowadzania ich do roli jedynie przedmiotu socjalizacji oraz kontroli. Wytyczne podkreślają też, że środki izolacyjne powinny być stosowane wobec nieletnich w ostateczności i w ściśle określonych sytuacjach, biorąc pod uwagę dobro nieletniego⁸⁰.

W zakresie ostatniego zagadnienia, jakim jest stosowanie wobec nieletnich środków izolacyjnych, ONZ wydał odrębny dokument pod nazwą Reguły Narodów Zjednoczonych w sprawie ochrony nieletnich pozbawionych wolności (45/113) „przyjęte przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w trakcie 68. sesji ogólnej 14 grudnia 1990 r. tzw. reguły hawańskie” z 1990 r.⁸¹. Powyższy akt określa podstawowe standardy dotyczące pozbawienia wolności nieletniego. Dokument przez powyższe rozumie wszelkie formy pozbawienia wolności dzieci. Ponownie podkreślone zostało *ultima ratio* pozbawienia wolności wobec nieletnich. Jeśli zaś środek taki zostanie już orzeczony, powinno to nastąpić na jak najkrótszy czas. W regułach hawańskich zostały wskazane wymogi odnośnie do standardów bytowych, żywienia, opieki medycznej, edukacji,

78 UN General Assembly, United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines): resolution, adopted by the General Assembly, 28 March 1991, A/RES/45/112, <https://www.refworld.org/docid/5290b79c4.html> [5.12.2022].

79 B.M. Kaldon, Przestępczość wśród nieletnich a podejmowane działania profilaktyczne, „Seminare. Poszukiwania naukowe” 2015, t. 36, nr 3, s. 123.

80 A. Nowicka-Skóra, Prawa dziecka niedostosowanego społecznie, *op. cit.*, s. 9–10.

81 Reguły Narodów Zjednoczonych dotyczące Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty), przyjęte rezolucją Zgromadzenia Ogólnego 45/113 z dnia 14 grudnia 1990 r.

kontaktu ze światem zewnętrznym, a także personelu pracującego z osadzonymi nieletnimi. Podkreślana jest również relewantność i rozwój kontaktów pomiędzy wychowankami a lokalną społecznością. Działania w okresie pozbawienia wolności powinny przygotowywać nieletnich na ich powrót do warunków wolnościowych⁸².

Rada Europy również podjęła tematykę przestępczości nieletnich. Jednymi z ważniejszych aktów są:

- Zalecenie Rec (2003)20 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotyczące nowych sposobów postępowania w kwestii przestępczości nieletnich oraz roli systemu wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich,
- Zalecenie nr R (87) 20 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie reakcji społecznych na przestępczość nieletnich,
- Zalecenie CM/Rec. (2008) 11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie zasad europejskich dotyczących kar i środków alternatywnych stosowanych wobec sprawców nieletnich,
- Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego Dzieciom z dnia 17 listopada 2010 r.

Wytyczne w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dziecku zostały przyjęte przez Komitet Ministrów Rady Europy w dniu 17 listopada 2010 r. Wytyczne te są spójne z pozostałymi wymienionymi zaleceniami Rady Europy, więc zasadne jest ich szersze przedstawienie. Przedmiotowy akt jest swoistego rodzaju narzędziem dla państw członkowskich w adaptowaniu systemów sądownictwa i systemów pozasądowych do szczególnych adresatów – dzieci, tak aby ich prawa, interesy i potrzeby zostały zachowane⁸³.

Wytyczne ugruntowują wcześniejsze europejskie i światowe standardy ochrony praw dziecka oraz podkreślają istotność reintegracji i resocjalizacji nieletnich. Zasadą generalną wytycznych jest dobro dziecka.

82 Szerzej zob. M. Szwaś, K. Wiśniewska, M. Wolny, Dzieci „po drugiej stronie muru”: raport z monitoringu placówek dla nieletnich, Warszawa 2014, s. 28–29.

83 L. Mazowiecka, Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dziecku, „Ius Novum” 2016, t. 10, nr 3, s. 209.

Wyeksponowane zostały zasady indywidualizacji w postępowaniu z nieletnimi, a także relewantność sprawności i szybkości postępowania. Orzekane środki wobec nieletnich powinny być konstruktywne i indywidualnie dostosowane do popełnionych czynów oraz właściwości osobistych dzieci. Promowane są środki wolnościowe oraz odformalizowanie postępowania sądowego z udziałem nieletniego⁸⁴.

Starania odnośnie do harmonizacji prawa w zakresie uprawnień proceduralnych przynależnych dzieciom są podejmowane również przez Unię Europejską. Między innymi są to:

- dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/800 z 11.05.2016 r. w sprawie gwarancji procesowych dla dzieci będących podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym (Dz. Urz. UE L 132, s. 1)
- dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z 22.10.2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności (Dz. Urz. UE L 294, s. 1)⁸⁵.

Podsumowując, prawo międzynarodowe w zakresie odpowiedzialności nieletnich za czyny karalne, choć pozostawia znaczną część kompetencji w rękach poszczególnych państw, wskazuje na konieczność przestrzegania określonych standardów ochrony praw dzieci. Akty międzynarodowe, takie jak Konwencja o Prawach Dziecka czy Reguły Pekińskie, podkreślają nie tylko potrzebę humanitarnego traktowania nieletnich, ale także nacisk na resocjalizację i reintegrację społeczną. Zasada dobra dziecka, proporcjonalności kar oraz minimalizacji stosowania środków represyjnych stanowią fundamenty międzynarodowych wytycznych w tym zakresie. Powyższe, wskazuje na potrzebę rozwijania polityk prewencyjnych, edukacyjnych i resocjalizacyjnych oraz odejścia od kierowania się w stronę modelu karnistycznego.

84 J. Kusztal, Realizacja Wytycznych Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dziecku w kontekście zapobiegania ekskluzji społecznej i prawnej nieletnich, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2021, t. LVIII, nr 4019, s. 88–90.

85 E. Jurgielewicz-Delegacz, Przestępczość nieletnich, *op. cit.*, s. 332.

Rozdział V

WYBRANE KRYMINOLOGICZNE ASPEKTY KRADZIEŻY TOŻSAMOŚCI Z UDZIAŁEM NIELETNICH

Zjawisko przestępczości nieletnich od wielu lat budzi zaniepokojenie środowiska naukowego, stając się jednocześnie obiektem jego zainteresowań. Bezprawne akty młodzieży wzbudzają szczególne uwrażliwienie społeczne¹. Reakcja taka jest słuszna ze względu na wyższe prawdopodobieństwo resocjalizacji nieletnich niż osób dorosłych, co związane jest z ich niższym stopniem demoralizacji². W przypadku nieletnich możliwe jest bardziej dokładne niż u dorosłych sprawców określenie proveniencji przestępczych zachowań³. Jak wskazuje A. Korwin-Szymanowska, od ponad 80 lat przestępczość nieletnich jest badana przez naukowców różnych specjalności na świecie, w tym również polskich⁴. Aktualnie badania nad cyberprzestępczością, która nieodwrotnie związana jest z kradzieżą tożsamości nieletnich, nadal mają charakter marginalny. Można jednak zauważyć coraz więcej publikacji na ten temat, szczególnie w kontekście wiktywności dzieci i młodzieży.

§ 1. Etiologia zjawiska kradzieży tożsamości z udziałem nieletnich

Głównymi działami kryminologii są: fenomenologia (symptomatologia kryminalna), etiologia kryminalna (kryminogeneza) oraz profilak-

-
- 1 A. Cichy, C. Szyjko, *Nieletni jako przestępca w XXI wieku: studium uwarunkowań społeczno-prawnych*, Warszawa 2014, s. 210.
 - 2 B. Hołyst, *Kryminologia*, op. cit., s. 427.
 - 3 L. Wieczorek, *Przestępczość i demoralizacja nieletnich w Polsce w okresie transformacji ustrojowej*, Katowice 2006.
 - 4 A. Korwin-Szymanowska, *Nieletni wczoraj i dziś w świetle wyników badań kryminologicznych i danych statystycznych [w:] Po co nam kryminologia?: księga jubileuszowa Profesor Ireny Rzeplińskiej*, W. Klaus, D. Woźniakowska-Fajst, P. Wiktorska, K. Buczkowski (red.), Warszawa 2019, s. 281.

tyka kryminologiczna. E.M. Guzik-Makakuk i W. Filipkowski wskazują, że etiologia kryminalna zajmuje się opisem przyczyn przestępczości (czynnników kryminogennych)⁵. Zdaniem J.W. Wójcika w praktyce etiologia zajmuje się eksploracją osobowości przestępcy oraz przestępstwem jako zjawiskiem społecznym – jego przyczynami i uwarunkowaniami⁶. Przedmiotem badań w ramach tego działu kryminologii są w szczególności uwarunkowania biologiczne, psychiczne oraz społeczne przestępczych i dewiacyjnych zachowań indywidualnych osób w celu zidentyfikowania przyczyn, które doprowadziły do takiego postępowania⁷. Poszukując genezy kradzieży tożsamości nieletnich, nie sposób uczynić to w oderwaniu od klasycznych przyczyn przestępczości nieletnich czy najnowszych jej objawów w postaci cyberprzestępczości.

Niezwykle trudne, a nawet niemożliwe jest wskazanie jednego powodu, dla którego nieletni popełniają przestępstwa. Ich czyny karalne czy zachowania świadczące o demoralizacji często mają charakter epizodyczny, przemijalny, a podłoże zachowań znamienne jest swoją wieloczynnikowością⁸. Jak wskazuje M. Kuć, wyróżnia się dwie grupy uwarunkowań konfliktu nieletnich z prawem: czynniki wewnętrzne (osobowościowo-charakterologiczne) oraz czynniki zewnętrzne (środowiskowo-sytuacyjne)⁹. Najczęściej wskazywanymi elementami potęgującymi zagrożenie zachowaniami aspołecznymi są: czynniki indywidualne (m.in. agresywność, nadpobudliwość, deficyty poznawcze, zaburzenia osobowości), czynniki środowiska rodzinnego (m.in. niekorzystna sytuacja społeczno-ekonomiczna rodziny, konfliktowe warunki wychowawcze, choroby, zaburzenia psychiczne, nałogi w najbliższej rodzinie), czynniki środowiska szkolnego i rówieśniczego (m.in. styczność z subkulturami młodzieżowymi mające cechy patologiczne, przemoc

5 W. Filipkowski, E.M. Guzik-Makaruk, *Zagadnienia podstawowe kryminologii jako nauki [w:] Kryminologia: stan i perspektywy rozwoju*, E.W. Pływaczewski, S. Redo, E.M. Guzik-Makaruk, K. Laskowska, W. Filipkowski, E. Glińska, E. Jurgielewicz-Delegacz, M. Perkowska, Warszawa 2019, s. 26, 28.

6 J.W. Wójcik, *Kryminologia: współczesne aspekty*, Warszawa 2014, s. 69.

7 J. Dworzecki, J. Szymczyk, *Kryminologia. Wybrane zagadnienia*, Gliwice 2010, s. 11–19.

8 E. Jurgielewicz-Delegacz, *Przestępczość nieletnich*, op. cit., s. 339; I. Rzeplińska, *Obraz przestępczości nieletnich w Polsce w badaniach kryminologicznych – przed i po transformacji*, „Archiwum Kryminologii” 2006, nr XXVIII, s. 331–343.

9 M. Kuć, *Kryminologia*, Warszawa 2015, s. 113.

w szkole, negatywne wzorce zachowań w sąsiedztwie)¹⁰. Jako najbardziej relewantne powody przestępczych działań nieletnich J. Cichła wskazuje „kryzys w rodzinie, niepowodzenia szkolne, wpływ grupy rówieśniczej, wybór wartości materialnych, wpływ środków masowego przekazu”¹¹. Czynnikiem, które wpływają na wzrost przestępczości nieletnich, są również zmiany społeczne, polityczne i kulturowe, a także system prawno-sądowniczy, zmiany w systemie edukacyjnym¹². Słusznie wskazuje również B. Hołyst, że wpływ na rozpoczęcie lub zakończenie działalności przestępczej mają również tzw. punkty zwrotne w życiu¹³. Do tych, które mogą być impulsem do rozpoczęcia popełniania przestępstw, zaliczane są zarówno radykalne, mające źródło w środowisku zewnętrznym (np. śmierć osoby bliskiej, rozwód, przeprowadzka), jak i związane ze środowiskiem wewnętrznym sprawcy (choroba, poczucie traumy, początki uzależnienia od środków odurzających)¹⁴. Istotnym kontrapunktem dla aktualnych zachowań przestępczych dzieci i młodzieży jest jednocześnie nasilenie środowiskowych czynników kryminogennych, jak i osłabienie psychicznych mechanizmów antykryminogennych¹⁵.

Jak wskazano wyżej, złożoność podłoża przestępczości nieletnich jest wysoka, szczególnie biorąc pod uwagę specyfikę rozwoju tej grupy wiekowej. Grupa ta ma trzy zadania społeczno-emocjonalne: rozwijanie tożsamości, poznawanie intymności i odkrywanie swojej seksualności¹⁶. Poszukiwanie informacji i walidacja, zwłaszcza poprzez komunikację z rówieśnikami, jest dominującym elementem zachowań nastolatków. Zainteresowanie treściami ekstremalnymi i ryzykownymi jest powszechne w całym przedziale wiekowym. Dorastanie jest – zwłaszcza u mężczyzn – fazą poszukującą wrażeń, objawia się skłonnością do poszukiwania nowych, zróżnicowanych i wysoce stymulujących doświadczeń oraz chęcią podejmowania ryzyka w celu ich zdobycia. Przez

10 W. Cisowski, *Przestępczość nieletnich* [w:] *Kryminologia*, P. Łabuz, I. Malinowska, M. Michalski (red.), Warszawa 2020, s. 170.

11 J. Cichła, *Nieletni jako sprawcy przestępstw przeciwko mieniu* [w:] *Resocjalizacja: zagadnienia prawne, społeczne i metodyczne*, A. Jaworska (red.), Kraków 2009, s. 323.

12 A. Cichy, C. Szyjko, *Nieletni jako przestępca w XXI wieku*, op. cit., s. 120.

13 B. Hołyst, *Kryminologia*, op. cit., s. 1072.

14 W. Cisowski, *Przestępczość nieletnich*, op. cit., s. 171.

15 M. Kuć, *Kryminologia*, op. cit., s. 115.

16 P.M. Valkenburg, J.T. Piotrowski, *Plugged in: how media attract and affect youth*, New Haven, CT ; London 2017, s. 95.

większą część okresu dojrzewania widoczna jest również wyraźna impulsywność, która ogranicza zdolność młodzieży do samokontroli¹⁷.

Uwidacznia się to również w genezie cyberprzestępczości nieletnich, z którą nierozłącznie związana jest dynamika występowania kradzieży tożsamości. Nie jest możliwe zignorowanie znaczącej roli nieletnich w procesie postępującego wzrostu dostępu do Internetu, komputerów oraz urządzeń mobilnych. W 2022 r. w Polsce dostęp do Internetu posiadało 93,3% gospodarstw domowych i jest to o ponad 20 p. proc. więcej niż w 2013 r., kiedy poziom ten kształtował się na wysokości 72%. Co szczególnie istotne, dostęp do Internetu częściej posiadają gospodarstwa domowe z dziećmi – 99,9%, (w 2013 r. – 93,1%) niż bez nich – 90,5% (w 2013 r. – 61,2%)¹⁸. Tendencja ta jest zauważalna na całym świecie. W 2020 r. aż 71% młodzieży na świecie (w wieku od 15 do 24 lat) korzystało z Internetu w porównaniu z 57% użytkowników w innych grupach wiekowych¹⁹. Tylko 9 lat wcześniej – w 2011 roku użytkowników mających mniej niż 25 lat było 45%²⁰. W Irlandii przeprowadzone w 2019 roku badanie wykazało, że prawie wszystkie osoby (99%) w wieku 16–29 lat używały Internetu w ciągu trzech miesięcy przed wywiadem w porównaniu z zaledwie 68% osób w wieku od 60 do 74 lat. Prawie wszyscy (97%) studenci korzystają z Internetu codziennie w porównaniu z zaledwie 54% osób na emeryturze. Spośród kategorii wiekowej od 16 do 29 lat większość użytkowników Internetu (96%) korzystała z Internetu codziennie, a jedynie 53% użytkowników w grupie wiekowej od 60 do 74 lat postępowało w ten sam sposób.

17 A. Goldsmith, D.S. Wall, *The seductions of cybercrime: Adolescence and the thrills of digital transgression*, „European Journal of Criminology” 2022, t. 19, nr 1, s. 3; M. Romańczuk-Gracka, B. Orłowska-Zielińska, *Z problematyki odpowiedzialności prawnej nieletnich sprawców cyberprzemocy* [w:] *Technologie wykrywcze początku nowego tysiąclecia*, K. Szczechowicz, K. Bronowska (red.), Olsztyn 2013, s. 133.

18 Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Szczecinie, *Spółeczeństwo informacyjne w Polsce w 2013 roku*, https://stat.gov.pl/download/cps/rde/xbcr/gus/nts_spolecz_inform_w_polsce-2013.pdf [22.07.2022]; Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Szczecinie, *Spółeczeństwo informacyjne w Polsce w 2022 roku*, op. cit., s. 1.

19 International Telecommunication Union, *Young people more connected than the rest of the population*, <https://www.itu.int/itu-d/reports/statistics/2021/11/15/youth-internet-use/> [22.07.2022].

20 United Nations Office of the Secretary-General's Envoy on Youth, *#YouthStats: Information and Communication Technology*, <https://www.un.org/youthenvoy/information-communication-technology/> [22.07.2022].

Dla porównania, 93% internautów w wieku od 30 do 44 lat codziennie korzystało z Internetu²¹.

W związku z dominującym udziałem nieletnich w wirtualnym świecie, wydaje się być oczywiste, że część czynów karalnych popełnianych niegdyś na żywo przeniesie się do ich drugiego świata, który z czasem staje się ich pierwszym, nierzadko pozbawionym granic. Internet poprzez ułatwianie spełnienia wspomnianych wcześniej potrzeb nieletnich, tak istotnych dla okresu dojrzewania, staje się bardzo kuszącym środowiskiem. Staje się ich drugim światem, gdzie mogą łatwiej „testować życie” i przekraczać normy społeczne, ciesząc się anonimowością niemoralnych czynów czy emocji²². Cyberprzestępstwa przyciągają zainteresowanie młodzieży poprzez 8 właściwości. A. Cooper²³ wyróżnił dostępność, anonimowość, przystępność cenową, natomiast A. Goldsmith oraz D.S. Wall – obfitość, ambiwalentność, pobudzenie i asymetryczność²⁴. Trzy pierwsze właściwości wydają się być oczywiste, więc pokrótce zostaną przedstawione pozostałe.

Ambiwalentność opiera się na różnorodności Internetu i nieprzewidywalności. Zachęca do pocucia, że nic nie jest zakazane. Uwidacznia się nieprzewidywalność norm zachowań i zawodność tradycyjnych źródeł władzy (np. rodziców, nauczycieli). Z kryminogenicznego punktu widzenia ambiwalentność Internetu przyczynia się do rozluźnienia osobistych standardów i zmniejszenia zdolności samoregulacyjnych, które mogą prowadzić do zachowań dewiacyjnych. Inną cechą ambiwalencji jest poczucie nierealności, co może zmniejszyć postrzegane szkody, jak również ryzyko przekroczenia granic w tych środowiskach²⁵.

Cechą pobudzenia jest ekspozycja na nowe, atrakcyjne i transgresyjne obrazy, co może prowokować i pobudzać zarówno fizjologicznie, jak i intelektualnie. Niezależnie od różnic rozwojowych czy skłonności,

21 The Central Statistics Office, *Information Society Statistics – Households 2019. Frequency of Internet Usage*, <https://www.cso.ie/en/releasesandpublications/ep/p-isshh/information-society-statistics-households2019/frequencyofinternetusage/> [22.07.2022].

22 Zob także.: A. Stachelska, *Szwajcaria jako przykład wzrostu zainteresowania nieletnich cyberprzestępcstwami – wybrane aspekty kryminologiczne* [w:] *Profilaktyka zachowań patologicznych wśród młodzieży*, red. W. Pływaczewski, J. Narodowska, M. Duda, Warszawa 2023, s. 94–97.

23 A. Cooper, *Cybersex and sexual compulsivity: The dark side of the force*, „Sexual Addiction & Compulsivity” 2000, t. 7, nr 1–2.

24 A. Goldsmith, D.S. Wall, *The seductions of cybercrime*, op. cit., s. 6.

25 *Ibidem*, s. 8–9.

jakie mogą istnieć w zakresie samoregulacji, pobudzenie z urządzeń cyfrowych stanowi odrębną, dodatkową zmienną, którą należy uwzględnić przy eksplikacji cyberprzestępczości młodzieży. Nagrody i wzmocnienia wynikające z dostępności i obfitości materiałów w Internecie wzbudzających zainteresowanie stwarzają warunki do uzależnienia i do dalszego podejmowania ryzyka. Jak zauważają J. Prichard i in.²⁶, pobudzenie seksualne wiąże się z większą liczbą ryzykownych zachowań i mniejszym postrzeganiem negatywnych skutków. U osób młodych, które są już predysponowane do podejmowania ryzyka, pobudzenie to jest często szczególnie silne i stosunkowo słabo samoregulujące się²⁷.

Asymetria wskazuje na elementy techniczne sieci, które wykluczają, degradują lub w inny sposób zmniejszają zdolność do świadomego, racjonalnego zaangażowania użytkowników w systemy cybernetyczne. Jak wskazuje J. Williams, internauci nigdy nie mają tak pełnej kontroli, że „mogą zapobiec użytkowania go w nieoczekiwany lub niepożądany sposób”²⁸. Aspekt ten także działa na rzecz zaciemnienia motywów i logiki leżących u podstaw poszczególnych doświadczeń online. Rola algorytmów mających duży wpływ na środowisko internetowe jest tu znacząca, są one niewidoczne i niezrozumiałe nawet dla wytrawnych użytkowników Internetu. Podobnie nakładający się na siebie, wzajemnie połączone i rozproszony charakter samego Internetu sprawia, że jego wyniki i produkty są do pewnego stopnia nieprzewidywalne pod względem treści, czasu i prezentacji²⁹.

Wszystkie te cechy sprawiają, że Internet stał się zarówno kryminogennym środowiskiem, jak i narzędziem w rękach dzieci i młodzieży. Oszacowanie rzeczywistej liczby cyberprzestępstw jest ogólnie trudne, ponieważ większość ofiar nadal nie zgłasza tych przestępstw organom ścigania. Przeprowadzono badanie na 97 186 mieszkańcach Holandii, którzy padli ofiarą co najmniej jednego przestępstwa w latach 2012–2015. W badaniach porównano powiązania między cechami ofiary

26 J. Prichard, P.A. Watters, C. Spiranovic, *Internet subcultures and pathways to the use of child pornography*, „Computer Law & Security Review” 2011, t. 27, nr 6, s. 594.

27 A. Goldsmith, D.S. Wall, *The seductions of cybercrime*, op. cit., s. 9.

28 J. Williams, *Stand out of our Light: Freedom and Resistance in the Attention Economy*, Cambridge 2018, s. 23.

29 M. Dieter, D. Gauthier, *On the Politics of Chrono-Design: Capture, Time and the Interface*, „Theory, Culture & Society” 2019, t. 36, nr 2, s. 9–10.

a tendencją do zgłaszania do organów ścigania tradycyjnych przestępstw oraz cyberprzestępstw. Wyniki pokazały, że cyberprzestępczość należy do najrzadziej zgłaszanych rodzajów przestępstw. Co więcej, uwarunkowania zgłaszania przestępstw różnią się nie tylko między tradycyjnymi przestępstwami a cyberprzestępczością, ale także między różnymi rodzajami cyberprzestępstw (atakami hakerskimi, kradzieżą tożsamości czy oszustwem) oraz między zgłaszaniem cyberprzestępczości policji a innym organizacjom³⁰.

Etiologia kradzieży tożsamości z udziałem nieletnich wydaje się być w pewnym zakresie również związana ze zjawiskiem cyberprzemocy. Cyberbullying jest to elektroniczna, zwykle internetowa, odmiana nękania stosowanego przez dzieci i młodzież w ramach tej samej grupy społecznej³¹. Jak wskazuje J. Pyżalski³², cyberbullying może przejawiać się poprzez: flaming – agresywną komunikację z użyciem czatów czy grup dyskusyjnych; prześladowanie – harassment przesyłanie agresywnych obraźliwych treści drugiej osobie poprzez np. komunikatory internetowe, SMSy; czy właśnie przez kradzież tożsamości – podszywanie się pod ofiarę poprzez, np. włamanie się na jej profil internetowy, pocztę e-mail, wysyłanie w jej imieniu do innych osób obraźliwych wiadomości; upublicznianie tajemnic – udostępnianie osobom postronnym prywatnych materiałów ofiary (wiadomości, fotografii, filmów itp.); śledzenie (cyberstalking) – elektroniczną inwigilację ofiary i prześladowanie jej niechcianymi komunikatami; happy slapping – prowokowanie lub atakowanie innej osoby oraz utrwalanie zdarzenia za pomocą filmu/zdjęć, a następnie rozpowszechnianie ośmieszającego materiału w internecie; poniżenie (denigration) – elektroniczne upublicznianie poniżających, nieprawdziwych informacji lub materiałów na temat innych osób, np. przerobione fotografie ofiary rzekomo podczas czynności seksualnych; wykluczenie – intencjonalne usunięcie z listy kontaktów np. na portalu społecznościowym lub niedopuszczeniu do niej konkretnej osoby; agresja techniczna – m.in. rozsyłanie wirusów komputerowych lub włamywanie się do komputerów innych osób (hacking), wysyłanie plików pozwalających

30 S.G.A. van de Weijer, R. Leukfeldt, W. Bernasco, *Determinants of reporting cybercrime*, op. cit., s. 491, 486.

31 Z. Bartkiewicz, A. Chudnicki, *Cyberprzemoc w opiniach uczniów szkół średnich*, op. cit., s. 265.

32 J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*, Kraków 2012.

jących na łączenie się z komputerem ofiary³³. Etiologia cyberprzemocy dzieci i młodzieży jest również wieloczynnikowa. Ogólnie przemoc i agresja w okresie późnego dzieciństwa pomaga w pewnych grupach osiągnąć poczucie zaakceptowania przez rówieśników i mocną pozycję w grupie. Jeżeli fizyczne jej przejawy nie są w danym środowisku akceptowane, przekształcają się w formy pośrednie, takie jak dokuczanie, wykluczanie, poniżanie. W okresie wczesnej adolescencji wskazuje się natomiast, że przyczyn należy upatrywać w czynnikach biologicznych, dojrzewanie organizmu, funkcjonowanie hormonów, psychicznych np. brak samokontroli, umiejętności rozwiązywania sytuacji oraz środowiskowych (stres, a także negatywne oddziaływanie rówieśników)³⁴. Cyberprzemoc odznacza się dodatkowymi czynnikami wzmacniającymi, takimi jak m.in. nuda i chęć poprawy nastroju, poczucie anonimowości, podleganie, zazdrość, brak dostrzeganych konsekwencji agresywnego zachowania, projekcja uczuć, zemsta. Te elementy mogą tłumaczyć cyberagresję przez osoby, które nie skonfrontowałyby się ze swoją ofiarą w świecie realnym³⁵.

Nadal jednak zbadanie przyczyn cyberprzemocy nie wyjaśnia czynników kradzieży tożsamości niezwiązanych z tym zjawiskiem. Na podłożu kradzieży tożsamości nienacechowanej wolą dokuczenia innej osobie nieco światła rzucają przeprowadzone przez C.D. Marcum, G.E. Higginsa, M.L. Ricketts oraz S.E. Wolfe'a³⁶ w 2015 r. w Północnej Karolinie (USA). Przeprowadzono je przy pomocy ankiet zawierających w sobie pytania typu *self-report* oraz surveyu wiktyimizacyjnego na temat różnych form cyberprzestępczości. W procesie wzięło udział 1 617 uczniów z czterech szkół średnich (*high school*) z obszaru wiejskiego z klas 9–12 (wiek w takich klasach to 14–18 lat). W badaniu skupiono się na związku między poziomem samokontroli, dewiacyjnym środowiskiem rówieśniczym a dokonywaniem kradzieży tożsamości jako oszustwa tożsamościowego (użycia karty debetowej/kredytowej innej osoby bez jej zgody

33 *Ibidem*, s. 125–129.

34 I. Grzegorzewska, L. Cierpiałkowska, A. Borkowska, *Psychologia kliniczna dzieci i młodzieży*, Warszawa 2020, s. 549.

35 C.E. Notar, S. Padgett, J. Roden, *Cyberbullying: A Review of the Literature*, „Universal Journal of Educational Research” 2013, t. 1, nr 1, s. 3; D. Siemieniecka, M. Skibińska, K. Majewska, *Cyberagresja: zjawisko, skutki, zapobieganie*, Toruń 2020, s. 43.

36 C.D. Marcum, G.E. Higgins, M.L. Ricketts, S.E. Wolfe, *Becoming Someone New: Identity Theft Behaviors by High School Students*, *op. cit.*

lub korzystania z prawa jazdy/dowodu tożsamości innej osoby bez jej zgody)³⁷. Wyniki badań wskazały, że 4% respondentów użyło karty płatniczej bez zgody właściciela, natomiast 3% użyło prawa jazdy/dowodu tożsamości innej osoby. Ponadto ustalono, że istnieje związek między kradzieżą tożsamości przy użyciu karty debetowej lub kredytowej a dewiacyjnymi związkami rówieśniczymi. Respondenci, którzy utrzymywali kontakty z nieletnimi przejawiającymi dewiacyjne zachowania, częściej uczestniczyli w tej formie kradzieży tożsamości, zwłaszcza chłopcy. Podobnie było w przypadku nieuprawnionego użycia prawa jazdy lub dowodu osobistego – respondenci, którzy utrzymywali kontakty z dewiacyjnymi rówieśnikami, częściej uczestniczyli w tym zachowaniu. Oba te wyniki wskazują, że kradzież tożsamości u uczniów szkół średnich może być tłumaczona przez zaangażowanie w grupy rówieśnicze o negatywnym wpływie na jednostkę. Chociaż konkretne przypadki nie były badane, to według Autorów można założyć, że osoby, które popełniały ten czyn, były pod presją rówieśników używających fałszywej tożsamości, aby kupić papierosy, alkohol albo uzyskać dostęp do miejsc przeznaczonych dla osób powyżej 21. roku życia³⁸. Co interesujące, wykazano, że obie formy kradzieży tożsamości w badaniu były częściej dokonywane przez osoby z lepszymi wynikami w szkole. Wraz ze wzrostem średniej ocen respondentów wzrastało prawdopodobieństwo ich udziału w kradzieży tożsamości. Pokrywa się to z wynikami badań nad dorosłymi sprawcami cyberprzestępstw, którzy częściej posiadają wyższy poziom inteligencji w porównaniu z osobami popełniającymi przestępstwa przeciwko mieniu w świecie fizycznym³⁹. Udział w tego typu kradzieży tożsamości nie wymaga brutalnej siły czy fizycznej zręczności, ale raczej umiejętności przechytrzenia. Ponadto badania nie wykazały, że to respondenci o niskiej samokontroli byli bardziej skłonni do popełniania kradzieży tożsamości. Wydaje się być to spójne z faktem, że osoby z lepszymi wynikami w szkole bardziej skłonne do popełniania tego typu

37 *Ibidem*, s. 321.

38 *Ibidem*, s. 325.

39 W.F. Skinner, A.M. Fream, *A Social Learning Theory Analysis of Computer Crime among College Students*, „Journal of Research in Crime and Delinquency” 1997, t. 34, nr 4; H. Stambaugh i in., *Electronic Crime Needs Assessment for State and Local Law Enforcement*, Research Report, NCJ 186276, National Institute of Justice.

przestępstw to osoby, które również wykazują wyższy poziom samokontroli niezbędny do osiągnięcia sukcesu w nauce⁴⁰.

Współcześni nieletni praktycznie od urodzenia stykający się z kulturą masową oraz nowymi technologiami coraz częściej przenoszą swoje życie do świata wirtualnego. Tym samym narażają się na bycie ofiarami cyberprzestępstw, w tym kradzieży tożsamości, ale również sami stają się sprawcami czynów karalnych czy innych przejawów demoralizacji w sieci. Na dodatek w ostatnich latach pandemia COVID-19 spowodowała przeniesienie wielu interakcji społecznych do Internetu. Sytuacja ta wytworzyła nie tylko nowe możliwości, ale także wiele zagrożeń dla społeczeństwa, w tym dla jego najmłodszych przedstawicieli. Edukacja dzieci i wszelkie ich kontakty z rówieśnikami zostały niemal na całym świecie przeniesione na długie miesiące do trybu zdalnego. Wydaje się oczywiste, że zjawisko to mogło przyspieszyć już istniejący proces przenoszenia części przestępstw popełnianych przez nieletnich do wirtualnego świata.

§ 2. Fenomen zjawiska kradzieży tożsamości z udziałem nieletnich

Jak wcześniej w pracy zaznaczono, kolejnym – po etiologii zjawiska – działem kryminologii jest fenomenologia (symptomatologia) kryminalna. Zajmuje się ona formami objawowymi przestępczości, tj. dynamiką i strukturą przestępczości, geografą kryminalną, sposobami popełniania przestępstw, niektórymi elementami organizacji świata przestępczego, np. sposobami porozumiewania się sprawców przestępstw, używaniem pseudonimów”⁴¹. Rozmiar przestępczości określany jest jako udział zachowań przestępczych w zbiorze zachowań członków społeczeństwa⁴². Występują różne rodzaje przestępczości: rzeczywista (ogół czynów zabronionych popełnionych na danym obszarze w określonym czasie), przestępczość ujawniona (ogół czynów, o których otrzymały informacje organy ścigania) określa terminem „przestępczość pozorna”, jako że zaliczają się do niej czyny, zakwalifikowane na etapie wszczęcia postępowania, które na-

40 C.D. Marcum, G.E. Higgins, M.L. Ricketts, S.E. Wolfe, *Becoming Someone New: Identity Theft Behaviors by High School Students*, *op. cit.*, s. 325.

41 M. Kuć, *Kryminologia*, *op. cit.*, s. 4.

42 B. Hołyst, *Kryminologia*, *op. cit.*, s. 107.

stępnie nie okazały się przestępstwami), przestępczość stwierdzona (ogół czynów, których charakter przestępczy został potwierdzony dzięki postępowaniu przygotowawczemu), przestępczość osądzona (ogół czynów zakwalifikowanych jako przestępstwa w rezultacie przeprowadzenia postępowania sądowego)⁴³. Oprócz powyższych kategorii wyróżnia się również przestępczość nieujawnioną, czyli ogół przestępstw, o których informacje nie doszły do organów ścigania lub dotarły, natomiast nie zostały zarejestrowane⁴⁴. Taka przestępczość nazywana jest również ciemną liczbą przestępstw⁴⁵. K. Sławik postuluje, żeby odnosić ją nie tylko do liczby przestępstw, ale również do liczby przestępców⁴⁶. Aby zilustrować przestępczość ujawnioną, przedstawić strukturę przestępczości (rozkład przestępczości pod względem rodzaju popełnianych przestępstw) oraz dynamikę przestępczości (tempo i kierunek zmian elementarnych cech zbioru czynów przestępczych), na potrzeby opracowania Autorka posłuży się statystykami policyjnymi oraz sądowymi⁴⁷.

1. Statystyki policyjne

Pierwszymi z pozyskanych danych, które zostaną poddane analizie są statystyki policyjne. Poddając je rozważaniom, należy jednak mieć na uwadze, że analizowanie zjawiska przestępczości wśród nieletnich wyłącznie na podstawie danych, w których posiadaniu jest Policja, mogłoby znacząco zniekształcić jego obraz⁴⁸. Przyczyną tego jest zmiana w zakresie gromadzenia danych. Od 1 stycznia 2014 r., zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z 9 sierpnia 2013 r. w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2014⁴⁹, Policja zaprzestała prezentowania da-

43 W. Filipkowski, E.M. Guzik-Makaruk, *Zagadnienia podstawowe kryminologii jako nauki, op. cit.*, s. 27–28.

44 K. Bułat, P. Czarniak, A. Gorzelak, K. Grabowski, M. Grzyb, M. Iwański, P. Jakubek, J. Jodłowski, M. Małek, S. Młodawska-Mąsior, A. Papierz, M. Stożek, *Kryminologia. Repetytorium*, Warszawa 2013, s. 68.

45 D. Jagiełło, *Kryminologia – zarys wykładu. Podręcznik dla studentów kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne*, Skierniewice 2012, s. 55.

46 K. Sławik, *Kryminalistyka w związkach z procesem karnym, kryminologia i wiktymologia*, Szczecin 2003, s. 45.

47 Zob. szerzej na temat źródeł informacji o przestępczości M. Perkowska, *Źródła informacji o przestępczości [w:] Kryminologia: stan i perspektywy rozwoju*, E.W. Pływaczewski, S. Redo, E.M. Guzik-Makaruk, K. Laskowska, W. Filipkowski, E. Glińska, E. Jurgielewicz-Delegacz, M. Perkowska, Warszawa 2019, s. 68–81.

48 A. Stachelska, *Nieletni jako sprawcy przestępstwa kradzieży tożsamości w Polsce – wybrane aspekty kryminologiczne, op. cit.*, s. 194.

49 *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 sierpnia 2013 r. w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2014*, Dz. U. poz. 1159 ze zm.

nych o czynach zabronionych nieletnich oraz osobach, które się ich dopuścili. Od 2014 r. to Ministerstwo Sprawiedliwości zobowiązane jest do gromadzenia i przekazywania do Głównego Urzędu Statystycznego danych o osobach nieletnich i ich czynach karalnych⁵⁰.

W Krajowym Systemie Informacyjnym Policji (KSIP) zbierane są tylko dane w oparciu o postępowania przygotowawcze prowadzone wyłącznie przez Policję. Dodatkowo warto zwrócić uwagę, że informacje o osobach nieletnich i ich czynach gromadzone są wyłącznie po uzyskaniu informacji o zakończeniu przez sąd rodzinny postępowania. Nie występuje natomiast żadne unormowanie, które nakładałoby na sądy rodzinne obowiązek przekazywania takiej informacji Policji⁵¹. Niemniej jednak, w opinii Autorki, informacje pozyskane z Komendy Głównej Policji ze względu na ich aktualność oraz informacje dotyczące elementów „cyber” przy popełnianiu kradzieży tożsamości są bardzo interesujące. W zestawieniu z pozostałymi źródłami informacji o przestępczości oraz przeprowadzonymi badaniami będą w stanie wzbogacić opis tego rodzaju przestępczości.

Autorka zdecydowała się również na zestawienie danych dotyczących nieletnich z danymi odnośnie do dorosłych sprawców. Dzięki temu zabiegowi, pomimo niskich liczb, łatwiej odnaleźć punkt odniesienia i ocenić rozwój zagrożenia kradzieżą tożsamości z udziałem nieletnich. Zanim jednak przedstawione zostaną dane dotyczące nieletnich warto przyjrzeć się poziomowi wykrywalności tego przestępstwa.

Tabela 3 ukazuje liczbę postępowań wszczętych, przestępstw stwierdzonych oraz wykrytych z art. 190a § 2 k.k., a także współczynnik wykrycia. Niestety nie jest możliwe ustalenie, które z tych przestępstw były popełnione przez nieletnich, a które przez dorosłych sprawców. Liczby te są wspólne dla tych dwóch kategorii wiekowych. Autorka nie zdecydowała się na wprowadzanie do analizy § 3 – typu kwalifikowanego, którym jest targnięcie się na własne życie w wyniku stalkingu lub kradzieży tożsamości, ponieważ zgodnie z analizą literatury oraz przeprowadzonymi badaniami aktowymi praktycznie całość tych przypadków jest pokłosiem

50 Komenda Główna Policji, *Przestępczość nieletnich w latach 1990–2013*, <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przestepczosc-nieletni/50256Przestepczosc-nieletnich-1990-2013.html> [27.07.2022].

51 E. Jurgielewicz-Delegacz, *Przestępczość nieletnich*, op. cit., s. 333.

stalkingu⁵². Wprowadzenie § 3 zaburzyłoby realny obraz tego zjawiska. Rozpoczynając rozważania nad danymi policyjnymi, warto zwrócić uwagę na stałą tendencję wzrostową – przy przestępstwach stwierdzonych przerwana przez niewielki spadek w latach 2020–2021, a przy przestępstwach wykrytych przez spadek w roku 2020. Po stałych spadkach w wykrywalności tego przestępstwa do 2016 r. (spadek z 43% do 25%) r. tendencja się odwróciła, wynosząc w 2021 r. 43,74%, tym samym przewyższając współczynnik z 2012 r., kiedy to ze względu na niedawne wejście w życie przepisu sama ilość spraw zarejestrowanych przez policję była nieporównywalnie niższa. Epizodyczny spadek we współczynniku wykrycia w roku 2020 r., który wyniósł 34,58%, wyraźnie wyróżnia się w otoczeniu roku 2019 oraz 2021, kiedy to wynosił odpowiednio 39,79% i 43,74%. Fakt ten można wyjaśnić trudnym rokiem dla działań policji ze względu na pandemię i przedłużające się lockdowny oraz lawinowe protesty w Polsce, wywołane zaostreniem przepisów dotyczących aborcji w październiku 2020 r. Wydaje się więc, że dlatego odbicie w 2021 r. jest tak dynamiczne.

Tabela 2. Liczba postępowań wszczętych, przestępstw stwierdzonych oraz przestępstw wykrytych z art. 190a § 2 k.k. w latach 2012–2021

Rok	Postępowania wszczęte z art. 190a § 2 k.k.	Przestępstwa stwierdzone z art. 190a § 2 k.k.	Przestępstwa wykryte z art. 190a § 2 k.k.	Współczynnik wykrycia %
2021	2 676	2 951	1 291	43,74
2020	3 225	3 114	1 077	34,58
2019	3 927	3 159	1 257	39,79
2018	2 819	2 270	886	39,03
2017	2 166	1 471	416	28,28
2016	1 825	1 301	330	25,36
2015	1 258	992	297	29,93
2014	915	657	198	30,13
2013	647	397	129	32,49
2012	b.d.	279	120	43,01
Razem	19 458	16 591	6 001	36,17

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez Komendę Główną Policji

Dane zawarte w tabeli 3 dostarczają odpowiedzi na pytanie, ile z przestępstw stwierdzonych jako kradzież tożsamości zostało popełnionych, dokonując uproszczenia, w cyberprzestrzeni w latach 2013–2021⁵³ (dokładne kryterium *modus operandi* zastosowane przez Komendę Główną Policji w przypisie⁵⁴). Stały wzrost przestępstw z art. 190a § 2 k.k., o których informacje dotarły do organów ścigania, wydaje się, że może być związany z postępem technologicznym. Wpływ może mieć również pandemia COVID-19, chociaż już w roku 2019 stwierdzono najwięcej kradzieży tożsamości na przestrzeni ostatnich 10 lat – 3159. Najwięcej przestępstw kradzieży tożsamości popełnionych stricte w cyberprzestrzeni również zarejestrowano w ostatnich 3 latach okresu badawczego. Najwięcej w 2019 – 2057, w kolejnych latach nieco mniej, w 2020 – 1799 i w 2021 – 1819. Jak się okazuje, w latach 2013–2021 średnio 61,83% przestępstw stwierdzonych z art. 190a § 2 k.k. zostało popełnionych w cyberprzestrzeni. Potwierdza to przedstawiane wcześniej w pracy związku kradzieży tożsamości z rozwojem nowych technologii.

53 Ze względu na zmiany w systemie statystycznym dane nie obejmują roku 2012.

54 Oszacowanie cyberprzestępstw przez Komendę Główną Policji zostało dokonane, stosując poniższe kryteria *modus operandi*: Charakter miejsca – Internet lub inna sieć komputerowa; Charakter miejsca – cyberprzestrzeń; Narzędzia przestępstwa – „sklep” internetowy; Charakter obiektu – aukcja internetowa; Charakter obiektu – sklep internetowy; Inne cechy zachowania – podszywa się pod istniejącą stronę internetową celem uzyskania danych w sposób nieuprawniony (phishing); Inne cechy zachowania – przechwytuje w sposób nieuprawniony dane w internecie, np. sniffing; Inne cechy zachowania – sprawdza lub rozpowszechnia w internecie treści zakazane prawem; Narzędzia przestępstwa – aukcja internetowa; Narzędzia przestępstwa – kamera internetowa; Narzędzia przestępstwa – sieć komputerowa (np. Internet); Przedmiot zamachu – sieć komputerowa (np. Internet); Przedmiot zamachu – sklep internetowy; Rodzaj obiektu – sieć internetowa (Internet); Sprawca podaje się za pracownika sklepu internetowego; Sprawca podaje się za uczestnika aukcji internetowej; Sprawca popełnia przestępstwo pod pozorem kupna sprzedaży poprzez portal/serwis internetowy; Sprawca popełnia przestępstwo poprzez oszustwo na aukcji internetowej; Zachowanie sprawcy – grozi przez internet, telefon; Zachowanie sprawcy – zamieszcza ogłoszenie w internecie; Zachowanie sprawcy względem osób pokrzywdzonych – nawiązuje kontakt przez internet; Inne cechy zachowania – włamuje się do systemu komputerowego (hacking).

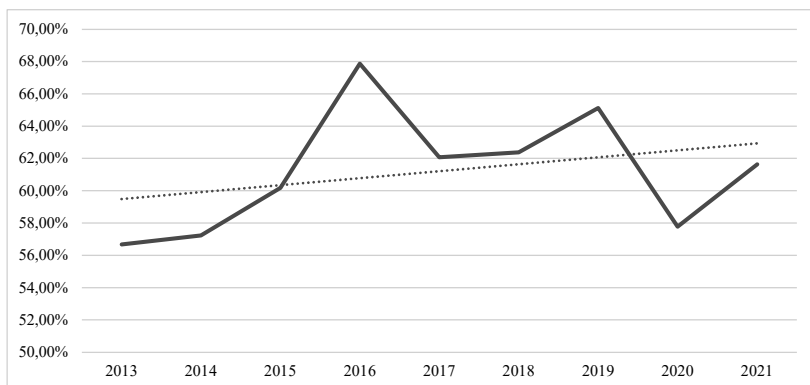
Tabela 3. Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 190a § 2 k.k. popełnionych w cyberprzestrzeni oraz ich udział w ogólnej liczbie przestępstw stwierdzonych z art. 190a § 2 k.k. w latach 2013–2021

Rok	Przestępstwa stwierdzone z art. 190a § 2 k.k.	Przestępstwa stwierdzone z art. 190a § 2 k.k. popełnione w cyberprzestrzeni	Udział przestępstw stwierdzonych z art. 190a § 2 k.k. popełnionych w cyberprzestrzeni
2021	2 951	1 819	61,64%
2020	3 114	1 799	57,77%
2019	3 159	2 057	65,12%
2018	2 270	1 416	62,38%
2017	1 471	913	62,07%
2016	1 301	883	67,87%
2015	992	597	60,18%
2014	657	376	57,23%
2013	397	225	56,68%
Razem	16 312	10 085	61,83%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez Komendę Główną Policji

Wykres 1 ilustruje dynamikę udziału przestępstw stwierdzonych z art. 190a § 2 k.k. popełnionych w cyberprzestrzeni w ogólnej liczbie przestępstw stwierdzonych z tego artykułu. Szczególnie dynamiczny wzrost można było zauważyć w latach 2013–2016, kiedy współczynnik ten wzrósł o ponad 11 punktów procentowych. Następnie spadł w 2017 r. do 62,07%, ponownie powolnie wzrastając do 65,12% w 2019 r., aby w 2020 r. drastycznie spaść do 57,77% i ponownie wzrosnąć w 2021 r. Wydaje się, że fluktuacje mogą być związane nie tyle z rzeczywistym zwiększeniem ilości kradzieży tożsamości w rzeczywistości, co bardziej ze sposobem rejestrowania przestępstw. W 2020 r. ze względu na początki pandemii COVID-19 i poruszane już wcześniej protesty opisy wprowadzone do systemu mogły być bardziej lakoniczne, a odpowiednie słowa kluczowe pomijane. Niemniej jednak linia trendu wskazuje na miarową tendencję wzrostową.

Wykres 1. Dynamika udziału przestępstw stwierdzonych z art. 190a § 2 k.k. popełnionych w cyberprzestrzeni w ogólnej liczbie przestępstw stwierdzonych z art. 190a § 2 k.k. w latach 2013–2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez Komendę Główną Policji

Niestety ze względu na zmiany w systemie statystycznym dane na temat tego, ile przestępstw z kradzieży tożsamości *sensu stricto* było popełnianych przez Internet przez nieletnich, były dostępne jedynie za rok 2012. Potwierdzają one jednak przypuszczenia wywnioskowane ze znacznego udziału nieletnich jako użytkowników Internetu. Według danych Komendy Głównej Policji w 2012 r. z art. 190a § k.k. stwierdzono 61 przestępstw popełnionych w sieci Internet oraz 24 przestępstwa wykryte. Ponadto w 2012 r. podejrzanych o popełnienie kradzieży *sensu strice* w sieci Internet było ogółem 22 (w tym 13 nieletnich – 59,1% oraz 9 osób dorosłych – 40,9%). Można z dużym prawdopodobieństwem wywnioskować z powyższego, że skoro już w 2012 r. nieletni częściej popełniali kradzież tożsamości przy użyciu Internetu niż dorośli, to tendencja ta wraz z rozwojem technologii Internetu mobilnego nie uległa zatrzymaniu.

Więcej danych dotyczących nieletnich sprawców można było używać w kontekście klasycznego rodzaju przestępczości. Tabela 4 ukazuje, jak na przestrzeni 10 lat zmieniała się zarejestrowana liczba nieletnich podejrzanych. Od 2012 do 2021 r. liczba podejrzanych nieletnich zmniejszyła się 4-krotnie, liczba dorosłych podejrzanych również zma-

łała jednak nie tak drastycznie, bo jedynie 1,3 raza. W ostatnich dwóch latach liczba nieletnich podejrzanych oscyluje w granicach 8 000 osób, co stanowi 2,49% wszystkich podejrzanych.

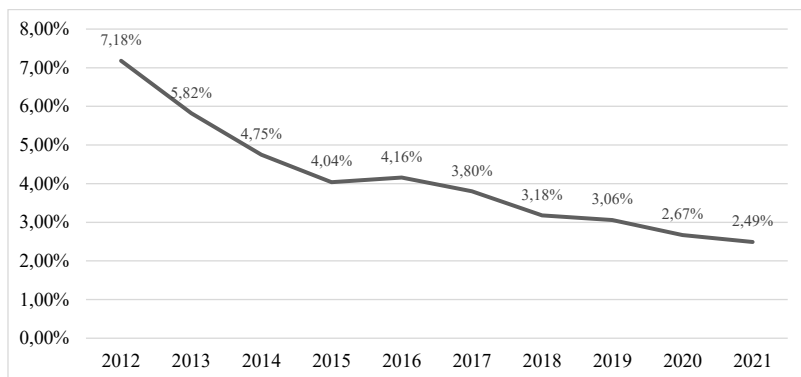
Tabela 4. Liczba podejrzanych nieletnich oraz ich udział w ogólnej liczbie podejrzanych w latach 2012–2021

Rok	Ogólna liczba podejrzanych	Liczba podejrzanych nieletnich	Procent podejrzanych nieletnich
2021	322 200	8 038	2,49%
2020	310 684	8 285	2,67%
2019	338 584	10 359	3,06%
2018	336 886	10 699	3,18%
2017	309 015	11 758	3,80%
2016	312 423	13 001	4,16%
2015	319 399	12 904	4,04%
2014	363 616	17 286	4,75%
2013	430 101	25 028	5,82%
2012	444 909	31 952	7,18%
Razem	3 487 817	149 310	4,28%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez Komendę Główną Policji

Wykres 2 przedstawia, jak udział podejrzanych nieletnich w ogólnej liczbie podejrzanych zmieniał się w latach 2012–2021. Analiza wskazuje na ciągłą tendencję spadkową. Udział nieletnich najbardziej dynamicznie spadał w latach 2012–2015 – zmniejszył się z 7,18% do 4,04% (aż o 3,14 p. procentowych), w kolejnym roku widoczny był mikro wzrost o 0,12% p. procentowych, a od 2017 przez następne lata spadł o 1,31 p. procentowych (z 3,80% do 2,49%).

Wykres 2. Dynamika udziału podejrzanych nieletnich w ogólnej liczbie podejrzanych w latach 2012–2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez Komendę Główną Policji

Kolejna tabela 5 ukazuje liczbę podejrzanych z art. 190a § 2 k.k. oraz udział podejrzanych nieletnich w ogólnej liczbie podejrzanych za popełnienie kradzieży tożsamości *sensu stricto*. Dzięki poprzedniej analizie udziału nieletnich w ogóle podejrzanych za wszystkie przestępstwa będzie możliwe skonfrontowanie obu tendencji. Jak się okazuje, udział podejrzanych nieletnich w ogólnej liczbie podejrzanych z art. 190a § 2 k.k. jest nie proporcjonalnie większy do wcześniej ukazanej tendencji. Udział ten w ciągu 10 lat oscylował od 9,37% do aż 40%. Analizując dane liczbowe, można dostrzec swoistego rodzaju sinusoidę, którą trudno wyjaśnić racjonalnymi społecznymi zmianami. W 2012 r. nieletnich podejrzanych zanotowano 30, w kolejnym roku o 5 osób mniej, natomiast już w następnym o 33 osoby więcej niż w roku poprzednim. Następnie widać 2-letnią tendencję spadkową do 2016 r. kiedy zanotowano 24 nieletnich podejrzanych, od 2017 r. przez kolejne 3 lata wróciła tendencja wzrostowa (z 41 do 72 osób), żeby w następnych dwóch latach liczba ponownie spadła do 33 osób. Takich fluktuacji zupełnie nie można zauważyć wśród dorosłych podejrzanych o kradzież tożsamości – od 2012 do 2019 r. była stała tendencja wzrostowa, z niewielkim spadkiem w 2020 r. i ponownym wzrostem w 2021 r.

Tabela 5. Udział podejrzanych nieletnich w ogólnej liczbie podejrzanych z art. 190a § 2 k.k.

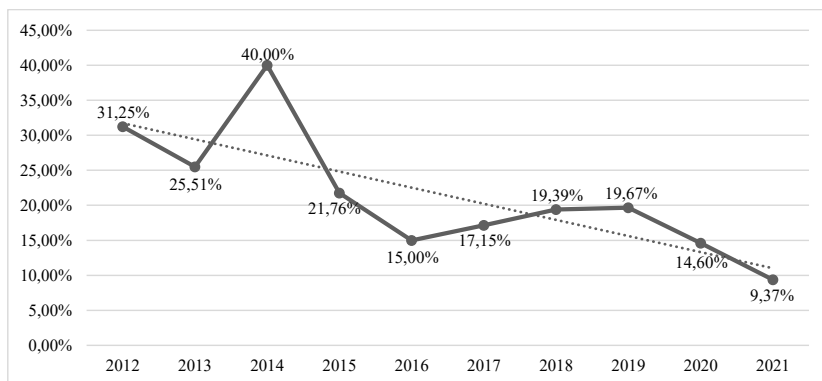
Rok	Ogólna liczba podejrzanych z art. 190a § 2 k.k.	DOROŚLI	NIELETNI	NIELETNI
		Liczba podejrzanych z art. 190a § 2 k.k.	Liczba podejrzanych z art. 190a § 2 k.k.	Udział podejrzanych w ogólnej liczbie podejrzanych z art. 190a § 2 k.k.
2021	352	319	33	9,37%
2020	315	269	46	14,60%
2019	366	294	72	19,67%
2018	263	212	51	19,39%
2017	239	198	41	17,15%
2016	160	136	24	15,00%
2015	147	115	32	21,76%
2014	145	87	58	40,00%
2013	98	73	25	25,51%
2012	96	66	30	31,25%
Razem	2181	1769	412	18,89%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez Komendę Główną Policji

Wykres 3 ilustruje, jak bardzo niestabilna jest dynamika udziału nieletnich podejrzanych z art. 190a § 2 k.k. w ogólnej liczbie podejrzanych za kradzież tożsamości. Ogólna linia trendu jest jednak spadkowa. Szczególnie widoczne są dwa okresy spadkowe. Pierwszy to lata 2014–2016, gdzie udział ten spadł z 40% do 15%, czyli aż o 25 punktów procentowych i ostatnie 3 lata, gdzie spadek był wyraźny – 19,67% do 9,37% w 2021 r. Linia trendu pomimo fluktuacji wskazuje jednak na tendencję spadkową, która jest znamieną dla ogółu rejestrowanych nieletnich podejrzanych we wskazanych 10 latach. Warto zwrócić jednak uwagę na znacząco wyższy udział nieletnich w ogólnej liczbie podejrzanych z art. 190a § 2 k.k. w stosunku do wszystkich przestępstw. Średnio w okresie od 2012 do 2021 r. nieletni podejrzani stanowili 4,28% wszystkich podejrzanych, na-

tomiast już z samego art. 190a § 2 k.k. stanowili średnio 18,89% podejrzanych. Jest to znacząca i niepokojąca różnica.

Wykres 3. Dynamika udziału podejrzanych nieletnich w ogólnej liczbie podejrzanych z art. 190a § 2 k.k. w latach 2012–2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez Komendę Główną Policji

Istotne dla odpowiedniej oceny znacznie większego udziału podejrzanych nieletnich z art. 190a § 2 k.k. w ogólnej liczbie podejrzanych za kradzież tożsamości niż udziału podejrzanych nieletnich w ogólnej liczbie podejrzanych za wszystkie przestępstwa jest porównanie zainteresowania tym przestępstwem w tych dwóch kategoriach wiekowych. Jak ukazuje tabela 6 w ciągu ostatnich 10 lat średnio udział podejrzanych nieletnich z art. 190a § 2 k.k. w ogóle podejrzanych nieletnich za wszystkie przestępstwa był 5,6 razy wyższy niż w analogicznej sytuacji z udziałem osób dorosłych. Pomimo że jest to bardzo niski odsetek podejrzanych – wśród dorosłych średnio 0,05%, a wśród nieletnich 0,28%, to różnica ta skłania do refleksji i dalszych pogłębionych dociekań.

Tabela 6. Udział podejrzanych dorosłych/nieletnich z art. 190a § 2 k.k. w ogólnej liczbie podejrzanych dorosłych/nieletnich

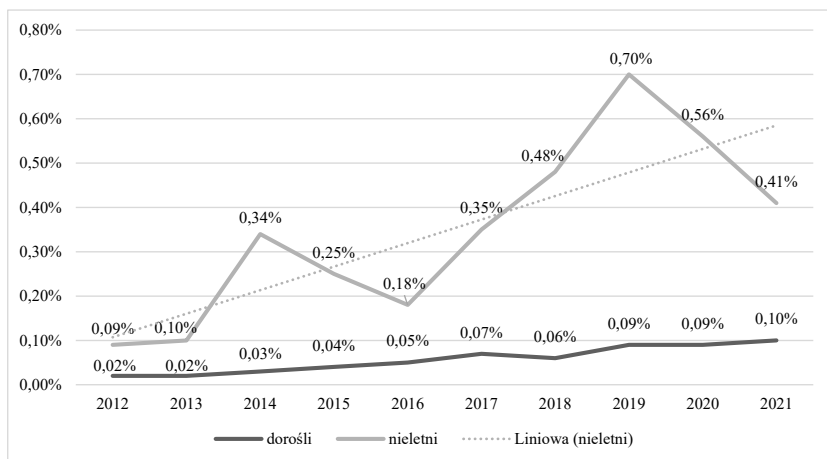
Rok	Ogół podejrzanych dorosłych	Podejrzani dorośli z art. 190a § 2 k.k.	Procent podejrzanych dorosłych z art. 190a § 2 k.k. we ogóle podejrzanych dorosłych	Ogół podejrzanych nieletnich	Podejrzani nieletni z art. 190a § 2 k.k.	Procent podejrzanych nieletnich z art. 190a § 2 k.k. w ogóle podejrzanych nieletnich
2021	314 162	319	0,10%	8 038	33	0,41%
2020	302 399	269	0,09%	8 285	46	0,56%
2019	328 225	294	0,09%	10 359	72	0,70%
2018	326 187	212	0,06%	10 699	51	0,48%
2017	297 257	198	0,07%	11 758	41	0,35%
2016	299 422	136	0,05%	13 001	24	0,18%
2015	306 495	115	0,04%	12 904	32	0,25%
2014	346 330	87	0,03%	17 286	58	0,34%
2013	405 073	73	0,02%	25 028	25	0,10%
2012	412 957	66	0,02%	31 952	30	0,09%
Razem	3 338 507	1769	0,05%	149 310	412	0,28%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez Komendę Główną Policji

Warto przyjrzeć się również dynamice zainteresowania kradzieżą tożsamości wśród dorosłych i nieletnich sprawców. Wykres 4 ilustruje wysoce niepokojącą tendencję. Udział podejrzanych dorosłych z art. 190a § 2 k.k. bardzo powoli i miarowo wzrasta. Wzrost ten jednak jest niewielki, bo wynosi zaledwie 0,8 punktów procentowych. Jeżeli chodzi o nieletnich sprawców, to tendencja wzrostowa jest zdecydowanie bardziej wyraźna, choć przerywana okresami spadkowymi. Pierwsze wzrosty zanotowano od 2012 roku do 2014, gdzie udział ten wzrósł z 0,09% (co już jest wynikiem 4,5-krotnie wyższym niż w przypadku dorosłych sprawców) do 0,34%. Następny dynamiczny wzrost obserwuje się od roku 2016 do 2019, gdzie udział ten wzrósł prawie 4-krotnie z 0,18% do 0,70%. W ostatnich latach ponownie pojawił się spadek do 0,41% w 2021 r., co i tak jest 4-krotnie wyższym wynikiem

niż w środowisku dorosłych podejrzanych. Pomimo ostatnich spadków linia trendu odsetku nieletnich sprawców kradzieży tożsamości wskazuje znacznie bardziej wyraźny wzrost.

Wykres 4. Dynamika udziału podejrzanych nieletnich/dorosłych z art. 190a § 2 k.k. w ogólnej liczbie podejrzanych nieletnich/dorosłych w latach 2012–2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez Komendę Główną Policji

2. Statystyki sądowe

Interesujący z kryminologicznego punktu widzenia jest fakt niewielkiej liczby skazań z art. 190a § 2 k.k. zarówno wśród osób dorosłych, jak i nieletnich pomimo wyraźnych sygnałów wzrostu cyberprzestępczości. Jak ukazuje tabela 7 od 2012 do 2020 r. wśród nieletnich za kradzież tożsamości osądzono od 7 do 48 osób rocznie, natomiast wśród dorosłych w analogicznym okresie od 35 do 105 osób. Liczba skazań zarówno wśród nieletnich, jak i dorosłych od 2012 r. zdecydowanie wzrosła. Trudno jednak jednoznacznie ocenić tendencję na przestrzeni lat wśród nieletnich. Wzrosty występowały od 2012 r. do 2014 r., kiedy orzeczono 32 skazań. Następnie do 2017 r. utrzymywały się na podobnym poziomie 22–25 skazań, z gwałtownym wzrostem skazań w 2018 r. do 48 i następnie spadkiem w 2019 r. i 2020 r. Spadek ten jednak nadal przewyższa poziom skazań sprzed 2018 r. W kontekście dorosłych widzimy jednoznaczną tenden-

cję wzrostową. W okresie od 2012 r. do 2019 r. skazania wzrosły z 35 aż do 105 co stanowi 3-krotny wzrost, z minimalnym spadkiem o 3 skazania w 2020 r. W tym samym okresie, pomimo mniejszej ilości skazań, wzrost wśród nieletnich (co jest oczywiste ze względu na ogólnie niższą liczbę skazań za czyny karalne w porównaniu do dorosłych) wzrost skazań za kradzież tożsamości sensu stricto był prawie 5,5-krotny.

Tabela 7. Udział procentowy prawomocnych orzeczeń wobec nieletnich oraz dorosłych z art. 190a § 2 k.k. w ogólnej liczbie orzeczeń za czyny karalne/przestępstwa w latach 2012–2020

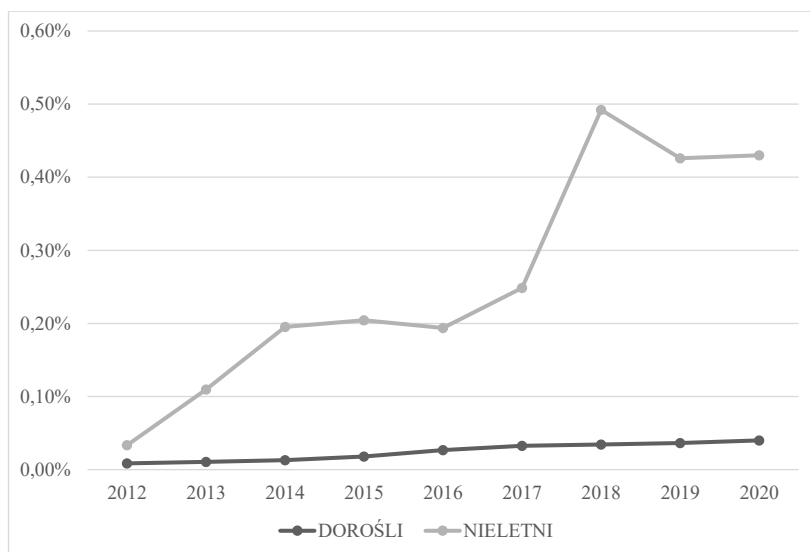
Rok	NIELETNI			DOROŚLI		
	Ogólna liczba skazań za czyny karalne	Liczba skazań z art. 190a § 2 k.k.	Udział procentowy skazań z art. 190a § 2 k.k. w ogólnej liczbie skazań	Ogólna liczba skazań za przestępstwa	Liczba skazań z art. 190a § 2 k.k.	Udział procentowy skazań z art. 190a § 2 k.k. w ogólnej liczbie skazań
2020	7 015	30	0,43%	251 369	102	0,04%
2019	8 920	38	0,43%	287 978	105	0,04%
2018	9 754	48	0,49%	275 768	95	0,03%
2017	9 657	24	0,25%	241 436	79	0,03%
2016	11 355	22	0,19%	289 512	77	0,03%
2015	12 237	25	0,20%	260 034	47	0,02%
2014	16 388	32	0,20%	295 353	38	0,01%
2013	19 135	21	0,11%	353 208	37	0,01%
2012	20 980	7	0,03%	408 107	35	0,01%
Razem	115 441	247	0,21%	2 662 765	615	0,02%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości

Wykres 5 ukazuje dynamikę skazań za kradzież tożsamości w ogóle skazań wśród nieletnich i dorosłych sprawców. Pomimo niewielkich jednostkowych liczb wśród nieletnich, po dokonaniu porównania udziału procentowego skazań z art. 190a § 2 k.k. we wszystkich skazaniach, okazuje się, że udział ten rośnie bardzo dynamicznie i stanowi

o wiele większy odsetek skazań za wszystkie popełnione czyny karalne niż w przypadku osób dorosłych. Na przestrzeni 7 lat odsetek ten wśród dorosłych nie przekroczył rocznie 0,04%, natomiast w analogicznym okresie wśród nieletnich wyniósł niemalże 0,5%, co jest liczbą prawie 12,5 razy większą. Ogółem w ciągu 7 lat skazania za kradzież tożsamości sensu stricto wśród dorosłych stanowiły 0,02% wszystkich skazań, natomiast wśród nieletnich 0,21%, co, pomimo że jest nadal skrajnie niską liczbą, stanowi 10-krotność skazań dorosłych.

Wykres 5. Udział skazań z art. 190a § 2 k.k. we wszystkich skazaniach wśród dorosłych i nieletnich sprawców w latach 2012–2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości

Warto zwrócić również uwagę na całą kategorię przestępstw przeciwko wolności oraz jej popularność wśród nieletnich. Jak wskazuje tabela 8 na przestrzeni lat pomimo spadku ogółu przestępczości skazania za przestępstwa przeciwko wolności dorosłych utrzymują się na podobnym poziomie – z niewielkimi odchyleniami co roku (od 8020 skazań do 9248). W przypadku nieletnich wraz ze spadkiem ogólnej liczby skazań spadają

również skazania za przestępstwa⁵⁵ przeciwko wolności. Porównując jednak zjawisko nie liczbowo, lecz procentowo, widać, jaką przewagę mają przestępstwa przeciwko wolności wśród nieletnich skazanych. W całym okresie l. 2012–2020 udział ten pośród nieletnich wyniósł średnio 6,50%, natomiast wśród dorosłych 2,91%, co wykazuje ponad 2,2-krotną różnicę.

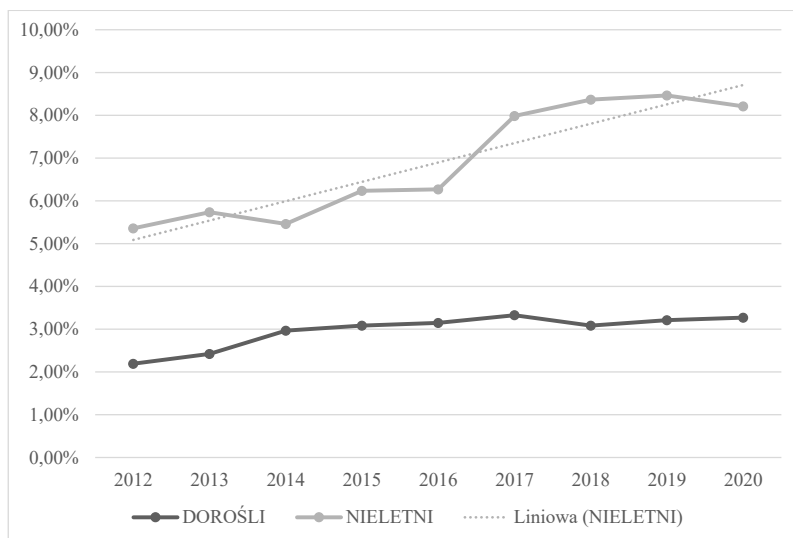
Tabela 8. Udział procentowy prawomocnych orzeczeń wobec nieletnich oraz dorosłych z przestępstwa przeciwko wolności w ogólnej liczbie orzeczeń za czyny karalne/przestępstwa w latach 2012–2020

Rok	NIELETNI			DOROŚLI		
	Ogólna liczba skazań za czyny karalne	Liczba skazań za czyny karalne przeciwko wolności	Udział procentowy skazań za czyny karalne przeciwko wolności w ogólnej liczbie skazań	Ogólna liczba skazań za przestępstwa	Liczba skazań za przestępstwa przeciwko wolności	Udział procentowy skazań za przestępstwa przeciwko wolności w ogólnej liczbie skazań
2020	7 015	576	8,21%	251 369	8 233	3,27%
2019	8 920	755	8,46%	287 978	9 248	3,21%
2018	9 754	816	8,37%	275 768	8 509	3,09%
2017	9 657	771	7,98%	241 436	8 031	3,33%
2016	11 355	712	6,27%	289 512	9 112	3,15%
2015	12 237	763	6,24%	260 034	8 020	3,08%
2014	16 388	895	5,46%	295 353	8 758	2,97%
2013	19 135	1 097	5,73%	353 208	8 561	2,42%
2012	20 980	1 124	5,36%	408 107	8 949	2,19%
Razem	115 441	7 509	6,50%	2 662 765	77 421	2,91%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości

55 Autorka posługuje się w kontekście nieletnich określeniem „przestępstwo” zamiennie z „czynem karalnym” dla uproszczenia odbioru tekstu. Oczywiście jest, że w kontekście nieletnich mówimy o popełnionych przez nich czynach karalnych, jednak na gruncie literatury przyjęło się również nazywanie tego typu zachowań „przestępczością nieletnich”, dlatego też stosowanie takiego pojęcia nie powinno nastroczać większych wątpliwości. Podobnie używanie słowa „skazani” w kontekście nieletnich również jest uproszczeniem, wiadomo bowiem, iż są to „osoby wobec, których orzeczono środki wychowawcze lub poprawcze”.

Wykres 6. Udział skazań za przestępstwa przeciwko wolności w ogólnej liczbie skazań – dorośli oraz nieletni w latach 2012–2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości

Wykres 6 ukazuje dynamikę skazań wśród nieletnich za przestępstwa przeciwko wolności w latach 2012–2020. Wskazuje on nie tylko na zdecydowanie wyższy udział skazań wśród nieletnich od skazań dorosłych, ale również na ich o wiele bardziej dynamiczny wzrost na przestrzeni lat. Od 2017 r. można zauważyć nawet odwrotną tendencję – minimalnie spadkową wśród dorosłych oraz wzrostową wśród nieletnich. Koreluje to z wskazywaną tendencją wzrostową przemocy werbalnej, ale także psychicznej, relacyjnej i seksualnej⁵⁶.

Zgodnie z informacjami zawartymi w tabeli 9, podobnie jak w przypadku udziału skazań za kradzież tożsamości we wszystkich skazaniach, udział skazań za kradzież tożsamości w skazaniach za przestępstwa przeciwko wolności jest o wiele wyższy wśród nieletnich niż dorosłych i bardziej dynamicznie się rozwija. Wśród dorosłych nastąpił stały wzrost od

56 E. Twardowska-Staszek, I. Zych, *Bullying i cyberbullying wśród dzieci i młodzieży. Analiza porównawcza wyników badań prowadzonych w Polsce i Hiszpanii. Wyzwania dla profilaktyki*, „Studia Paedagogica Ignatiana” 2019, t. 22, nr 3, s. 124.

0,39% w 2012 r. do 1,24% w 2020 r. Natomiast skazania nieletnich z art. 190a § 2 k.k. w 2012 r. stanowiły 0,62%, a w 2020 r. 5,21%.

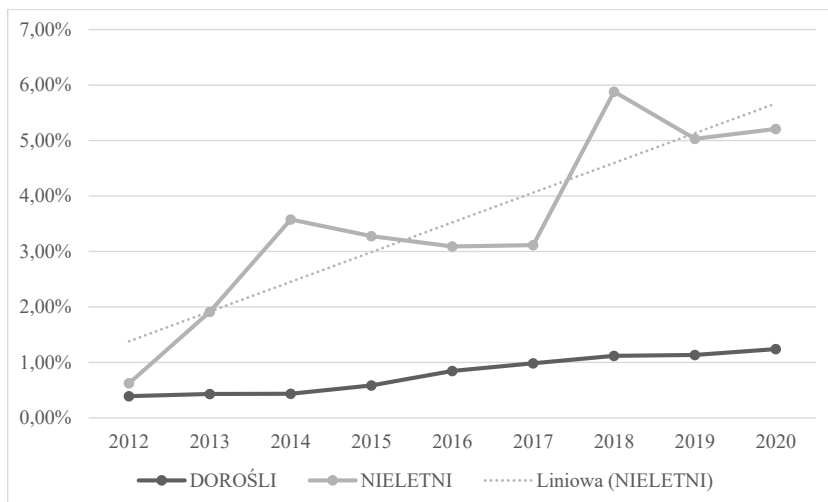
Tabela 9. Udział procentowy prawomocnych orzeczeń wobec nieletnich oraz dorosłych z art. 190a § 2 k.k. w ogólnej liczbie orzeczeń za przestępstwa przeciwko wolności w latach 2012–2020

Rok	NIELETNI			DOROŚLI		
	Liczba skazań za przestępstwa przeciwko wolności	Liczba skazań z art. 190a § 2 k.k.	Udział procentowy skazań z art. 190a § 2 k.k. w ogólnej liczbie skazań za przestępstwa przeciwko wolności	Liczba skazań za przestępstwa przeciwko wolności	Liczba skazań z art. 190a § 2 k.k.	Udział procentowy skazań z art. 190a § 2 k.k. w ogólnej liczbie skazań za przestępstwa przeciwko wolności
2020	576	30	5,21%	8 233	102	1,24%
2019	755	38	5,03%	9 248	105	1,14%
2018	816	48	5,88%	8 509	95	1,12%
2017	771	24	3,11%	8 031	79	0,98%
2016	712	22	3,09%	9 112	77	0,85%
2015	763	25	3,28%	8 020	47	0,59%
2014	895	32	3,58%	8 758	38	0,43%
2013	1 097	21	1,91%	8 561	37	0,43%
2012	1 124	7	0,62%	8 949	35	0,39%
Razem	7 509	247	3,29%	77 421	615	0,79%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości

Co interesujące, dynamika udziału skazań z art. 190a § 2 k.k. w ogólnej liczbie skazań za przestępstwa przeciwko wolności jest łudząco podobna do dynamiki skazań za kradzież tożsamości *sensu stricto* we wszystkich skazaniach za przestępstwa/czyny karalne. Obrazują to wcześniejszy wykres 5 i poniższy wykres 7.

Wykres 7. Dynamika udziału skazań dorosłych oraz nieletnich z art. 190a § 2 k.k. w ogólnej liczbie orzeczeń za przestępstwa przeciwko wolności w latach 2012–2020

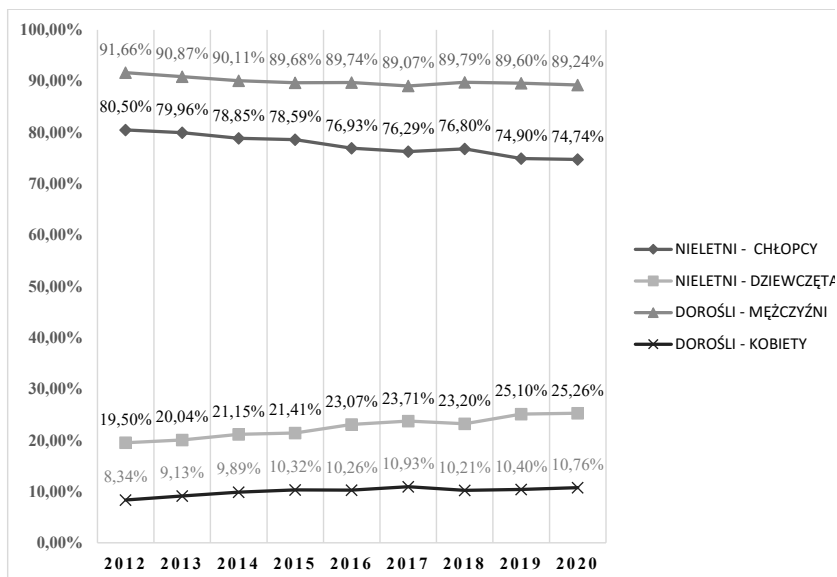
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości

Współczynnik feminizacji przestępczości, czyli udział kobiet w ogóle sprawców przestępstw, dla Polski wynosi ok. 10%⁵⁷, co prowadzi do wniosku, iż naturalny jest fakt, że liczba sprawców płci męskiej jest znacząco wyższa dla większości przestępstw. Wykres 8 wskazuje, że w badanym okresie (rok od wprowadzenia w życie art. 190a § 2 k.k. do 2020 r.) współczynnik feminizacji przestępczości nieletnich wynosi znacznie więcej i stale rośnie. Dynamika ta różni się od obrazu skazań dorosłych sprawców, gdzie udział skazań według płci utrzymuje się mniej więcej na tym samym poziomie. W 2012 r. współczynnik ten wśród nieletnich wynosił 19,5%, a w 2020 r. już 25,26% (wzrost o 5,76 p. procentowych). W przypadku

57 K. Laskowska, *Przestępczość kobiet* [w:] *Kryminologia: stan i perspektywy rozwoju*, E.W. Pływaczewski, S. Redo, E.M. Guzik-Makaruk, K. Laskowska, W. Filipkowski, E. Glińska, E. Jurgielewicz-Delegacz, M. Perkowska, Warszawa 2019, s. 348–349. Por. J. Blachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, op. cit., s. 221; M. Budyn-Kulik, *Wpływ zmian w postrzeganiu ról płciowych w społeczeństwie na przestępczość kobiecą* [w:] *Przestępczość kobiet: wybrane aspekty*, J. Brzezińska (red.), Warszawa 2017, s. 167; G. Kędzierska, *Kryminologiczna i kryminalistyczna analiza wybranych elementów udziału kobiet w realizacji przestępstwa* [w:] *Kryminologia wobec współczesnych wyzwań cywilizacyjnych*, W. Pływaczewski, G. Kędzierska (red.), Olsztyn 2010, s. 23–38.

środowiska dorosłych wynosił odpowiednio 8,34% i 10,76% (wzrost o 2,42 p. procentowe).

Wykres 8. Udział procentowy skazań nieletnich i dorosłych za czyny karalne/przestępstwa w latach 2012–2020 – według płci

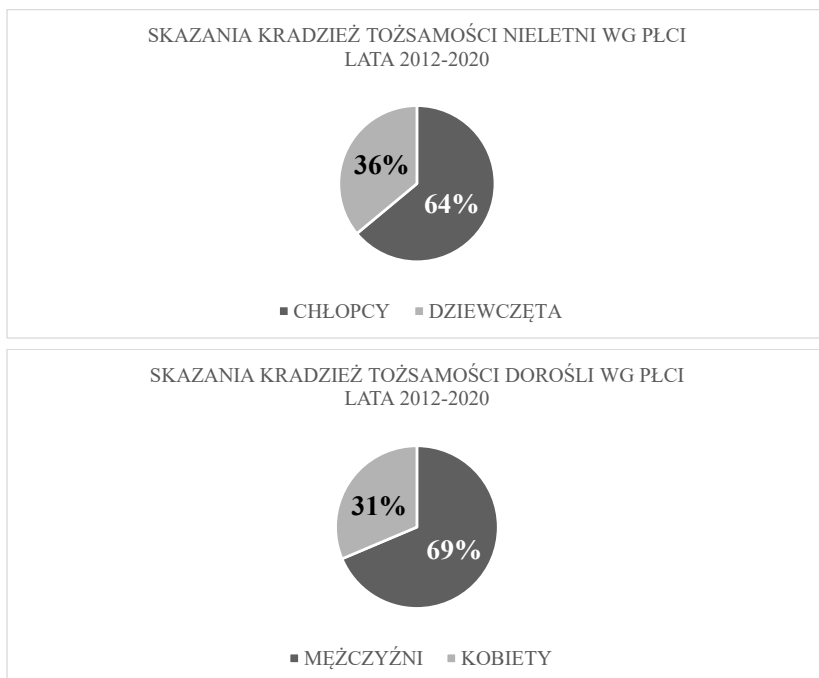

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości

Udział skazanych płci żeńskiej jest jeszcze wyższy w ramach samego przestępstwa kradzieży tożsamości. Jak ilustruje wykres 9 – łącznie od 2012 r do 2020 r. kobiety stanowiły 31% skazanych z art. 190a § 2 k.k., natomiast odsetek skazanych nieletnich dziewcząt wynosił 36%. Koreluje to z badaniami na temat coraz większej agresji zachowań nieletnich dziewcząt, wykorzystujących jednak bardziej subtelne formy działania niż przemoc fizyczną⁵⁸.

58 A. Gromkowska-Melosik, *Społeczne konstrukcje agresji dziewcząt. Wybrane konteksty i kontrowersje*, „Studia Edukacyjne” 2016, nr 39, s. 67; M. Karbowska, *Młode i wściekłe. W poszukiwaniu źródeł agresji nastolatek*, „Pareja” 2019, nr 2(12), s. 22–23; J. Żeromska-Charlińska, *Przejawy i konsekwencje dominacji rówieśniczej dziewcząt – perspektywa pedagogiczna*, „Niepełnosprawność” 2020, nr 37, s. 23.

Wykres 9. Udział procentowy skazań nieletnich i dorosłych z art. 190a § 2 k.k. w latach 2012–2020 – według płci

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości

Pomimo powyższego całościowego obrazu, skazania za poszczególne lata wśród nieletnich, w przeciwieństwie do skazań wśród dorosłych, nie wskazują na stabilną tendencję pod względem płci sprawców. Tabela 10 przedstawia kształtowanie się ilości skazań dziewcząt i chłopców w poszczególnych latach badanego okresu. Można zanotować lata, kiedy liczba skazanych dziewcząt była bardzo zbliżona (2013, 2017, 2018) do liczby skazanych chłopców, a nawet wyższa (2012, 2015), jedynie w ciągu czterech lat dziewczęta stanowiły zdecydowaną mniejszość wśród skazań (2014, 2016, 2019, 2020).

Tabela 10. Liczba skazań z art. 190a § 2 k.k. według płci w latach 2012–2020 – dorośli oraz nieletni sprawcy

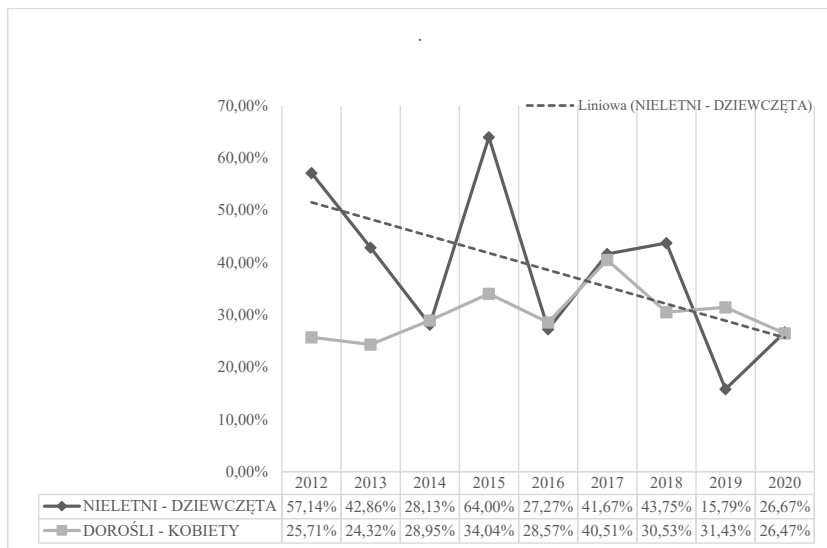
Rok	NIELETNI			DOROŚLI		
	Liczba chłopców skazanych z art. 190a § 2 k.k.	Liczba dziewcząt skazanych z art. 190a § 2 k.k.	Razem	Liczba mężczyzn skazanych z art. 190a § 2 k.k.	Liczba kobiet skazanych z art. 190a § 2 k.k.	Razem
2020	22	8	30	75	27	102
2019	32	6	38	72	33	105
2018	27	21	48	66	29	95
2017	14	10	24	47	32	79
2016	16	6	22	55	22	77
2015	9	16	25	31	16	47
2014	23	9	32	27	11	38
2013	12	9	21	28	9	37
2012	3	4	7	26	9	35
Razem	158	89	247	427	188	615

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości

Powyższe wysokie wahania odzwierciedlają jeszcze bardziej dane zobrazowane na wykresie 10, prezentujące dynamikę udziału skazań nieletnich dziewcząt w porównaniu do skazań dorosłych kobiet za kradzież w swoich kategoriach wiekowych. Jeżeli przeanalizujemy dynamikę skazań kobiet, to jest ona dość stała. Od początku 2012 r. miarowo wzrastała, z dosyć wyraźnym wzrostem w 2017 roku (udział wynosił od 24% do 41%). Procentowy udział dziewcząt przejawiał się drastycznymi zmianami praktycznie każdego roku. Na przestrzeni 7 lat udział procentowy wynosił od 16% do nawet 64% w 2015 roku. Niemniej jednak wyznaczona linia trendu, w przeciwieństwie do dorosłych skazanych, wskazuje na tendencję spadkową. Przy tak wysokich skokach trudno jednak doszukiwać się powodów takiego stanu rzeczy w środowisku zewnętrznym. Wydaje się, że najbardziej prawdopodobny jest wpływ

sposobu kwalifikowania zachowań nieletnich sprawców, co zostanie zweryfikowane w części pracy prezentującej wyniki badań aktowych.

Wykres 10. Udział procentowy skazań kobiet oraz dziewcząt w skazaniach z art. 190a § 2 k.k. w latach 2012–2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości

Kolejnym aspektem wartym zapoznania się jest wiek nieletnich skazanych z art. 190a § 2 k.k. Tabela 11 ukazuje rozkład skazań pod względem wieku nieletnich w badanym okresie. Niestety w przypadku 4% skazanych dane z Ministerstwa Sprawiedliwości nie obejmowały ich wieku. Największy odsetek nieletnich sprawców kradzieży tożsamości stanowią 14-latkowie (32%), następnie 13-latkowie (28%). Wraz z dorastaniem ten udział się zmniejszał – 15 lat (23%), 16 lat (12%). Zatem większość, bo 60% nieletnich skazanych z art. 190a § 2 k.k. stanowią 13–14-latkowie. Pokrywa się to z wcześniej poruszonymi w rozważaniach etiologicznych przyczynami większej impulsywności i mniejszej kontroli nad swoim zachowaniem w początkowym okresie dojrzewania.

Tabela 11. Wiek nieletnich skazanych z art. 190a § 2 k.k.
w latach 2012–2020

Rok	Ogólna liczba skazanych nieletnich z art. 190a § 2 k.k.	Wiek nieletnich skazanych z art. 190a § 2 k.k.					
		12	13	14	15	16	B.D.
2020	30	-	9	11	7	3	-
2019	38		10	11	10	3	4
2018	48	-	13	19	7	5	4
2017	24	1	5	7	8	3	-
2016	22	-	2	4	10	6	-
2015	25	-	9	9	4	1	2
2014	32	1	11	8	7	5	-
2013	21	-	7	9	2	3	-
2012	7	-	4	2	1	-	-
Razem	247	2	70	80	56	29	10

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości

Autorka postanowiła przyjrzeć się również geografii przestępczości nieletnich oraz usytuowania w niej kradzieży tożsamości *sensu stricto*. Pozyskane statystyki nieletnich uwzględniają tylko miejsce zamieszkania sprawców. Biorąc jednak pod uwagę wiek nieletnich i specyfikę tego czynu karalnego, można z dużą dozą prawdopodobieństwa przyjąć, że jest to również miejsce popełnienia przestępstwa. Dlatego też uzasadnione jest zestawienie powyższych danych z miejscem popełnienia przestępstwa kradzieży tożsamości przez dorosłych sprawców. Na podstawie danych zawartych w tabeli 12 należy wskazać, że najwięcej nieletnich skazanych z art. 190a § 2 k.k. w okresie od 2012 roku do 2020 r. miało miejsce zamieszkania w województwie mazowieckim – 33 osoby, zaś 30 osoby zamieszkiwały województwo śląskie. Na trzecim miejscu natomiast znalazło się województwo lubelskie – 23 osoby. Najmniej nieletnich sprawców kradzieży tożsamości zamieszkuje województwa podlaskie, podkarpackie i zachodniopomorskie (po 5 osób).

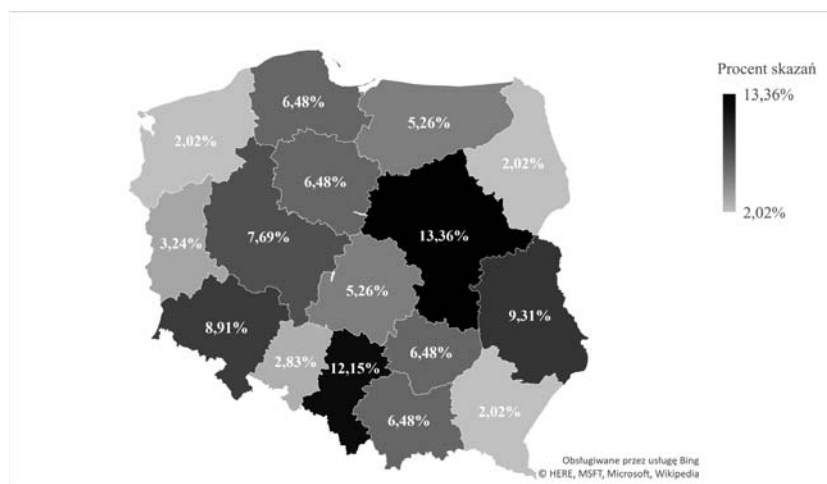
Tabela 12. Liczba nieletnich sprawców przestępstwa z art. 190a § 2 k.k. w latach 2012–2020 – według miejsca zamieszkania (województwa)

Województwo	Rok									Suma
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
dolnośląskie	1	6	0	1	1	2	6	3	2	22
kujawsko-pomorskie	0	1	4	0	5	2	2	1	1	16
lubelskie	1	1	4	1	1	5	2	3	5	23
lubuskie	0	0	0	3	2	0	1	2	0	8
łódzkie	0	1	3	3	1	1	2	1	1	13
małopolskie	1	0	0	2	1	3	4	4	1	16
mazowieckie	1	1	12	6	2	1	5	1	4	33
opolskie	0	3	0	0	1	0	0	1	2	7
podkarpackie	0	0	2	0	0	0	2	1	0	5
podlaskie	0	0	1	0	1	0	1	2	0	5
pomorskie	0	3	0	0	1	3	7	1	1	16
śląskie	0	4	2	6	1	5	4	5	3	30
świętokrzyskie	3	0	0	0	3	2	2	5	1	16
warmińsko-mazurskie	0	0	1	1	0	0	5	1	5	13
wielkopolskie	0	0	3	2	1	0	3	6	4	19
zachodniopomorskie	0	1	0	0	1	0	2	1	0	5
Razem	7	21	32	25	22	24	48	38	30	247

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości

Mapa 1 ukazuje udział procentowy nieletnich skazanych z art. 190a § 2 k.k. z poszczególnych województw w okresie od 2012 roku do 2020 r. Najwięcej, bo 13,36%, miało miejsce zamieszkania w województwie mazowieckim, następnie 12,15% zamieszkiwało województwo śląskie. Na trzecim miejscu natomiast znalazło się województwo lubelskie – 9,31% nieletnich sprawców, nieco mniej było mieszkańcami województwa dolnośląskiego (8,91%) i wielkopolskiego (7,69%). Najmniejszy udział stanowią nieletni sprawcy kradzieży tożsamości z województw: podlaskiego, podkarpackiego i zachodniopomorskiego (po 2,02%).

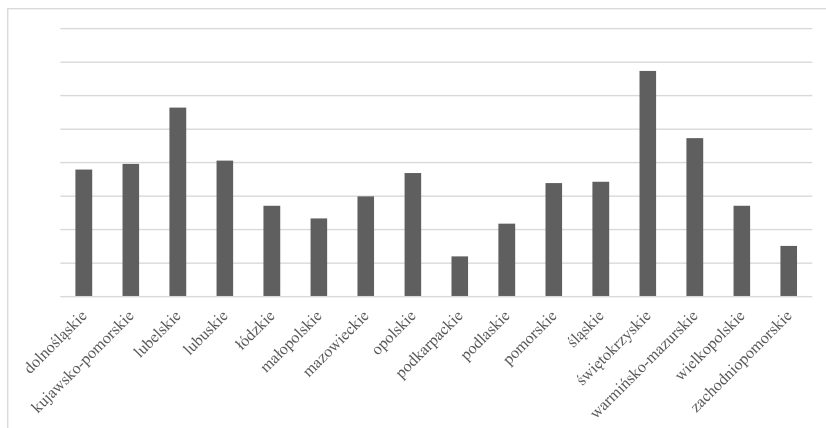
Mapa 1. Nieletni skazani z art. 190a § 2 k.k. w latach 2012–2020
– według miejsca zamieszkania.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości

Warto również spojrzeć na nasilenie przestępstwem z art. 190a § 2 k.k. w poszczególnych województwach. Sam wgląd na rozmiary przestępczości nie dostarcza całkowitego obrazu – oczywista wydaje się większa liczba skazań w województwach, w których jest więcej mieszkańców. Wykres 11 rzucił nieco inne światło na powyższe informacje. Biorąc pod uwagę liczbę mieszkańców województwa, najwyższe nasilenie przestępczością nieletnich z art. 190a § 2 k.k. w latach 2012–2020 występuje w województwie świętokrzyskim (1 187 693 mieszkańców), następnie w województwie lubelskim (2 038 299 mieszkańców) oraz warmińsko-mazurskim (1 374 699 mieszkańców). Najmniej zaś w województwie podkarpackim (2 085 932 mieszkańców) oraz zachodniopomorskim (1 650 021 mieszkańców).

Wykres 11. Rozkład nasilenia skazań nieletnich sprawców z art. 190a § 2 k.k. w latach 2012–2020 – uwzględnienie ludności województw na rok 2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości oraz danych Głównego Urzędu Statystycznego: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/powierzchnia-i-ludnosc-w-przekroju-terytorialnym-w-2022-roku,7,19.html>

Z tabeli 13 wynika, że w zakresie przestępstwa kradzieży tożsamości od 2012 do 2020 r. orzeczono 286 środków wychowawczych wobec 247 nieletnich sprawców. W tabeli zostały zawarte jedynie najczęściej orzekane środki. Najczęściej, bo aż 135 razy orzekano upomnienie. Zobowiązanie do przeproszenia pokrzywdzonego było drugim w kolejności orzekanym środkiem, jednakże przepaść liczbowa jest ogromna – 45 orzeczeń, czyli 3 razy mniej niż upomnień. Nadzór kuratora zastosowano 36 razy; zobowiązanie do prac na rzecz społeczności – 26 razy; nadzór odpowiedzialny rodziców – 15 razy. Co interesujące, jedynie 2 razy sądy zdecydowały się na umieszczenie nieletniego sprawcy w kuratorskim ośrodku pracy z młodzieżą oraz 1 raz w szpitalu psychiatrycznym (nie ujęto w tabeli)⁵⁹.

59 Zaktualizowano na podstawie: A. Stachelska, *Nieletni jako sprawcy przestępstwa kradzieży tożsamości w Polsce – wybrane aspekty kryminologiczne*, op. cit., s. 202.

Tabela 13. Rodzaj środków zastosowanych wobec prawomocnie skazanych nieletnich z art. 190a § 2 k.k. w latach 2012–2020

				Nadzór			Zobowiązanie do		
	Liczba sprawców	Ogółem orzeczone środki	Upomnienie	kuratora	rodziców	Umieszczenie w kuratorskim ośrodku pracy z młodzieżą	przeproszenia pokrzywdzonego	podjęcia nauki	prac na rzecz społeczności
2020									
Art. 190a § 2	30	41	13	8	2	0	9	0	5
Chłopcy	22	31	9	7	1	0	7	0	3
Dziewczęta	8	10	4	1	1	0	2	0	2
2019									
Art. 190a § 2	38	44	17	5	1	0	10	1	6
Chłopcy	32	35	12	5	1	0	7	0	6
Dziewczęta	6	9	5	0	0	0	3	1	0
2018									
Art. 190a § 2	48	52	26	4	4	0	7	3	6
Chłopcy	27	30	15	2	3	0	5	0	4
Dziewczęta	21	22	11	2	1	0	2	3	2
2017									
Art. 190a § 2	24	26	15	5	0	0	3	0	2
Chłopcy	14	15	9	2	0	0	2	0	1
Dziewczęta	10	11	6	3	0	0	1	0	1
2016									
Art. 190a § 2	22	26	10	4	3	1	5	0	0
Chłopcy	16	19	9	2	2	1	3	0	0
Dziewczęta	6	7	1	2	1	0	2	0	0
2015									
Art. 190a § 2	25	30	16	4	0	1	3	2	3
Chłopcy	9	11	6	1	0	1	1	0	1

Rozdział V

Dziewczęta	16	19	10	3	0	0	2	2	2
2014									
Art. 190a § 2	32	36	19	2	5	0	5	1	3
Chłopcy	23	27	11	2	4	0	5	1	3
Dziewczęta	9	9	8	0	1	0	0	0	0
2013									
Art. 190a § 2	21	22	15	3	0	0	1	1	1
Chłopcy	12	13	8	2	0	0	1	1	0
Dziewczęta	9	9	7	1	0	0	0	0	1
2012									
Art. 190a § 2	7	9	4	1	0	0	2	0	0
Chłopcy	3	3	3	0	0	0	0	0	0
Dziewczęta	4	6	1	1	0	0	2	0	0
2012–2020									
RAZEM	247	286	135	36	15	2	45	8	26

Źródło: opracowanie własne – na podstawie statystyk sądowych: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>

W ciągu dziewięciu lat decyzje co do rodzaju orzekanych środków uświadamiają, że sądy nie uznają przypadków kradzieży tożsamości za zbyt poważne (w obowiązującym na tamten czas kształcie), skoro najczęściej orzekane były jedynie upomnienia wobec sprawców. Z drugiej strony, porównując statystyki policyjne z sądowymi, to w okresie do 2012 r. do 2020 r. więcej, bo wobec 65% nieletnich podejrzanych z art. 190a § 2 k.k., wydano prawomocnych orzeczeń o zastosowaniu środków wychowawczych, a jedynie 42% podejrzanych dorosłych zostało prawomocnie osądzonych. Trudno bez odniesienia do konkretnych spraw stwierdzić, czy uciekanie się jedynie do najłżejszych środków spełnia rolę wychowawczą oraz prewencyjną. Jedynie po zbadaniu, jakiego rodzaju sprawy kwalifikowane są z art. 190a § 2 k.k., możliwe będzie dokonanie odpowiedniej konstatacji w tym zakresie.

§ 3. Przeciwdziałanie oraz zwalczanie kradzieży tożsamości z udziałem nieletnich⁶⁰

Trzecim działem kryminologii jest „profilaktyka kryminalna”, czyli działalność, której celem jest likwidowanie przestępczości lub jej skutków⁶¹, a przede wszystkim zapobieganie tego typu zachowaniom.

W ramach profilaktyki kryminalnej można wyróżnić dwie strategie zapobiegania przestępczości: destruktywną (działania są skupione na eliminowaniu symptomów przestępczości i bezpośrednio skierowane przeciwko zwalczanym zachowaniom) oraz kreatywną (koncentruje się podejmowaniu „działań pożądanых, aby wypierały przestępczość lub nie pozostawiały dla niej miejsca”)⁶². Metodami strategii destruktywnej są: uniemożliwianie, wytłumianie oraz zagrażanie, natomiast strategii kreatywnej: szkolenie, przekonywanie, propaganda, informowanie oraz przetwarzanie⁶³.

Sposobów zapobiegania kradzieży tożsamości jest stosunkowo wiele, poczynając od zabezpieczeń technicznych i organizacyjnych, ograniczania publicznego dostępu do danych osobowych w formie elektronicznej, obowiązku notyfikacyjnego podmiotów przetwarzających dane osobowe, kończąc na edukacji społeczeństwa, która wydaje się jednym z ważniejszych elementów⁶⁴. Niejednokrotnie zabezpieczenia komputerowe nie pomogą, gdy użytkownicy sami dobrowolnie umieszczą w Internecie newralgiczne dane na swój temat (np. na portalach społecznościowych).

Raport TNS OBOP z 2008 r. wskazał, że 34% użytkowników w wieku 16–24 lata udostępniało swój adres domowy, numer telefonu czy adres mailowy na portalach społecznościowych⁶⁵. Niepokojące są również wyniki Raportu CBOS z 2018 r., gdzie wskazano, że ogółem

60 Na podstawie: A. Stachelska, *Nieletni jako sprawcy przestępstwa kradzieży tożsamości w Polsce – wybrane aspekty kryminologiczne*, op. cit., s. 203–206, zaktualizowano i rozszerzono.

61 Szerzej zob. W. Filipkowski, *Wybrane zagadnienia profilaktyki kryminologicznej* [w:] *Kryminologia: stan i perspektywy rozwoju*, E.W. Pływaczewski, S. Redo, E.M. Guzik-Makaruk, K. La-skowska, W. Filipkowski, E. Glińska, E. Jurgielewicz-Delegacz, M. Perkowska, Warszawa 2019, s. 289–310.

62 M. Kuć, *Kryminologia*, op. cit., s. 161.

63 J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, op. cit., s. 472–473.

64 A. Lach, *Karnoprawna reakcja na zjawisko kradzieży tożsamości*, op. cit., s. 145–162.

65 *Ibidem*, s. 163.

36% respondentów udostępnia wrażliwe dane osobowe do wyglądu dla wszystkich użytkowników Internetu, a najwięcej w najmłodszej kategorii 18–24 lata – aż 75%. Ponadto ogółem 48% doświadczyło negatywnych zdarzeń związanych z korzystaniem z sieci i również najwięcej, bo aż 70% z kategorii wiekowej 18–24 lata⁶⁶.

Z badań „Nastolatki 3.0” z 2021 r. wynika, że uczniowie rzadziej niż rodzice uważają dzielenie się zdjęciami, filmami czy informacjami osobistymi w mediach społecznościowych za zagrożenie dla prywatności. Jeszcze mniejsze zagrożenie małoletni widzą w korzystaniu z portali społecznościowych (nastolatki – 40,3% vs. rodzice – 69,5%). Ponadto jedynie co dwunasty (8,5%) nastolatek uważa akceptowanie w mediach społecznościowych zaproszeń od osób nieznajomych za zachowanie ryzykowne w przeciwieństwie do niemal połowy (44,3%) rodziców i opiekunów⁶⁷. Zapobieganie kradzieży tożsamości już w świecie realnym nie jest łatwym zadaniem, a co dopiero wirtualnym. Wydaje się, że szczególnie należy uczyć młodzież na różnice w obu tych sferach życia i zagrożenia z tym związane, ale również uświadamiać rodziców o nowych zagrożeniach i o budowaniu relacji z dzieckiem, aby nie bało się informować o incydentach w Internecie rodziców. Ponadto należy również informować młodzież o braku bezkarności działań w Internecie oraz możliwych konsekwencjach związanych z popełnianiem czynów karalnych przez nieletnich.

Od 2011 r. w Polsce przeprowadzono wiele kampanii społecznych, kierowanych do ogółu społeczeństwa, mających na celu uświadamianie obywateli o metodach kradzieży tożsamości oraz o sposobach niwelujących ryzyko stania się ofiarą analizowanego przestępstwa⁶⁸.

66 *Komunikat z badań. Bezpieczeństwo w Internecie*, 133/2018, CBOS – Centrum Badań Opinii Społecznej, 2018.

67 *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów*, s. 75–76.

68 Generalny Inspektor Danych Osobowych, *Październik – miesiącem ochrony tożsamości. Nie kuśmy złodziei tożsamości.*, <https://archiwum.giodo.gov.pl/1520036> [2.08.2022]; Biuro Informacji Kredytowej, *Bezpieczna tożsamość. Nieskradzone życie*, <https://nieskradzone.pl/> [4.05.2019]; Komenda Główna Policji, *Kradzież tożsamości – konferencja naukowa*, <https://www.policja.pl/pol/aktualnosci/121339,Kradziez-tozsamosci-konferencja-naukowa.html> [2.08.2022]; Generalny Inspektor Danych Osobowych, *Konferencja „Kradzież tożsamości w Internecie”*, 22.11.2016 r., https://archiwum.giodo.gov.pl/1520255/id_art/9674/j/pl [2.08.2022]; Towarzystwo Inicjatyw Prawnych i Kryminalistycznych Paragraf 22, *Konferencja „Licencja na bezpieczeństwo”*, <https://paragraf22.eu/post/2016-11-licencja-na-bezpieczenstwo> [4.05.2019]; Fellowes Polska S.A., „STOP! Nie daj się okraść. Chroń swoją tożsamość”, <http://ochronatozsamosci.pl/> [4.05.2019].

Przeciwdziałanie oraz zwalczanie kradzieży tożsamości jest trudnym zadaniem, biorąc pod uwagę rozwój coraz to nowych technologii oraz nowych metod łamania zabezpieczeń, a także wrażliwej i podatnej na kształtowanie osobowości nieletnich. W dość efektywny sposób można jednak zapobiec przestępstwu kradzieży tożsamości, ponieważ w dużej mierze to od ofiary zależy, czy stanie się pokrzywdzonym przestępstwem kradzieży tożsamości. Nie bez znaczenia pozostaje wpływ środowiska rodzinnego, szkolnego, rówieśniczego na kształtowanie prawidłowych postaw nieletnich; te dysfunkcyjne mogą być katalizatorem zachowań przestępczych⁶⁹. Dlatego też strategia uniemożliwiania, czyli informowania społeczeństwa o możliwościach zabezpieczania swoich danych osobowych, a tym samym utrudniania sprawcom popełnienia analizowanego przestępstwa oraz reagowania na przejawy demoralizacji w tym zakresie nieletnich jest słusznym zabiegiem.

Profilaktyka kradzieży tożsamości wśród nieletnich skupia się głównie na akcjach związanych z cyberbezpieczeństwem oraz cyberprzemocą. Elementy profilaktyki znajdowały się również w programach MEN – BIPS I, BIPS II, „Bezpieczna+” oraz inicjatywach MC. W ramach projektów część uczniów uczestniczyła w zajęciach z zakresu edukacji prawnej, nauczyciele przeszkoleni zostali w obszarze przeciwdziałania agresji i przemocy, w tym cyberprzemocy⁷⁰. NIK wskazał jednak wiele luk w programach profilaktycznych, jak chociażby brak działań profilaktycznych skierowanych do rodziców czy też odgórnie wypracowanej strategii reagowania na incydenty związane z cyberprzemocą⁷¹. Jak widać, zapobieganie kradzieży tożsamości z udziałem nieletnich jest o wiele bardziej złożone niż w środowisku dorosłych. Działania profilaktyczne powinny obejmować nie tylko samych nieletnich, ale również szkoły jako instytucje, rodziców oraz nauczycieli. Tylko kompleksowe działania wielowymiarowe mogą pomóc z jednej strony w ochronie małoletnich ofiar, a z drugiej strony w przeciwdziałaniu demoralizacji nieletnich sprawców.

Jednym z przykładów działań prywatnych podmiotów jest B.NET – ogólnopolski program warsztatów z zakresu bezpieczeństwa w sieci,

69 A. Cichy, C. Szyjko, *Nieletni jako przestępca w XXI wieku*, op. cit., s. 211–223.

70 Najwyższa Izba Kontroli, *Informacja o wynikach kontroli. Zapobieganie i przeciwdziałanie cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży*, 2017.

71 Najwyższa Izba Kontroli, *NIK o cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży*, <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/nik-o-cyberprzemocy-wsrod-dzieci-i-mlodziezy.html> [2.08.2022].

w całości finansowany przez T-Mobile, skierowany do nauczycieli i uczniów szkoły podstawowej w miejscowościach poniżej 50 tys. mieszkańców. Celem B.NET jest uświadomienie możliwości i zagrożeń wynikających z korzystania z Internetu⁷². Przeprowadzane są też różnego rodzaju działania profilaktyczne Policji na temat cyberprzemocy.

Ze względu na specyfikę nieletniego nie można pominąć również kwestii zwalczania przestępczości nieletnich, która nie powinna się opierać tylko na profilaktyczno-prewencyjnej płaszczyźnie, ale również na resocjalizacyjno-korekcyjnej⁷³. Odpowiednia diagnoza resocjalizacyjna oraz zastosowane środki wymagają ogromnej wiedzy eksperckiej, ale jako że celem jest zapobieżenie dalszej działalności przestępczej lub demoralizacji nieletniego, jest ona niezwykle ważna.

Czy przedstawiona profilaktyka kryminalna odniosła pozytywny skutek? Trudno to jednoznacznie określić. Oczywiście przy z jednej strony tak niskiej liczbie popełnianych przestępstw kradzieży tożsamości w Polsce przez nieletnich i powierzchownej ocenie zjawiska można by stwierdzić, że właściwie nie występuje żaden problem i jest to zasługa profilaktyki kryminalnej, jednak porównując to z danymi dotyczącymi kradzieży tożsamości popełnianej przez dorosłych oraz dostępnymi częściowymi badaniami wiktymizacyjnymi⁷⁴ oraz zawierającymi pytania typu *self-report*⁷⁵, nasuwają się co do tego wątpliwości. Pozytywnym aspektem jest coraz niższy odsetek nieletnich doświadczających kradzieży tożsamości *sensu largo* w badaniach nastolatków, jednak nadal odsetek ten jest znaczący (w 2016 r. wynosił 12,6%, natomiast w 2020 r. spadł do 11%)⁷⁶. Liczba nieletnich sprawców skazanych za kradzież tożsamości systematycznie rośnie, szczególnie

72 T-Mobile, *B.NET*, <https://bnet.info.pl/> [2.08.2022].

73 A. Cichy, C. Szyjko, *Nieletni jako przestępca w XXI wieku*, *op. cit.*, s. 146.

74 M. Gąsowski, *Cyberprzemoc wśród młodzieży szkolnej – analiza kryminologiczna na podstawie badań ankietowych* [w:] *Przestępczość XXI wieku: szanse i wyzwania dla kryminologii*, E.W. Pływaczewski, E. Jurgielewicz-Delegacz, D. Dajnowicz-Plesiecka (red.), Warszawa 2020; *Raport z badania Nastolatki 3.0. op. cit.*, 2017; *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów*, *op. cit.*, 2019; *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów*, *op. cit.*, 2021.

75 Z. Bartkowiec, A. Chudnicki, *Cyberprzemoc w opiniach uczniów szkół średnich*, *op. cit.*; J. Grubicka, A. Jopek, *Tożsamość w cyberprzestrzeni: implikacje zjawiska cyberprzemocy wśród adolescentów*, *op. cit.*; J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*, Kraków 2012; A. Waligóra-Huk, *Cyberprzemoc wśród młodzieży ze szkół wiejskich*, Katowice 2015.

76 *Raport z badania Nastolatki 3.0. op. cit.*, 2017, s. 89; *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów*, *op. cit.*, 2021, s. 80.

w ostatnich latach. Prawdopodobnie, gdyby nie ograniczenia w zakresie strony podmiotowej, trudności organów ścigania w zakresie wyszukiwania w cyberprzestrzeni czy wstydu ofiar przed zgłaszaniem przestępstwa, odnotowanych ujawnionych przypadków tego czynu karalnego mogłoby być wiele więcej.

Rozdział VI

KRADZIEŻ TOŻSAMOŚCI Z UDZIAŁEM NIELETNICH W ŚWIEŹLE BADAŃ PRAWOMOCNYCH ORZECZEŃ SĄDOWYCH

Już samo zjawisko przestępczości nieletnich od wielu lat budzi zaniepokojenie środowiska naukowego, stając się jednocześnie obiektem jego zainteresowań. Bezprawne zachowania młodzieży wywołują szczególnie uwrażliwienie społeczne¹. Reakcja taka jest słuszna ze względu na wyższe prawdopodobieństwo resocjalizacji nieletnich niż osób dorosłych, co związane jest z ich niższym stopniem demoralizacji². W przypadku nieletnich możliwe jest bardziej dokładne niż u dorosłych sprawców określenie proveniencji przestępczych zachowań³. Jak wskazuje A. Korwin-Szymanowska, od ponad 80 lat przestępczość nieletnich jest badana przez naukowców różnych specjalności na świecie, w tym również w Polsce⁴. Ostatnie ogólnopolskie badania akt sądowych obejmujące czyny karalne popełniane przez nieletnich zostały przeprowadzone przez I. Rzeplińską. Obejmują one swoim zakresem lata 1985–1986 oraz rok 2000⁵. Drugie z nowszych badań zostały przeprowadzone przez W. Klauusa⁶. Skupiały się na czynach karalnych popełnianych przez nieletnich, którzy nie ukończyli 13 roku życia oraz ich powrotności do

1 *Ibidem.*

2 B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 2016, s. 336–337.

3 L. Wieczorek, *Przestępczość i demoralizacja nieletnich w Polsce w okresie transformacji ustrojowej*, op. cit.

4 A. Korwin-Szymanowska, *Nieletni wczoraj i dziś w świetle wyników badań kryminologicznych i danych statystycznych*, op. cit., s. 281.

5 I. Rzeplińska, *Obraz przestępczości nieletnich w Polsce w badaniach kryminologicznych – przed i po transformacji*, op. cit.

6 W. Klaus, *Wczesna przestępczość nieletnich i jej skutki*, „Archiwum Kryminologii” 2006, nr XXVIII.

przestępczości. Sprawy obejmowały właściwość Sądu Okręgowego dla m. st. Warszawy, a zakres czasowy rok 2000 oraz 2004. Niestety na ich podstawie nie było możliwe zidentyfikowanie i opisanie cyberprzestępczości nieletnich, która nierozzerwalnie łączy się ze zjawiskiem kradzieży tożsamości. W tamtym okresie nie tylko brakowało powszechnego dostępu do Internetu, smartfonów oraz mediów społecznościowych, ale również w kodeksie karnym nie znajdował się przepis art. 190a, a tzw. przestępstwa komputerowe zostały obwarowane karą dopiero w połowie 2004 r. Przeprowadzone jednak do tej pory badania nad przestępczością nieletnich w Polsce stanowią wartościowy punkt odniesienia i pozwalają zidentyfikować elementy wspólne oraz ewentualne różnice w cyberprzestępczości oraz kradzieży tożsamości. Aktualnie badania nad cyberprzestępczością nieletnich mają charakter marginalny. Można jednak zauważyć coraz więcej publikacji na ten temat, szczególnie w kontekście wiktymnosci dzieci i młodzieży, co nie pozostaje bez wpływu na treść pracy. W opinii Autorki wartościowa byłaby ocena chociaż niewielkiego fragmentu cyberprzestępczości nieletnich, jakim jest w dużej mierze przestępstwo z art. 190a § 2 k.k.

§ 1. Informacje ogólne

Metodą badawczą zastosowaną w niniejszej pracy w ramach tej części badań empirycznych była wtórna analiza danych. Jest to forma obserwacji pośredniej danego zjawiska za pomocą m.in. wyroków sądowych. Narzędziem badawczym pozwalającym na realizację tej techniki był kwestionariusz badań składający się z 26 pytań podzielonych na pięć bloków tematycznych.

Analizie poddano 125 sentencji prawomocnych orzeczeń zapadłych wobec nieletnich z art. 190a § 2 k.k. z 94 sądów rejonowych ze wszystkich województw w Polsce. Tabela 14 ukazuje udział procentowy przebadanych spraw z każdego województwa wraz ze wskazaniem poszczególnych sądów rejonowych. Największy odsetek spraw, bo 14,4%, pochodziło z woj. mazowieckiego, kolejno 9,6% z woj. dolnośląskiego. Sprawy z woj. kujawsko-pomorskiego, woj. śląskiego, woj. warmińsko-mazurskiego i wielkopolskiego stanowiły po 8,8% wszystkich badanych spraw. Najmniejszą ilość pozyskano z woj. opolskiego – 0,8%,

podkarpackiego – 1,6%, a także z woj. lubuskiego i podlaskiego – po 2,4%. Jak wynika ze statystyk sądowych zamieszczonych w rozdziale VI (Mapa 1), pozyskana próba badawcza koreluje proporcjonalnie z rozkładem skazań za to przestępstwo wobec nieletnich w Polsce. Niewielkie odchylenia, szczególnie odnośnie do województw z wyższą ilością skazań, mogą wynikać m.in. z tego, iż badania obejmują okres od stycznia 2012 r. do stycznia 2022 r., natomiast statystyki dostępne były jedynie do roku 2020. Wpływ na to miały także niepełna baza danych sygnatur w KRK oraz odmowy przesłania wnioskowanych dokumentów przez niektórych prezesów sądów rejonowych.

Tabela 14. Miejsce wydania orzeczenia na podstawie art. 190a § 2 k.k.

Lp.	Miejsce wydania orzeczenia	Liczba spraw	Udział procentowy
I	woj. mazowieckie	18	14,4%
1.	SR dla Warszawy-Mokotowa w Warszawie	2	
2.	SR dla Warszawy-Woli w Warszawie	1	
3.	SR dla Warszawy-Żoliborza w Warszawie	2	
4.	SR w Gostyninie	1	
5.	SR w Koźienicach	1	
6.	SR w Mińsku Maz.	1	
7.	SR w Mławie	2	
8.	SR w Pruszkowie	2	
9.	SR w Radomiu	1	
10.	SR w Sokołowie Podl.	2	
11.	SR w Wołominie	1	
12.	SR w Wyszkowie	1	
13.	SR w Żyrardowie	1	
II	woj. dolnośląskie	12	9,6%
14.	SR dla Wrocławia-Fabrycznej we Wrocławiu	1	
15.	SR dla Wrocławia-Śródmieścia we Wrocławiu	2	
16.	SR w Bolesławcu	1	

Rozdział VI

17.	SR w Jaworze	1	
18.	SR w Jeleniej Górze	1	
19.	SR w Kłodzku	1	
20.	SR w Legnicy	1	
21.	SR w Lwówku Śl.	1	
22.	SR w Środzie Śląskiej	1	
23.	SR w Wałbrzychu	2	
III	woj. kujawsko-pomorskie	11	8,8%
24.	SR w Aleksandrowie Kujawskim	1	
25.	SR w Bydgoszczy	2	
26.	SR w Grudziądzu	1	
27.	SR w Inowrocławiu	1	
28.	SR w Rypinie	1	
29.	SR w Toruniu	4	
30.	SR w Tucholi	1	
IV	woj. śląskie	11	8,8%
31.	SR Katowice-Zachód w Katowicach	1	
32.	SR w Bielsku-Białej	1	
33.	SR w Bytomiu	1	
34.	SR w Cieszynie	1	
35.	SR w Gliwicach	1	
36.	SR w Lublińcu	1	
37.	SR w Siemianowicach Śląskich	1	
38.	SR w Tarnowskich Górach	2	
39.	SR w Żywcu	2	
V	woj. warmińsko-mazurskie	11	8,8%
40.	SR w Braniewie	1	
41.	SR w Elblągu	1	

Kradzież tożsamości z udziałem nieletnich w świetle badań prawomocnych orzeczeń sądowych

42.	SR w Iławie	1	
43.	SR w Nidzicy	1	
44.	SR w Olsztynie	3	
45.	SR w Ostródzie	2	
46.	SR w Szczytnie	2	
VI	woj. wielkopolskie	11	8,8%
47.	SR Poznań-Nowe Miasto i Wilda w Poznaniu	2	
48.	SR Poznań-Stare Miasto w Poznaniu	4	
49.	SR w Gnieźnie	1	
50.	SR w Kępnie	1	
51.	SR w Krotoszynie	1	
52.	SR w Pile	1	
53.	SR w Trzciance	1	
VII	woj. lubelskie	9	7,2%
54.	SR Lublin-Wschód w Lublinie z siedzibą w Świdniku	1	
55.	SR w Białej Podlaskiej	1	
56.	SR w Hrubieszowie	2	
57.	SR w Janowie Lubelskim	1	
58.	SR w Kraśniku	1	
59.	SR w Tomaszowie Lubelskim	1	
60.	SR w Zamościu	2	
VIII	woj. małopolskie	9	7,2%
61.	SR dla Krakowa-Krowodrzy w Krakowie	1	
62.	SR dla Krakowa-Podgórze w Krakowie	2	
63.	SR dla Krakowa-Śródmieścia w Krakowie	1	
64.	SR w Chrzanowie	1	
65.	SR w Gorlicach	1	
66.	SR w Oświęcimiu	1	

Rozdział VI

67.	SR w Suchej Beskidzkiej	1	
68.	SR w Tarnowie	1	
IX	woj. łódzkie	8	6,4%
69.	SR dla Łodzi-Śródmieścia w Łodzi	2	
70.	Sr dla Łodzi-Widzewa w Łodzi	1	
71.	SR w Łowiczu	1	
72.	SR w Piotrkowie Trybunalskim	1	
73.	SR w Rawie Maz.	1	
74.	SR w Sieradzu	1	
75.	SR w Wieluniu	1	
X	woj. świętokrzyskie	7	5,6%
76.	SR w Busku Zdroju	2	
77.	SR w Włoszczowie	1	
78.	SR w Kielcach	2	
79.	SR w Pińczowie	1	
80.	SR w Skarżysko-Kamiennej	1	
XI	woj. pomorskie	5	4,0%
81.	SR Gdańsk-Południe w Gdańsku	1	
82.	SR w Gdyni	2	
83.	SR w Malborku	1	
84.	SR w Tczewie	1	
XII	woj. zachodniopomorskie	4	3,2%
85.	SR w Gryfinie	2	
86.	SR w Szczecinku	2	
XIII	woj. lubuskie	3	2,4%
87.	SR w Sulęcinie	1	
88.	SR w Żarach	1	
89.	SR w Żaganiu	1	

XIV	woj. podlaskie	3	2,4%
90.	SR w Białymstoku	2	
91.	SR w Bielsku Podlaskim	1	
XV	woj. podkarpackie	2	1,6%
92.	SR w Jarosławiu	1	
93.	SR w Tarnobrzegu	1	
XVI	woj. opolskie	1	0,8%
94.	SR w Kluczborku	1	
RAZEM		125	100%

Źródło: badania własne

Jak zaprezentowano w tabeli 15 najwięcej z badanych orzeczeń zostało wydanych w sądach rejonowych, których miasta liczyły od 20 tys. do niemalże 50 tys. – tj. 31,2% (39 spraw), natomiast najmniej pochodziło z miast liczących od 50 tys. do poniżej 100 tys. – 14,4% (18 spraw). Posługując się metodyką Głównego Urzędu Statystycznego, najwięcej spraw pochodziło ze średnich miast (20 tys. – poniżej 100 tys.), tj. 45,6% (57 spraw), następnie z dużych miast (100 tys. i więcej) – 35,2% (44 sprawy), natomiast najmniej orzeczeń pochodziło z małych miast (poniżej 20 tys), stanowiły one jedynie 19,2% (24 sprawy). Powyższa tendencja jest praktycznie lustrzana w stosunku do struktury Polski. W 2016 r., zgodnie z badaniami GUS, miast małych było 700, miast średnich – 180, natomiast dużych – 39 (w tym 16 o ludności 200 tys. i więcej)⁷. Zjawisko wyższej przestępczości w bardziej zaludnionych miejscach jest stanem znanym kryminologii. Większe miasta charakteryzują się m.in. dużą anonimowością, istnieniem słabszych więzi społecznych, w związku z tym również niewielką kontrolą społeczną⁸. W Polsce w okresie od 1970–2017 2/3 wszystkich prze-

7 Główny Urząd Statystyczny, Główny Urząd Statystyczny w Poznaniu, *Miasta w liczbach 2016*, Warszawa, Poznań 2018, s. 17.

8 K. Laskowska, *Ogólna charakterystyka przestępczości w Polsce* [w:] *Kryminologia: stan i perspektywy rozwoju*, E.W. Pływaczewski, S. Redo, E.M. Guzik-Makaruk, K. Laskowska, W. Filipkowski, E. Glińska, E. Jurgielewicz-Delegacz, M. Perkowska, Warszawa 2019, s. 324. Zob. szerzej: A. Lisowska-Kierepka, *Przestępczość jako zjawisko geograficzne? Przegląd badań nad zjawiskiem w świetle wybranych nauk*, „Przegląd Geograficzny” 2020, t. 92, nr 2, s. 282–283.

stępstw zostało popełnionych w mieście, a jedynie 1/3 na wsiach⁹. Nie powinna zaskakiwać zatem sytuacja, w której najwięcej kradzieży tożsamości zostało popełnionych przez nieletnich na obszarach objętych jurysdykcją sądową sądów rejonowych średnich miast, których w Polsce jest ponad 4,5 raza więcej niż miast dużych, a najmniej w miastach małych pomimo ich zdecydowanie większej liczebności. Wpływ na wzrost przestępczości w większych miastach ma również większy dostęp do dóbr materialnych, co jest pokłosiem m.in. wyższych możliwości zarobkowych¹⁰. W przypadku podmiotowego przestępstwa popełnionego przez nieletnich wpływ może mieć większy dostęp do narzędzi do popełniania kradzieży tożsamości (smartfony, Interent), a także nierówności w posiadaniu dóbr, co może powodować większą ilość konfliktów związanych z pozycją społeczną.

Tabela 15. Wielkość miasta pod względem liczby mieszkańców, w którego sądzie rejonowym zostało wydane prawomocne orzeczenie

Lp.	Wielkość miasta, w którego sądzie zostało wydane prawomocne orzeczenie	Liczba spraw	Udział procentowy
1.	poniżej 20 tys. mieszkańców	24	19,2%
2.	20 tys. – poniżej 50 tys. mieszkańców	39	31,2%
3.	50 tys. – poniżej 100 tys. mieszkańców	18	14,4%
4.	100 tys. – poniżej 300 tys. mieszkańców	20	16,0%
5.	300 tys. i więcej mieszkańców	24	19,2%
RAZEM		125	100,00%

Źródło: badania własne

§ 2. Charakterystyka nieletniego sprawcy czynu karalnego z art. 190a § 2 k.k.

W przebadanych 125 sprawach zanotowano ogółem 185 sprawców czynów karalnych lub wykazujących przejawy demoralizacji. Niejedno-

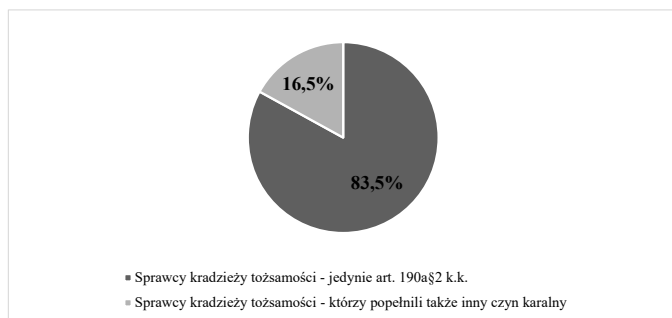
9 K. Laskowska, *Ogólna charakterystyka przestępczości w Polsce*, op. cit., s. 324. Zob. także: N. Sypion-Dutkowska, *Rozmieszczenie przestępstw w miastach na prawach powiatu w Polsce*, „Rozwój Regionalny I Polityka Regionalna” 2017, nr 38.

10 G. Poręba, *Wynagrodzenia w miastach różnej wielkości w 2016 roku*, <https://wynagrodzenia.pl/artikul/wynagrodzenia-w-miastach-roznej-wielkosci-w-2016-roku> [2.01.2023].

krotnie łącznie rozpoznawano różnego rodzaju czyny karalne popełnione przez jednego sprawcę, ale też czasem popełnione przez wielu sprawców wobec jednej z ofiar. Sprawców konkretnie czynu z art. 190a § 2 k.k. było nieco mniej, bo 170 nieletnich. Do tej liczby odnosić się będą pozostałe wnioski dotyczące sprawców przestępstwa kradzieży tożsamości. Z badanych spraw wynika, że nie jest prawdą twierdzenie, jakoby osoby, które popełniły kradzież tożsamości, mają również tendencję do popełniania innych czynów karalnych. Stosownie do danych, które obrazuje wykres 12, spośród badanych jedynie 16,5% z nich, czyli 28 nieletnich dopuściło się poza kradzieżą tożsamości także innego rodzaju czynu karalnego. Wyniki te wskazują, że niższa jest tendencja do popełniania większej liczby przestępstw przez sprawców kradzieży tożsamości niż w badaniach dotyczących sprawców ogółu przestępstw. W badaniach aktowych I. Rzeplińskiej 23,8% nieletnich stanęło przed sądem w wyniku popełnienia dwóch lub więcej czynów karalnych¹¹.

Wykres 12. Nieletni sprawcy z art. 190a § 2 k.k. pod względem rodzaju innego popełnionego czynu karalnego

Nieletni sprawcy kradzieży tożsamości

Źródło: badania własne

Pod względem płci nieletnich sprawców zachowana jest tendencja częstszego popełniania czynów karalnych przez przedstawicieli płci męskiej. Poniższa tabela 16, wskazuje, że w zakresie badanych orzeczeń

11 I. Rzeplińska, *Obraz przestępczości nieletnich w Polsce w badaniach kryminologicznych – przed i po transformacji*, op. cit., s. 33.

70,6%, czyli 120 nieletnich sprawców, stanowili chłopcy. Współczynnik feminizacji przestępczości, czyli udział kobiet w ogóle sprawców przestępstw dla Polski, jak już wcześniej wspomniano, wynosi ok. 10%¹². Wśród nieletnich ten współczynnik jest ponaddwukrotnie wyższy – w latach 2012–2020 wynosił średnio ok. 22,50% (wykres 8). W przypadku samego przestępstwa kradzieży tożsamości wskaźnik ten wyniósł jeszcze więcej, bo niemalże 36%, co koreluje z coraz większą tendencją dziewcząt do agresji niefizycznej, w szczególności do wykluczania kogoś z grupy rówieśniczej, kreowania intryg, ośmieszania¹³. W przedmiotowej próbie badawczej odsetek dziewcząt był nieco mniejszy, bo wyniósł 29,4%.

Tabela 16. Płeć nieletniego sprawcy czynu karalnego z art. 190a § 2 k.k.

Lp.	Płeć sprawcy z art. 190a § 2	Liczba sprawców	Udział procentowy
1.	chłopiec	120	70,6%
2.	dziewczyna	50	29,4%
RAZEM		170	100%

Źródło: badania własne

W badanych sentencjach wyroków z powodu przyjętej przez sądy restrykcyjnej formy anonimizacji nie w każdej sprawie możliwe było ustalenie wieku nieletniego w chwili popełnienia czynu karalnego lub wydania orzeczenia. Jednak z zawartych w wyrokach danych wynika, że największą grupą była zbiorowość 14-latków – 45 sprawców (26,5%), a następnie 15-latków – 31 sprawców (18,2%), sporą grupę stanowili także 13-latkowie – 17 sprawców (10%). Jak ukazuje tabela 17 w przypadku tego zakresu informacji brak było danych dotyczących 60 sprawców (35,3%).

12 K. Laskowska, *Przestępczość kobiet*, op. cit., s. 348–249. Por. J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, op. cit., s. 221; M. Budyn-Kulik, *Wpływ zmian w postrzeganiu ról płciowych w społeczeństwie na przestępczość kobiet*, op. cit., s. 167; G. Kędzierska, *Kryminologiczna i kryminalistyczna analiza wybranych elementów udziału kobiet w realizacji przestępstwa*, op. cit., s. 23–38.

13 A. Gromkowska-Melosik, *Społeczne konstrukcje agresji dziewcząt. Wybrane konteksty i kontrowersje*, op. cit., s. 67; M. Karbowska, *Młode i wściekłe. W poszukiwaniu źródeł agresji nastolatek*, op. cit., s. 22–23; J. Żeromska-Charlińska, *Przejawy i konsekwencje dominacji rówieśniczej dziewcząt – perspektywa pedagogiczna*, op. cit., s. 23.

Tabela 17. Wiek nieletniego sprawcy w chwili popełnienia czynu (rocznikowo)

Lp.	Wiek sprawcy w chwili popełnienia czynu	Liczba sprawców	Udział procentowy
1.	poniżej 13 r. życia	5	2,9%
2.	13	17	10,0%
3.	14	45	26,5%
4.	15	31	18,2%
5.	16	9	5,3%
6.	17	3	1,8%
7.	brak danych	60	35,3%
RAZEM		170	100%

Źródło: badania własne

Nieco więcej informacji udało się uzyskać o wieku nieletnich w chwili wydania orzeczenia. Tutaj nie udało się ustalić wieku jedynie 22,9% sprawców. Z danych zawartych w tabeli 18 wynika, że najwięcej sprawców w chwili wydania orzeczenia miało 15 lat – 47 sprawców (27,6%), w dalszej kolejności byli to 14-latkowie – 43 osoby (25,3%), znaczącą grupę stanowili również nieletni w wieku 16 lat – 26 sprawców (15,3%). W związku dość długo trwającym procesem (trwającym nawet do roku), o którym będzie mowa w dalszej części rozdziału, dane odnośnie do wieku nieletniego w chwili orzeczenia korelują z wiekiem nieletniego w chwili popełniania czynu – wiek ten wzrósł głównie rocznikowo o 1 rok. Warto podkreślić, że ze względu na anonimizację sądy pozostawiały jedynie rok urodzenia, pomijając dzień i miesiąc, wobec czego wiek ten podawany jest rocznikowo.

Tabela 18 . Wiek nieletniego sprawcy w chwili wydania orzeczenia (rocznikowo)

Lp.	Wiek sprawcy w chwili popełnienia czynu	Liczba sprawców	Udział procentowy
1.	poniżej 13 r. życia	2	1,2%
2.	13	2	1,2%
3.	14	43	25,3%

4.	15	47	27,6%
5.	16	26	15,3%
6.	17	8	4,7%
7.	18	2	1,2%
8.	19	-	-
9.	20	1	0,6%
10.	brak danych	39	22,9%
RAZEM		170	100%

Źródło: badania własne

Dane dotyczące wieku sprawców pochodzące z badań są spójne z przedstawionymi statystykami sądowymi (tabela 11). Częstsze popełnianie kradzieży tożsamości przez młodszych nastolatków jest racjonalne z punktu widzenia m.in. czynników biologicznych (dojrzewanie organizmu, funkcjonowanie hormonów), psychicznych (brak samokontroli, umiejętności rozwiązywania sytuacji) oraz środowiskowych (stres, a także negatywne oddziaływanie rówieśników)¹⁴.

Na podstawie powyższych danych można dokonać przybliżonej charakterystyki nieletniego sprawcy kradzieży tożsamości, którym w większości przypadków będzie chłopiec w wieku 14–15 lat w chwili popełnienia czynu, niepopołniający innego rodzaju przestępstwa niż kradzież tożsamości z art. 190a § 2 k.k.

§ 3. Charakterystyka pokrzywdzonego czynem karalnym z art. 190a § 2 k.k.

Jak podkreśla E.W. Pływaczewski, problematyka ofiar przestępstw, szczególnie w kontekście odpowiedniego podejścia do nich wymiaru sprawiedliwości, a także zadośćuczynienia ofiarom wyrządzonych im przez przestępstwa, w tym nadużycia władzy, jest coraz częściej poruszana przez międzynarodowe gremia m.in. podczas kongresów ONZ¹⁵.

14 I. Grzegorzewska, L. Cierpiałkowska, A. Borkowska, *Psychologia kliniczna dzieci i młodzieży*, op. cit., s. 549.

15 E.W. Pływaczewski, *Zapobieganie przestępczości i sprawiedliwość karna z perspektywy kongresów Organizacji Narodów Zjednoczonych*, op. cit., s. 552.

Kryminologia wiktymologiczna, która rozwinęła się w latach 1975–1980, a co za tym idzie, zainteresowanie pokrzywdzonymi przestępstw w postaci badań wiktymologicznych doprowadziły do uchwalenia wielu aktów rangi międzynarodowej nie tylko przez Organizację Narodów Zjednoczonych, ale również Radę Europy i Unię Europejską¹⁶.

W 125 sprawach, w których wystąpił czyn zakwalifikowany przez sądy jako czyn karalny z art. 190a § 2 k.k., wystąpiło 140 ofiar. H. von Henting podzielił pokrzywdzonych na typy ogólne i typy psychologiczne. W skład kategorii ogólnej ofiar wchodzi: ludzie młodzi, kobiety, starcy, upośledzeni i niesprawni umysłowo oraz imigranci, mniejszości narodowe, ociążali umysłowo¹⁷. Z powyższego wynika więc, że ze względu na płeć – kobiety, a ze względu na wiek – osoby młode, są bardziej narażone na zostanie ofiarą¹⁸. Obraz ten potwierdzają również przeprowadzone badania. Zamieszczona poniżej tabela 19, wskazuje, że prawie 60% ofiar nieletnich sprawców z art. 190a § 2 k.k. to osoby płci żeńskiej.

Tabela 19. Płeć pokrzywdzonego czynem karalnym z art. 190a § 2 k.k.i

Lp.	Płeć pokrzywdzonego z art. 190a § 2 k.k.	Liczba pokrzywdzonych	Udział procentowy
1.	mężczyzna	45	32,1%
2.	kobieta	82	58,6%
3.	brak danych	13	9,3%
RAZEM		140	100%

Źródło: badania własne

- 16 E.W. Pływaczewski, *Geneza oraz trendy i tendencje rozwojowe kryminologii na świecie* [w:] *Kryminologia: stan i perspektywy rozwoju*, E.W. Pływaczewski, S. Redo, E.M. Guzik-Makaruk, K. Laskowska, W. Filipkowski, E. Glińska, E. Jurgielewicz-Delegacz, M. Perkowska, Warszawa 2019, s. 88–89.
- 17 M. Kuć, *Kryminologia, op. cit.*, s. 64–65.
- 18 Kobiety jako ofiary często doświadczają również wtórnej wiktymizacji. Zob. przykład: B. Namysłowska-Gabrysiak, *Ochrona praw kobiet – ofiar handlu ludźmi, w praktyce wymiaru sprawiedliwości* [w:] *Prawo wobec problemów społecznych. Księga jubileuszowa profesor Eleonory Zielińskiej*, B. Namysłowska-Gabrysiak, K. Syroka-Marczewska, A Walczak-Żochowska (red.), Warszawa 2016, s. 547–553; B. Namysłowska-Gabrysiak, *Ofiary przestępstwa handlu ludźmi* [w:] *Przestępczość cudzoziemców. Aspekty prawne, kryminologiczne i praktyczne*, W. Klaus, K. Laskowska, I. Rzeplińska (red.), Warszawa 2017, 358–372.

Badania będące przedmiotem niniejszej pracy poniekąd potwierdzają wcześniejsze przypuszczenia na temat wieku ofiar kradzieży tożsamości popełnionej przez osoby nieletnie. Jak przedstawia tabela 20 prawie 61% pokrzywdzonych (85 osób) to osoby małoletnie, a jedynie 13,6% (19 osób) stanowiły osoby dorosłe. Wiek 25,7% pokrzywdzonych niestety nie udało się ustalić na podstawie treści orzeczeń. Z jednej strony grupa małoletnich ofiar jest dość wysoka i potwierdza ich naturalne predyspozycje do bycia ofiarą, natomiast z drugiej strony odsetek ofiar dorosłych w postaci prawie 14% (nawet 39% gdyby osoby, których wieku nie udało się ustalić okazały się pełnoletnimi) w kontekście przestępstwa kradzieży tożsamości popełnianych przez osoby nieletnie jest również dostrzegalny.

Tabela 20. Wiek pokrzywdzonego czynem karalnym z art. 190a § 2 k.k.

Lp.	Wiek pokrzywdzonego w chwili popełnienia czynu	Liczba pokrzywdzonych	Udział procentowy
1.	małoletni	85	60,7%
2.	dorosły	19	13,6%
3.	brak danych	36	25,7%
RAZEM		140	100%

Źródło: badania własne

Zgodnie z poniższą tabelą 21 na podstawie przesłanych orzeczeń w 74,3% nie udało się określić relacji łączących ofiarę z nieletnim sprawcą. Relacje, które udało się ustalić, to w 12,1% koledzy/koleżanki ze szkoły (17 osób), 8,6% stanowili nauczyciele/dyrektorzy szkół (12 osób), w 3 przypadkach były to zupełnie obce osoby, co również interesujące 2 pokrzywdzonymi były osoby duchowne.

Tabela 21. Relacja między sprawcą a ofiarą

Lp.	Relacja między sprawcą a ofiarą	Liczba ofiar	Udział procentowy
1.	Kolega/koleżanka ze szkoły	17	12,1%
2.	Nauczyciel/dyrektor szkoły	12	8,6%
3.	Obca, nieznana osoba	3	2,1%
4.	Ksiądz	2	1,4%

5.	Była dziewczyna/chłopak	1	0,7%
6.	Inna znana osoba	1	0,7%
7.	Brak danych	104	74,3%
RAZEM		140	100,00%

Źródło: badania własne

Charakteryzując ofiary kradzieży tożsamości, Autorka pochyliła się również nad ilością czynów, których oni doświadczyli. W literaturze wśród podziałów wiktyimizacji wyróżnia się wiktyimizację wielokrotną¹⁹. Polega ona na tym, że pokrzywdzony doświadcza wielu rodzajów przestępstw popełnianych przez nie tylko jednego, ale wielu sprawców²⁰. Poniższa tabela 22 przedstawia rezultaty analizy w tym zakresie. W sumie 114 pokrzywdzonych, czyli aż 81,4% ofiar kradzieży tożsamości doświadczyło kradzieży tożsamości jednokrotnie. Aż 20 osób, czyli 14,1% ofiar doświadczyło wielokrotnej kradzieży tożsamości. Tyle samo pokrzywdzonych, bo 20 osób (14,1%) doświadczyło multiwiktyimizacji – oprócz kradzieży tożsamości było ofiarami również innych rodzajowo czynów karalnych. Pozytywną konkluzją jest fakt, iż aż 81,4% pokrzywdzonych kradzieżą tożsamości popełnianą przez nieletnich zwykle nie doświadcza powtórnie przestępstwa. Podstawą takiego wniosku jest fakt, że jeżeli ofiara doświadczała wielu czynów karalnych (w tym kradzieży tożsamości) ze strony różnych sprawców, to sprawy te były rozpoznawane łącznie w ramach jednego postępowania.

Tabela 22. Wiktyimizacja wielokrotna pokrzywdzonych z art. 190a § 2 k.k.²¹

Lp.	Doświadczenia pokrzywdzonych	Liczba pokrzywdzonych	Udział procentowy
1.	jednokrotna kradzież tożsamości	114	81,4%
2.	wielokrotna kradzież tożsamości	20	14,3%

19 E. Bieńkowska, *Wiktymologia*, Warszawa 2018, s. 76–77; B. Hołyst, *Wiktymologia kryminalna*, Warszawa 2021, s. 81–98.

20 W. Filipkowski, E.M. Guzik-Makaruk, *Zagadnienia podstawowe kryminologii jako nauki*, op. cit., s. 52.

21 Suma pokrzywdzonych nie jest równa 140, ponieważ niektóre ofiary doświadczyły jednokrotnej kradzieży lub wielokrotnej tożsamości wraz z innymi czynami karnymi.

3.	oprócz kradzieży tożsamości była ofiarą również innych czynów karalnych	20	14,3%
RAZEM		140	100%

Źródło: badania własne

Na podstawie powyższych danych można dokonać próby opisu porzywdzonego czynem karalnym z art. 190a § 2 k.k., którego sprawcami były osoby nieletnie. Co do zasady, częściej ofiarami tego przestępstwa padają małoletnie dziewczęta i doświadczają przedmiotowego czynu karalnego w przeważającej mierze jedynie jednokrotnie, nie padając ofiarą innych czynów karalnych. Pomimo że jedynie w 26% ofiar udało się uzyskać informacje na temat ich relacji ze sprawcą, to małoletni wiek oraz niemalże połowa ze zidentyfikowanych relacji wskazują na przeważające koleżeńskie relacje ze szkoły.

§ 4. Opis popełnionego czynu (art. 190a § 2 k.k.)

1. Informacje ogólne

W związku ze wskazywanym już w pracy wysokim odsetkiem nieletnich funkcjonujących w cyberprzestrzeni, a także ze ścisłym związkiem samego przestępstwa kradzieży tożsamości z cyberprzestępstwami podczas analizy orzeczeń postanowiono zbadać przestrzeń, w której przedmiotowy czyn został popełniony. Jak wynika z tabeli 23, w aż 93,6% spraw (117 spraw) kradzież tożsamości została popełniona online, tj. miejscem jego popełnienia była cyberprzestrzeń. Jedynie w 7,2% spraw (9 spraw) kradzież tożsamości została popełniona offline tj. w życiu realnym. Potwierdza to ogromny wpływ technologii na wzrost kradzieży tożsamości, a także wagę tej przestrzeni dla nieletnich sprawców kradzieży tożsamości.

Tabela 23. Sposób popełnienia czynów zakwalifikowanych jako art. 190a § 2 k.k.²²

Lp.	Sposób popełnienia kradzieży tożsamości	Liczba spraw	Udział procentowy
1.	online	117	93,6%

22 Suma spraw nie jest równa 125, ponieważ w dwóch sprawach kradzież tożsamości została popełniona zarówno online, jak i offline.

2.	offline	9	7,2%
RAZEM		125	100%

Źródło: badania własne

Kradzież tożsamości rozumiana w sposób *largo* jest zjawiskiem wysoce złożonym i może być popełniona w różny sposób. W przypadku przestępstwa kradzieży tożsamości w rozumieniu art. 190a § 2 k.k. polega ona na podszywaniu się pod inną osobę, wykorzystując jej wizerunek lub inne dane osobowe, a ponadto ma to czynić w celu wyrządzenia szkody majątkowej lub osobistej osobie, pod którą się podszywa. Tabela 24 ukazuje formy kradzieży tożsamości, które pojawiły się w badanych sprawach i zakwalifikowane zostały przez sąd jako art. 190a § 2 k.k.

Analiza wykazała, że jedynie w 62,4% spraw (78 spraw, ponieważ w 2 sprawach podszywano się zarówno na żywo, jak i przez Internet) nieletni wprowadzali w błąd co do swojej tożsamości. W pozostałych 45 sprawach, co stanowi aż 37,6%, nie występowała w ogóle czynność sprawcza podszywania się pod inną osobę. Zachowania te zatem nie wypełniały strony przedmiotowej przestępstwa kradzieży tożsamości z art. 190a § 2 k.k. Ponadto w wielu sprawach trudno było mówić o wypełnieniu przez nieletnich strony podmiotowej w postaci celu kierunkowego – intencji wyrządzenia szkody majątkowej lub osobistej ofierze.

Podszywanie się pod ofiarę, wykorzystując jej wizerunek lub inne dane osobowe konkretnie w Internecie, wystąpiło w 60% badanych orzeczeń (75 spraw). Następnie najczęstszą z form bardziej sprecyzowanych było założenie konta na portalu społecznościowym/komunikatorze, wykorzystując dane osobowe/wizerunek ofiary (31,2% – 39 spraw), kolejno częstym zjawiskiem było również wysyłanie do innych osób wiadomości przez komunikator/e-mail ofiary (podszywając się pod nią) o treściach jej szkodzących w tym o wydzwisku erotycznym (15,2% – 19 spraw)²³.

23 Nieletni najczęściej wykorzystywali portal społecznościowy Facebook oraz komunikator Messenger, koreluje to z badaniami wśród dorosłych sprawców z art. 190a k.k., gdzie jak wskazuje A. Goliasz oraz K. Worek dowody cyfrowe najczęściej również pochodziły z Facebooka oraz Messengera. Zob. A. Goliasz, K. Worek, *Dowody z mediów społecznościowych w sprawach o stalking i kradzież tożsamości* [w:] Media społecznościowe w postępowaniu karnym, P. Waszkiewicz (red.), Warszawa 2022, s. 33-34.

Kolejnym, bardzo często podejmowanym zachowaniem było przerobienie zdjęć/filmów ofiary w sposób erotyczny i/lub rozpowszechnienie ich na portalu społecznościowym/komunikatorze (14,6% – 18 spraw). Pomimo zakwalifikowania powyższego zachowania jako kradzieży tożsamości z art. 190a § 2 k.k., to nie można stwierdzić, iż był to odpowiedni zabieg. Nieletni bardzo często przerabiali materiały wizualne w sposób erotyczny (doklejając głowę pokrzywdzonego do nagości ciała lub ciał w trakcie czynności seksualnej) i rozpowszechniali je pod swoim nazwiskiem. W przywołanym przykładzie nie występowała w żadnym zakresie chociażby próba wprowadzenia innej osoby w błąd co do swojej tożsamości, tj. sprawcy. Zachowanie to powinno być kwalifikowane w zależności od formy przerobienia materiałów raczej jako art. 216 k.k. (zniewaga), art. 191a § 1 k.k. (naruszenie intymności seksualnej) lub art. 202 § 4b k.k. (prezentacja i rozpowszechnianie pornografii). Przykładów zachowań, które nie wypełniały znamion czynności przedmiotowej, było wiele – chociażby udostępnianie zdjęć/filmów z wizerunkiem ofiary na portalu społecznościowym lub innym miejscu w Internecie (12,8% – 16 spraw) czy też przerobienie zdjęć/filmów ofiary w sposób ośmieszający i/lub rozpowszechnianie ich przez Internet (8% – 10 spraw), wstawianie na temat ofiary ośmieszających wpisów – pod swoim nazwiskiem/innej osoby, utworzenie fanpage’a ofiary/użycie jej zdjęcia (2,4% – 3 sprawy), udostępnienie autentycznych nagich zdjęć ofiary w Internecie (1,6% – 2 sprawy).

Pośród zachowań, które wpisują się w wypełnienie znamion strony przedmiotowej przestępstwa z art. 190a § 2 k.k., jednym z pojawiających się z większą częstotliwością było zamieszczanie szkodzących postów w imieniu ofiary, w tym o treści erotycznej (12,8% – 16 spraw). Kolejnym było założenie konta na portalu erotycznym/randkowym i/lub wystawienie ogłoszenia o charakterze erotycznym (9,6% – 12 spraw). Jedynie w 4% spraw (5 spraw) podszywanie się pod ofiarę przy wykorzystaniu wizerunku lub innych jej danych osobistych odbywało się w świecie realnym. Jedynie w 4 przypadkach (3,2%) kradzież tożsamości była jedną z form stalkingu, natomiast w 2 przypadkach (1,6%) była znęcaniem się. W jednym przypadku konsekwencją kradzieży tożsamości była próba samobójcza (błędnie zakwalifikowano przestępstwo jako art. 190a § 2 k.k. zamiast art. 190a § 3 k.k.).

Tabela 24. Formy kradzieży tożsamości²⁴

Lp.	Formy kradzieży tożsamości zakwalifikowanej jako art. 190a § 2 k.k.	Liczba spraw	Udział procentowy
1.	podsywanie się pod ofiarę, wykorzystując wizerunek lub inne dane osobiste w Internecie	75	60,0%
2.	założenie konta na portalu społecznościowym/komunikatorze, wykorzystując dane osobowe/wizerunek ofiary	39	31,2%
3.	wysyłanie do innych osób wiadomości przez komunikator/e-mail ofiary lub podszywając się pod nią o treści szkodzących jej – w tym erotycznych	19	15,2%
4.	przerobienie zdjęć/filmów ofiary w sposób erotyczny i/lub rozpowszechnienie ich na portalu społecznościowym/komunikatorze	18	14,6%
5.	zamieszczanie szkodzących postów w imieniu ofiary, w tym erotycznych	16	12,8%
6.	udostępnianie zdjęć/filmów z wizerunkiem ofiary na swoim portalu społecznościowym lub innym miejscu w Internecie	16	12,8%
7.	przełamanie zabezpieczeń do komputera/konta społecznościowego ofiary/przejęcie telefonu/hasła	13	10,4%
8.	założenie konta na portalu erotycznym/randkowym i/lub wystawienie ogłoszenia o charakterze erotycznym	12	9,6%
9.	przerobienie zdjęć/filmów ofiary w sposób ośmieszający i/lub rozpowszechnianie ich przez Internet	10	8,0%
10.	podsywanie się pod ofiarę, wykorzystując wizerunek oraz inne dane osobiste – na żywo	5	4,0%
11.	wstawianie na temat ofiary ośmieszających wpisów – pod swoim nazwiskiem/osoby trzeciej	5	4,0%
12.	jedna z form stalkingu	4	3,2%
13.	podanie danych innej osoby podczas kontroli	3	2,4%
14.	podszycie się pod inną osobę, aby wyrządzić szkodę osobistą innej osobie, niż pod którą się podszyci	3	2,4%
15.	kupowanie produktów/zamawianie usług na dane ofiary	3	2,4%
16.	utworzenie fanpage, użycie zdjęcia ofiary	3	2,4%

24 Suma liczby spraw nie jest równa 125, ponieważ często w jednej sprawie występowały różne formy popełnienia kradzieży tożsamości

17.	publikowanie ogłoszeń o sprzedaży w imieniu innej osoby	3	2,4%
18.	założenie konta na portalu z testami/rozwiązanie testu za ofiarę	2	1,6%
19.	oszustwo przez Internet/wyłudzenie pożyczki	2	1,6%
20.	udostępnienie autentycznych nagich zdjęć ofiary w Internecie	2	1,6%
21.	jedna z form znęcania się	2	1,6%
22.	wysyłanie wulgarnych listów w imieniu ofiary	1	0,8%
23.	przerobienie zdjęć ofiary i/lub rozpowszechnianie ich na żywo	1	0,8%
24.	przerobienie zdjęć/filmów ofiary w sposób erotyczny i/lub rozpowszechnienie ich na żywo	1	0,8%
25.	udostępnienie nagich zdjęć ofiary na żywo	1	0,8%
26.	wysyłanie do ofiary jej przerobionych zdjęć	1	0,8%
RAZEM		125	100%

Źródło: badania własne

2. Wybrane przykłady stanów faktycznych – case study

Jeżeli chodzi o przypadki kradzieży tożsamości *sensu largo*, związanej z oszustwami, przełamaniem zabezpieczenia do systemu komputerowego czy podaniem danych innej osoby podczas kontroli, nie było takich spraw wiele. Jednak wartościowe byłoby przytoczenie kilku z nich wraz z zastosowaną kwalifikacją prawną, szczególnie że część z nich jest przykładem, że nie tylko wymóg czynności sprawczej w postaci „podszyciwania się” jest często pomijany przez sądy przy kwalifikacji danego zachowania jako kradzież tożsamości z art. 190a § 2 k.k., ale również bywa ignorowany cel kierunkowy.

W związku z coraz większą komputeryzacją procesu nauczania oraz przeprowadzania testów, po okresie pandemii powstały nowe zagrożenia związane z podszywaniem się pod innych uczniów przy rozwiązywaniu testów szkolnych. Taka okoliczność miała miejsce w 2021 r. w sprawie nr 1 o sygn. akt III Nkd 54/21. W całym procederze uczestniczyło 4 chłopców, jednak tylko działanie dwójki z nich zostało zakwalifikowane jako art. 190a § 2 k.k. (właściwie to tylko jednego z nich,

zachowanie drugiego zakwalifikowane zostało jako art. 190a § 1 k.k., jednak jak z treści wynikało, była to omyłka pisarska). Pokrzywdzonymi była dwójka dziewcząt (A.P. oraz Z.N.).

Działanie I nieletniego P.S. (16 lat) zostało zakwalifikowane przez sąd jako przestępstwo z art. 267 § 2 k.k. w zw. z art. 190a § 2 k.k., przez to, że wykorzystując otrzymany od B.P. kod do aplikacji "Q" bez uprawnienia uzyskał dostęp do części systemu informatycznego "Q". Ponadto, wykorzystując otrzymany od A.K. kod do aplikacji "T" bez uprawnienia, uzyskał dostęp do części systemu informatycznego "T". Następnie działając w celu wyrządzenia szkody osobistej, podszył się za Z.N. wykorzystując jej dane osobowe i za pośrednictwem aplikacji "T" rozwiązał test z przedmiotu Wiedza o społeczeństwie, czym działał na szkodę wymienionej Z.N.

Działanie II nieletniego K.S. (17 lat) zostało zakwalifikowane jako art. 267 § 2 k.k. oraz 190a § 1 k.k. (dokładna formuła z orzeczenia), przez to, że wykorzystując otrzymany od A.K. kod do aplikacji "T" bez uprawnienia uzyskał dostęp do części systemu informatycznego "T". Następnie działając w celu wyrządzenia szkody osobistej podszył się za A.P., wykorzystując jej dane osobowe i za pośrednictwem aplikacji "T" rozwiązał test z przedmiotu Edukacja dla bezpieczeństwa, czym działał na szkodę wymienionej A.P. Wobec powyższej treści uzasadniona jest konkluzja o omyłce pisarskiej dot. kwalifikacji czynu.

Czyny pozostałych dwóch chłopców (15 lat) zostały zakwalifikowane jako 267 § 2 k.k. w zw. z 18 § 3 k.k. (pomocnictwo do bezprawnego uzyskania dostępu do systemu informatycznego). III nieletni A.K., udzielił pomocy I nieletniemu P.S. do nieuprawnionego dostępu do części systemu informatycznego "T", w ten sposób, że udostępnił P.S. link do aplikacji "T". Ponadto udzielił pomocy II nieletniemu K.S. do nieuprawnionego dostępu do części systemu informatycznego "T" w ten sposób, że udostępnił K.S. link do aplikacji "T". IV nieletni B.P. udzielił pomocy I nieletniemu P.S. do nieuprawnionego dostępu do części systemu informatycznego "Q", w ten sposób, że udostępnił P.S. link do aplikacji "Q". Wobec wszystkich nieletnich zostało orzeczone upomnienie.

Drugim przykładem związanym z testami szkolnymi była sprawa nr 2 o sygn. III Nkd 66/21. Sprawcą tego typu podszywania się była nieletnia dziewczyna w wieku 16 lat, natomiast pokrzywdzonymi dwie małoletnie dziewczyny.

Działanie nieletniej było zakwalifikowane jako art. 190a § 2 k.k. przez to, że na platformie internetowej Testportal.pl służącej do tworzenia i sprawdza-

nia testów edukacyjnych, podszyła się pod małoletnie J.S. i W.W., wykorzystwała ich dane osobowe, za pomocą których były one publicznie identyfikowane i to w celu wyrządzenia im szkody osobistej. Pomimo że w przeszłości nie stosowano wobec nieletniej środków wychowawczych, w przytoczonej sprawie sąd zdecydował się na zastosowanie środka wychowawczego w postaci oddania nieletniej pod nadzór kuratora sądowego, zobowiązując kuratora do składania sprawozdań raz na sześć miesięcy. Ponadto, sąd zobowiązał nieletnią do pisemnego przeproszenia obu małoletnich pokrzywdzonych w terminie 14 dni od uprawomocnienia się postanowienia.

Dostęp do szkolnych komputerów i chwila nieuwagi ich użytkowników dają różne możliwości podszywania się. Przykładem takiego wykorzystania nieuwagi użytkownika komputera szkolnego była sprawa nr 3 o sygn. akt III R Nkd 165/18. Sprawcą był chłopiec w wieku 15 lat, a pokrzywdzonym osoba płci żeńskiej (b.d. dot. wieku).

Działanie chłopca zostało zakwalifikowane jako czyn karalny z art. 190a § 2 k.k., który polegał na tym, że w dniu ... w godz. 15:13 a 15:23 w sali informatycznej Szkoły Podstawowej, wykorzystując zapamiętane w komputerze dane do logowania należące do ..., a następnie podszywając się pod nią, wysłał 8 obraźliwych e-mail do nauczycieli i instytucji, czym wyrządził szkodę osobistą. Wobec nieletniego nie stosowano wcześniej środków wychowawczych ani poprawczych. Za powyższy czyn zobowiązano nieletniego do wykonania 20 godzin nieodpłatnych prac porządkowych na rzecz szkoły, do której uczęszcza w terminie 2 miesięcy od uprawomocnienia się postanowienia. Działanie sprawcy, jak podkreślił sąd, wyrządziło pokrzywdzonej szkodę osobistą.

Niewątpliwie wysyłanie obraźliwych e-maili z rzeczywistego adresu mailowego ofiary do instytucji oraz innych nauczycieli, szczególnie jeśli osobą pokrzywdzoną byłaby nauczycielka, mogło nieść poważne konsekwencje dla pokrzywdzonej. Nie można jednak ignorować ugruntowanej wykładni prawa. Kradzież tożsamości z art. 190a § 2 k.k. nie jest przestępstwem materialnym i dla wypełnienia znamion tego przestępstwa nie ma znaczenia, czy wystąpił faktyczny skutek w postaci wystąpienia szkody. Jeżeli działaniom chłopca przyświecał cel zemśczenia się na pokrzywdzonej i wyrządzenia jej szkody majątkowej lub osobistej, to oczywiście wskazanie sądu jest słuszne. Wydaje się jednak, że była to spontaniczna decyzja (okres 10 min.) „skorzystania z okazji” w ramach

żartu. Pomimo poważnych reperkusji, nie może być stosowana wobec nieletnich alternatywna analiza znamion przestępstwa z pomijaniem niektórych lub surowszym ich odczytywaniem niż wobec dorosłych sprawców. Prowadziłoby to do konkluzji, że nieletni nie mają prawa do sprawiedliwego osądzenia. Nie oznacza to oczywiście, że nie powinni ponieść żadnych konsekwencji, powinni je ponieść, ale już np. z tytułu demoralizacji, a nie popełnienia czynu karalnego.

Kolejną grupą działań nieletnich będą te niekoniecznie nacechowane intencją wyrządzenia szkody innej osobie, a bardziej ochroną siebie w tym podawanie podczas różnego rodzaju kontroli danych należących do innych osób. Przykładem takiej sytuacji jest sprawa nr 4 o sygn. III Nkd 249/20. Sprawcą była nieletnia dziewczyna, natomiast ofiarą małoletnia dziewczyna. Modus operandi polegał na tym, że od czerwca 2020 r. do 27 sierpnia 2020 r. K.D. dwukrotnie posłużyła się legitymacją szkolną należącą do W.C., posługując się jej danymi podczas kontroli w trakcie przejazdu bez właściwego biletu w komunikacji miejskiej.

Powyższy czyn został zakwalifikowany jako przestępstwo zawarte w art. 190a § 2 k.k. Sąd wobec nieletniej orzekł środek wychowawczy w postaci upomnienia. Trudno zgodzić się z taką interpretacją czynu. W przytoczonej sytuacji nie wystąpił cel kierunkowy w postaci celu wyrządzenia szkody majątkowej lub osobistej. Intencją było raczej uniknięcie poniesienia odpowiedzialności przez siebie za jazdę z niewłaściwym biletem. Wydaje się, że właściwsza byłaby kwalifikacja czynu z art. 270 § 1 k.k.

Drugim przykładem podobnych, lecz nie tożsamyh okoliczności jest sprawa nr 5 o sygn. III Nkd 345/17. Sprawczynią była 14-letnia dziewczyna, wobec której nie stosowano dotychczas środków wychowawczych, zaś pokrzywdzoną była osoba płci żeńskiej (brak danych nt. wieku).

Działanie nieletniej zostało zakwalifikowane jako art. 190a § 2 k.k. w zb. z art. 270 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. poprzez to, że w dniu 6 września 2016 r. w trakcie kontroli biletów w autobusie MZK wykorzystała dane osobowe O.S., działając w celu wyrządzenia jej szkody majątkowej, polegającej na konieczności uiszczenia zapłaty w kwocie 110 zł za przejazd środkami MZK bez ważnego biletu, stanowiącej równowartość opłaty zwielokrotnionej oraz dokonała podrobienia w/w dokumentu poprzez podpisanie się imieniem i nazwiskiem pokrzywdzonej. Sąd

postanowił zastosować wobec nieletniej środek wychowawczy w postaci nadzoru odpowiedzialnego ojca, którego zobowiązał do składania kwartalnych sprawozdań z nadzoru. W przytoczonym przykładzie już samo podpisanie się imieniem i nazwiskiem obcej osoby zostało zinterpretowane jako kradzież tożsamości z art. 190a § 2 k.k. Niestety ze względu na ograniczoną treść postanowienia trudno jednoznacznie określić, czy rzeczywiście w przytoczonym stanie faktycznym wystąpił cel kierunkowy w postaci wyrządzenia szkody majątkowej, a nie uniknięcia poniesienia kosztów związanych z przejazdem bez ważnego biletu, jest to jednak możliwe.

Kolejną grupą czynów, które są w mniejszości, ale jednak pojawiły się w materiale badawczym, są te związane z przestępstwem oszustwa lub narażaniem innych osób na szkody majątkowe. Pierwszym przykładem takich okoliczności jest sprawa nr 6 o sygn. II K 1223/19. Dziewczyna w chwili popełnienia czynów miała 16 lat. Co ciekawe, sprawa była rozpatrywana w 2020 r., zatem wyrok zapadł, kiedy miała już 20 lat.

Jej działanie zostało zakwalifikowane jako art. 286 § 1 k.k. w zb. z art. 190a § 2 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. z tego powodu, że w dniu 30 czerwca 2016 w celu osiągnięcia korzyści majątkowej oraz wyrządzenia szkody majątkowej A.K., doprowadziła do niekorzystnego rozporządzenia mieniem Sp. z o.o. w ten sposób, że zawarła umowę pożyczkę z wymienionym podmiotem przy wykorzystaniu danych A.K., gdzie w wyniku wprowadzenia w błąd pracownika ww. firmy co do tożsamości osoby zawierającej umowę i zamiaru wywiązania się z niej wyludziła pożyczkę w kwocie 1600 zł na szkodę Sp z o.o. oraz A.K. Ponadto w dniu 1 lipca 2016 r. w celu osiągnięcia korzyści majątkowej oraz wyrządzenia szkody majątkowej A.K. doprowadziła do niekorzystnego rozporządzenia mieniem Sp. z o.o. w ten sposób, że zawarła umowę pożyczkę z wymienionym podmiotem przy wykorzystaniu danych A.K., gdzie w wyniku wprowadzenia w błąd pracownika ww. firmy co do tożsamości osoby zawierającej umowę i zamiaru wywiązania się z niej wyludziła pożyczkę w kwocie 2000 zł na szkodę Sp z o.o. oraz A.K. Sąd jako środek wychowawczy orzekł wobec sprawczyni nadzór kuratora. W przypadku tej sprawy można byłoby pokusić się o refleksję, czy nie powinien być raczej być zastosowany art. 297 k.k. (wyludzenie kredytu) zamiast przestępstwa oszustwa oraz czy faktycznie intencją sprawczyni było wyrządzenie osobie, pod którą się podszywała, szkody majątkowej, a nie interesowało ją tylko osiągnięcie korzyści majątkowej.

W kolejnej sprawie nr 7 o sygn. akt. IV Nkd 607/18, sprawcą był nieletni chłopiec (b.d. odnośnie do wieku), wobec którego wcześniej nie stosowano środków wychowawczych. Ofiarą także był nieletni chłopiec. Czyn opisany w sprawie został zakwalifikowany jako czyn z art. 190a § 2 k.k. w zw. z art. 12 k.k., a polegał na tym, że w okresie od 25 maja do 12 czerwca 2018 r. w ramach czynu ciągłego podszywał się pod nieletniego T.Ż. i wykorzystując jego dane osobowe zamawiał usługi gastronomiczne, finansowe, a także umawiał się na jazdę próbną samochodem, a także wykorzystał wizerunek pokrzywdzonego, umieszczając go w Internecie, czym działał na jego szkodę. W związku z powyższym czynem sąd zastosował wobec nieletniego upomnienie.

Kolejna sprawa nr 8 o sygn. akt III Nkd 23/18 opisuje postępowanie w sprawie chłopca, który w chwili wydania orzeczenia miał 17 lat. Wcześniej wobec niego stosowano już środki wychowawcze w postaci nadzoru kuratora sądowego, upomnienia, zobowiązania do prawidłowego zachowania na terenie szkoły i systematycznego realizowania obowiązku szkolnego, tymczasowego umieszczenia w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, umieszczenia w schronisku dla nieletnich.

Jedno z zachowań, których się dopuścił, zostało zakwalifikowane przez sąd jako czyn z art. 286 § 1 k.k. (oszustwo) w zb. z 190a § 2 k.k. (kradzież tożsamości) w zw. z art. 11 § 2 k.k. w zw. z art. 12 k.k. Nieletni, mając 15–16 lat w okresie od 6 lipca do 2017 do 8 stycznia 2018 w krótkich odstępach czasu, w wykonaniu z góry powziętego zamiaru, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, wprowadzał w błąd kupujących na portalach internetowych co do zamiaru wywiązania się z umowy sprzedaży zegarków różnych marek oraz posługując się przy tym danymi osobowymi innych osób, tj. A.Ż., W.K., Ł.W., doprowadził do niekorzystnego rozporządzenia mieniem M.K. w kwocie 125 zł, D.B. w kwocie 450 zł, K.K. w kwocie 600 zł, D.S. w kwocie 20 zł, G.H. w kwocie 350 zł, D.Z. w kwocie 350 zł, M.B. w kwocie 400 zł, H.B. w kwocie 350 zł, M.O. w kwocie 350 zł, T.K. w kwocie 3000 zł, M.D. w kwocie 2000 zł, D.C. w kwocie 1500 zł, R.U. w kwocie 300 zł, Ł.K. w kwocie 300 zł, D.S. w kwocie 250 zł, P.S. w kwocie 1300 zł (łącznie 12 395 zł). Dwóm z osób, których dane osobowe użył (A.Ż. i Ł.W.) w dniu 22 grudnia 2017 r. wbrew przepisom ustawy udzielił środka odurzającego w postaci marihuany, tj. czyn karalny z art. 58 ust. 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, co wskazywałoby na to, że te dwie ofiary były osobami pełnoletnimi, w przeciwnym razie zastosowany byłby ust. 2. Nieletni w dniu 27 grudnia 2017 r. wziął udział w pobiciu innej ofiary, a w dniu 5 września 2018 r. ukrył

prawo jazdy stanowiące własność innej osoby, którym nie miał prawa rozporządzać, co zostało zakwalifikowane jako art. 276 k.k. Odnośnie do zakwalifikowania jego zachowania jako oszustwa w zbiegu z kradzieżą tożsamości narasta wątpliwość co do strony podmiotowej. Skoro po podszywaniu się pod ofiary udzielał im środka odurzającego w postaci marihuany, zasadne jest podejrzenie, że wcale nie zależało mu na wyrządzeniu im szkody majątkowej lub osobistej, a raczej mógł mu przyświecać jedynie cel osiągnięcia korzyści majątkowej i to na szkodę innych osób niż tych, pod które się podszywał. Oczywiście godził się na ewentualne poniesienie przez nich konsekwencji prawnych, natomiast sam zamiar ewentualny przy przestępstwie z art. 190a § 2 k.k. nie wystarczy. Sąd w związku z wszystkimi czynami karalnymi, których dopuścił się nieletni, postanowił o umieszczeniu go w zakładzie poprawczym i warunkowo zawiesił wykonanie środka na okres próby 3 lat. Ponadto zobowiązał go w okresie próby do kontynuowania nauki, udziału w zajęciach socjoterapeutycznych i terapeutycznych w warunkach młodzieżowego ośrodka socjoterapii. Zastosował wobec nieletniego także środek w postaci nadzoru kuratora oraz zobowiązał go do naprawienia wyrządzenia szkody przez zapłatę na rzecz pokrzywdzonych kwot, które od nich uzyskał w wyniku oszustwa.

Kolejna sprawa nr 9 o sygn. V Nkd 97/16 przedstawia znany już w kręgu dorosłych sposób uprzykrzania życia innym osobom przez zamawianie w ich imieniu kompromitujących przedmiotów na ich adres. Sprawcami była dwójka chłopców w wieku 14 lat w chwili wydania orzeczenia. Niestety ze względu na sposób zanonimizowania nie wiadomo, który ze sprawców dokonał którego z czynów. Wszystkie zostały zakwalifikowane jako art. 13 § 2 k.k. w zw. z art. 287 § 1 k.k. w zb. z art. 190a § 2 k.k. przez to, że nieletni usiłował wyrządzić szkodę w ten sposób, że wykorzystując dane osobowe pokrzywdzonego w postaci imienia, nazwiska i adresu zamieszkania, na portalu Allegro.pl dokonał zakupu:

- bitów do wkretarki o wartości 44 zł,
- słownika rosyjskiego Jidisz żydowski o wartości 79 zł,
- żelowego dildo o wartości 29,90 zł,
- żelowego dildo o wartości 29,90 zł²⁵,

25 Powtórzenie zamierzone – druga sztuka.

- bielizny marki Triumph o wartości 24,90 zł

wybierając jako sposób płatności płatność przy odbiorze, lecz zamierzonego celu nie osiągnął z uwagi na nieodebranie przesyłek przez pokrzywdzonego.

Ponadto ustalono, że jeden ze sprawców przejawia objawy demoralizacji przez to, że doprowadził się do stanu nietrzeźwości (3.01 promila alkoholu) przez spożycie spirytusu. Sąd postanowił zastosować wobec obu nieletnich środek wychowawczy w postaci nadzoru kuratora sądowego.

§ 5. Informacje dotyczące postępowania sądowego

Ważnym aspektem postępowania sądowego zarówno dla sprawcy, jak i dla pokrzywdzonego przestępstwem jest jego długość, szczególnie jeśli są to nieletni/małoletni. Z przeprowadzonej analizy (tabela 25) wynika, że w zakresie długości postępowania sądowego niemalże 45% orzeczeń zostało wydanych w ciągu 6 miesięcy (po 28 spraw kończyło w się w okresie 2–4 miesięcy od czasu popełnienia czynu karalnego oraz w okresie od ponad 4 miesięcy do 6 miesięcy). Zdarzyły się także sprawy, w których od popełnienia czynu karalnego do wydania prawomocnego wyroku mijał okres od 2 do 4 lat, jednak były to jednostkowe przypadki (2 sprawy – 1,6%). Sporą grupę stanowiły również orzeczenia wydane w okresie od ponad 6 miesięcy do 8 miesięcy (16 spraw – 12,8%), a także od ponad 10 miesięcy do 12 miesięcy (11 spraw – 8,8%). Posumowując dane z tabeli 25 – 70,4% spraw nieletnich obejmujących swoim zakresem art. 190a § 2 k.k. kończy się prawomocnym wyrokiem w okresie do 1 roku.

W badaniach J. Słyka²⁶ obejmujących 200 akt sądowych z lat 1999–2005, pochodzących z sądów rejonowych głównie z Warszawy, 52,5% spraw zostało zamkniętych w ciągu 6 miesięcy, natomiast 88,5% w okresie do jednego roku. Wobec powyższego widać wysoce niepokojącą tendencję wzrostową przewlekłości postępowań z art. 190a § 2 k.k. w latach 2012–2020 r., które obejmowały cały kraj (prawie 30% spraw zakończyło się po ponad 1 roku procesu), w porównaniu do lat 1999–

26 J. Słyk, *Przestępczość nieletnich w świetle badań akt spraw sądowych a problem odpowiedzialności rodziców za szkody wyrządzone przez ich dzieci*, „Zeszyty Prawnicze UKSW” 2008, t. 8, nr 2.

2005 z obszaru sądów warszawskich, obejmujących wszystkie kategorie przestępstw (spraw zakończonych prawomocnym wyrokiem po ponad 1 roku było tylko 11,5%)²⁷. Biorąc pod uwagę specyfikę nieletnich sprawców oraz ich najczęściej nieletnich ofiar, obecnie tak długi okres oczekiwania na wydanie orzeczenia jest wysoce niepokojący. Zmiany wprowadzone ustawą o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, ze względu na rozszerzenie definicji czynu karalnego na wszystkie wykroczenia, zapewne nie usprawnią tego już i tak często zbyt długiego procesu.

Tabela 25. Okres czasu od popełnienia czynu karalnego do wydania prawomocnego orzeczenia (art. 190a § 2 k.k.)

Lp.	Czas od popełnienia czynu karalnego do wydania prawomocnego orzeczenia	Liczba spraw	Udział procentowy
1.	2 miesiące – 4 miesiące	28	22,4%
2.	ponad 4 miesiące – 6 miesięcy	28	22,4%
3.	ponad 6 miesięcy – 8 miesięcy	16	12,8%
4.	ponad 8 miesięcy – 10 miesięcy	5	4%
5.	ponad 10 miesięcy – 12 miesięcy	11	8,8%
6.	ponad 1 rok – 1,5 roku	8	6,4%
7.	ponad 1,5 roku – 2 lata	8	6,4%
8.	ponad 2 lata – 3 lata	1	0,8%
9.	ponad 3 lata – 4 lata	1	0,8%
10.	brak danych	19	15,2%
RAZEM		125	100,00%

Źródło: badania własne

Badania umożliwiły również przyjrzenie się faktycznej formie orzekanych środków wychowawczych i poprawczych wobec nieletnich sprawców przestępstwa zakwalifikowanego jako art. 190a § 2 k.k. W przeanalizowanych orzeczeniach wobec 170 sprawców orzeczono 224 środki wychowawcze, co wskazuje, że na jednego nieletniego sprawcę przypa-

²⁷ *Ibidem*, s. 268–269.

dało średnio 1,32 środka wychowawczego. Normą jest więc orzekanie więcej niż jednego środka wychowawczego wobec nieletniego. Jak ilustruje tabela 26, w badanych sprawach stosowano interesujące formy środków wychowawczych, których wprost próżno szukać w katalogu środków wychowawczych z art. 6 u.p.n. Przykładem takich środków było m.in. napisanie wypracowania na wskazany przez sąd temat (6,5% – 11 sprawców) lub wygłoszenie prelekcji w szkole na wskazany przez sąd temat (3,5% – 6 sprawców). Wydaje się, że możliwość orzeczenia takich zobowiązań można wyprowadzić z art. 6 pkt 2, który nie jest katalogiem zamkniętym i uprawnia do zobowiązania przez sąd nieletniego do „określonego postępowania”. Z racji, tego iż ustawodawca jako przykład takiego zobowiązania stawia naprawienie wyrządzonej szkody czy też przeproszenie pokrzywdzonego, forma pracy pisemnej lub wygłoszenia prelekcji może mieć podobny charakter zadośćuczynienia krzywdy ofierze, jeśli jest ona kolegą/koleżanką ze szkoły. Pod rozważę można wziąć możliwy efekt stygmatyzujący sprawcę przed całą społecznością szkolną, ale jeśli jego działania były równie stygmatyzujące dla ofiary i przedostały się do szerszego grona społeczności szkolnej, to może mieć swoje uzasadnienie.

Poza powyższymi dość unikalnymi środkami, których nie można dostrzec w statystykach sądowych, w badanych orzeczeniach prym wiodą klasyczne środki wychowawcze o charakterze raczej łagodnym. Najwięcej, bo 75 sprawców otrzymało upomnienie (44,6%), następnie 37 osób – nadzór kuratora sądowego (21,2%). Niewielu mniej, bo 36 nieletnich sprawców (21,2%) zostało zobowiązanych do przeproszenia pokrzywdzonego, w tym 30 (17,6%) w formie pisemnej lub ustnej, natomiast 6 sprawców (3,5%) zostało zobowiązanych do zamieszczenia odpowiedniego oświadczenia w Internecie. Powyższe stanowi również o tym, jak ważnym środowiskiem jest cyberprzestrzeń i nawet tam kierowane są działania mające na celu oczyszczenie imienia/zadośćuczynienie krzywdzie ofierze. Dość często również był stosowany środek w postaci zobowiązania do pracy na rzecz społeczności (12,9% – 22 sprawców oraz nadzór odpowiedzialny rodziców – 15 sprawców (8,8%)). W badanych sprawach środki izolacyjne były stosowane w ostateczności. 3 sprawców (1,8%) zostało skierowanych do ośrodka kuratorskiego, a wobec 1 sprawcy (0,6%) orzeczono umieszczenie w zakładzie poprawczym z warunkowym zawieszeniem. W związku z w większości jednorazowym tego typu zachowaniem oraz

często niską szkodliwością stosowanie upomnienia w tak dużym zakresie nie jest zaskakujące.

Tabela 26. Rodzaj orzeczonego środka wychowawczego²⁸

Lp.	Rodzaj środka wychowawczego	Liczba sprawców	Udział procentowy
1.	upomnienie	75	44,6%
2.	nadzór kuratora sądowego	37	21,2%
3.	zobowiązanie do przeproszenia (forma pisemna lub ustna)	30	17,6%
4.	zobowiązanie do prac na rzecz społeczności	22	12,9%
5.	nadzór odpowiedzialny rodziców	15	8,8%
6.	napisanie wypracowania na wskazany przez sąd temat	11	6,5%
7.	zobowiązanie do przeproszenia – oświadczenie zamieszczone w Internecie	6	3,5%
8.	wygłoszenie prelekcji w szkole na wskazany przez sąd temat	6	3,5%
9.	zobowiązanie do podjęcia/kontynuowania nauki	5	2,9%
10.	zobowiązanie do przestrzegania zasad porządku prawnego/ współżycia społecznego	3	1,8%
11.	skierowanie do ośrodka kuratorskiego	3	1,8%
12.	zobowiązanie do udziału w zajęciach terapeutycznych/ kontynuowanie terapii psychiatrycznej i psychologicznej	2	1,2%
13.	zobowiązanie do zaprzestania dopuszczania się krzywdzących zachowań względem pokrzywdzonego/ zobowiązanie do poprawnego zachowania wobec pokrzywdzonego	2	1,2%
14.	zobowiązanie do usunięcia zdjęć i filmów pornograficznych ze swoich telefonów	2	1,2%
15.	zobowiązanie nieletnich do zapłaty kwot po 500zł na rzecz pokrzywdzonego za wyrządzoną krzywdę	2	1,2%
16.	zobowiązanie do naprawienia wyrządzonej szkody	1	0,6%
17.	umieszczenie w zakładzie poprawczym z warunkowym zawieszeniem	1	0,6%
18.	brak danych	1	0,6%
RAZEM		170	100%

Źródło: badania własne

28 Suma sprawców nie jest równa 170, ponieważ często wobec jednego sprawcy orzekano kilka środków wychowawczych.

Warto również wspomnieć, że sąd ma możliwość nałożenia pewnych obowiązków na rodziców nieletnich sprawców. W badanych sprawach nałożył taki obowiązek jedynie dwukrotnie. W tabeli 26 nie zostały one ujęte, natomiast w jednym przypadku było to zobowiązanie rodziców nieletniego do zapewnienia mu pomocy psychologicznej, a w drugim zobowiązanie rodziców do współpracy ze szkołą.

Kolejną kwestią rozstrzyganą przez sąd w sprawach z nieletnimi były koszty postępowania sądowego. Jak się okazuje, jedynie w 12,8% spraw obciążono rodziców nieletnich wszelkimi kosztami związanymi z postępowaniem oraz zastosowaniem środków wychowawczych. Jak ukazuje poniższa tabela 27, w 98 sprawach, czyli 78,4%, prawni opiekunowie byli zwolnieni całkowicie od ponoszenia wszelkich kosztów, natomiast w 3 sprawach (2,4%) sąd odstąpił od obciążania kosztami związanymi z zastosowaniem środka wychowawczego.

Tabela 27. Koszty postępowania

Lp.	Koszty postępowania	Liczba spraw	Udział procentowy
1.	całkowite zwolnienie od ponoszenia kosztów związanych z postępowaniem oraz środkami wychowawczymi	98	78,4%
2.	częściowe zwolnienie (odstąpienie od obciążania kosztami związanymi z zastosowaniem środka wychowawczego)	3	2,4%
3.	obciążenie wszelkimi kosztami związanymi z postępowaniem oraz zastosowaniem środków wychowawczych	16	12,8%
4.	brak danych	8	6,4%
RAZEM		125	100%

Źródło: badania własne

Podsumowując rozważania zawarte w bieżącym rozdziale, nieletni w głównej mierze popełniają przestępstwo z art. 190a § 2 k.k. w Internecie wykorzystując wizerunek oraz dane osobowe pokrzywdzonych, w tym fotografie oraz filmy ofiar, a także media społecznościowe, często również ośmieszając nieletnich pokrzywdzonych. Sądy nazbyt często przy kwalifikacji czynu znamion nie dokonują dogłębnej analizy strony przedmiotowej i podmiotowej. Można odnieść wrażenie, że głównie biorą pod uwagę to, czy wykorzystano wizerunek lub dane osobowe, nie odnosząc się do dalszych znamion przestępstwa. Jest to wysoce nie-

pokojące, jednak z drugiej strony dostarczyło informacji odnośnie do *modus operandi* zachowań, które mieszczą się w zakresie pojęcia kradzieży tożsamości *sensu largo*.

PODSUMOWANIE

Niniejsza monografia ugruntowuje przekonanie, że kradzież tożsamości z udziałem nieletnich jest aktualnym i realnym problemem społecznym, silnie związanym z rozwojem nowych technologii, zwłaszcza praktycznie nieograniczonego co do miejsca i czasu dostępu do Internetu. Zjawisko to, może mieć znaczący wpływ na ich funkcjonowanie tym bardziej, gdy ofiarami są osoby niepełnoletnie. Relewantność oraz dolegliwość występującego zjawiska kradzieży tożsamości potwierdziły konieczność przeprowadzenia naukowych rozważań w tym zakresie. Jedynie kompleksowe, wnikliwe oraz refleksyjne badania naukowe umożliwiają zrozumienie i scharakteryzowanie zjawiska, a w konsekwencji zidentyfikowanie punktów problematycznych i wypracowanie propozycji przeciwdziałania oraz zwalczania badanego zjawiska.

Konkludując, w celu osiągnięcia postawionego celu badawczego wykonano szereg czynności. Przeanalizowano dostępną literaturę przedmiotu, aktualne oraz uprzednio, tj. od chwili wejścia w życie art. 190a § 2 k.k., obowiązujące akty prawne krajowe oraz międzynarodowe. Badania zostały zrealizowane przy pomocy danych statystycznych pozyskanych z Komendy Głównej Policji oraz Ministerstwa Sprawiedliwości. Przeprowadzono także ogólnopolskie badania sentencji prawomocnych orzeczeń sądowych, co umożliwiło weryfikację sformułowanych hipotez badawczych głównych oraz szczegółowych, zarówno o charakterze prawnym, jak i kryminologicznym.

Spośród hipotez potwierdzono pierwszą główną hipotezę badawczą o charakterze prawnym, wskazującą, że współczesne normatywne regulacje obejmujące kradzież tożsamości popełnianą przez nieletnich należy ocenić jako w dużej mierze nieadekwatne i nieprzystające do obecnej rzeczywistości. Bazą takiej konkluzji stała się konstatacja, że art. 190a § 2 k.k. regulujący znamiona przestęp-

stwa kradzieży tożsamości *sensu stricto* umożliwia kryminalizację zachowań składających się na kradzież *sensu largo* jedynie w niewielkim zakresie. Niezależnie od tego sądy rodzinne i nieletnich wykorzystują ten przepis pomimo niewypełniania przez nieletnich celu kierunkowego zawartego w stronie podmiotowej, tożsamości osoby, pod którą się podszywali i osoby, której miała zostać wyrządzona szkoda lub nawet samej czynności sprawczej „podszywania się” wymaganej w stronie przedmiotowej analizowanego przepisu. Pomimo istniejącej kryminalizacji rozproszonej kradzieży tożsamości w szerokim tego zjawiska znaczeniu, wydaje się, że istnieje potrzeba wprowadzenia jednego przepisu, ułatwiającego kwalifikację zachowań nieletnich i ochronę ich ofiar, w tym również często osób niepełnoletnich, szczególnie wrażliwych na tego typu czyny.

Dzięki przeprowadzonym badaniom dokonano pozytywnej weryfikacji wszystkich hipotez szczegółowych o charakterze prawnym. Pierwsza z hipotez szczegółowych wskazywała, że przepisy prawnokarne obejmują zjawisko kradzieży tożsamości *sensu largo* na zasadzie kryminalizacji rozproszonej. Swoje potwierdzenie znalazła w rozdziale II i III, gdzie po pierwsze przeprowadzono analizę dotyczącą rozumienia kradzieży tożsamości w szerokim zakresie, a następnie w rozdziale III wskazano i przeanalizowano przepisy prawnokarne mogące obejmować swoimi znamionami tego rodzaju zachowania. Sam przepis art. 190a § 2 k.k. z powodu swojego zbyt ograniczonego zakresu nie jest w stanie zagwarantować ochrony jednostek przed wykorzystywaniem ich wizerunku lub danych osobowych do popełniania przestępstw, nawet po wprowadzonych zmianach. Konieczna jest każdorazowa analiza przypadku i dokonanie subsumpcji – kwalifikacji prawnej. W przypadku tego przestępstwa jest to o tyle trudne, że w kodeksie karnym obowiązuje co najmniej 17 przepisów, które mogą kryminalizować niektóre formy kradzieży tożsamości, a dodatkowo obowiązują również przepisy pozakodeksowe. Jak zostało wskazane w rozdziale III, możliwe są również formy kradzieży tożsamości, które w pewnych przypadkach trudno będzie zakwalifikować z jakiegokolwiek przepisu, nie naginając prawidłowej interpretacji ich znamion. Dotyczy to szczególnie kradzieży tożsamości popełnianej w cyberprzestrzeni i form oraz stadiów tego przestępstwa przy użyciu urządzeń cyfrowych. Przykładem takiej trudnej do zakwalifikowania formy jest np. *phishing*.

Dруга szczegółowa hipoteza badawcza w brzmieniu Regulacja z art. 190a § 2 Kodeksu karnego obejmująca kradzież tożsamości sensu stricto wyznacza znacząco ograniczony zakres jej zastosowania została również zweryfikowana pozytywnie. W rozdziale III przedstawiono pogłębioną analizę art. 190a § 2 k.k. obejmującą najnowsze zmiany przedmiotowego przepisu wprowadzone w październiku 2023 r. Pozytywnie należy ocenić usunięcie z przepisu celu kierunkowego w postaci „wyrządzenia szkody majątkowej lub osobistej” osobie, pod którą sprawca się podszywa. Natomiast zrezygnowano z kryminalizacji na przedpolu skutku i pozostała konieczność, aby osoba, pod którą się podszywa się sprawca i osoba, której została wyrządzona szkoda była tożsama – wyklucza to wiele zachowań rozumianych jako kradzież tożsamości sensu largo. Ponadto czynność sprawcza w postaci „podszywania się” również może ograniczać sytuację, w której sprawca wykorzystuje czyjeś dane, jednak aktywnie nie próbuje wprowadzić innej osoby w błąd – dzieje się to często przy przestępstwach z użyciem Internetu.

Kolejna, trzecia szczegółowa hipoteza badawcza zakładała, że trudności interpretacyjne w zakresie przepisów prawnokarnych obejmujących swoim zakresem kradzież tożsamości sensu largo występują w różnych elementach znamion przestępstw, w szczególności jest to widoczne w tzw. przestępstwach komputerowych. Trudności interpretacyjne w art. 190a § 2 Kodeksu karnego obejmującym kradzież tożsamości sensu stricto występują w głównej mierze na gruncie strony przedmiotowej regulacji. Przeprowadzona analiza również potwierdziła to stanowisko. Badania dogmatyczno-prawne zawarte w rozdziale III potwierdziły wyzwania postawione przed praktykami w odniesieniu do kryminalizacji rozproszonej kradzieży tożsamości sensu largo. Jak wcześniej nadmieniono, normy prawnokarne, które organy ścigania mogą wykorzystać do ochrony obywateli przed wykorzystywaniem ich danych osobowych w celu popełnienia różnych przestępstw, znajdują się w co najmniej 17 przepisach kodeksowych, nie wliczając w to tych, które zawierają się w ustawach pozakodeksowych. Każdy z przepisów ma swoje ograniczenia związane ze znamionami ustalonymi przez prawodawcę. Jednak to tzw. przestępstwa komputerowe, zawarte głównie w rozdziale XXXIII „Przestępstwa przeciwko ochronie informacji”, nastroczają wielu wątpliwości interpretacyjnych, szczególnie związanych ze stroną przedmiotową, niedostosowaną do realiów technicznych popełniania przestępstw

w cyberprzestrzeni. Druga część hipotezy również została potwierdzona, główne elementy art. 190a § 2 k.k. zawierające trudności interpretacyjne, ale również przeszkody w objęciu większej liczby czynów potocznie rozumianych jako kradzieże tożsamości, zawierają się w stronie przedmiotowej i przed 1 października 2023 r. w stronie podmiotowej.

Pozytywnie zweryfikowano również czwartą szczegółową hipotezę o charakterze prawnym, która brzmiała: zmiany *de lege ferenda* powinny zostać wprowadzone w art. 190a § 2 Kodeksu karnego w elementach strony przedmiotowej, a także wyodrębnienia regulacji ze struktury przepisu penalizującego stalking. W końcowej części rozdziału III podjęto się próby stworzenia przepisu jak najlepiej odpowiadającego na powstałe już w doktrynie problemy interpretacyjne, ale również na potrzeby praktyki dotyczące korzystania z przepisu art. 190a § 2 k.k. w szerszym zakresie – zbliżającym się bardziej rozumieniu kradzieży *sensu largo* niż wariacji na temat przejawów przestępstwa stalkingu. Potrzeby te widać nie tylko w badaniach nad dorosłymi, ale w jeszcze większym zakresie w przeprowadzonych w niniejszej monografii badaniach prawomocnych orzeczeń z art. 190a § 2 k.k. zapadłych wobec nieletnich sprawców. Pozostawianie przepisu w takiej formie jak obecna niweczy potencjał przepisu w kontekście rzeczywistej, a nie jedynie pozornej ochrony wolności jednostki przed ingerencją w jej życie, mienie, cześć przy pomocy jej własnych danych osobowych czy też należących do innych. Uwzględniając analizę przeprowadzoną w rozdziale III oraz rozdziałach empirycznych – V i VI *de lege ferenda*, należałoby postulować zmianę tego przepisu art. 190a § 2 k.k. na art. 190b k.k. w brzmieniu:

Art. 190b k.k.

§ 1. Kto wykorzystuje wszelkie dane innej osoby fizycznej, prawnej lub jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej, umożliwiające jej identyfikację, w zamiarze wyrządzenia jej lub innej osobie szkody majątkowej lub krzywdy,

podlega karze grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 2. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 jest znaczna szkoda majątkowa pokrzywdzonego lub pokrzywdzenie wielu osób, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

§ 3. Kto czyni przygotowania do przestępstwa określonego w § 2, podlega karze grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do lat 2.

§ 4. Ściganie przestępstwa określonego w § 1 następuje na wniosek pokrzywdzonego.

Powyższy kształt przepisu pozwoliłby zarówno na ściganie klasycznego podszywania się, bezprawnego wykorzystywania czyichś danych, jak i zakrojonych na ogromną skalę kampanii phishingowych. Powyższe zmiany wydaje się, że czyniłyby zadość potrzebom organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości, jak i faktycznie zapewniły ochronę wolności w wymiarze prawa do tożsamości, ochrony od niechcianej ingerencji w ich życie osobiste, rzetelnego posługiwania się danymi w przestrzeni publicznej, a także wolności do rozporządzania swoim mieniem.

Piąta hipoteza szczegółowa o charakterze prawnym, która zakładała, że ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich w przeszłości, a od września 2022 r. ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich reguluje reakcję na zjawisko kradzieży tożsamości wśród nieletnich w sposób kompletny oraz wyłączny, również znalazła swoje potwierdzenie w przeprowadzonych badaniach. Obie ustawy na gruncie polskim regulują sposób postępowania z nieletnimi, którzy dopuścili się popełnienia kradzieży tożsamości zarówno *sensu stricto*, jak i *largo*. Oczywiście dla uznania danego zachowania jako czynu karalnego na gruncie powyższych ustaw jest konieczne odniesienie się do znamion przestępstw zawartych w kodeksie karnym, jednak ostateczny kształt postępowania ukształtowany jest przez powyższe ustawy.

Zbadanie zjawiska kradzieży tożsamości z udziałem nieletnich, opierając się jedynie na ujęciu prawnym, nie dałoby możliwości jego kompleksowego ujęcia, zdecydowano się więc na sformułowanie pytań i hipotez o charakterze kryminologicznym.

Główna hipoteza badawcza o charakterze kryminologicznym została skonstruowana w następujący sposób: Przestępstwo kradzieży tożsamości nieletnich współcześnie jest coraz częściej pojawiającym się zjawiskiem, stanowiącym przejaw cyberprzestępczości. Powyższą hipotezę zweryfikowano pozytywnie w obu obszarach. Obszarem dysertacji, który wykazał słuszność powyższego, były empiryczne rozdziały V i VI. To, że przestępstwo kradzieży tożsamości pomimo swojej nadal niewielkiej skali jest coraz częściej po-

jawiającym się zjawiskiem, udało się ustalić dzięki statystykom policyjnym oraz sądowym zawartym w rozdziale V. Natomiast to, że jest to przejaw cyberprzestępczości, zostało w głównej mierze udowodnione w rozdziale VI na podstawie badania sentencji prawomocnych orzeczeń z art. 190a § 2 k.k.

Tak jak w przypadku części prawnej badań tutaj również zostały postawione szczegółowe hipotezy badawcze o charakterze kryminologicznym. Pierwsza szczegółowa hipoteza została sformułowana w następujący sposób: *Skala kradzieży tożsamości sensu stricto wśród nieletnich jest niewielka. Dynamika kradzieży tożsamości sensu stricto wśród nieletnich wskazuje na tendencję wzrostową. Skala kradzieży tożsamości sensu stricto jest wyższa wśród nieletnich niż dorosłych, jak również rozwija się szybciej niż w przypadku kradzieży tożsamości popełnianej przez dorosłych. Jej założenia zostały potwierdzone. Rozdział V zawierający statystyki policyjne oraz sądowe wykazał, że w latach 2012–2020 rozmiary kradzieży tożsamości sensu stricto wśród nieletnich były niewielkie i oscylowały w granicach 24–72 podejrzanych i 21–48 orzeczeń z art. 190a § 2 k.k. Kolejna część dotycząca tendencji wzrostowej dynamiki kradzieży tożsamości sensu stricto wśród nieletnich również została potwierdzona. Ze statystyk sądowych wynika, że procentowy udział orzeczeń z art. 190a § 2 k.k. w ogólnej liczbie orzeczeń wzrósł z 0,03% od 2012 r. do 0,43% w 2020 r., natomiast udział orzeczeń z art. 190a § 2 k.k. w ogólnej liczbie skazań za przestępstwa przeciwko wolności wzrósł z 0,62% w 2012 roku do 5,21% w 2020 r. Ostatnia część hipotezy stworzona do oceny niebezpieczeństwa skali i dynamiki zjawiska wśród nieletnich sprawców w odniesieniu do świata dorosłych również została potwierdzona. Pomimo że rozmiar kradzieży tożsamości nieletnich jest niższy niż wśród dorosłych, średnio w latach 2012–2020 orzeczenia wydano wobec 247 nieletnich i 615 dorosłych sprawców, to skala – biorąc pod uwagę udział powyższych skazań we wszystkich przestępstwach i w przestępstwach przeciwko wolności – jest wyższa. W latach 2012–2020 udział ten średnio wyniósł odpowiednio 0,02% wśród dorosłych i 0,21% wśród nieletnich sprawców oraz 0,79% wśród dorosłych sprawców i 3,29% wśród nieletnich. Potwierdzona została również dynamika, która rozwija się szybciej wśród nieletnich. Udział skazań wśród dorosłych za kradzież tożsamości sensu stricto we wszystkich skazaniach wzrósł od 2012 r. z 0,01% do 0,04% w 2020 r., natomiast wśród nieletnich*

z 0,03% do 0,43%. Biorąc pod uwagę udział skazań z art. 190a § 2 k.k. we wszystkich skazaniach za przestępstwa przeciwko wolności w powyższym okresie, to udział ten wzrósł wśród dorosłych trzykrotnie (z 0,39% do 1,24%), a wśród nieletnich ośmiokrotnie (0,62% do 5,21%).

Druga hipoteza badawcza o charakterze kryminologicznym zakładała, że w głównej mierze sprawcami przestępstwa kradzieży tożsamości sensu stricto są chłopcy w wieku około 15 lat. W zdecydowanej większości ofiarami przestępstwa kradzieży tożsamości sensu stricto są małoletnie dziewczęta. Nieletni sprawcy kradzieży tożsamości z art. 190a § 2 k.k. w większości popełniają również inne czyny karalne, natomiast ich ofiary w większości doświadczały wiktymizacji wielokrotnej. Powyższe stanowiło, podobnie jak poprzednie, zostało częściowo zweryfikowane pozytywnie, a częściowo negatywnie. Zarówno badania statystyczne, jak i badania empiryczne potwierdziły, że sprawcami są najczęściej nieletni chłopcy. Statystyki sądowe wskazują, że 64% orzeczeń było wydanych wobec chłopców. Jeżeli mowa o wieku sprawców, to według statystyk sądowych mieli oni 14 lat, czyli nieco mniej niż w założeniu. Kolejna część hipotezy dotycząca ofiar sprawców znalazła potwierdzenie przy płci oraz pełnoletności – w 58,6% była to płeć żeńska, a w 60,7% osoby małoletnie. Kolejna część została zweryfikowana negatywnie. Co prawda zdarza się, że nieletni sprawcy kradzieży tożsamości popełniają również inne czyny karalne, jednak nie można mówić o współwystępowaniu tego zjawiska. Sprawców kradzieży tożsamości, którzy popełnili także innego rodzaju czyn karalny, było jedynie 16,5%. Ostatnia część hipotezy również została zweryfikowana negatywnie – jedynie 18,5% ofiar kradzieży tożsamości sensu stricto doświadczało wiktymizacji wielokrotnej.

Trzecia szczegółowa hipoteza badawcza została sformułowana w następujący sposób: *Modus operandi* sprawców w głównej mierze polega na wykorzystaniu fotografii lub danych osobowych do podszycia się pod ofiarę, aby ją ośmieszyć w oczach innych osób. Została ona potwierdzona w rozdziale VI, gdzie podkreślano rolę social mediów oraz przerabiania lub używania fotografii, filmów danych osobowych w celu ośmieszenia ofiar.

Następna, czwarta szczegółowa hipoteza badawcza zakładała, że kradzież tożsamości sensu stricto popełniana przez nieletnich jest w głównej mierze za pośrednictwem Internetu. Została ona zweryfikowana pozytywnie na bazie rozdziału VI – przeprowadzona analiza sentencji orzeczeń wskazała na to, że

w 93,6% spraw kradzież tożsamości została popełniona online tj. z wykorzystaniem Internetu.

Piąta hipoteza badawcza o charakterze kryminologicznym, która stanowiła, że względem nieletnich najczęściej są orzekane środki wychowawcze w postaci upomnienia, będącego reakcją na kradzież tożsamości sensu stricto, także została zweryfikowana pozytywnie. Sądy traktują popełnienie przedmiotowego przestępstwa w dość łagodny sposób. W latach 2012–2020 r. samo upomnienie stanowiło niemal 50% spośród wszystkich orzeczonych środków wychowawczych i poprawczych za popełnienie czynu z art. 190a § 2 k.k.

Pozytywnie została zweryfikowana również ostatnia, szósta szczegółowa hipoteza badawcza o charakterze kryminologicznym. Wskazywała, że konieczne jest zwrócenie uwagi sądów na odpowiednią kwalifikację prawnokarną zachowań nieletnich. Dzięki przeprowadzonym badaniom, których rezultaty znalazły się w rozdziale VI, można było zaobserwować, że art. 190a § 2 k.k. został zastosowany w 37,6% spraw, gdzie nie występowała w ogóle czynność sprawcza podszywania się pod inną osobę wymagana jako znamię strony przedmiotowej w przywołanym przepisie. Również wypełnienie znamion strony podmiotowej w postaci celu kierunkowego, który w tamtym czasie obowiązywał, w wielu sprawach narażało wątpliwości.

Niniejsza książka prezentuje wielopłaszczyznowy obraz kradzieży tożsamości z udziałem nieletnich. Przyjęta struktura pracy oraz proces badawczy pozwoliły na weryfikację hipotez badawczych postawionych w rozdziale I zarówno o charakterze prawnym, jak i kryminologicznym. Ukazane w pracy rezultaty eksploracji literatury przedmiotu, aktów prawnych, orzecznictwa, danych statystycznych udostępnionych przez Komendę Główną Policji i Ministerstwo Sprawiedliwości, a także wyniki badań sentencji prawomocnych orzeczeń sądowych umożliwiły nie tylko zweryfikowanie hipotez badawczych, ale także przybliżenie badanej problematyki, która zawiera w sobie wiele elementów alarmujących, nie tylko jeżeli chodzi o aspekty kryminologiczne, ale również proces stosowania prawa wobec nieletnich. Z tego powodu niezwykle istotne wydaje się być dalsze przyglądanie się przedmiotowemu problemowi, uzupełnione o odpowiednie zmiany prawne i edukację nieletnich w obszarze przestępstwa kradzieży tożsamości.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Akhgar B., *Cyber crime and cyber terrorism investigator's handbook*, Amsterdam ; Boston 2014.
- Apanowicz J., *Metodologia ogólna*, Gdynia 2002.
- Apanowicz J., *Metodologiczne uwarunkowania pracy naukowej. Prace doktorskie, prace habilitacyjne*, Warszawa 2005.
- Badziak J., *Nadmierne korzystanie z internetu przez nieletnich jako czynnik ryzyka sprzyjający ich demoralizacji i przestępczości* [w:] *Problemy nauk prawnych*, t. 13, K. Pujer (red.), Wrocław 2019.
- Banaszak P., Burdziak K., *Standardy postępowania z nieletnimi – raport z badania*, Warszawa 2019.
- Barankiewicz T., *Metody myślenia, badania prawa i systematyzacji wiedzy w naukach prawnych* [w:] *Metodologia dysertacji doktorskiej dla prawników: teoria i praktyka*, H. Izdebski, A. Łazarska (red.), Warszawa 2022.
- Barta J., Fajgielski P., Markiewicz R., *Ochrona danych osobowych. Komentarz*, Kraków 2007.
- Barta J., Fajgielski Paweł, Markiewicz R., *Ochrona danych osobowych. Komentarz*, Warszawa 2015.
- Bartkowicz Z., Chudnicki A., *Cyberprzemoc w opiniach uczniów szkół średnich*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2019, t. 28, nr 2.
- Bieńkowska E., *Wiktymologia*, Warszawa 2018.
- Błachnio A., *Wizerunek jako przedmiot czynności wykonawczej przestępstwa kradzieży tożsamości – uwagi na tle art. 190a § 2 k.k.* [w:] *Kradzież tożsamości w Internecie*, A. Gołębiowska (red.), Szczepko 2017.
- Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., *Kryminologia*, Gdańsk 2007.
- Bojarski T., *Komentarz do art. 3 u.p.n.* [w:] *Postępowanie w sprawach nieletnich. Komentarz*, T. Bojarski, E. Kruk, E. Skrętowicz, Warszawa 2016.
- Buczowski K., *Wymiar sprawiedliwości wobec nieletnich w wybranych krajach*, Warszawa 2018.
- Budyn-Kulik M., *Kodeks karny. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny*, Lex 2011.
- Budyn-Kulik M., *Nowe znamiona nękania z art. 190a § 1 Kodeksu karnego*, „Palestra” 2020, nr 9.

- Budyn-Kulik M., *Przestępstwo kradzieży tożsamości po zmianach wprowadzonych ustawą z 31 marca 2020 r. nowelizującej przepisy w sprawie COVID-19*, „Studia Prawnicze / The Legal Studies” 2021, nr 2 (222).
- Budyn-Kulik M., *Wpływ zmian w postrzeganiu ról płciowych w społeczeństwie na przestępczość kobietą [w:] Przestępczość kobiet: wybrane aspekty*, J. Brzezińska (red.), Warszawa 2017.
- Budyn-Kulik M., Mozgawa M., *Prawnokarne i kryminologiczne aspekty zjawiska nękania*, Warszawa 2012.
- Bułat K., Czarniak P., Gorzelak A., Grabowski K., Grzyb M., Iwański M., Jakubek P., Jodłowski J., Małek M., Młodawska-Mąsior S., Papierz A., Stożek M., *Kryminologia. Repetytorium*, Warszawa 2013.
- Carter D.L., *Computer Crime Categories: How Techno-Criminals Operate*, „FBI Law Enforcement Bulletin” 1995, t. 64, nr 7.
- Chałubińska-Jentkiewicz K., *Cyberodpowiedzialność*, Toruń 2019.
- Chamernik J., *Przestępstwo stalkingu w regulacji kodeksu karnego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Administracja i Zarządzanie” 2013, nr 99.
- Cichła J., *Nieletni jako sprawcy przestępstw przeciwko mieniu [w:] Resocjalizacja: zagadnienia prawne, społeczne i metodyczne*, A. Jaworska (red.), Kraków 2009.
- Cichy A., Szyjko C., *Nieletni jako przestępca w XXI wieku: studium uwarunkowań społeczno-prawnych*, Warszawa 2014.
- Cisowski W., *Rozdział 8. Przestępczość nieletnich [w:] Kryminologia*, P. Łabuz, I. Malinowska, M. Michalski (red.), Warszawa 2020.
- Cooper A., *Cybersex and sexual compulsivity: The dark side of the force*, „Sexual Addiction & Compulsivity” 2000, t. 7, nr 1–2.
- Cross C., Richards K., Smith R., *The reporting experiences and support needs of victims of online fraud*, „Trends & Issues in Crime and Criminal Justice” 2016, Report no. 518.
- Czaplicki K., *Kradzież tożsamości w Internecie [w:] Internet: ochrona wolności, własności i bezpieczeństwa*, G. Szpor (red.), Warszawa 2011.
- Czarnecka-Działuk B., Drapała K., *Kontrowersje wokół reagowania na przejawy demoralizacji nieletnich. Opinie praktyków*, „Prawo w Działaniu” 2015, t. 23, Sprawy karne.
- Czarnecka-Działuk B., Drapała K., *Przejawy demoralizacji jako podstawa działań podejmowanych wobec nieletnich przez sądy rodzinne*, „Prawo w Działaniu” 2015, t. 22, Sprawy karne.
- Czarnecka-Działuk B., Drapała K., *Reakcja instytucjonalna na zachowania nieletnich kwalifikowane jako przejawy demoralizacji w opinii praktyków*, Warszawa 2014.
- Dajnowicz-Piesiecka D., *Przestępczość godząca w rodzinę: studium prawnokryminologiczne*, Białystok 2020.
- Dąbrowska-Kardas M., Kardas P., *Komentarz do art. 287 k.k. [w:] Kodeks karny. Część szczególna. t. III, Komentarz do art. 278–363*, W. Wróbel, A. Zoll (red.), Warszawa 2022.

- Dieter M., Gauthier D., *On the Politics of Chrono-Design: Capture, Time and the Interface*, „Theory, Culture & Society” 2019, t. 36, nr 2.
- Domenie M.M.L. (red.), *Victimisation in a digitised society: a survey among members of the public concerning e-fraud, hacking and other high volume crimes*, The Hague 2013.
- Drozd A., *Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz, wzory pism i przepisy*, Warszawa 2006.
- Dubisz S., *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 3, Warszawa 2003.
- Dukiet-Nagórska T., Sitarz O., *Prawo karne: część ogólna, szczególna i wojskowa*, Warszawa 2020.
- Dworzecki J., Szymczyk J., *Kryminologia. Wybrane zagadnienia*, Gliwice 2010.
- Dygazewicz K., *Kradzież tożsamości w czasach społeczeństwa informacyjnego [w:] Internet: strategie bezpieczeństwa. Internet: security strategy*, G. Szpor, A. Gryszczyńska (red.), Warszawa 2017.
- Edwards Z., *Identity Theft in Later Medieval London [w:] The Fifteenth Century XVI: Examining Identity*, L. Clark (red.), Woodbridge 2018.
- Fic R., *Pojęcie czynu karalnego w postępowaniu w sprawach nieletnich*, „Prokuratura i Prawo” 2019, nr 4.
- Filipkowski W., *Wybrane zagadnienia profilaktyki kryminologicznej [w:] Kryminologia: stan i perspektywy rozwoju*, E.W. Pływaczewski, S. Redo, E.M. Guzik-Makaruk, K. Laskowska, W. Filipkowski, E. Glińska, E. Jurgielewicz-Delegacz, M. Perkowska, Warszawa 2019.
- Filipkowski W., Guzik-Makaruk E., Laskowska K., *Przewodnik po prawie karnym: tablice, orzecznictwo, kazusy*, Warszawa 2022.
- Filipkowski W., Guzik-Makaruk E.M., *Zagadnienia podstawowe kryminologii jako nauki [w:] Kryminologia: stan i perspektywy rozwoju*, E.W. Pływaczewski, S. Redo, E.M. Guzik-Makaruk, K. Laskowska, W. Filipkowski, E. Glińska, E. Jurgielewicz-Delegacz, M. Perkowska, Warszawa 2019.
- Gadecki B., *Komentarz do art. 287 k.k. [w:] Kodeks karny. Część szczególna. Art. 252–316. Komentarz*, Warszawa 2017.
- Gałązka M., *Komentarz do art. 270 k.k. [w:] Kodeks karny: komentarz*, A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), Warszawa 2021.
- Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2021.
- Gąsowski M., *Cyberprzemoc wśród młodzieży szkolnej – analiza kryminologiczna na podstawie badań ankietowych [w:] Przestępczość XXI wieku: szanse i wyzwania dla kryminologii*, E.W. Pływaczewski, E. Jurgielewicz-Delegacz, D. Dajnowicz-Piesiecka (red.), Warszawa 2020.
- Gercke M., *Project on Cybercrime. Internet-related identity theft. A discution paper*, Economic Crime Division Directorate General Of Human Rights and Legal Affairs, Strasbourg 2007.

- Giezek J., Komentarz do art. 297 k.k. [w:] Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz, J. Giezek (red.), Warszawa 2021.
- Giezek J., Sienkiewicz Z., Bojarski M., Prawo karne materialne: część ogólna i szczególna, Warszawa 2020.
- Glińska E., Metody badań w kryminologii [w:] Kryminologia: stan i perspektywy rozwoju, E.W. Pływaczewski, S. Redo, E.M. Guzik-Makaruk, K. Laskowska, W. Filipkowski, E. Glińska, E. Jurgielewicz-Delegacz, M. Perkowska, Warszawa 2019.
- Głód S., Miotła P., Młodzież jako grupa społeczna w ujęciu definicji naukowych, „Trendy ve vzdělávání” 2014, t. 7, nr 1.
- Goldsmith A., Wall D.S., The seductions of cybercrime: Adolescence and the thrills of digital transgression, „European Journal of Criminology” 2022, t. 19, nr 1.
- Goliasz A., Worek K., Dowody z mediów społecznościowych w sprawach o stalking i kradzież tożsamości [w:] Media społecznościowe w postępowaniu karnym, P. Waszkiewicz (red.), Warszawa 2022
- Gołębiowska A. (red.), Kradzież tożsamości w Internecie, Szcztyno 2017.
- Gołębiowska A., Przestępstwo kradzieży tożsamości w ustawodawstwie polskim [w:] Kradzież tożsamości w Internecie, A. Gołębiowska (red.), Szcztyno 2017.
- Gorazdowski K., Kradzież tożsamości w sieci w ujęciu normatywno-opisowym, „Studia Administracji i Bezpieczeństwa” 2017, nr 2.
- Górecki P., Komentarz do art. 21 u.p.n. [w:] Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz, P. Górecki, S. Stachowiak, Warszawa 2007.
- Gromek K., Komentarz do art. 22 u.p.n. [w:] Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, Warszawa 2001.
- Gromkowska-Melosik A., Społeczne konstrukcje agresji dziewcząt. Wybrane konteksty i kontrowersje, „Studia Edukacyjne” 2016, nr 39.
- Grubicka J., Jopek A., Tożsamość w cyberprzestrzeni: implikacje zjawiska cyberprzemocy wśród adolescentów, „Security, Economy & Law” 2017, nr 4.
- Gryszczyńska A., Cyberprzestępczość podczas pandemii [w:] Internet. Cyberpandemia. Cyberpandemic, A. Gryszczyńska, G. Szpor (red.), Warszawa 2020.
- Gryszczyńska A., Kradzieże tożsamości w sprawach z zakresu cyberprzestępczości, „Rocznik Bezpieczeństwa Morskiego” 2020, nr Przestępczość teleinformatyczna 2019.
- Gryszczyńska A., Wykorzystanie COVID-19 w scenariuszach ataków opartych na socjotechnice, „Rocznik Bezpieczeństwa Morskiego” 2021, nr Przestępczość teleinformatyczna 2020.
- Grzegorzewska I., Cierpiałkowska L., Borkowska A., Psychologia kliniczna dzieci i młodzieży, Warszawa 2020.
- Grześkowiak A., Prawo nieletnich, Warszawa 2020.

- Grzeškowiak A., *Zagadnienia ogólne* [w:] *Prawo karne*, A. Grzeškowiak, K. Wiak (red.), Warszawa 2020.
- Grzeškowiak A., *Polskie prawo nieletnich w świetle Reguł Minimalnych Narodów Zjednoczonych dotyczących wymiaru sprawiedliwości względem nieletnich*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1987, nr 3.
- Grzeškowiak A., Wiak K. (red.), *Prawo karne*, Warszawa 2020.
- Guzik-Makaruk E.M., Pływaczewski E.W., *Komentarz do art. 287 k.k.* [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, M. Filar (red.), Warszawa 2016.
- Guzik-Makaruk E.M., Wojewoda E., *Dziecko, nieletni, małoletni, młodociany, pełnoletni – podstawowe zagadnienia terminologiczne na tle systemu prawa* [w:] *Wybrane prawne i medyczne problemy ginekologii dziecięcej*, E.M. Guzik-Makaruk, V. Skrzypulec, J. Szamatowicz (red.), Białystok 2015.
- Hoc S., *Komentarz do art. 267 k.k.* [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, R.A. Stefański (red.), Legalis/el. 2021.
- Hołyst B., *Kryminologia*, Warszawa 2022.
- Hołyst B., *Wiktymologia kryminalna* Warszawa 2021.
- Hypś S., *Komentarz do art. 190a k.k.* [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, A. Grzeškowiak, K. Wiak (red.), Legalis/el. 2021.
- Irshad S., Soomro T.R., *Identity Theft and Social Media*, „International Journal of Computer Science and Network Security” 2018, t. 18, nr 1.
- Jagiello D., *Kryminologia – zarys wykładu. Podręcznik dla studentów kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne*, Skierniewice 2012.
- Jurgielewicz-Delegacz E., *Przestępczość nieletnich* [w:] *Kryminologia: stan i perspektywy rozwoju*, E.W. Pływaczewski, S. Redo, E.M. Guzik-Makaruk, K. Laskowska, W. Filipkowski, E. Glińska, E. Jurgielewicz-Delegacz, M. Perkowska, Warszawa 2019.
- Kaldon B.M., *Przestępczość wśród nieletnich a podejmowane działania profilaktyczne*, „Seminare” 2015, t. 36, nr 3.
- Kamińska K., *Zjawisko „kradzieży tożsamości” – aspekty prawne i kryminologiczne* [w:] *Przestępczość XXI wieku: szanse i wyzwania dla kryminologii*, E. Pływaczewski, E. Jurgielewicz-Delegacz, D. Dajnowicz-Piesiecka (red.), Warszawa 2020.
- Kania A., *Demoralizacja jako pojęcie kontrowersyjne. Uwagi na tle ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, „Studia Prawnicze KUL” 2016, nr 3.
- Kania A., *Oszustwo komputerowe na tle przestępczości w cyberprzestrzeni*, „CBKE e-Biuletyn” 2009, nr 1.
- Karbowska M., *Młode i wściekłe. W poszukiwaniu źródeł agresji nastolatek*, „Pareja” 2019, nr 2(12).
- Kawa J., *Metodologia, metodyka, metoda jako podstawa wywodu naukowego*, „Studia Prawnoustrojowe” 2013, nr 21.

- Kędzierska G., Kryminologiczna i kryminalistyczna analiza wybranych elementów udziału kobiet w realizacji przestępstwa [w:] Kryminologia wobec współczesnych wyzwań cywilizacyjnych, W. Pływaczewski, G. Kędzierska (red.), Olsztyn 2010.
- Klaus W., Wczesna przestępczość nieletnich i jej skutki, „Archiwum Kryminologii” 2006, nr XXVIII.
- Kładoczny P., Opinia prawna do ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (druk senacki nr 741), Biuro Analiz, Dokumentacji i Korespondencji Kancelarii Senatu, 2022.
- Kłaczyńska N., Komentarz do art. 190a k.k. [w:] Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz, J. Giezek (red.), Lex/el. 2014.
- Konarska-Wrzosek V., Komentarz do art. 1 u.p.n. [w:] Postępowanie w sprawach nieletnich. Komentarz, Warszawa 2019.
- Konarska-Wrzosek V., Komentarz do art. 3 u.p.n. [w:] Postępowanie w sprawach nieletnich. Komentarz, Warszawa 2019.
- Konarska-Wrzosek V., Prawny system postępowania z nieletnimi w Polsce, Warszawa 2013.
- Konarska-Wrzosek V., System postępowania z nieletnimi w świetle materialnoprawnych przepisów ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich z 9.06.2022 r. [w:] O wolność i prawo. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Rzeplińskiemu, B. Błońska, Ł. Chojniak, B. Gruszczyńska, A. Kosyło, K. Witkowska-Rozpara, D. Woźniakowska-Fajst (red.), Warszawa 2022.
- Konopczyński M., Opinia do ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (druk senacki nr 741), Biuro Analiz, Dokumentacji i Korespondencji Kancelarii Senatu, 2022.
- Korcył-Wolska M., Postępowanie w sprawach nieletnich na tle standardów europejskich, Warszawa 2015.
- Korwin-Szymanowska A., Nieletni wczoraj i dziś w świetle wyników badań kryminologicznych i danych statystycznych [w:] Po co nam kryminologia?: księga jubileuszowa Profesor Ireny Rzeplińskiej, W. Klaus, D. Woźniakowska-Fajst, P. Wiktorska, K. Buczkowski (red.), Warszawa 2019.
- Kosonoga J., Komentarz do art. 190a k.k. [w:] Kodeks karny. Komentarz, R.A. Stefański (red.), Legalis/el. 2020.
- Kosonoga J., Komentarz do art. 190a k.k. [w:] Kodeks karny. Komentarz, R.A. Stefański (red.), Legalis/el. 2021.
- Kowalczyk-Ludzia M., Pruszkiewicz-Słowińska K., Wybrane zagadnienia dotyczące kradzieży tożsamości na gruncie przepisów prawa karnego i prawa medycznego — studium przypadku, „Przegląd Policyjny” 2016, nr 2 (122).
- Kowalewski J., Kowalewski M., Zagrożenia informacji w cyberprzestrzeni, cyberterroryzm, Warszawa 2017.
- Krawiec J., Cyberbezpieczeństwo: podejście systemowe, Warszawa 2019.
- Kuć M., Kryminologia, Warszawa 2015.

- Kulik M., *Opinia na temat projektu z dnia 20 lipca 2010 r. ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny*, Druk DL-P-I-4001-5/09.
- Kusztal J., *Realizacja Wytycznych Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dziecku w kontekście zapobiegania ekskluzji społecznej i prawnej nieletnich*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2021, t. LVIII, nr 4019.
- Lach A., *Karnoprawna reakcja na zjawisko kradzieży tożsamości*, Warszawa 2015.
- Lach A., *Kradzież tożsamości*, „Prawo i Prokuratura” 2012, nr 3.
- Lach A., *Ocena art. 190a§2 k.k. i wnioski de lege ferenda* [w:] *Kradzież tożsamości w Internecie*, A. Gołębiowska (red.), Szczytno 2017.
- Lachowski J., *Komentarz do art. 190a k.k.* [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, V. Konarska-Wrzošek (red.), Warszawa 2020.
- Lachowski J., Marek A., *Prawo karne: zarys problematyki*, Warszawa 2021.
- Lakomy M., *Cyberprzestrzeń jako nowy wymiar rywalizacji i współpracy państw*, Katowice 2015.
- Laskowska K., *Ogólna charakterystyka przestępczości w Polsce* [w:] *Kryminologia: stan i perspektywy rozwoju*, E.W. Pływaczewski, S. Redo, E.M. Guzik-Makaruk, K. Laskowska, W. Filipkowski, E. Glińska, E. Jurgielewicz-Delegacz, M. Perkowska, Warszawa 2019.
- Laskowska K., *Przestępczość kobiet* [w:] *Kryminologia: stan i perspektywy rozwoju*, E.W. Pływaczewski, S. Redo, E.M. Guzik-Makaruk, K. Laskowska, W. Filipkowski, E. Glińska, E. Jurgielewicz-Delegacz, M. Perkowska, Warszawa 2019.
- Leśniak-Moczuk A.D., *Przejawy demoralizacji nieletnich. Analiza prawno-kryminologiczna, rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. E.M. Guzik-Makaruk, promotor pomocniczy: dr Ewelina Wojewoda*, Białystok 2021.
- Lewulis P., *O rozgraniczeniu definicyjnym pomiędzy przestępczością „cyber” i „komputerową” dla celów praktycznych i badawczych*, „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 3.
- Lipiński K., *Komentarz do art. 190a k.k.* [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, J. Giezek (red.), Warszawa 2021.
- Lisowska-Kierepka A., *Przestępczość jako zjawisko geograficzne? Przegląd badań nad zjawiskiem w świetle wybranych nauk*, „Przegląd Geograficzny” 2020, t. 92, nr 2.
- Lutkiewicz-Rucińska A., *Komentarz do art. 10 k.c.* [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak (red.), Warszawa 2022.
- Łabuda G., *Komentarz do art. 287 k.k.* [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, J. Giezek (red.), Warszawa 2021.
- Łętowska E., *Kilka uwag o kradzieży tożsamości w Internecie – w praktyce* [w:] *Prawne i administracyjne aspekty komunikacji elektronicznej. Legal and administrative aspects of electronic communication*, J. Mazurkiewicz, P. Szymaniec (red.), Walbrzych 2018.
- Łyżwa A., *Komentarz do art. 190a k.k.* [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Art. 148–251. Komentarz*, M. Banaś-Grabek, B. Gadecki, J. Karnat, A. Łyżwa (red.), Warszawa 2020.

- Macoch A., *Kradzież tożsamości* [w:] *Kradzież tożsamości w Internecie*, A. Gołębiowska (red.), Szczytno 2017.
- Marcum C.D., Higgins G.E., Ricketts M.L., *Juveniles and Cyber Stalking in the United States: An Analysis of Theoretical Predictors of Patterns of Online Perpetration*, „International Journal of Cyber Criminology” 2014, t. 8, nr 1.
- Marcum C.D., Higgins G.E., Ricketts M.L., *Potential Factors of Online Victimization of Youth: An Examination of Adolescent Online Behaviors Utilizing Routine Activity Theory*, „Deviant Behavior” 2010, t. 31, nr 5.
- Marcum C.D., Higgins G.E., Ricketts M.L., Wolfe S.E., *Becoming Someone New: Identity Theft Behaviors by High School Students*, „Journal of Financial Crime” 2015, t. 22, nr 3.
- Marcum C.D., Ricketts M.L., Higgins G. E., *Assessing Sex Experiences of Online Victimization: An Examination of Adolescent Online Behaviors Using Routine Activity Theory*, „Criminal Justice Review” 2010, t. 35, nr 4.
- Marek K., *Przestępstwo uporczywego nękania (stalkingu) w świetle nowelizacji kodeksu karnego z dnia 31 marca 2020 r.*, „Studia Prawnoustrojowe” 2020, nr 50.
- Matusiak R., *Przestępczość komputerowa jako nowoczesne zagrożenie* [w:] *Współczesne zagrożenia – formy i skutki*, J. Zimny (red.), Stalowa Wola 2013.
- Mazowiecka L., *Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaźnego dziecku*, „Ius Novum” 2016, t. 10, nr 3.
- Michalska-Warias A., *Komentarz do art. 190a k.k.* [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, T. Bojarski (red.), Lex/el. 2016.
- Mozgawa M., *Analiza ustawowych znamion przestępstwa uporczywego nękania* [w:] *Stalking*, M. Mozgawa (red.), Warszawa 2018.
- Mozgawa M., *Komentarz do art. 190a k.k.* [w:] *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, M. Mozgawa (red.), Lex/el. 2022.
- Mozgawa M., *Opinia w sprawie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny* (druk sejmowy nr 3553), 2010.
- Mozgawa M., *Prawo karne materialne: część ogólna*, Warszawa 2020.
- Mozgawa M., *Przestępstwa stalkingu (nękania) i podszywania się (art. 190a k.k.)* [w:] *System Prawa Karnego*, t. 10, *Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym*, J. Warylewski (red.), Warszawa 2012.
- Namysłowska-Gabrysiak B., *Komentarz do art. 6 k.k.* [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1 – 116*, M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), Warszawa 2017.
- Namysłowska-Gabrysiak B., *Komentarz do art. 7 k.k.* [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1 – 116*, M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), Warszawa 2017.
- Namysłowska-Gabrysiak B., *Ochrona praw kobiet – ofiar handlu ludźmi, w praktyce wymiaru sprawiedliwości* [w:] *Prawo wobec problemów społecznych. Księga jubileuszowa profesor Eleonory*

- Zielińskiej, B. Namysłowska-Gabrysiak, K. Syroka-Marczewska, A. Walczak-Żochowska (red.), Warszawa 2016.
- Namysłowska-Gabrysiak B., Berg J., *Prawo karne: część ogólna*, Warszawa 2019.
- Namysłowska-Gabrysiak B., *Ofiary przestępstwa handlu ludźmi [w:] Przestępczość cudzoziemców. Aspekty prawne, kryminologiczne i praktyczne*, W. Klaus, K. Laskowska, I. Rzeplińska (red.), Warszawa 2017.
- Nazar K., *Uporczywe nękanie oraz kradzież tożsamości [w:] Przestępstwa przeciwko wolności*, M. Mozgawa (red.), Lublin 2020.
- Newman G.R., McNally M.M., *Identity Theft Literature Review*, U.S. Department of Justice, 2005.
- Notar C.E., Padgett S., Roden J., *Cyberbullying: A Review of the Literature*, „Universal Journal of Educational Research” 2013, t. 1, nr 1.
- Nowicka-Skóra A., *Prawa dziecka niedostosowanego społecznie*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2019, nr 9.
- Opalska A., Treder M., Tymieniecka A., *Social media: analiza prawna i kryminologiczna: zagadnienia wybrane*, Szczecin 2016.
- Oręziak B., *Cyberprzestępczość w aspektach proceduralnych: dowody elektroniczne a nowoczesne formy przestępczości*, Warszawa 2019.
- Palichleb P., *Zamiany art. 190a k.k., „Ius Novum”* 2021, t. 15, nr 4.
- Perkowska M., *Źródła informacji o przestępczości [w:] Kryminologia: stan i perspektywy rozwoju*, E.W. Pływaczewski, S. Redo, E.M. Guzik-Makaruk, K. Laskowska, W. Filipkowski, E. Gliška, E. Jurgielewicz-Delegacz, M. Perkowska, Warszawa 2019.
- Piotrowski R., *Przestępstwo na „blika”*, „Rocznik Bezpieczeństwa Morskiego” 2021, nr Przestępczość teleinformatyczna 2020.
- Pływaczewski E.W., *Bezpieczeństwo obywateli – prawa człowieka – zrównoważony rozwój. Polskie kierunki interdyscyplinarnych badań kryminologicznych nad bezpieczeństwem obywateli oraz w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu*, Białystok 2017.
- Pływaczewski E.W., *Geneza oraz trendy i tendencje rozwojowe kryminologii na świecie [w:] Kryminologia: stan i perspektywy rozwoju*, E.W. Pływaczewski, S. Redo, E.M. Guzik-Makaruk, K. Laskowska, W. Filipkowski, E. Gliška, E. Jurgielewicz-Delegacz, M. Perkowska, Warszawa 2019.
- Pływaczewski E.W., *Zapobieganie przestępczości i sprawiedliwość karna z perspektywy Kongresów Organizacji Narodów Zjednoczonych*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 2021, t. 43, nr 4.
- Podlewska J., *Odpowiedzialność prawna za cyberprzemoc w stosunku do nieletnich*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2009, t. 8, nr 1.
- Prichard J., Watters P.A., Spiranovic C., *Internet subcultures and pathways to the use of child pornography*, „Computer Law & Security Review” 2011, t. 27, nr 6.

- Prokopowicz D., Kwestia rozwoju technologii Big Data oraz internetowych portali społecznościowych a bezpieczeństwo danych niejawnych w sieci Internet [w:] *Kradzież tożsamości w Internecie*, A. Gołębiowska (red.), Szczepiń 2017.
- Pyżalski J., *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*, Kraków 2012.
- Razowski T., Komentarz do art. 275 k.k. [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, J. Giezek (red.), Warszawa 2021.
- Rębisz S., Sikora I., Smoleń-Rębisz K., Świadomość i skala zjawiska cyberprzemocy wśród młodzieży gimnazjalnej województwa podkarpackiego, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2017, t. 21, nr 3.
- Roberts L., Jurisdictional and definitional concerns with computer-mediated interpersonal crimes: An Analysis on Cyber Stalking, „International Journal of Cyber Criminology” 2008, t. 2, nr 1.
- Romańczuk-Grącka M., Korzystanie z cudzych dowodów tożsamości a kradzież tożsamości – od rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. po aktualne rozwiązania prawne [w:] *Idee nowelizacji kodeksu karnego*, M.J. Lubelski (red.), Kraków 2014.
- Romańczuk-Grącka M., Kradzież tożsamości w cyberprzestrzeni. Prawnokarna i kryminologiczna analiza problemu [w:] *Patologie w cyberprzestrzeni. Profilaktyka zagrożeń medialnych*, D. Morańska (red.), Dąbrowa Górnicza 2015.
- Romańczuk-Grącka M., Prawnokarna ochrona tożsamości elektronicznej w perspektywie przeciwdziałania nielegalnym rynkom finansowym [w:] *Przeciwdziałanie patologiom na rynkach finansowych: od edukacji ekonomicznej po prawne środki oddziaływania*, W. Pływaczewski (red.), Warszawa 2015.
- Romańczuk-Grącka M., Orłowska-Zielińska B., Z problematyki odpowiedzialności prawnej nieletnich sprawców cyberprzemocy [w:] *Technologie wykrywcze początku nowego tysiąclecia*, K. Szczepanowicz, K. Bronowska (red.), Olsztyn 2013.
- Ryter E., Kradzież tożsamości jako efekt naruszenia ochrony danych osobowych w świetle RODO, ustaw karnych oraz innych regulacji prawnych w dobie rosnącej cyberprzestępczości, „Probacja” 2019, nr 4.
- Rzeplińska I., Obraz przestępczości nieletnich w Polsce w badaniach kryminologicznych – przed i po transformacji, „Archiwum Kryminologii” 2006, nr XXVIII.
- Sakowicz A., Stanowisko dla Rzecznika Praw Obywatelskich w związku z uchwalaniem przez Sejm RP ustawy z dnia 16 maja 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, s. 5 <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Opinia%20dr.%20hab.%20Andrzeja%20Sakowicza%20ws%20zmian%20w%20prawie%20karnym%202021%20maja%202019.pdf>.
- Sakowicz A., Królikowski M., Komentarz do art. 190a k.k. [w:] *Kodeks karny. Część Szczególna. t. 1. Komentarz do artykułów 117–221*, M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), Lex/el. 2017.
- Sawyer S.M., Azzopardi P.S., Wickremarathne D., Patton G.C., The age of adolescence, „The Lancet Child & Adolescent Health” 2018, t. 2, nr 3.

- Schjølberg S., *The history of cybercrime: 1976 – 2014*, Norderstedt 2014.
- Seger A., *Identity theft and the Convention on Cybercrime*, presentation from UN ISPAC Conference on the Evolving Challenge of Identity-related Crime (Courmayeur, Italy, 30 Nov – 2 Dec 2007), 2007.
- Siemaszko A. i in., *Stalking w Polsce. Rozmiary-formy-skutki. Raport z badania nt. uporczywego nękania*, „Archiwum Kryminologii” 2010, nr XXXII.
- Siemieniecka D., Skibińska M., Majewska K., *Cyberagresja: zjawisko, skutki, zapobieganie*, Toruń 2020.
- Siemkowicz P., *Zakres skuteczności regulacji art. 190a § 2 k.k. dla zwalczania działań sprawczych związanych z tzw. kradzieżą tożsamości w sieci Internet*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2018, nr 1.
- Siwicki M., *Cyberprzestępczość*, Warszawa 2013.
- Siwicki M., *Kradzież tożsamości – pojęcie i charakterystyka zjawiska*. Cz. I, „Edukacja Prawnicza” 2009, nr 11.
- Siwicki M., *Podstawy określenia jurysdykcji cyberprzestępstw na gruncie polskiego ustawodawstwa karnego w świetle międzynarodowych standardów normatywnych*, „Palestra” 2013, nr 3–4.
- Siwicki M., *Prawo karne wobec oszustw i innych związanych z nimi przestępstw w handlu internetowym oraz bankowości elektronicznej*, Toruń 2018.
- Skinner W.F., Fream A.M., *A Social Learning Theory Analysis of Computer Crime among College Students*, „Journal of Research in Crime and Delinquency” 1997, t. 34, nr 4.
- Sławik K., *Kryminalistyka w związkach z procesem karnym, kryminologia i wiktymologia*, Szczecin 2003.
- Słyk J., *Przestępczość nieletnich w świetle badań akt spraw sądowych a problem odpowiedzialności rodziców za szkody wyrządzone przez ich dzieci*, „Zeszyty Prawnicze UKSW” 2008, t. 8, nr 2.
- Sobczak J., *Komentarz do art. 216 k.k. [w:] Kodeks karny. Komentarz*, R.A. Stefański (red.), Legis/el. 2021.
- Sowirka K., *Przestępstwo „kradzieży tożsamości” w polskim prawie karnym*, „Ius Novum” 2013, t. 1, nr 3.
- Sproule S., Archer N., *Defining Identity Theft [w:] Eighth World Congress on the Management of eBusiness (WCMeB 2007)*, Toronto, 2007.
- Stachelska A., *Nieletni jako sprawcy przestępstwa kradzieży tożsamości w Polsce – wybrane aspekty kryminologiczne*, „Zeszyty Prawnicze” 2020, t. 20, nr 2.
- Stachelska A., *Obraz przestępstwa stalkingu w latach 2011–2016 w Polsce – wybrane aspekty kryminologiczne [w:] Przestępczość XXI wieku: szanse i wyzwania dla kryminologii*, red. E.W. Pływachowski, E. Jurgielewicz-Delegacz, D. Dajnowicz-Piesiecka, Warszawa 2020.
- Stachelska A., *Przestępstwo stalkingu w świetle badań białostockiej szkoły kryminologii*, „Zeszyty Prawnicze” 2018, t. 18, nr 2.

- Stachelska A., Szwajcaria jako przykład wzrostu zainteresowania nieletnich cyberprzestępstwami – wybrane aspekty kryminologiczne [w:] *Profilaktyka zachowań patologicznych wśród młodzieży*, red. W. Pływaczewski, J. Narodowska, M. Duda, Warszawa 2023.
- Stachelska A., *The Crime of Identity Theft as an Aftermath of the Development of Modern Technologies – Legal and Criminological Aspects of the Phenomenon in Poland*, „*International Annals of Criminology*” 2019, t. 57, nr 1–2.
- Staniaszek M., Model wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich w Polsce [w:] *Rozwój i jego wspieranie w perspektywie rehabilitacji i resocjalizacji*, D. Müller, A. Sobczak (red.), Łódź 2013.
- Stańdo-Kawecka B., Założenia modelowe i standardy międzynarodowe dotyczące nieletnich sprawców przestępstw, „*Archiwum Kryminologii*” 2008, nr XXIX–XXX.
- Stefański R.A., *Metodyka przygotowania rozprawy doktorskiej [w:] Metodologia dysertacji doktorskiej dla prawników: teoria i praktyka*, H. Izdebski, A. Łazarska (red.), Warszawa 2022.
- Suchorzewska A., *Ochrona prawna systemów informatycznych wobec zagrożenia cyberterroryzmem*, Warszawa 2010.
- Sypion-Dutkowska N., Rozmieszczenie przestępstw w miastach na prawach powiatu w Polsce, „*Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*” 2017, nr 38.
- Szczechowicz K., *Ochrona małoletniego świadka w postępowaniu karnym – wybrane aspekty*, „*Studia Prawnoustrojowe*” 2020, nr 49.
- Szczechowicz K., *Prawnokarna ochrona prawidłowego funkcjonowania rodziny*, „*Studia Prawnoustrojowe*” 2019, nr 44.
- Szczechowicz K., Orłowska-Zielińska B., *Rodzina a karzenie małoletnich – aspekty prawne [w:] Instytucja rodziny wczoraj i dziś: perspektywa interdyscyplinarna*, t. 1, Między prawem i rynkiem, J.K. Stępkowska, K.M. Stępkowska (red.), Lublin 2012.
- Szelegiewicz A., *Stalking i przywłaszczenie tożsamości w polskim prawie karnym – zagadnienia wybrane*, „*Ius Novum*” 2013, nr 3.
- Szewc A., *Z problematyki ochrony danych osobowych. Cz. I*, „*Radca Prawny*” 1999, nr 3.
- Szwast M., Wiśniewska K., Wolny M., *Dzieci „po drugiej stronie muru”: raport z monitoringu placówek dla nieletnich*, Warszawa 2014.
- Szymczykiwicz R., *Faktycznie pokrzywdzeni przestępstwem kradzieży tożsamości, a pokrzywdzeni w rozumieniu procesu karnego [w:] Kradzież tożsamości w Internecie*, A. Gołębiowska (red.), Szczepiwo 2017.
- Taracha A., *Międzynarodowe standardy postępowania w sprawach dotyczących przestępstw popełnionych przez osoby nieletnie*, Warszawa 2020.
- Trejderowski T., *Kradzież tożsamości: terroryzm informatyczny: cyberprzestępstwa, internet, telefon, facebook*, Warszawa 2013.
- Trojanowska A., *Metody kradzieży tożsamości w Internecie [w:] Kradzież tożsamości w Internecie*, A. Gołębiowska (red.), Szczepiwo 2017.

- Tuzimek W., Uregulowania prawne prawa do obrony nieletniego. Aspekt krajowy i międzynarodowy [w:] MIK-21. Międzynarodowa Innowacyjność i Konkurencyjność w XXI w. Aspekty Społeczne, Ł. Wójtowicz (red.), Lublin 2022.
- Twardowska-Staszek E., Zych I., Bullying i cyberbullying wśród dzieci i młodzieży. Analiza porównawcza wyników badań prowadzonych w Polsce i Hiszpanii. Wyzwania dla profilaktyki, „Studia Pedagogica Ignatiana” 2019, t. 22, nr 3.
- Valkenburg P.M., Piotrowski J.T., Plugged in: how media attract and affect youth, New Haven, London 2017.
- Walczak M., Cyberprzestępczość – definicja, formy i ich społeczno-ekonomiczne skutki [w:] Bezpieczeństwo w cyberprzestrzeni: wybrane zagadnienia, M. Molendowska, R. Miernik (red.), Toruń 2020.
- Waligóra-Huk A., Cyberprzemoc wśród młodzieży ze szkół wiejskich, Katowice 2015.
- Wall D.S., The internet as a conduit for criminal activity [w:] Information technology and the criminal justice system, A. Pattavina (red.), Thousand Oaks, 2005.
- Weijer S.G.A. van de, Leukfeldt R., Bernasco W., Determinants of reporting cybercrime: A comparison between identity theft, consumer fraud, and hacking, „European Journal of Criminology” 2019, t. 16, nr 4.
- Wieczorek L., Przestępczość i demoralizacja nieletnich w Polsce w okresie transformacji ustrojowej, Katowice 2006.
- Wilk L., Komentarz do art. 287 k.k. [w:] Kodeks karny. Część szczególna. t. II, Komentarz do artykułów 222–316, M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), Warszawa 2017.
- Williams J., Stand out of our Light: Freedom and Resistance in the Attention Economy, Cambridge 2018.
- Włodarczyk-Madejska J., Skazani na wychowanie. Stosowanie środków izolacyjnych wobec nieletnich, Warszawa 2019.
- Worona J., Cyberprzestrzeń a prawo międzynarodowe: status quo i perspektywy, Warszawa 2020.
- Woźniakowska-Fajst D., Stalking i inne formy przemocy emocjonalnej: studium kryminologiczne, Warszawa 2019.
- Wójcik J.W., Kryminologia: współczesne aspekty, Warszawa 2014.
- Zaleśkiewicz M., Postępowanie w sprawach nieletnich z wyszczególnieniem odpowiedzialności za dokonanie aborcji [w:] Prawnokarne aspekty ochrony początków życia ludzkiego, A. Ziółkowska (red.), Toruń 2019.
- Zawłocki R., Komentarz do art. 270 k.k. [w:] Kodeks karny. Część szczególna. t. II, Komentarz do artykułów 222–316, A. Wąsek, R. Zawłocki (red.), Warszawa 2010.
- Zdzikot T., Kradzieży tożsamości w cyfrowym świecie [w:] Kradzieży tożsamości w Internecie, A. Gołębiowska (red.), Szczytno 2017.
- Ziemiak M.P., Kradzieży tożsamości osoby fizycznej – wybrane zagadnienia cywilnoprawne, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2018, t. XXXIX.

- Zoll A., Komentarz do art. 190a k.k. [w:] Kodeks karny. Część szczególna. t. II. Część I. Komentarz do art. 117–211a, W. Wróbel, A. Zoll (red.), Warszawa 2017.
- Żeromska-Charlińska J., Przejawy i konsekwencje dominacji rówieśniczej dziewcząt – perspektywa pedagogiczna, „Niepełnosprawność” 2020, nr 37.

Orzecznictwo

- Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 29 grudnia 2011 r., sygn. VI ACz 2212/11, Apel. -Wa-wa 2012/1, poz. 7.
- Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 27 stycznia 2021 r. I KZP 6/20.
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 17 listopada 2000 r., sygn. II SA 1860/00, niepubl.
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 19 maja 2011 r., sygn. I OSK 1079/10, Lex nr 990136.
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 24 lutego 2011 r., sygn. I OSK 653/10, Lex nr 964503.
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 18 listopada 2009 r., sygn. I OSK 667/09.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 18 marca 2004 r., sygn. II AKA 531/03, Lex nr 142829.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 28 maja 2015 r., sygn. I ACA 158/15.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 16 stycznia 2014 r., sygn. II AKA 213/13, Prok. i Pr. – wkł. 2014, Nr 11–12, poz. 23.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 10 kwietnia 2015 r., sygn. I ACA 1471/14.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego z 14 października 2008 r., sygn. II AKA 120/08.
- Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 11 marca 2008 r., sygn. II CSK 539/07.
- Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 27 stycznia 2017 r., sygn. V KK 347/16.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 grudnia 2003 r., sygn. IV KK 37/03.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 sierpnia 2006 r., sygn. WA 22/06, Lex nr 294767.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 lutego 2003 r., sygn. IV KK 79/02, niepubl.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 kwietnia 2006 r., sygn. . IV KK 467/05, OSNKW 2006, nr 6, poz. 62.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 lipca 2020 r., sygn. Kp 1/19, M.P. 2020 poz. 647.
- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Lublinie z 4 lutego 2014 r., sygn. III SA/Lu 638/13, Lex nr 1515143.
- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z 9 kwietnia 2013 r., sygn. II SA/Wa 211/13, Lex nr 1317030.
- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 3 marca 2009 r., sygn. II SA/Wa 1495/08.

Akty prawa krajowego

- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 sierpnia 2013 r. w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2014, Dz.U. poz. 1159 ze zm.
- Ustawa o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw z 31 marca 2020 r., Dz.U. poz. 568.
- Ustawa z dnia 5 września 2016 r. o usługach zaufania oraz identyfikacji elektronicznej, tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 1797.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 – Kodeks karny, Dz.U. Nr 88, poz. 553 – tekst jedn. ze zm.
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, Dz.U. poz. 1700.
- Ustawa z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych, tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 1781.
- Ustawa z dnia 17 grudnia 2021 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z powołaniem Centralnego Biura Zwalczania Cyberprzestępczości, Dz.U. poz. 2447, z 2022 r. poz. 2666.
- Ustawa z dnia 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, Dz.U. Nr 72, poz. 381.
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 969.
- Ustawa z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 568, tekst jedn. ze zm.
- Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 czerwca 2022 r. w sprawie ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (druk nr 2388).
- Ustawa z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 2600.

Akty prawa międzynarodowego oraz innych krajów

- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284.
- Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości sporządzona dnia 23 listopada 2001 r. Dz.U. z 2015 r. poz. 728.
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167.
- Reguły Narodów Zjednoczonych dotyczące Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty), przyjęte rezolucją Zgromadzenia Ogólnego 45/113 z dnia 14 grudnia 1990 r.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego

przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych), Dz.U. UE L 2016.119.1.

UN General Assembly, United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines):resolution, adopted by the General Assembly, 28 March 1991, A/RES/45/112, <https://www.refworld.org/docid/5290b79c4.html> [5.12.2022].

Text – H.R.4151 – 105th Congress (1997–1998): Identity Theft and Assumption Deterrence Act of 1998, <https://www.congress.gov/bill/105th-congress/house-bill/4151/text> [2.09.2021].

18 U.S.C. 1028 – Sec. 1028 – Fraud and related activity in connection with identification documents and information. 1999 US Code., <https://law.justia.com/codes/us/1999/title18/parti/chap47/sec1028/> [2.09.2021].

Raporty

Broniatowski K., Kancelaria Senatu, Bezpieczeństwo Dzieci i Młodzieży w Cyberprzestrzeni – Regulacje w Prawie Polskim i Unijnym, Kancelaria Senatu, 2017, https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/userfiles/_public/bss/dokumenty/new/171002/bezpieczenstwo_dzieci_i_mlodziemy_wersja_ostateczna.pdf [15.03.2022].

European Commission, Directorate-General for Migration and Home Affairs, Study on online identity theft and identity-related crime: final report, Luxembourg 2022.

Główny Urząd Statystyczny, Główny Urząd Statystyczny w Poznaniu, Miasta w liczbach 2016, Warszawa, Poznań 2018.

Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Społeczeństwo informacyjne w Polsce w 2013 roku, https://stat.gov.pl/download/cps/rde/xbcr/gus/nts_spolecz_inform_w_polsce-2013.pdf [22.07.2022].

Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Społeczeństwo informacyjne w Polsce w 2021 roku, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne-w-polsce-w-2021-roku,2,11.html> [22.07.2022].

Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Społeczeństwo informacyjne w Polsce w 2022 roku, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne-w-polsce-w-2021-roku,2,11.html> [7.02.2022].

Komunikat z badań. Bezpieczeństwo w Internecie, 133/2018, CBOS – Centrum Badań Opinii Społecznej, 2018.

Krajobraz bezpieczeństwa polskiego internetu. Raport roczny z działalności CERT Polska 2018, NASK – Państwowy Instytut Badawczy 2018.

Krajobraz bezpieczeństwa polskiego internetu. Raport roczny z działalności CERT Polska 2020, NASK – Państwowy Instytut Badawczy 2020.

- Krajobraz bezpieczeństwa polskiego internetu. Raport roczny z działalności CERT Polska 2021, NASK – Państwowy Instytut Badawczy 2021.
- Najwyższa Izba Kontroli, Informacja o wynikach kontroli. Zapobieganie i przeciwdziałanie cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży, 2017, https://www.nik.gov.pl/kontrole/wyniki-kontroli-nik/pobierz,lki~p_17_071_201703061132371488799957~02,typ,kk.pdf [15.03.2023]
- Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów, NASK – Państwowy Instytut Badawczy 2019.
- Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów, NASK – Państwowy Instytut Badawczy 2021.
- RAND Europe/TimeLex, Comparative Study on Legislative and Non Legislative Measures to Combat Identity Theft and Identity Related Crime: Final Report, 2011.
15. Raport roczny z działalności CERT Polska 2023, NASK – Państwowy Instytut Badawczy 2023.
16. Raport z badania Nastolatki 3.0, NASK – Państwowy Instytut Badawczy 2017.
17. Stambaugh H. i in., *Electronic Crime Needs Assessment for State and Local Law Enforcement*, Research Report, NCJ 186276, National Institute of Justice.
18. The Australasian Centre for Policing Research, The Australian Transaction Reports and Analysis Centre, *Standardisation of definitions of identity crime terms: A step towards consistency*, 2006.

Strony internetowe

- 3 000 000 PLN kary dla Morele za wyciek danych klientów, <https://niebezpiecznik.pl/post/3-miliony-kary-dla-morele-net-od-uodo-za-naruszenie-rodo/> [12.03.2023].
- Age 21 Minimum Legal Drinking Age, <https://www.cdc.gov/alcohol/fact-sheets/minimum-legal-drinking-age.htm> [31.08.2021].
- Baza statystyczna Ministerstwa Sprawiedliwości, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/download,2853,41.html> [15.03.2021]
- Biuro Informacji Kredytowej, *Bezpieczna tożsamość. Nieskradzone życie*, <https://nieskradzone.pl/> [4.05.2019].
- Business Email Compromise, <https://www.fbi.gov/scams-and-safety/common-scams-and-crimes/business-email-compromise> [12.03.2022].
- Doroszewski W., Słownik języka polskiego. Hasło: publicznie., <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/publicznie;5487881.html> [27.02.2022].
- Facebook od 10 lat w Polsce. Z platformy korzysta dziś przeszło 16 mln polskich użytkowników, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Facebook-od-10-lat-w-Polsce-Z-platformy-korzysta-dzis-przeszlo-16-mln-polskich-uzytownikow-7589177.html> [27.08.2021].

- Fellowes Polska S.A., „STOP! Nie daj się okraść. Chroń swoją tożsamość”, <http://ochronatozsamosci.pl/> [4.05.2019].
- Generalny Inspektor Danych Osobowych, Konferencja „Kradzież tożsamości w Internecie”, 22.11.2016 r., https://archiwum.giodo.gov.pl/1520255/id_art/9674/j/pl [2.08.2022].
- Generalny Inspektor Danych Osobowych, Październik – miesiącem ochrony tożsamości. Nie kuśmy złodziei tożsamości., <https://archiwum.giodo.gov.pl/1520036> [2.08.2022].
- Hur J., History of Identity Theft Protection, <https://bebusinessed.com/history/history-of-identity-theft-protection/> [23.08.2021].
- History of Identity Theft, <http://www.identity-theft-scenarios.com/identity-theft-facts/history/> [23.08.2021].
- History's Most Famous Cases of Identity Theft, <https://www.irisidentityprotection.com/blog/write-your-own-life-story/> [23.08.2021].
- International Telecommunication Union, Young people more connected than the rest of the population, <https://www.itu.int/itu-d/reports/statistics/2021/11/15/youth-internet-use/> [22.07.2022].
- Kołodziej J.M., Czy BLIK działa za granicą?, <https://wise.com/pl/blog/blik-za-granica> [10.03.2023].
- Komenda Główna Policji, Kradzież tożsamości – konferencja naukowa, <https://www.policja.pl/pol/aktualnosci/121339,Kradziez-tozsamosci-konferencja-naukowa.html> [2.08.2022].
- Komenda Główna Policji, Przestępczość nieletnich w latach 1990–2013, <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przestepczosc-nieletni/50256,Przestepczosc-nieletnich-1990-2013.html> [27.07.2022].
- Morgan S., McAfee Vastly Underestimates The Cost Of Cybercrime, <https://cybersecurityventures.com/mcafee-vastly-underestimates-the-cost-of-cybercrime/> [16.07.2024].
- Najwyższa Izba Kontroli, NIK o cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży, <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/nik-o-cyberprzemocy-wsrod-dzieci-i-mlodziezy.html> [2.08.2022].
- Pietkiewicz K., Dymitr Samozwaniec I (samozwańczy car Rosji 1605–1606), <https://twoja-historia.pl/encyklopedia/dymitr-samozwaniec-i-samozwanczy-car-ro-sji-1605-1606/> [25.08.2021].
- Poręba G., Wynagrodzenia w miastach różnej wielkości w 2016 roku, <https://wynagrodzenia.pl/arttykul/wynagrodzenia-w-miastach-roznej-wielkosci-w-2016-roku> [2.01.2023].
- Przebieg procesu legislacyjnego, Druk nr 3451, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/Przebieg-Proc.xsp?nr=3451>.

Bibliografia

- Słownik języka polskiego PWN, Hasło: informacja, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/informacje.html> [27.02.2022].
- Słownik języka polskiego PWN, Hasło: kradzież, <https://sjp.pwn.pl/sjp/wykorzystac;2539475.html>; [27.02.2022].
- Słownik języka polskiego PWN, Hasło: podszyć się, <http://sjp.pwn.pl/sjp/podszy-csie;2502866.html> [27 lutego 2022 r.].
- Słownik języka polskiego PWN, Hasło: publiczny, <https://sjp.pwn.pl/sjp/publiczny;2573013.html> [27.02.2022].
- Słownik języka polskiego PWN, Hasło: tożsamość, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/to%C5%BCsamom%C5%9B%C4%87.html> [26.02.2022].
- Słownik języka polskiego PWN, Hasło: wizerunek, Słownik języka polskiego, <http://sjp.pwn.pl/sjp/wizerunek;2579940.html> [27.02.2022].
- Słownik języka polskiego PWN, Hasło: wykorzystać, <https://sjp.pwn.pl/sjp/wykorzystac;2539475.html>; [27.02.2022].
- The Central Statistics Office, Information Society Statistics – Households 2019. Frequency of Internet Usage, <https://www.cso.ie/en/releasesandpublications/ep/p-isshh/information-society-statistics-households-2019/frequency-of-internet-usage/> [22.07.2022].
- T-Mobile, B.NET, <https://bnet.info.pl/> [2.08.2022].
- Towarzystwo Inicjatyw Prawnych i Kryminalistycznych Paragraf 22, Konferencja „Licencja na bezpieczeństwo”, <https://paragraf22.eu/post/2016-11-licencja-na-bezpieczenstwo> [4.05.2019].
- Velasco J., 4 Case Studies in Fraud: Social Media and Identity Theft, <https://socialnomics.net/2016/01/13/4-case-studies-in-fraud-social-media-and-identity-theft/> [31.08.2021].
- World Health Organization, Adolescent health, <https://www.who.int/health-topics/adolescent-health> [18.07.2022].
- United Nations Office of the Secretary-General's Envoy on Youth, #YouthStats: Information and Communication Technology, <https://www.un.org/youthenvoy/information-communication-technology/> [22.07.2022].
- United Nations Office on Drugs and Crime, Cybercrime, <http://www.unodc.org/unodc/en/cybercrime/index.html> [19.08.2021].

Inne źródła

- Economic and Social Council, Report of the second meeting of the Intergovernmental Expert Group to Prepare a Study on Fraud and the Criminal Misuse and Falsification of Identity. Report of the Secretary – General, E/CN.15/2007/8, 2007.

- Federal Bureau of Investigation, Internet Crime Compliant Center, 2022 Internet Crime Report, https://www.ic3.gov/Media/PDF/AnnualReport/2022_IC3Report.pdf [16.07.2024].
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady oraz Komitetu Regionów w kierunku ogólnej strategii zwalczania cyberprzestępczości z 22.05.2007 r., {SEK(2007) 641} {SEK(2007) 642}.
- Opinia do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Sąd Najwyższy Biuro Studiów i Analiz, 2019.
- Opinia Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 25 sierpnia 2021 r. do projektu ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, KMP.022.1.2021.RK, <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Opinia%20do%20projektu%20ustawy%20o%20wspieraniu%20i%20resocjalizacji%20nieletnich%20-%2025.08.2021.pdf> [16.09.2022].
- Projekt o zmianie ustawy – Kodeks karny, druk nr 3553, 2010.
- Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw z dnia 26 marca 2020 r., druk 299.
- Uzasadnienie do autopoprawki rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw, druk 299-A, 2020.
- Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw z dnia 18 kwietnia 2008 r., druk nr 458, <http://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/wgdruku/458> [13.03.2023].
- Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (druk sejmowy nr 2183).
- Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, (druk nr 3451), [14.05.2019], s. 35 <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3451>.
- Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o Policji oraz niektórych innych ustaw w związku z powołaniem Centralnego Biura Zwalczania Cyberprzestępczości, druk nr 1742.
- Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny (druk sejmowy nr 3553).

ANEKS

Załącznik nr 1

Wykaz orzeczeń sądowych objętych badaniami, sygn. akt:

1. SR DLA KRAKOWA-KROWODRZY, III NKD 3/17/K
2. SR DLA KRAKOWA-PODGÓRZA, III NKD 100/19/P
3. SR DLA KRAKOWA-PODGÓRZA, III NKD 396/18/P
4. SR DLA KRAKOWA-ŚRÓDMIEŚCIA, III NKD 29/18/S
5. SR DLA ŁODZI ŚRÓDMIEŚCIE, VII NKD 84/18
6. SR DLA ŁODZI ŚRÓDMIEŚCIE, VII NKD 308/19
7. SR DLA ŁODZI-WIDZEWA, V NKD 626/18
8. SR DLA WARSZAWY-MOKOTOWA, VNKD294/18
9. SR DLA WARSZAWY-WOLI W WARSZAWIE, VI NKD 270/17
10. SR DLA WARSZAWY-ŻOLIBORZA W WARSZAWIE, VI NKD 256/18
11. SR DLA WARSZAWY-ŻOLIBORZA W WARSZAWIE, VI NKD 269/19
12. SR DLA WROCŁAWIA-ŚRÓDMIEŚCIA, III NKD 120/18
13. SR DLA WROCŁAWIA-ŚRÓDMIEŚCIA, III NKD 135/19
14. SR GDAŃSK-POŁUDNIE W GDAŃSKU, V NKD 97/16
15. SR KATOWICE-ZACHÓD W KATOWICACH, V NKD 257/17/Z
16. SR POZNAŃ-NOWE MIASTO I WILDA, IV NKD 159/19
17. SR POZNAŃ-NOWE MIASTO I WILDA, IV NKD 295/17
18. SR POZNAŃ-STARE MIASTO W POZNANIU, IV NKD 180/16
19. SR POZNAŃ-STARE MIASTO W POZNANIU, IV NKD 190/19
20. SR POZNAŃ-STARE MIASTO W POZNANIU, IV NKD 23/19
21. SR POZNAŃ-STARE MIASTO W POZNANIU, IV NKD 42/18
22. SR W ALEKSANDROWIE KUJAWSKIM, III NKD 52/18
23. SR W BIAŁEJ PODLASKIEJ, III NKD 23/18
24. SR W BIAŁYMSTOKU, IV NKD 315/19

25. SR W BIAŁYMSTOKU, V NKD 288/17
26. SR W BIELSKO-BIAŁEJ, IV NKD 182/17
27. SR W BIELSKU PODLASKIM, III NKD 10/19
28. SR W BOLESŁAWCU, III NKD 23/19
29. SR W BRANIEWIE, III NKD 56/19
30. SR W BUSKU ZDROJU, III NKD 14/17
31. SR W BUSKU ZDROJU, VII NKD 47/19
32. SR W BYDGOSZCZY, V NKD 324/18
33. SR W BYDGOSZCZY, III NKD 147/18
34. SR W CIESZYNIE, III NKD 229/19
35. SR W ELBLĄGU, III NKD 280/19
36. SR W GDYNI, III NKD 50/18
37. SR W GNIEŹNIE, III NKD 68/20
38. SR W GORLICACH, III NKD 25/17
39. SR W GOSTYNINIE, III NKD 7/18
40. SR W GRUDZIĄDZU, III NKD 266/16
41. SR W GRYFINIE, III NKD 108/19
42. SR W HRUBIESZOWIE, III NKD 3/20
43. SR W JANOWIE LUBELSKIM, III NKD 49/18
44. SR W JAROSŁAWIU, III NKD 17/19
45. SR W JAWORZE, III NKD 40/20
46. SR W JELENIEJ GÓRZE, III NKD 304/19
47. SR W KIELCACH, III NKD 227/19
48. SR W KLUCZBORKU, III NKD 130/18
49. SR W KŁODZKU, III NKD 283/2016
50. SR W KROTOSZYNIE, III NKD 31/18
51. SR W LEGNICY, III NKD 254/18
52. SR W LUBLIŃCU, III NKD 89/17
53. SR W LWÓWKU ŚL., III NKD 63/19
54. SR W MALBORKU, III NKD 86/19
55. SR W MIŃSKU MAZ., III NKD 168/18
56. SR W OLSZTYNIE, III NKD 533/18
57. SR W OSTRÓDZIE, III NKD 169/17
58. SR W OSTRÓDZIE, III NKD 25/19

59. SR W OŚWIĘCIMIU, III NKD 190/18
60. SR W PILE, III NKD 182/19
61. SR W PIŃCZOWIE, III NKD 11/19
62. SR W PIOTRKOWIE TRYBUNALSKIM, III NKD 345/17
63. SR W PRUSZKOWIE, III NKD 342/19
64. SR W RADOMIU, III NKD 329/17
65. SR W SIERADZU, III NKD 18/19
66. SR W SKARŻYSKO-KAMIENNEJ, III NKD 96/18
67. SR W SOKOŁOWIE PODL., III NKD 7/17
68. SR W SOKOŁOWIE PODL., III NKD 87/17
69. SR W SZCZECINKU, III RNKD 127/18
70. SR W SZCZECINKU, III RNKD 165/18
71. SR W SZCZYTNIE, III NKD 38/19
72. SR W SZCZYTNIE, III NKD 77/18
73. SR W ŚRODZIE ŚLĄSKIEJ, III NKD 36/18
74. SR W TARNOBRZEGU, III NKD 170/17
75. SR W TARNOWIE, III NKD 219/18
76. SR W TARNOWSKICH GÓRACH, III NKD 172/19
77. SR W TCZEWIE, III NKD 288/17
78. SR W TOMASZOWIE LUBELSKIM, II K 1223/19
79. SR W TORUNIU, III NKD 125/18
80. SR W TORUNIU, III NKD 28/18
81. SR W TORUNIU, III NKD 25/18
82. SR W TUCHOLI, III NKD 75/17
83. SR W WAŁBRZYCHU, IV NKD 239/18
84. SR W WAŁBRZYCHU, IV NKD 607/18
85. SR W WYSZKOWIE, III NKD 82/18
86. SR W ZAMOŚCIU, III NKD 54/19
87. SR W ŻARACH, III NKD 177/18
88. SR W ŻYRARDOWIE, III NKD 9/19
89. SR W ŻYWCU, III NKD 20/20
90. SR W ŻYWCU, III NKD 32/19
91. SR WE WŁOSZCZOWIE, III NKD 8/19
92. SR DLA WARSZAWY-MOKOTOWA W WARSZAWIE, V NKD 86/21

93. SR DLA WROCŁAWIA-FABRYCZNEJ, III NKD 102/20
94. SR REJONOWY LUBLIN-WSCHÓD W LUBLINIE Z SIEDZIBĄ W ŚWIDNIKU, IV NKD 348/19
95. SR W BYTOMIU, III NKD 483/19
96. SR W CHRZANOWIE, III NKD 126/20
97. SR W GDYNI, III NKD 395/19
98. SR W GLIWICACH, IV NKD 133/21
99. SR W GRYFINIE, III NKD 71/21
100. SR W HRUBIESZOWIE, III NKD 64/20
101. SR W IŁAWIE, III NKD 78/20
102. SR W INOWROCŁAWIU, III NKD 88/21
103. SR W KĘPNIE, III NKD 43/20
104. SR W KIELCACH, III NKD 249/20
105. SR W KOZIENICACH, III NKD 74/20
106. SR W KRAŚNIKU, III NKD 71/20
107. SR W ŁOWICZU, III NKD 54/21
108. SR W MŁAWIE, III NKD 41/19
109. SR W MŁAWIE, III NKD 191/19
110. SR W NIDZICY, III NKD 51/20
111. SR W OLSZTYNIE, III NKD 172/20
112. SR W OLSZTYNIE, III NKD 315/21
113. SR W PRUSZKOWIE, III NKD156/19
114. SR W RAWIE MAZ., III NKD 25/19
115. SR W RYPINIE, III NDK 1/20
116. SR W SIEMIANOWICACH ŚLĄSKICH, III NKD 120/20
117. SR W SUCHEJ BESKIDZKIEJ, III NKD 78/20
118. SR W SULĘCINIE, III NKD 19/20
119. SR W TARNOWSKICH GÓRACH, III NKD 172/20
120. SR W TORUNIU, III NKD 134/20
121. SR W TRZCIANCE, III NKD 66/21
122. SR W WIELUNIU, III NKD 54/21
123. SR W WOŁOMINIE, III NKD 270/19
124. SR W ZAMOŚCIU, III NKD 43/21
125. SR W ŻEGANIU, III NKD 33/21

Załącznik nr 2

Kwestionariusz badań

KWESTIONARIUSZ BADAŃ PRAWOMOCNYCH ORZECZEŃ SĄDOWYCH

IMIĘ I NAZWISKO ANKIETERA

DATA WYPEŁNIENIA KWESTIONARIUSZA

I. Informacje ogólne

1. Rodzaj sądu
2. Sygnatura akt
3. Kwalifikacja prawna czynu
4. Data popełnienia czynu karalnego
5. Data wydania orzeczenia

II. Charakterystyka sprawcy czynu

1. Ogólna liczba sprawców w sprawie
2. Liczba sprawców z art. 190a § 2 k.k.
3. Liczba sprawców z art. 190a § 2 k.k., którzy popełnili również inne przestępstwa
4. Płeć
 - a) Dziewczyna
 - b) ChłopiecWiek w chwili popełnienia czynu karalnego (rocznikowo)
 - a) poniżej 13
 - b) 13
 - c) 14
 - d) 15

- e) 16
 - f) 17
 - g) 18
 - h) inny:
5. Wiek w chwili wydania orzeczenia (rocznikowo)
- a) poniżej 13
 - b) 13
 - c) 14
 - d) 15
 - e) 16
 - f) 17
 - g) 18
 - h) inny:
6. Czy były wcześniej stosowane środki wychowawcze/poprawcze:
- a) Tak
 - b) Nie

III. Charakterystyka pokrzywdzonego czynem

- 1. Ogólna liczba pokrzywdzonych w sprawie:
- 2. Liczba pokrzywdzonych z art. 190a § 2 k.k.
- 3. Płeć
 - a) Żeńska
 - b) Męska
- 4. Wiek ofiary w chwili popełnienia czynu karalnego
 - a) małoletnia
 - b) pełnoletnia
- 5. Typy ofiary:
 - a) ofiara doświadczyła jednokrotnej kradzieży tożsamości
 - b) ofiara doświadczyła wielokrotnej kradzieży tożsamości
 - c) ofiara oprócz kradzieży tożsamości, doświadczyła również innego typu przestępstw

- 6) Relacja między pokrzywdzonym a sprawcą
 - a) Kolega/koleżanka ze szkoły
 - b) Nauczyciel/dyrektor szkoły
 - c) Była dziewczyna/chłopak
 - d) Obca/nieznana osoba
 - e) Inna znana osoba
 - f) ...

IV. Kwalifikacja oraz opis czynu

Opis czynu

- 7. Opis innych przestępstw w sprawie
- 8. Okoliczności popełnienia kradzieży tożsamości
 - a) przez Internet
 - b) na żywo
- 9. Formy kradzieży tożsamości:

V. Informacje dotyczące postępowania

- 1. Rodzaj i wysokość środka wychowawczego/poprawczego
- 2. Czas od chwili popełnienia czynu karalnego do wydania orzeczenia
- 3. Czy wystąpiło zwolnienie z kosztów postępowania?
- 4. Wielkość miasta, w którym sądzie zostało wydane orzeczenie (liczba mieszkańców):
 - a) poniżej 20 tys.
 - b) 20 tys. – 50 tys.
 - c) powyżej 50 tys. – 100 tys.
 - d) powyżej 100 tys – 300 tys.
 - e) powyżej 300 tys i więcej

